

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΛΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΙΣΤΟΡΙΑ & ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ – ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΘΕΣΕΩΝ»

*«Η αρχαιολογική κληρονομιά των Ιωαννίνων
και το κοινό της πόλης: Μια έρευνα κοινού»*

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της

Κίγκα Σοφίας

Επιβλέπουσα: Εσθήρ Σολομών

Ιωάννινα, Φεβρουάριος 2017

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΛΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΙΣΤΟΡΙΑ & ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ – ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΘΕΣΕΩΝ»

*«Η αρχαιολογική κληρονομιά των Ιωαννίνων
και το κοινό της πόλης: Μια έρευνα κοινού»*

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της

Κίγκα Σοφίας

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

1. Εσθήρ Σολομών (επιβλέπουσα), Επίκ. Καθηγήτρια Μουσειολογίας,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
2. Νικόλαος Κατσικούδης, Αναπ. Καθηγητής Αρχαιολογίας & Ιστορίας της
Τέχνης, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
3. Μάρλεν Μούλιου, Λέκτ. Μουσειολογίας, Εθνικό Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ιωάννινα, Φεβρουάριος 2017

Στα παιδιά μου

Περίληψη

Οι μουσειακές σπουδές τα τελευταία χρόνια έχουν στραφεί προς το κοινό και τις ανάγκες του. Παράλληλα οι σύγχρονες αρχαιολογικές και ανθρωπολογικές σπουδές έχουν αναδείξει την κοινωνική σημασία του υλικού πολιτισμού, στρέφοντας το ενδιαφέρον στους τρόπους οικειοποίησης της αρχαιότητας και των αρχαιολογικών μουσείων και από το ευρύ κοινό. Η προσέγγιση και ανάλυση αυτών των οικειοποιήσεων, η οποία εμπίπτει στο επιστημονικό πεδίο της Δημόσιας Αρχαιολογίας, μπορεί να φέρει στο φως τόσο τις αδυναμίες και προβληματικές της πολυσχιδούς σχέσης κοινού και μουσείου, όσο και τις δυνατότητες και προοπτικές βελτίωσής της. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται η παρούσα εργασία, η οποία θέτοντας στο επίκεντρο της μελέτης της τους κατοίκους της πόλης των Ιωαννίνων, διερευνά τη σχέση τους με το τοπικό Αρχαιολογικό Μουσείο και με την -κατά τη γνώμη τους σημαίνουσα-- τοπική αρχαιολογική κληρονομιά. Η «χαρτογράφηση» της σχέσης αυτής έγινε μέσα από τη διεξαγωγή πρωτότυπης έρευνας κοινού. Σημαντικά εργαλεία αποτέλεσαν η αποτύπωση της επισκεψιμότητας του Μουσείου, των χαρακτηριστικών των επισκεπτών και των μη-επισκεπτών του, των κινήτρων της μουσειακής επίσκεψης, καθώς και των παραγόντων εκείνων που μετατρέπουν τα μουσεία σε μέρη μη ελκυστικά για μια μερίδα του κοινού, παράγοντες που σχετίζονται κυρίως με στερεοτυπικές εικόνες και αντιλήψεις για το ρόλο και το θεσμό των μουσείων. Η έρευνα πλαισιώνεται από την συνεξέταση της επιμέρους σχέσης του κοινού με μνημεία και χώρους της αρχαιολογικής κληρονομιάς στην περιοχή των Ιωαννίνων, αφορμή για την οποία στάθηκαν τα ποσοτικά δεδομένα την έρευνας. Τέλος, τα δεδομένα της έρευνας υπαγορεύουν τρόπους για την άρση των ανασταλτικών παραγόντων που χαρακτηρίζουν τη σχέση κοινού και μουσείου, στο πλαίσιο του διαμεσολαβητικού ρόλου και χαρακτήρα της Δημόσιας Αρχαιολογίας.

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση τις παρούσας μελέτης θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά και από καρδιάς, την επιβλέπουσα της εργασίας μου καθηγήτρια κ. Εσθήρ Σολομών για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε, τόσο κατά την εκπόνηση της παρούσας εργασίας όσο και καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα. Η ενθάρρυνση προς εμένα υπήρξε καθοριστική στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας. Ευχαριστίες οφείλονται επίσης για τη καθοδήγηση, τις πολύτιμες συμβουλές, τις συζητήσεις μας και τη σκληρή δουλειά της στο τελικό στάδιο εκπόνησης της εργασίας.

Ευχαριστώ, επίσης θερμά, τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής της εργασίας μου κ. Μάρλεν Μούλιου και κ. Νικόλαο Κατσοκούδη για τη διαθεσιμότητα και τις χρήσιμες παρατηρήσεις τους.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους επιμελητές του Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων, Ελένη Βασιλείου, Ιουλία Κατσαδήμα και Χρήστο Κλείτσα για τις γόνιμες συζητήσεις μας και κυρίως για την πολύτιμη βοήθειά τους, καθώς και την παροχή όσων πληροφοριών και στοιχείων μου χρειάστηκαν κατά την εκπόνηση της εργασίας.

Τέλος ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στην οικογένειά μου για την αμέριστη ηθική και πρακτική υποστήριξή της, κυρίως κατά το τελευταίο στάδιο εκπόνησης της εργασίας.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	4
Ευχαριστίες.....	5
ΠΙΝΑΚΕΣ	9
ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ	11
ΕΙΚΟΝΕΣ.....	13
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Το επιστημονικό πεδίο της Δημόσιας Αρχαιολογίας: Εξέλιξη και προοπτικές	20
1.1. Ορισμός	20
1.2. Η Δημόσια Αρχαιολογία στις μετα-αποικιακές χώρες.....	21
1.3. Η Δημόσια Αρχαιολογία στην Ευρώπη.....	22
1.4. Η Δημόσια Αρχαιολογία υπό την επίδραση της μεταδιαδικαστικής αρχαιολογίας	23
1.5. Η εμπλοκή της κοινότητας με το μουσείο, υπό το πρίσμα της Δημόσιας Αρχαιολογίας.....	25
1.5.1. Ο ορισμός και ο ρόλος της κοινότητας.....	25
1.5.2. Ο ρόλος των επαγγελματιών του μουσείου.....	26
1.5.3. Το Συμμετοχικό μουσείο.....	27
1.6. Η Δημόσια Αρχαιολογία στην Ελλάδα.....	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η αρχαιολογική κληρονομιά και η σχέση της με την ελληνική κοινωνία.....	31
2.1. Η διαμόρφωση και εξέλιξη της αρχαιολογίας στην Ελλάδα.....	31
2.1.1. Ο ρόλος των αρχαιοτήτων πριν από την επανάσταση.....	31
2.1.2. Το ιδεώδες του «ελληνισμού» και η σημασία του.....	32
2.1.3. Ο ρόλος των αρχαιοτήτων μετά τη σύσταση του ελληνικού κράτους.....	34
2.1.4. Η θεωρητική εξέλιξη της ελληνικής αρχαιολογίας στον 20 ^ο αι.....	37
2.2. Η εξέλιξη των ελληνικών αρχαιολογικών μουσείων και το κοινό τους	38
2.2.1. Τα αρχαιολογικά μουσεία του 19 ^{ου} αι.: ερμηνευτικές προσεγγίσεις και κοινό	38
2.2.2. Τα αρχαιολογικά μουσεία του 20 ^{ου} αι.: ερμηνευτικές προσεγγίσεις και κοινό	41
2.2.3. Τα σύγχρονα ελληνικά αρχαιολογικά μουσεία.....	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Μουσειακή επικοινωνία και έρευνες κοινού	45
3.1. Μουσειακή επικοινωνία: Μοντέλα και μέσα επικοινωνίας.....	45

3.1.1. Μοντέλα επικοινωνίας.....	46
3.1.2. Μέσα επικοινωνίας	48
3.2. Έρευνες κοινού στα Μουσεία: ιστορική εξέλιξη και παραδείγματα	49
3.2.1. Έρευνες αξιολόγησης.....	51
3.2.2. Έρευνες κοινού που συμπεριλαμβάνουν τη στάση των εν δυνάμει επισκεπτών.....	54
3.2.3. Παραδείγματα σημαντικών ερευνών κοινού	55
3.2.4. Έρευνες κοινού στην Ελλάδα.....	62
3.3. Οι έρευνες κοινού και η σημασία τους για το μέλλον των μουσείων	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η αρχαιολογική κληρονομιά της πόλης των Ιωαννίνων	67
4.1. Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων.....	67
4.1.1. Ιστορική αναδρομή	68
4.1.2. Η επανέκθεση του AMI	71
4.1.3. Περιοδικές εκθέσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα.....	71
4.1.4. Παρεχόμενες υπηρεσίες.....	73
4.2. Η αρχαία Δωδώνη: Η ιστορία της έρευνας	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Μεθοδολογικά ζητήματα και διεξαγωγή της έρευνας	77
5.1. Στόχοι και υποθέσεις της έρευνας.....	77
5.2. Σχεδιασμός της έρευνας	79
5.2.1. Μεθοδολογία	79
5.2.2. Χρόνος και τόπος διεξαγωγής της έρευνας	79
5.2.3. Η δομή του ερωτηματολογίου	80
5.2.4. Το δείγμα της έρευνας	82
5.3. Αποτελέσματα της έρευνας.....	88
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Ανάλυση των δεδομένων της έρευνας	130
6.1. Οι επισκέπτες του AMI με αριθμούς	130
6.2. Το προφίλ των επισκεπτών και μη-επισκεπτών του AMI.....	132
6.2.1. Το φύλο των υποομάδων του κοινού.....	132
6.2.2. Οι ηλικιακές ομάδες των υποομάδων του κοινού.....	134
6.2.3. Το επίπεδο εκπαίδευσης των υποομάδων του κοινού	136
6.2.4. Η θέση στην απασχόληση των υποομάδων του κοινού	138
6.2.5. Το προφίλ των ενεργών επισκεπτών	140
6.3. Κίνητρα επίσκεψης στο AMI	144
6.3.1. Κίνητρα της ενεργού συμμετοχής.....	144
6.3.2. Κίνητρα παλαιότερης επίσκεψης των μη ενεργών επισκεπτών.....	147
6.4. Ανασταλτικοί παράγοντες επίσκεψης στο AMI	148

6.5. Η εικόνα του αρχαιολογικού μουσείου και ο ρόλος της στην επισκεψιμότητα	154
6.6. Η συνειρμική «εικόνα» του ΑΜΙ	158
6.7. Το ΑΜΙ ως «κιβωτός» της αρχαιολογικής κληρονομιάς της πόλης	162
6.7.1. Η σχέση του κοινού της πόλης με την αρχαία Δωδώνη	162
6.7.2. Η «αξία» του ΑΜΙ ως κιβωτού του αρχαιολογικού παρελθόντος.....	167
6.8. Παράγοντες διαμόρφωσης της σχέσης κοινού και αρχαιολογικής κληρονομιάς	169
6.8.1. Ο ρόλος της τυπικής εκπαίδευσης	170
6.8.2. Ο ρόλος του βιώματος και της μνήμης	172
6.8.3. Βιωμένο αρχαιολογικό παρελθόν ή μουσείο;	175
6.9. Ενδιαφέροντα και τάσεις του κοινού	176
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Συμπεράσματα και προτάσεις	179
7.1. Η ανάγκη διεύρυνσης του κοινού	179
7.2. Δυνατότητες άρσης των ανασταλτικών παραγόντων της επισκεψιμότητας..	180
7.2.1. Η γνωστοποίηση του Μουσείου και των δράσεών του.....	180
7.2.2. Βελτιστοποίηση των παρεχόμενων υπηρεσιών.....	181
7.2.3. Αντιστροφή των στερεοτυπικών αντιλήψεων και εικόνων	182
7.3. Ο ρόλος της Δημόσιας Αρχαιολογίας στη μουσειακή επικοινωνία.....	185
7.3.1. Η ερευνά μας στην υπηρεσία της Δημόσιας Αρχαιολογίας	186
7.3.2. Το κοινό της πόλης «συναντά» την αρχαιολογική του κληρονομιά.....	186
7.4. Η Δημόσια Αρχαιολογία ως «διαμεσολαβήτρια»: προτάσεις και προοπτικές..	189
7.4.1. Προγράμματα ανάκλησης μνήμης και αξιοποίησης του βιώματος	189
7.4.2. Δράσεις εκτός των τειχών του Μουσείου	190
7.4.3. Προτάσεις θεματικών προσεγγίσεων	191
Επίλογος.....	194
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	195
ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	214
ΕΙΚΟΝΕΣ.....	216
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	237

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1: Το δείγμα της έρευνας ως προς το κριτήριο της μακροχρόνιας διαβίωσης στην πόλη των Ιωαννίνων.

Πίνακας 2: Η κατανομή του πληθυσμού της πόλης των Ιωαννίνων ανά Φύλο (ΕΛΣΤΑΤ 2001).

Πίνακας 3: Η κατανομή του πληθυσμού της πόλης των Ιωαννίνων ανά ηλικία (ΕΛΣΤΑΤ 2001).

Πίνακας 4: Η κατανομή του δείγματος της έρευνας ανά Φύλο.

Πίνακας 5: Η κατανομή του δείγματος της έρευνας ανά ηλικιακές ομάδες.

Πίνακας 6: Η κατανομή του πληθυσμού της πόλης των Ιωαννίνων (άνω των 18 ετών) ανά επίπεδο εκπαίδευσης (ΕΛΣΤΑΤ 2001).

Πίνακας 7: Η κατανομή του δείγματος της έρευνας ανά επίπεδο εκπαίδευσης.

Πίνακας 8: Οι συνειρμικές αναφορές του AMI.

Πίνακας 9: Χρόνος πραγματοποίησης της τελευταίας επίσκεψης στο AMI.

Πίνακας 10: Η συχνότητα επίσκεψης στο AMI (μεταξύ των επισκεπτών).

Πίνακας 11: Η συχνότητα επίσκεψης στο AMI (σύνολο του δείγματός μας).

Πίνακας 12: Λόγοι μη επίσκεψης στο AMI για τους *μη-επισκέπτες*.

Πίνακας 13: Λόγοι μη επίσκεψης στο AMI για τους *μη ενεργούς επισκέπτες*.

Πίνακας 14: Λόγοι πραγματοποίησης της παλαιότερης επίσκεψης στο AMI για τους *μη ενεργούς επισκέπτες*.

Πίνακας 15: Λόγοι πραγματοποίησης επισκέψεων στο AMI για τους *ενεργούς επισκέπτες*.

Πίνακας 16: Προγράμματα που διατυπώθηκαν ως κίνητρα επίσκεψης στο AMI.

Πίνακας 17: Επισκεψιμότητα άλλων Μουσείων της πόλης τα τελευταία 5 χρόνια.

Πίνακας 18: Η σημασία γνώσης του παρελθόντος.

Πίνακας 19: Εικόνες και αντιλήψεις για το αρχαιολογικό Μουσείο.

Πίνακας 20: Εικόνες και αντιλήψεις για το αρχαιολογικό Μουσείο.

Πίνακας 21: Η σημασία της δραστηριότητας και της συμβολής των μουσείων της πόλης.

Πίνακας 22: Το σημαντικότερο τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης.

- Πίνακας 23:** Η σημασία αρχαιολογικών χώρων και μνημείων.
- Πίνακας 24:** Η σημασία πολιτισμικών εκφάνσεων της πόλης.
- Πίνακας 25:** Άλλες σημαντικές εκφάνσεις της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Πίνακας 26:** Παράγοντες διαμόρφωσης των απόψεων της τοπικής κοινωνίας.
- Πίνακας 27:** Επαγγελματική κατάσταση των ερωτώμενων.
- Πίνακας 28:** Η κατανομή των απαντήσεων, ανά φύλο και χρόνο πραγματοποίησης τελευταίας επίσκεψης.
- Πίνακας 29:** Η κατανομή των απαντήσεων, ανά ηλικιακή ομάδα και χρόνο πραγματοποίησης τελευταίας επίσκεψης.
- Πίνακας 30:** Η κατανομή των απαντήσεων, ανά επίπεδο εκπαίδευσης και χρόνο πραγματοποίησης τελευταίας επίσκεψης.
- Πίνακας 31:** Η κατανομή των απαντήσεων, ανά επάγγελμα και χρόνο πραγματοποίησης τελευταίας επίσκεψης.
- Πίνακας 32:** Η κατανομή των *συχνών επισκεπτών*, ανά Φύλο.
- Πίνακας 33:** Η κατανομή των *συχνών επισκεπτών*, ανά ηλικιακή ομάδα.
- Πίνακας 34:** Η κατανομή των *συχνών επισκεπτών*, ανά επίπεδο εκπαίδευσης.
- Πίνακας 35:** Η κατανομή των *τακτικών επισκεπτών*, ανά Φύλο.
- Πίνακας 36:** Η κατανομή των *τακτικών επισκεπτών*, ανά ηλικιακή ομάδα.
- Πίνακας 37:** Η κατανομή των *τακτικών επισκεπτών*, ανά επίπεδο εκπαίδευσης .
- Πίνακας 38:** Η κατανομή των *περιστασιακών επισκεπτών*, ανά Φύλο.
- Πίνακας 39:** Η κατανομή των *περιστασιακών επισκεπτών*, ανά ηλικιακή ομάδα.
- Πίνακας 40:** Η κατανομή των *περιστασιακών επισκεπτών* ανά επίπεδο εκπαίδευσης.
- Πίνακας 41:** Η σημασία γνώσης του παρελθόντος σε σχέση με το χρόνο πραγματοποίησης της τελευταίας επίσκεψης.
- Πίνακας 42:** Η *έλλειψη χρόνου* ως ανασταλτικός παράγοντας επίσκεψης.
- Πίνακας 43:** Η αξιολόγηση της συμβολής και της δράσης του AMI από τους *μη-επισκέπτες* του.
- Πίνακας 44:** Η σημασία του Κάστρου ως τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης, για τους *μη-επισκέπτες* του AMI.
- Πίνακας 45:** Οι συνειρμικές αναφορές του AMI από τους *μη-επισκέπτες* του.

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Γράφημα 1: Διαχωρισμός των ερωτώμενων σε *ενεργούς επισκέπτες* και *μη ενεργούς επισκέπτες*.

Γράφημα 2: Η συχνότητα επίσκεψης στο AMI.

Γράφημα 3: Λόγοι μη επίσκεψης στο AMI για τους *μη-επισκέπτες*.

Γράφημα 4: Λόγοι μη επίσκεψης στο AMI για τους *μη ενεργούς επισκέπτες*.

Γράφημα 5: Λόγοι επισκέψεων στο AMI για τους *ενεργούς επισκέπτες*.

Γράφημα 6: Εικόνες και αντιλήψεις για το αρχαιολογικό μουσείο.

Γράφημα 7: Η σημασία της δραστηριότητας και της συμβολής των Μουσείων της πόλης.

Γράφημα 8: Το σημαντικότερο τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης.

Γράφημα 9: Η σημασία αρχαιολογικών χώρων και μνημείων.

Γράφημα 10: Η σημασία πολιτισμικών εκφάνσεων της πόλης.

Γράφημα 11: Παράγοντες διαμόρφωσης των απόψεων της τοπικής κοινωνίας (στο σύνολο του δείγματός μας).

Γράφημα 12: Παράγοντες διαμόρφωσης των απόψεων των *ενεργών επισκεπτών* του AMI.

Γράφημα 13: Παράγοντες διαμόρφωσης των απόψεων των *μη ενεργών επισκεπτών* του AMI.

Γράφημα 14: Παράγοντες διαμόρφωσης των απόψεων των *μη-επισκεπτών* του AMI.

Γράφημα 15: Η κατανομή των απαντήσεων ανά Φύλο και χρόνο πραγματοποίησης τελευταίας επίσκεψης.

Γράφημα 16: Η κατανομή των απαντήσεων, ανά επίπεδο εκπαίδευσης και χρόνο πραγματοποίησης τελευταίας επίσκεψης.

Γράφημα 17: Η κατανομή των απαντήσεων, ανά επάγγελμα και χρόνο πραγματοποίησης τελευταίας επίσκεψης.

Γράφημα 18: Η σημασία γνώσης του παρελθόντος σε σχέση με το χρόνο πραγματοποίησης της τελευταίας επίσκεψης.

Γράφημα 19: Η εικόνα του αρχαιολογικού Μουσείου για τους *μη-επισκέπτες* του AMI.

Γράφημα 20: Η εικόνα του αρχαιολογικού Μουσείου για τους *επισκέπτες* του AMI.

Γράφημα 21: Η εικόνα του αρχαιολογικού Μουσείου για τους *μη ενεργούς επισκέπτες* του AMI.

Γράφημα 22: Οι συνειρμικές αναφορές του AMI για τους *μη ενεργούς επισκέπτες* του.

Γράφημα 23: Η εκτίμηση της μουσικής παράδοσης, ανά ηλικιακή ομάδα.

Γράφημα 24: Η εκτίμηση των ντόπιων εικαστικών καλλιτεχνών, ανά ηλικιακή ομάδα.

Γράφημα 25: Η αξιολόγηση του AMI από τους *μη ενεργούς επισκέπτες* του.

ΕΙΚΟΝΕΣ

Εικόνα 1: Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων (εξωτερικά).

Εικόνα 2: Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων (εξωτερικά).

Εικόνα 3: Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων (εξωτερικά).

Εικόνα 4: Το πάρκο στο λόφο Λιθαρίτσια.

Εικόνα 5: Το πάρκο στο λόφο Λιθαρίτσια.

Εικόνα 6: Το πάρκο στο λόφο Λιθαρίτσια.

Εικόνα 7: Ο λόφος Λιθαρίτσια στις αρχές του 20^{ου} αι.

Εικόνα 8: Το εσωτερικό του AMI, κεντρικός διάδρομος.

Εικόνα 9: Η θεματική ενότητα «Προϊστορική Ήπειρος».

Εικόνα 10: Η θεματική ενότητα «Πολιτική και διοικητική οργάνωση της Ηπείρου».

Εικόνα 11: Η θεματική ενότητα «Αιακίδες, οι βασιλείς των Μολοσσών».

Εικόνα 12: Η θεματική ενότητα «Ο καθημερινός βίος των Ηπειρωτών».

Εικόνα 13: Η θεματική ενότητα «Η Αρχαιολογία του Θανάτου».

Εικόνα 14: Η θεματική ενότητα «Η Ήπειρος στη ρωμαϊκή εποχή».

Εικόνα 15: Η θεματική ενότητα «Το Ιερό της Δωδώνης».

Εικόνα 16: Η θεματική ενότητα «Το Ιερό της Δωδώνης».

Εικόνα 17: Διάδρομος: «Παλαιοί μύθοι και νέες λατρείες»

Εικόνα 18: Η αρχαία Δωδώνη από τον Τόμαρο (φωτογραφία του 1968).

Εικόνα 19: Αεροφωτογραφία του ιερού της Δωδώνης.

Εικόνα 20: Αναπαράσταση του Ιερού της Δωδώνης των τελών του 3^{ου} π.Χ. αιώνα.

Εικόνα 21: Το Θέατρο της Δωδώνης κατά τη δεκαετία του 1950.

Εικόνα 22: Το Θέατρο της Δωδώνης κατά τη διάρκεια των ανασκαφών το έτος 1959.

Εικόνα 23: Το Θέατρο της Δωδώνης το έτος 2012.

Εικόνα 24: Το Βουλευτήριο της Δωδώνης (φωτ. 2012).

Εικόνα 25: Οι Τομείς της πόλης των Ιωαννίνων στους οποίους κατανεμήθηκε το δείγμα της έρευνά μας.

Εικόνα 26: Θεατρική παράσταση στη Δωδώνη (2016).

Εικόνα 27: Η VIII Μεραρχίας Πεζικού Ηπείρου.

Εικόνα 28: Το έμβλημα της ποδοσφαιρικής ομάδας ΠΑΣ (Πανεπιηρωτικός Αθλητικός Σύλλογος) GIANNINA.

- Εικόνα 29:** Το έμβλημα της ομάδας μπάσκετ του ΑΓΣΙ (Αθλητικός Γυμναστικός Σύλλογος Ιωαννίνων).
- Εικόνα 30:** Το λογότυπο της εφημερίδας Πρωινά Νέα.
- Εικόνα 31:** Αργυρό δίδραχμο του Κοινού των Ηπειρωτών (233/31-168/167 π. Χ).
- Εικόνα 32:** Το έμβλημα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
- Εικόνα 33:** Η Γαλακτοβιομηχανία Δωδώνη Α.Ε.
- Εικόνα 34:** Το λογότυπο του εκπαιδευτικού συγκροτήματος Δωδωναία Εκπαιδευτήρια.
- Εικόνα 35:** Γραμματόσημο με σχεδιαστική αναπαράσταση του Θεάτρου της Δωδώνης (1987).
- Εικόνα 35:** Καρτ ποστάλ από τα Ιωάννινα της δεκαετίας του 1970.
- Εικόνα 36:** Όψη της ιστοσελίδας του ΠΑΣ ΓΙΑΝΝΕΝΑ με εκτενή αναφορά στην εικονογραφική προέλευση του εμβλήματος.
- Εικόνα 37:** Οι οπαδοί του ΠΑΣ ΓΙΑΝΝΙΝΑ με τη σημαία της ομάδας.
- Εικόνα 38:** Αεροφωτογραφία του Κάστρου των Ιωαννίνων.
- Εικόνα 39:** Άποψη της Ακρόπολης του Ιτς Καλές του Κάστρου των Ιωαννίνων (το Βυζαντινό Μουσείο).
- Εικόνα 40:** Το Μουσείο Αργυροτεχνίας του Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς, στο Κάστρο των Ιωαννίνων.
- Εικόνα 41:** Εκδηλώσεις στην Ακρόπολη του Ιτς Καλές στο Κάστρο των Ιωαννίνων.
- Εικόνα 42:** Μαθητικές εκδηλώσεις στην περιοχή εξωτερικά του Κάστρου.
- Εικόνα 43:** Εκδηλώσεις μαθητών στην περιοχή εξωτερικά του Κάστρου.
- Εικόνα 44:** Έκθεση εκτός του αρχαιολογικού Μουσείου Λισαβόνας στο πλαίσιο του εορτασμού της *ημέρας της αρχαιολογίας*.
- Εικόνα 44:** Έκθεση με αρχαιολογικό περιεχόμενο στο Turku της Φιλανδίας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι γεγονός ότι ο αριθμός των μουσείων τις τελευταίες δεκαετίες έχει αυξηθεί, ενώ τα περισσότερα αρχαιολογικά μουσεία της χώρας μας έχουν πλέον ανανεωθεί μουσειολογικά και μουσειογραφικά, προσφέροντας στο κοινό ένα σύγχρονο και ανανεωμένο περιβάλλον μουσειακής εμπειρίας, μάθησης και πολιτιστικής δραστηριότητας. Παρόλα αυτά, σημαντικό μέρος του κοινού --το οποίο, σύμφωνα με κάθε διακήρυξη και ορισμό του μουσείου, υπηρετούν-- σε πολλές περιπτώσεις σήμερα δεν βρίσκεται στους χώρους του μουσείου και ως εκ τούτου δεν γίνεται μέτοχος αυτής της μουσειακής εμπειρίας. Η παραπάνω διαπίστωση δεν μπορεί παρά να προβληματίζει την ερευνήτρια, όπως και πολλούς συνάδελφους αρχαιολόγους και μουσειολόγους που υπηρετούν χρόνια και με αγάπη, προσωπικό κόπο και θυσίες το επιστημονικό πεδίο της αρχαιολογίας και εγείρει ερωτήματα όπως: *Ποιος είναι ο ρόλος της επιστήμης της αρχαιολογίας αν από τους αποδέκτες της απουσιάζει ο πολίτης; Γιατί ανασκάπτουμε, διασώζουμε, προστατεύουμε, ερμηνεύουμε και εκθέτουμε τον υλικό πολιτισμό του παρελθόντος, αν οι προσπάθειες αυτές δεν έχουν αντίκρισμα στην κοινωνία του παρόντος;*

Σε απάντηση αυτών των προβληματισμών, η σύγχρονη μουσειακή δράση δείχνει να στρέφει το ενδιαφέρον της προς ολοένα διευρυνόμενες ομάδες κοινού (πολίτες κάθε ηλικίας, μορφωτικού επιπέδου, ενδιαφερόντων ή με δυσκολίες στην επικοινωνία, τη μάθηση, την κατανόηση των εκθεμάτων κτλ). Τα αρχαιολογικά Μουσεία καλούνται να ανταποκριθούν σε ένα σύνθετο κοινωνικό ρόλο (Μπούνια 2015α), που θα επικεντρώνει τη δράση τους όχι μόνο στα αντικείμενα που βρίσκονται «πίσω» από τις βιτρίνες των μουσειακών εκθέσεων αλλά και στην κατανόηση των αναγκών των σύγχρονων ανθρώπων, οι οποίοι «συναντούν» την αρχαιολογική τους κληρονομιά άλλοτε ευρισκόμενοι «μπροστά» σε κάποια μουσειακή προθήκη και άλλοτε «δίπλα» σε κάποιο κατάλοιπο του υλικού πολιτισμού του παρελθόντος ή μια σύγχρονη εικονοποιημένη αναπαραγωγή του. Η στροφή αυτή συνδέεται με τη δυναμική ανάπτυξη των σπουδών στα πεδία του υλικού πολιτισμού και της επικοινωνίας, καθώς και με τις κρίσιμες θεωρητικές ανακατατάξεις των τελευταίων δεκαετιών στο εσωτερικό της αρχαιολογίας και της ανθρωπολογίας

[Shanks & Tilley 1992 (1987), Μελάς 2003] που συνέδεσαν εξ αρχής τη δράση τους με το μουσείο. Το ενδιαφέρον των δύο αυτών επιστημών εστιάζει τα τελευταία χρόνια κριτικά στις όψεις εκείνες του θεσμού που επιβιώνουν από την «κλασική» περίοδο των μουσείων, δηλαδή στις ιδεολογικές διεργασίες στο παρασκήνιο των μουσείων, στο τελικό τους προϊόν, στις εκθέσεις τους, καθώς και στη σχέση τους με το κοινό.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις αποτέλεσαν την αφορμή για τη εκπόνηση της παρούσας εργασίας, η οποία επιθυμεί να θέσει τον σύγχρονο άνθρωπο και τη σχέση του με τις αρχαιότητες στο επίκεντρο της μελέτης της. Στόχος της είναι η διερεύνηση της σχέσης του κοινού της πόλης των Ιωαννίνων με την αρχαιολογική του κληρονομιά, εξετάζοντας τις στάσεις και τις αντιλήψεις του κοινού της πόλης για το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων (στο εξής AMI), καθώς και τους παράγοντες που έχουν επιδράσει στη διαμόρφωση αυτής της σχέσης. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Smith, τα μουσεία αποτελούν και τα ίδια «τόπους» πολιτιστικής κληρονομιάς και η επίσκεψη σε αυτά αποτελεί μέρος ενός συνόλου ενσώματων πολιτιστικών διαδικασιών που τα νοσηματοδοτεί (Smith 2015: 459, 460). Σημαντικά εργαλεία λοιπόν για την κατανόηση της σχέσης του κοινού με το AMI, αποτελούν η διερεύνηση της επισκεψιμότητάς του, του προφίλ των επισκεπτών και μη-επισκεπτών του και των συνειρμικών αναφορών και εικόνων του κοινού για αυτό. Τα παραπάνω ερευνητικά ζητούμενα πλαισιώνονται από τη διερεύνηση των τάσεων και των αντιλήψεων της τοπικής κοινότητας για την αρχαιολογική της κληρονομιά μέσα από την σημασία που αποδίδει το κοινό σε μνημεία, μουσεία και άλλες εκφάνσεις της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου. Τέλος, η έρευνα επιχειρεί, μέσα από τη διερεύνηση των παραπάνω ζητημάτων, να αναδείξει κατευθύνσεις, μεθόδους και πρακτικές που μπορούν να αξιοποιηθούν από το AMI, προς την κατεύθυνση της οικοδόμησης μιας ισότιμης, αλληλεπιδραστικής και κοινωνικά ωφέλιμης σχέσης με το κοινό της πόλης, κυρίως μέσα από το πεδίο της Δημόσιας Αρχαιολογίας.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για την εξέταση των παραπάνω ζητημάτων ήταν η ποσοτική έρευνα κοινού, σε δείγμα 301 ατόμων του πληθυσμού των Ιωαννίνων. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε την περίοδο 2014/2015, σε διάφορες περιοχές των Ιωαννίνων, με τη διενέργεια προσωπικών συνεντεύξεων, μέσω ενός δομημένου ερωτηματολογίου, το οποίο περιλαμβάνει 15 ερωτήσεις (κλειστού, ημιανοιχτού και ανοιχτού τύπου). Για λόγους που εξυπηρετούν τους στόχους της έρευνας, ο υπό εξέταση πληθυσμός αναφερόταν σε ενήλικες,

κατοίκους της πόλης των Ιωαννίνων τα τελευταία 10 χρόνια, ενώ δεν περιελήφθησαν στο δείγμα μας μαθητές, τουρίστες και πρόσφατα διαμένοντες στην πόλη. Προκειμένου το δείγμα μας να είναι αντιπροσωπευτικό, επιχειρήσαμε μια κατανομή του αναλογικά με τα δημογραφικά στοιχεία του πληθυσμού της πόλης, όπως προκύπτουν από την απογραφή πληθυσμού της ΕΛΣΤΑΤ του 2001.

Η εργασία διαρθρώνεται σε επτά κεφάλαια, εκ των οποίων τα τρία πρώτα θέτουν το ευρύτερο επιστημονικό και ερευνητικό πλαίσιο, εντός του οποίου πραγματοποιήθηκε η εν λόγω έρευνα, ενώ τα επόμενα τέσσερα αποτελούν το κατεξοχήν ερευνητικό μέρος.

Ειδικότερα, το πρώτο κεφάλαιο (Κεφ. 1) παρουσιάζει το επιστημονικό πεδίο της Δημόσιας Αρχαιολογίας, μέσω μιας επισκόπησης της διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας. Επιχειρεί να προσδιορίσει και να ορίσει το πεδίο της Δημόσιας Αρχαιολογίας, την αρχή του στις μετά - αποικιακές χώρες και την εξέλιξή του στην Ευρώπη, καθώς και την επίδραση της Μεταδιαδικαστικής Αρχαιολογίας σε αυτό. Επιπλέον, καθώς ο χώρος των μουσείων δεν έχει μένει ανεπηρέαστος από τις εξελίξεις αυτές, θα εξεταστεί ο ρόλος και η εφαρμογή της Δημόσιας Αρχαιολογίας στα σύγχρονα μουσεία. Καθώς η Δημόσια Αρχαιολογία ως πεδίου *συνάντησης* της αρχαιολογικής επιστήμης με το ευρύ κοινό, εμφανίστηκε και εξελίσσεται στην Ελλάδα με σχετική καθυστέρηση (Γαλανίδου 2012, Σακελαριάδη 2012), στο επόμενο κεφάλαιο θα επιχειρήσουμε να αναζητήσουμε και να ερμηνεύσουμε τις αιτίες στις οποίες οφείλεται η καθυστέρηση αυτή.

Έτσι, στο δεύτερο κεφάλαιο (Κεφ. 2) θα επιχειρήσουμε να ανιχνεύσουμε τις διαδικασίες που καθόρισαν στις σχέσεις της ελληνικής κοινωνίας, με την αρχαιολογία και την αρχαιολογική της κληρονομιά (αντικείμενα, χώροι και μουσεία), οι οποίες θα αναζητηθούν στις καταβολές και την εξέλιξη της αρχαιολογικής επιστήμης, στον πολιτικό ρόλο που διαδραμάτισαν οι αρχαιότητες στην Ελλάδα από τον 19^ο αι. μέχρι σήμερα και στις ιδεολογικά φορτισμένες μουσειακές αναπαραστάσεις του παρελθόντος που επέβαλαν τα παραπάνω. Επιπλέον θα επιχειρήσουμε να ανιχνεύσουμε τον τρόπο και το βαθμό στον οποίο οι παραπάνω διεργασίες έχουν καθορίσει την πρόσληψη των αρχαιοτήτων από την ελληνική κοινωνία και κατ' επέκταση τη στάση του ελληνικού κοινού απέναντι στα αρχαιολογικά μουσεία. Παράλληλα, όπως τεκμηριώνουν πρόσφατες έρευνες κοινού για τα σύγχρονα ελληνικά αρχαιολογικά μουσεία, τα τελευταία χρόνια ο αριθμός των Ελλήνων

επισκεπτών παραμένει περιορισμένος (Δοξανάκη 2013), γεγονός που καθιστά τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των μουσείων και του κοινωνικού σώματος όλο και πιο επιτακτική, στο πλαίσιο μιας προσπάθειας επαναπροσδιορισμού της μεταξύ τους σχέσης (Καυταντζόγλου 2003: 34).

Το επόμενο κεφάλαιο (Κεφ. 3) αποτελεί μια εισαγωγή στα μοντέλα επικοινωνίας που έχουν εφαρμοστεί και εφαρμόζονται στην σύγχρονη μουσειακή επικοινωνία, καθώς και μια επισκόπηση της βιβλιογραφίας σχετικά με τις έρευνες κοινού στα μουσεία, ενός σημαντικού εργαλείου διερεύνησης αυτής της επικοινωνίας. Ειδικότερα, θα επιχειρήσουμε μια προσέγγιση της ιστορικής εξέλιξης των ερευνών αξιολόγησης και ερευνών κοινού στα μουσεία, ενώ εκτενέστερα θα αναφερθούμε σε έρευνες ορόσημα για τη μελέτη επισκεπτών και μη-επισκεπτών των μουσείων, καθώς και σε παραδείγματά τους στην Ελλάδα.

Στο ερευνητικό πλαίσιο που μόλις περιγράφηκε εντάσσεται το κατεξοχήν ερευνητικό μέρος της παρούσας εργασίας, το οποίο διορθώνεται στα επόμενα τέσσερα κεφάλαια. Στο τέταρτο κεφάλαιο (Κεφ. 4) παρουσιάζεται το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων μέσα από μια σύντομη αναδρομή της ιστορίας του και μέσα από τις συλλογές και την έκθεσή του. Επιπλέον, στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζουμε συνοπτικά την ιστορία της έρευνας του μαντείου της Δωδώνης, τα οποία πρόκειται να πλαισιώσουν την διερεύνηση της νοηματοδότησης και αξιολόγησης του AMI, ως φορέα της αρχαιολογικής κληρονομιάς.

Στο πέμπτο κεφάλαιο (Κεφ. 5) αναλύονται μεθοδολογικά ζητήματα που αφορούν τις ερευνητικές υποθέσεις, το σχεδιασμό και τη διεξαγωγή της έρευνας. Επιπλέον, θα παρουσιαστούν διεξοδικά τα αποτελέσματα της έρευνας μέσα από την παρουσίαση των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου και των δεδομένων που συλλέχθηκαν από τις απαντήσεις του κοινού.

Ακολουθεί η ανάλυση της έρευνας (Κεφ. 6), η οποία διαρθρώνεται σε ενότητες που εξετάζουν συνδυαστικά τα αποτελέσματά της. Σημαντικές κατευθύνσεις της ανάλυσης αποτελούν ο βαθμός και η συχνότητα επίσκεψης στο AMI, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των υποομάδων του κοινού, τα κίνητρα και τα αντικίνητρα της επίσκεψης, καθώς και οι συνειρμικές αναφορές και η νοηματοδότηση του AMI από το κοινό της πόλης και ο ρόλος τους στη διαμόρφωση της μεταξύ τους σχέσης. Επιπλέον, η έρευνά μας εντασσόμενη στο πεδίο της Δημόσιας Αρχαιολογίας θα επιχειρήσει να αποτυπώσει τις διεργασίες και τους παράγοντες που έχουν επηρεάσει την πρόσληψη

της αρχαιολογικής κληρονομιάς από το κοινό της πόλης και ειδικότερα εκείνων των τμημάτων της, που καταγράφονται στη συνείδηση του κοινού ως τα σημαντικότερα.

Στο τελευταίο κεφάλαιο (Κεφ. 7) συνοψίζονται οι προβληματισμοί και τα συμπεράσματα που προέκυψαν μέσα από την παρούσα εργασία. Παράλληλα, μέσα από τη συνεκτίμησή τους επιχειρείται η αναγωγή των αποτελεσμάτων της έρευνας σε πρακτικό επίπεδο, ανοίγοντας μια συζήτηση για το ρόλο και τις δυνατότητες εφαρμογής της Δημόσιας Αρχαιολογίας, προς την κατεύθυνση εξεύρεσης λύσεων και πρακτικών για ένα Μουσείο «ανοιχτό» σε πλήθος διαφορετικών κοινωνικών ομάδων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Το επιστημονικό πεδίο της Δημόσιας Αρχαιολογίας: Εξέλιξη και προοπτικές

1.1. Ορισμός

Μπορεί το επιστημονικό και ακαδημαϊκό πεδίο της Δημόσιας Αρχαιολογίας να είναι σχετικά πρόσφατο, όμως η ενασχόληση των ανθρώπων με το παρελθόν και τις υλικές του αποτυπώσεις αποτελεί μια διαχρονική πρακτική στην προσπάθειά τους να ερμηνεύσουν το παρόν. Αντικείμενα και τόποι που σχετίζονται με μνημονικά ή φανταστικά γεγονότα του παρελθόντος ενσωματώνονται στις αφηγήσεις τους, στην προσπάθειά τους να δημιουργήσουν μια ταυτότητα ή να διατηρηθούν ως κοινότητες.

Σήμερα, η Δημόσια Αρχαιολογία καταλαμβάνει το δικό της μερίδιο στην ακαδημαϊκή διδασκαλία και την έρευνα, μέσω δημοσιεύσεων, συνεδρίων και πρακτικών, και αποτελεί πλέον ένα ξεχωριστό και έγκυρο επιστημονικό τομέα, θεωρητικά, μεθοδολογικά και πρακτικά (Holtorf 2007, Liddle 2004, Marshall 2002, 2009, Moshenska 2008, Moshenska & Dhanjal 2012, Schadla-Hall 2004, Tully 2007, Sakellariadi 2011, Little 2002, Shackel & Chambers 2004, Skeates, McDavid & Carman 2012, Waterton & Watson 2011, Merriman 2004). Η νέα αυτή ερευνητική περιοχή εστιάζει σε αυτές τις περιπτώσεις της αρχαιολογικής δραστηριότητας, που καθίστανται τμήμα της ευρύτερης δημόσιας κουλτούρας και αλληλεπιδρούν με το κοινό (Merriman 2004: 5).

Στις ΗΠΑ ο όρος είναι αμφίσημος: σημαίνει είτε τη διαχείριση του υλικού πολιτισμού, όπως αυτή απορρέει από την πολιτειακή νομοθεσία, είτε την ενασχόληση του ευρύτερου κοινού με τα πολιτιστικά αγαθά μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων και άλλων παρόμοιων δραστηριοτήτων, οργανωμένων από αρχαιολόγους και άλλους ειδικούς (McGimsey 1972). Στην Ευρώπη, ο όρος σημαίνει κάθε πτυχή της αρχαιολογικής δραστηριότητας --όπως η συλλογή δεδομένων, η ανάλυση, η αποθήκευση, η διάδοση και δημόσια παρουσίαση τους-- που είναι δυνατόν να αλληλεπιδράσει με το κοινό. Επίσης, ο όρος περιλαμβάνει νέα ερευνητικά πεδία,

περιφερειακά της έρευνας των καταλοίπων του παρελθόντος, όπως το παράνομο εμπόριο αρχαιοτήτων, το κοινωνικό, επιστημολογικό πλαίσιο της διενέργειας σωστικών ανασκαφών, την αρχαιολογική νομοθεσία, την απεικόνιση της αρχαιολογίας στα ΜΜΕ, ζητήματα αυθεντικότητας και αναπαράστασης του παρελθόντος, τις ιθαγενείς αρχαιολογίες (indigenous archaeology), την αρχαιολογία των κοινοτήτων (community archaeology), τον ρόλο των αρχαιολόγων στις τοπικές κοινωνίες και την ηθική τοποθέτηση τους ως εκπροσώπων του κράτους ή ως παραγόντων αντίστασης στην κρατική εξουσία (Schadlat-Hall 1999: 2-3, Ascherson 2000: 2, Marshall 2002: 211). Ακόμη, η Δημόσια Αρχαιολογία αναφέρεται στους τρόπους διαπραγμάτευσης της ταυτότητας, σε διαφωνίες και συγκρούσεις ανάμεσα σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες σχετικά με τα νοήματα και τις αξίες που αποκτούν οι αρχαιότητες και ο υλικός πολιτισμός του παρελθόντος στη σύγχρονη κοινωνία (Merriman 2004: 5, Waterton & Watson 2011: 3, 4).

1.2. Η Δημόσια Αρχαιολογία στις μετα-αποικιακές χώρες

Η δημόσια αρχαιολογία, πρωτοεμφανίστηκε στις δεκαετίες του 1960 και του 1970 στις μετα-αποικιακές χώρες, ως αποτέλεσμα του προβληματισμού σχετικά με το κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο άσκησης της. Στη συζήτηση βασικό ρόλο έπαιξε η Αυστραλία, καθώς μέχρι τότε, η προστασία, η έρευνα και η παρουσίαση του πολιτισμού των ιθαγενών κατοίκων της, των Αβορίγινων, είχε διεξαχθεί με την απουσία και τον αποκλεισμό των ίδιων. Οι Αβορίγινες αντιμετώπισαν την πρακτική αυτή ως ασέβεια ή ακόμη και βεβήλωση των τόπων της πολιτιστικής κληρονομιάς τους και απαίτησαν μεγαλύτερη συμμετοχή στα όργανα και στους σχετικούς διαχειριστικούς φορείς, όπως το *Australian Institute for Aboriginal Studies (AIAS)*. Το AIAS, που είχε ως στόχο την προώθηση της έρευνας για τους Αβορίγινες στην Αυστραλιανή Αρχαιολογία, προχώρησε σε μια σειρά ενεργειών που ενίσχυσαν τη συμμετοχή των Αβορίγινων σε θέματα (συν-)διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς τους. Οργάνωσε προγράμματα κατάρτισης και απασχόλησης για τους ιθαγενείς και επιδίωξε τη συμμετοχή τους σε συνέδρια, την ένταξή τους σε επιτροπές και διαδικασίες επιχορήγησης και τη διαβούλευση με τις ιθαγενείς κοινότητες πριν από την πραγματοποίηση ερευνών. Επιπλέον, στους στόχους του ήταν η διάδοση της

πρακτικής του και σε άλλους κρατικούς φορείς και ινστιτούτα και η καθιέρωση ενός σχετικού νομοθετικού πλαισίου, το οποίο θεσπίστηκε και τέθηκε σταδιακά σε εφαρμογή σε πολιτειακό και ομοσπονδιακό επίπεδο (Moser 1994, Sakellariadi 2011: 28, 29).

Ένα από τα αποτελέσματα της διαδικασίας αυτής στην αρχαιολογική πρακτική ήταν η ανάπτυξη μιας αρχαιολογίας σε συνεργασία με τη βάση των ιθαγενών κοινοτήτων ή από τις ίδιες τις κοινότητες. Στο πλαίσιο αυτό, οι αρχαιολόγοι έπρεπε να προβαίνουν σε διαπραγματεύσεις προκειμένου να εξασφαλίσουν την άδεια για την πρόσβαση και περαιτέρω έρευνα σε περιοχές των Αβορίγινων, καθώς και να διαμορφώνουν τα ζητούμενα, τις πρακτικές τους και όλα τα άλλα στάδια της αρχαιολογικής έρευνας, σε συνεργασία με αυτούς (Moser 1994: 170, για παραδείγματα βλ. Marshall 2002, Greer 2011, Prangnell, Ross & Coghill 2011).

Παρόμοιες διαδικασίες πραγματοποιήθηκαν και στις ΗΠΑ στη δεκαετία του 1970, οι οποίες συνέβαλαν στην ενδυνάμωση της σχέσης των ιθαγενών Αμερικανών με την πολιτιστική τους κληρονομιά αλλά και στον επαναπροσδιορισμό της αρχαιολογικής πρακτικής, η οποία διεύρυνε τον ρόλο της και το ερευνητικό της πεδίο, συμπεριλαμβάνοντας πλέον και τις παραδόσεις των ιθαγενών. Όπως και στην περίπτωση της Αυστραλίας, η κατάρτιση, η απασχόληση και η εκτεταμένη συνεργασία με τις αυτόχθονες κοινότητες σε όλα τα στάδια της αρχαιολογικής έρευνας έχουν πλέον ενσωματωθεί στο πλαίσιο της Αμερικανικής αρχαιολογίας (Silliman 2008).

1.3. Η Δημόσια Αρχαιολογία στην Ευρώπη

Η εμπλοκή των τοπικών κοινοτήτων στην αρχαιολογική δραστηριότητα εντοπίζεται πολύ νωρίς στην Ευρώπη, ωστόσο, μέσα σε ένα διαφορετικό πλαίσιο από αυτό της «ιθαγενούς αρχαιολογίας» της Αυστραλίας. Όλον τον 19^ο αι. η αρχαιολογία στη Βρετανία βρισκόταν στα χέρια ερασιτεχνών, γεγονός που έχει τις ρίζες του στη μακρά τοπική αρχαιοδιφική παράδοση και στις βικτοριανές αξίες, καθώς και στη δημιουργία των δομών τοπικής αυτοδιοίκησης. Ωστόσο, ο επαγγελματικός χαρακτήρας που απέκτησε σταδιακά η αρχαιολογία από τη δεκαετία του 1960 και

μετά, με σκοπό να προστατεύσει τους αρχαιολογικούς πόρους από τις καταστροφικές επιπτώσεις της ανάπτυξης, περιόρισε σταδιακά την πρόσβαση του ευρέος κοινού στους αρχαιολογικούς πόρους (Schadla-Hall 2004: 3-4).

Το 1976 ξεκίνησε από την Αρχαιολογική Μονάδα του Leicestershire στη Βρετανία, μια από τις πρωϊμότερες προσπάθειες επανασύνδεσης της τοπικής κοινωνίας με την αρχαιολογία, στο πλαίσιο πρακτικών της Δημόσιας Αρχαιολογίας. Στο πρόγραμμα συμμετείχε μια ομάδα εθελοντών που οργάνωναν περιπάτους (fieldwalking) και κατέγραφαν αρχαία ευρήματα και πληροφορίες. Κατ' αυτόν τον τρόπο πραγματοποιούσαν ένα πολύ σημαντικό κομμάτι του αρχαιολογικού έργου -- την επιφανειακή έρευνα-- με χαμηλό κόστος, ενώ ταυτόχρονα εισέπρατταν ευχαρίστηση. Παράλληλα, υπήρχε ένας πλήρης οδηγός για την κατάρτιση των συμμετεχόντων και την αποτελεσματικότητα του προγράμματος. Η ομάδα σταδιακά μεγάλωσε και τα μέλη της σχημάτισαν περισσότερες ομάδες που ανέλαβαν περισσότερες επιφανειακές έρευνες σε τοπικό επίπεδο, ακόμη και μικρές ανασκαφές (Liddle 2004, Schadla-Hall 2004). Από τότε, στο Ηνωμένο Βασίλειο έχει πραγματοποιηθεί ένα ευρύ φάσμα προγραμμάτων αρχαιολογίας των κοινοτήτων (για παραδείγματα βλ. Brown et al. 2004, Oswald 2007).

1.4. Η Δημόσια Αρχαιολογία υπό την επίδραση της μεταδιαδικαστικής αρχαιολογίας

Στις δεκαετίες 1980 και 1990 η θεωρία της αρχαιολογίας διευρύνθηκε προς το ευρύτερο πεδίο της κοινωνικής θεωρίας, όπως του στρουκτουραλισμού, της φαινομενολογίας, του σύγχρονου Μαρξισμού, της ερμηνευτικής, και μεταθετικιστικής φιλοσοφίας [Hodder 1992 (1987), Shanks & Tilley 1992 (1987)]. Οι διάφορες θεωρητικές τάσεις που προέκυψαν και ορίζονται γενικά ως *μεταδιαδικαστική αρχαιολογία*, είχαν σημαντικές συνέπειες στη σχέση των αρχαιολόγων και της αρχαιολογίας με τον υπόλοιπο κόσμο. Μεταξύ αυτών διατυπώθηκαν αντιρρήσεις για την εφαρμοσμένη αρχαιολογική πρακτική που διαχωρίζει την ανασκαφική έρευνα από την ερμηνεία των αντικειμένων, για τον ρόλο των αρχαιολόγων στη νοηματοδότηση του παρελθόντος αλλά και για την

αντικειμενικότητα του αρχαιολογικού έργου, καθώς κάθε αρχαιολόγος είναι προκατειλημμένος από την προσωπική του εμπειρία και το πολιτισμικό του πλαίσιο. Ταυτόχρονα άνοιξαν το δρόμο σε νέες αρχαιολογικές πρακτικές και στη λεγόμενη «από τα κάτω» προσέγγιση της αρχαιολογίας και του παρελθόντος (Sakellariadi 2011: 34).

Ένα σημαντικό αποτέλεσμα των παραπάνω θεωρητικών προσεγγίσεων και προβληματισμών είναι η ονομαζόμενη «ανταναικλαστική ανασκαφική μεθοδολογία», η οποία βασίζεται στη παραδοχή ότι η ερμηνεία των ανασκαφικών δεδομένων δεν είναι μια διαδικασία ξεχωριστή από την ανασκαφή, τη συλλογή και την καταγραφή τους. Ένα πρόγραμμα βασισμένο σε αυτή τη μεθοδολογική προσέγγιση πραγματοποιήθηκε στη νεολιθική αρχαιολογική θέση Τσαταλχογιούκ (Catalhöyük) της κεντρικής Τουρκίας (Bartu 2000). Στο πρόγραμμα αυτό, τα ανασκαφικά δεδομένα αποδίδονταν στο ευρύ κοινό απευθείας και χωρίς την ερμηνευτική διαμεσολάβηση των ειδικών, μέσω μια διαδικτυακής βάσης δεδομένων. Αυτό εξασφάλισε την διάδραση με το κοινό, την πολυφωνία και τη συνεχή ροή πληροφοριών που ανατροφοδοτούσε την ίδια την ανασκαφική έρευνα. Παράλληλα η ύπαρξη εργαστηρίων και η παρουσία κοινωνικών ανθρωπολόγων στο πεδίο της έρευνας ενίσχυσε τη μελέτη και ερμηνεία των ανασκαφικών δεδομένων όσο και την ίδια την εξέλιξη της ανασκαφικής διαδικασίας (Bartu 2000).

Παρόμοιο είναι και το πεδίο της «αρχαιολογικής εθνογραφίας», το οποίο αναπτύχθηκε από την συμπίεση της αρχαιολογίας με την κοινωνική ανθρωπολογία, δίνοντας την ευκαιρία για μια σε βάθος ανάλυση της σχέσης των τοπικών κοινοτήτων με την πολιτισμική τους κληρονομιά. Τα προγράμματα αυτά επικεντρώνονται συνήθως σε καθημερινές αλλά σημαντικές πτυχές της ζωής των τοπικών κοινοτήτων και στοχεύουν στην εμπλοκή τους με το αρχαιολογικό έργο, την ενίσχυση και την ανταλλαγή απόψεων, καθώς και την κατανόηση του παρελθόντος από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες (για παραδείγματα αρχαιολογικών εθνογραφιών βλ. Castaneda & Matthews 2008, Hamilakis & Anagnostopoulos 2009).

Τα τελευταία χρόνια, σε όλο τον κόσμο, έχει πραγματοποιηθεί ένα ευρύ φάσμα προγραμμάτων αρχαιολογίας των κοινοτήτων, με τεράστια ποικιλία και εύρος σε όλους τους τομείς της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως τα μουσεία, τα μνημεία, τα αρχεία, το περιβάλλον κ.α. (Moshenska & Dhanjal 2012, Waterton E. & Watson 2011).

1.5. Η εμπλοκή της κοινότητας με το μουσείο, υπό το πρίσμα της Δημόσιας Αρχαιολογίας

Βασική παραδοχή της Δημόσιας Αρχαιολογίας, είναι ότι οι κοινότητες θα πρέπει να συμμετέχουν σε όλα τα στάδια του αρχαιολογικού έργου, από τον σχεδιασμό του, μέχρι την ολοκλήρωσή του, την ερμηνεία του και τη δημόσια παρουσίασή του (Marshall 2002, Tully 2007, Liddle 2004, Moshenska 2008, Schadla-Hall 2004). Σε πολλές χώρες τα προγράμματα εμπλοκής των κοινοτήτων με την πολιτιστική κληρονομιά έχουν γίνει κοινό μέλημα των τοπικών φορέων, των κυβερνήσεων και των οργανισμών πολιτιστικής διαχείρισης (μουσείων, ινστιτούτων και δημόσιων φορέων), προωθώντας την ανάπτυξη στρατηγικών στόχων που δίνουν έμφαση στην σημασία της κοινοτικής συμμετοχής (Crooke 2007, 2011, Watson 2011).

Ωστόσο πρόσφατα έχουν τεθεί καίρια ερωτήματα σχετικά με τα προγράμματα εμπλοκής των κοινοτήτων με την πολιτιστική κληρονομιά, όπως: Πώς ορίζεται η κοινότητα; Σε ποιον «ανήκει» η αφήγηση του παρελθόντος, ειδικά σε περιπτώσεις όπως το Ηνωμένο Βασίλειο όπου η διαμεσολάβηση των φορέων διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι τόσο κυρίαρχη; (Waterton & Watson 2011: 4) και ποιος είναι ο ρόλος των επαγγελματιών των μουσείων; (Crooke 2011: 26).

1.5.1. Ο ορισμός και ο ρόλος της κοινότητας

Ο όρος Δημόσια Αρχαιολογία περιγράφει τόσο διαφορετικές πρακτικές όσο και οι ίδιες οι κοινότητες. Μπορεί να αφορά την τοπική κοινότητα (κατοίκους μια περιοχής ή μετανάστες), καθώς και τις κοινότητες που διαμορφώνονται από ένα κοινό συμφέρον, μια κοινή ταυτότητα ή πεποίθηση (Marshall 2002: 215-216). Τελευταία, ο όρος αναφέρεται και σε άλλες ομάδες, οι οποίες μοιράζονται τα ίδια ενδιαφέροντα, αξίες ή πιστεύω (όπως η επαγγελματική κοινότητα, η γκέι κοινότητα κτλ), ακόμα και αν τα μέλη τους είναι γεωγραφικά διεσπαρμένα (Waterton & Watson 2011: 5). Ως εκ τούτου, η έννοια της κοινότητας δημιουργείται και ορίζεται μέσα από

πολιτιστικά χαρακτηριστικά, που προσδιορίζουν οι ίδιες οι κοινωνικές ομάδες που την αποτελούν και, ως κατασκευασμένη έννοια, είναι συνεχώς μεταβαλλόμενη και αμφισβητούμενη (Crooke 2011: 27).

Ωστόσο, παρότι η κοινότητα είναι για πολλούς μια έννοια που ξεκινάει από το λαό, η *πολιτική* που την αφορά, έτσι όπως εφαρμόστηκε σε κάποιες χώρες όπως π.χ. το Ηνωμένο Βασίλειο, είναι μια διαδικασία που ξεκινά από *πάνω προς τα κάτω* και πήρε τη μορφή της μέσα από τις κυβερνητικές προτεραιότητες (Crooke 2011, Waterton & Watson 2011). Για το λόγο αυτό, οι σύγχρονες συζητήσεις αφορούν σε μια κριτική προσέγγιση των προγραμμάτων Δημόσιας Αρχαιολογίας ως προς τους στόχους και τις πολιτικές που τα υποκινούν, καθώς τα περισσότερα οργανώνονται από τους ίδιους τους οργανισμούς διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς (κυρίως κρατικούς φορείς), εκφράζουν κυρίαρχες ιδεολογίες και σχετικά σπάνια ξεκινάνε από την ίδια την κοινότητα (Moshenska, 2008: 51-52, Perkin 2011: 116-124, Crooke 2011: 33-35). Στον αντίποδα της πολιτικής αυτής, προτείνονται προγράμματα στα οποία η κοινότητα αναλαμβάνει ενεργά μέρος στη σύλληψη, την οργάνωση και στον έλεγχο των δράσεων Δημόσιας Αρχαιολογίας, ενώ μοιράζεται την ευθύνη τους με τους επαγγελματίες (αρχαιολόγους και μουσειολόγους) του χώρου (Perkin 2011: 116-124, Crooke 2011: 33-35).

1.5.2. Ο ρόλος των επαγγελματιών του μουσείου

Ο χώρος των μουσείων δεν έμεινε ανεπηρέαστος από αυτές τις εξελίξεις. Τα τελευταία χρόνια, η αναγνώριση του ρόλου του κοινού και η ενσωμάτωσή του στις μουσειακές δράσεις, οδηγεί στη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στη δημιουργία κοινοτικών συλλογών, εκθέσεων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων (Crooke 2007, Crooke 2011, Perkin 2011). Ενδεικτική του ρόλου που αποδίδεται στην κοινότητα και στην εμπλοκή της με το μουσείο στο Ηνωμένο Βασίλειο, είναι η καθιέρωση θέσης συμβούλου για θέματα σχετικά με την κοινοτική συμμετοχή, ενώ ακόμη πιο ενδεδειγμένη θεωρείται η συμμετοχή και ο προβληματισμός όλων των εργαζομένων του μουσείου σε ότι αφορά τα θέματα αυτά (Crooke 2011: 25, 26).

Παράλληλα, τα τελευταία χρόνια πολλοί υποστηρίζουν ότι οι επαγγελματίες του χώρου πρέπει να ξανασκεφτούν την τάση προβολής της αυθεντίας τους και την

εξουσία τους πάνω στην ερμηνεία και αναπαράσταση του πολιτισμού και της ιστορίας. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, το θέμα του εκδημοκρατισμού των μουσείων τέθηκε και από την *Campaign for Learning through Museums and Galleries*, η οποία αμφισβητεί την αυθεντία των μουσείων θέτοντας ερωτήματα όπως: *Γιατί πρέπει οι επαγγελματίες των μουσείων να αποφασίζουν τι θα εκτεθεί; Ποιος λέει ότι το κοινό πρέπει να είναι μόνο καταναλωτής του πολιτισμού και όχι και δημιουργός;* Η πρόταση αυτής της καμπάνιας είναι το μουσείο να μετασχηματιστεί κατά αυτόν τον τρόπο, ώστε το κοινό να μεταμορφωθεί από καταναλωτής σε δημιουργό και από αναγνώστη σε εταίρος. Αυτό θα επέτρεπε έναν αμφίδρομο διάλογο μεταξύ επισκεπτών και ιδρυμάτων και θα έθετε σε δοκιμασία τις μουσειακές πρακτικές και σε απολογία την εξουσία και τους ειδικούς μέσα στο Μουσείο (Crooke 2011: 25, 26).¹

1.5.3. Το Συμμετοχικό μουσείο

Στο σημείο αυτό οφείλουμε να επισημάνουμε τη μεγάλη επίδραση που έχει ασκήσει η μετάβαση στο «συμμετοχικό μουσείο» (participatory museum), αντίληψη που έχει αποκτήσει μεγάλη απήχηση τα τελευταία χρόνια. Ο όρος εισήχθη από τη Nina Simon (2010), η οποία με έναν εξαιρετικά δυναμικό λόγο υποστηρίζει ότι τα μουσεία οφείλουν να αναπτύξουν συμμετοχικές πρακτικές σε όλες τις πτυχές της λειτουργίας τους, δίνοντας τη δυνατότητα στους επισκέπτες να εμπλακούν ενεργά και έτσι να δώσουν νέα πνοή στο μουσείο και να το «οικειοποιηθούν». Πιο συγκεκριμένα, η Simon προτείνει στα ιδρύματα πολυσυλλεκτικές, προσωποποιημένες και συνεχώς εναλλασσόμενες δράσεις, με περιεχόμενο που συν-δημιουργείται με το κοινό. Η έννοια της συν-δημιουργίας (περιεχομένου, προγραμμάτων, ερμηνείας) πηγαίνει το μουσείο ένα βήμα πιο πέρα, καθώς πλέον δεν γίνεται λόγος για μουσεία αντικειμένων (όπως στις παλαιότερες αντιλήψεις), ούτε και για μουσεία για το κοινό (όπως στις πιο πρόσφατες απόψεις που έχουν μετακινήσει το κέντρο βάρους από τις συλλογές στους επισκέπτες), αλλά περί μουσείων που λειτουργούν *μαζί* με τους επισκέπτες τους (Simon 2010).

¹ Βλέπε και <http://www.campaign-for-learning.org.uk/resources/links.htm> (τελευταία πρόσβαση 30/10/2016).

Μια από τις σύγχρονες τάσεις στον χώρο της πολιτιστικής διαχείρισης είναι η εφαρμογή του *συμμετοχικού σχεδιασμού* στη διάρκεια της ανάπτυξης και διαχείρισης ενός πολιτισμικού έργου. Για τον χώρο των μουσείων, αποτελεί μια καινοτόμο διαδικασία. Σύμφωνα με την αρχή του *συμμετοχικού σχεδιασμού*, ένα μουσειακό πρόγραμμα αναπτύσσεται και υλοποιείται σε στενή συνεργασία με το κοινό από τα πρώτα στάδια σύλληψης της ιδέας του μέχρι και την υλοποίησή του (Φουσέκη 2010, Crooke 2011, Perkin 2011).

Το *Μουσείο Επιστημών* του Λονδίνου για παράδειγμα, εφάρμοσε το συμμετοχικό σχεδιασμό στην ανάπτυξη μιας μόνιμης έκθεσης. Η ανάπτυξη και υλοποίηση των συμμετοχικών προγραμμάτων του βασίστηκε στην εργασία της «Ομάδας Έρευνας και Συνηγορίας του Κοινού» («Audience Research and Advocacy») του Μουσείου. Πρόκειται για μια ομάδα μουσειολόγων, (*μουσειολόγος-ερευνητής κοινού, μουσειολόγος-Συνήγορος του Κοινού και μουσειολόγος-μάνατζερ*), ο ρόλος των οποίων είναι να συμβουλεύουν για την ανάπτυξη και υλοποίηση μουσειακών προγραμμάτων με βάση τις ανάγκες, τις προσδοκίες και τις επιθυμίες του ευρύτερου κοινού. Το κύριο εργαλείο της «Ομάδας Έρευνας και Συνηγορίας Κοινού» είναι οι έρευνες κοινού (προκαταρκτικής, διαμορφωτικής και τελικής αξιολόγηση), τα ευρήματα των οποίων αξιοποιούνται στον σχεδιασμό και στην ανάπτυξη εκθέσεων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Απώτερος στόχος είναι η δημιουργία μουσειακών προγραμμάτων που θα προσφέρουν μια «εμπειρία ζωής» στους επισκέπτες, καθώς η μάθηση στο Μουσείο Επιστημών δεν εκλαμβάνεται απλά ως διδακτική, γραμμική, γνωστική διαδικασία αλλά ως μια διαδικασία κατά την οποία ο επισκέπτης «αυτοπροσδιορίζεται και αισθάνεται» (Φουσέκη 2010).

1.6. Η Δημόσια Αρχαιολογία στην Ελλάδα

Ο όρος Δημόσια Αρχαιολογία στην Ελλάδα εισήχθη σχετικά πρόσφατα και περιγράφει διαδικασίες που διαμορφώνουν τη σχέση συγκεκριμένων ομάδων (όπως οι τοπικές κοινωνίες, σύλλογοι, μη κυβερνητικές οργανώσεις, εμποδιζόμενα άτομα κ.α) με την αρχαιολογία, τις αρχαιότητες και το παρελθόν (Σακελλαριάδη 2012).

Σε αυτήν την αντίληψη της Δημόσιας Αρχαιολογίας εντάσσεται το πρόγραμμα «Τοπικές κοινωνίες και μνημεία Νάξου» (2007-2008) και «Ανασκαφή και Τοπική Κοινωνία: Άργος Ορεστικό» (2009) που οργανώθηκαν από την ΜΚΟ ΜΟΝUΜΕΝΤΑ.² Το πρώτο πρόγραμμα είχε στόχο τη διερεύνηση της σχέσης των τοπικών κοινοτήτων με τα φυσικά και πολιτιστικά μνημεία της Νάξου, την ενημέρωσή τους για τους κινδύνους που τα απειλούν και την ευαισθητοποίησή τους για την προστασία τους μέσα από προτάσεις ολοκληρωμένης διαχείρισης (Γρατσία 2010, Σακελλαριάδη 2012). Το δεύτερο πρόγραμμα («Ανασκαφή και Τοπική Κοινωνία: Άργος Ορεστικό») διεξάγεται σε συνεργασία με την επιστημονική ομάδα της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Άργους Ορεστικού στη θέση Παραβέλα και μελετά (μέσω επιτόπιας έρευνας, προσωπικών συνεντεύξεων, ερωτηματολογίων κοινού και άλλες σχετικές μεθόδους) τον τρόπο με τον οποίο η τοπική κοινωνία του Άργους Ορεστικού δραστηριοποιείται γύρω από τα αρχαιολογικά κατάλοιπα και γενικά τα μνημεία.³

Στο ευρύτερο πεδίο της Δημόσιας Αρχαιολογίας μπορούν να ενταχθούν και συστηματικότερες έρευνες για την πρόσληψη της αρχαιότητας και της αρχαιολογίας που έχουν πραγματοποιηθεί και στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια (Γρατσία 2010, Lekakis 2008, Sakellariadi 2011, Yalouri 2001, Σολομών 2005, Μούλιου αδημοσίευτη έρευνα κοινού⁴), οι οποίες αποκαλύπτουν ότι η σχέση αυτή είναι βιωματική, καθημερινή, ανεπίσημη, προσωπική, και σε διαλεκτική σχέση με τις επίσημες κρατικές πολιτικές. Οι έρευνες αυτές δίνουν πληροφορίες για τις παραμέτρους του παρελθόντος και των καταλοίπων του που ενδιαφέρουν το μη επιστημονικό κοινό. Αν ληφθούν υπόψη από τους επίσημους φορείς και ενσωματωθούν στις ερμηνευτικές τους προσεγγίσεις, μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην επαφή της κοινωνίας με την αρχαιολογία.

Παράλληλα, φορείς του Υπουργείου Πολιτισμού, πολλά δημόσια και ιδιωτικά μουσεία, μη κυβερνητικές οργανώσεις άλλα και μεμονωμένοι αρχαιολόγοι, προσπαθούν να δημιουργούν νησίδες επικοινωνίας με ειδικές κατηγορίες του κοινού, όπως τα παιδιά, οι εκπαιδευτικοί ή ειδικές μειονοτικές ομάδες, ενώ πολλοί αρχαιολόγοι συνεργάζονται με το κοινό για την προστασία, αποκατάσταση,

² <http://tkm.monumenta.org/tkmmnax/> (τελευταία πρόσβαση 05/11/2016).

³ <http://tkm.monumenta.org/324/> (τελευταία πρόσβαση 05/11/2016).

⁴ Πρόκειται για έρευνα κοινού που πραγματοποιήθηκε πρόσφατα από την Μ. Μούλιου, στην Αθήνα, σε δείγμα 600 πολιτών, βλ. σχετικά <http://www.kathimerini.gr/813267/article/politismos/polh/poiioi-pane-sta-mouyseia> (τελευταία πρόσβαση 05/14/2017).

συντήρηση και διαφύλαξη των μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων. Παρόλα αυτά, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Γαλανίδου, «απομένει ακόμα αρκετός δρόμος για τη διείσδυση και συνομιλία της επίσημης αρχαιολογίας με το μη ειδικό κοινό της, για την αποδόμηση των προκαταλήψεων που συνοδεύουν την αρχαιολογική έννοια και πράξη στην καθημερινότητα» (2012: 12).

Στο επόμενο κεφάλαιο θα επιχειρήσουμε να αναζητήσουμε και να ερμηνεύσουμε τις αιτίες στις οποίες οφείλεται το «μεγάλο κενό στη συνάντηση της αρχαιολογικής επιστήμης με το ευρύ κοινό, που εμποδίζει την υγιή και δυναμική ανάπτυξη της Δημόσιας Αρχαιολογίας» στην Ελλάδα, σύμφωνα και με την Γαλανίδου (2012:12).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η αρχαιολογική κληρονομιά και η σχέση της με την ελληνική κοινωνία

Η σχέση της Ελληνικής κοινωνίας με τις αρχαιότητες και κατ' επέκταση τα αρχαιολογικά μουσεία, θα πρέπει να αναζητηθεί σε πλήθος παραγόντων που θα επιχειρήσουμε να αναλύσουμε στη συνέχεια και οι οποίοι συνοψίζονται στα ακόλουθα:

- α) στις καταβολές και την εξέλιξη της ελληνικής αρχαιολογίας
- β) στο ρόλο που διαδραμάτισαν οι αρχαιότητες στην Ελλάδα από τον 19^ο αι. μέχρι σήμερα
- γ) στις μονοδιάστατες και ιδεολογικά φορτισμένες μουσειακές αναπαραστάσεις του παρελθόντος που επέβαλαν τα παραπάνω, καθώς και
- δ) στις στερεοτυπικές αντιλήψεις για τις αρχαιότητες, που οι αναπαραστάσεις αυτές επέφεραν.

2.1. Η διαμόρφωση και εξέλιξη της αρχαιολογίας στην Ελλάδα

Η σχέση που έχουν αναπτύξει οι Έλληνες με το παρελθόν και με τις αρχαιότητες, έχει τις ρίζες της στα τέλη του 18^ο και στον 19^ο αι. και συνδέεται με τον ρόλο που διαδραμάτισαν οι αρχαιότητες στο πλαίσιο των ιστορικών, κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών που συντελέστηκαν στην ελληνική χερσόνησο και στην Ευρώπη κατά την περίοδο αυτή.

2.1.1. Ο ρόλος των αρχαιοτήτων πριν από την επανάσταση

Σύμφωνα με την εθνική ιστοριογραφία, πριν την διάδοση των ιδεών περί έθνους και την ίδρυση του ελληνικού κράτους, ο πληθυσμός της Ελλάδας --παρά την

έλλειψη παιδείας και την οθωμανική καταπίεση-- ενδιαφερόταν ενεργά για τις αρχαιότητες, τις θεωρούσε επιτεύγματα των προγόνων του και κατάφερνε να βρίσκει τρόπους να τις προστατεύει, ακόμα και ενσωματώνοντας αρχαία αρχιτεκτονικά μέλη σε νεώτερα σπίτια ή χριστιανικούς ναούς σε μια προσπάθεια διάσωσής τους (Κόκκου 1977: 22). Ωστόσο, όπως υποστηρίζει ο Χαμηλάκης (2012: 91 -100), ο πληθυσμός της Αθήνας συνέδεε, το αρχαίο υλικό με υπερφυσικές δυνάμεις και αποτροπαϊκές ή προστατευτικές ιδιότητες και η επαναχρησιμοποίηση του αποτελούσε μια απόπειρα μετάδοσης αυτών των ιδιοτήτων στο παρόν. Σε κάποιες περιπτώσεις, οι αρχαιότητες προσωποποιούνταν ή αντιμετωπιζόνταν με θαυμασμό για τις θαυματουργές τους ιδιότητες. Από την άποψη αυτή, θα μπορούσε κανείς να πει ότι ο ντόπιος πληθυσμός της Αθήνας πριν την Επανάσταση, εφάρμοσε τη δική του *ιθαγενή αρχαιολογία*, όχι με την έννοια ενός οργανωμένου γνωστικού πεδίου αλλά ως «επανεπεξεργασία και επανοικειοποίηση των αρχαίων αντικειμένων» προκειμένου να εξυπηρετηθούν σύγχρονες ανάγκες και σκοπιμότητες (Χαμηλάκης 2012: 100-101).

2.1.2. Το ιδεώδες του «ελληνισμού» και η σημασία του

Η στάση αυτή απέναντι στις αρχαιότητες άλλαξε σταδιακά τα μετέπειτα χρόνια, υπό την επίδραση του ιδεώδους του «ελληνισμού» και των νέων κοινωνικοπολιτικών συνθηκών που επέφερε η σύσταση του νέου ελληνικού κράτους στις αρχές του 19^{ου} αι.

Ο «ελληνισμός» γεννήθηκε από το έργο του Βίνκελμαν Γιόχαν Γιόακιμ (1717-1768), γνωστού ως «πατέρα της κλασικής αρχαιολογίας». Στο έργο του *«Ιστορία της αρχαίας τέχνης»* (Βίνκελμαν (1764) 2011) συνέδεσε τις στυλιστικές φάσεις της κλασικής ελληνικής τέχνης με τα στάδια της πνευματικής, πολιτιστικής και πολιτικής ανάπτυξη της αρχαίας Ελλάδας. Αυτή η ιδέα της σχέσης μεταξύ της πολιτικής ελευθερίας και της καλλιτεχνικής αρτιότητας, οδήγησε στην εξιδανίκευση της «κλασικής εποχής» της Αθήνας του 5^{ου} αι. και στο ιδεώδες του «ελληνισμού», σύμφωνα με το οποίο «η πηγή του ευρωπαϊκού πνεύματος βρίσκεται στην αρχαία Ελλάδα» (Morris 1994: 11-12).

Το ιδεώδες του «ελληνισμού» υπήρξε καθοριστικό και επηρέασε με ποικίλους και παραλλήλους τρόπους τη διαδικασία συγκρότησης της ελληνικής εθνικής ταυτότητας (Sakellariadi 2010: 515-517, Δημητρίου 2006: 29-32, Χαμηλάκης 2012: 101-139). Υπό την επίδρασή του, η ευρωπαϊκή διανόηση και τα μητροπολιτικά μουσεία (με κέντρο τη Γερμανία) πραγματοποίησαν μια γενική στροφή προς την κλασική τέχνη, η οποία εκδηλώθηκε ακόμη και με την πραγματοποίηση ανασκαφών και τη συλλογή αρχαιοτήτων (Δημητρίου 2006: 30).

Παράλληλα, η φθίνουσα πορεία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας τον 18ο αι. επέτρεψε την άνθηση του ελληνικού εμπορίου στην κεντρική Ευρώπη και τη δημιουργία μιας νέας ορθόδοξης αλλά πολυεθνικής κοινωνικής τάξης, των Ελλήνων εμπόρων. Αυτοί ανέπτυξαν δεσμούς με τις δυτικοευρωπαϊκές μεσαίες τάξεις, υιοθέτησαν στοιχεία του τρόπου ζωής τους και ήρθαν σε επαφή με το ιδεώδες του «ελληνισμού» (Δημητρίου 2006: 37, Sakellariadi 2011: 62, 63, Χαμηλάκης 2012: 102). Μέσα από τη διαδικασία αυτή, η νέα κοινωνική τάξη των εμπόρων οδηγήθηκε στην «επανανακάλυψη» της κλασικής κληρονομιάς της. Τα μέλη της, ως οι νόμιμοι δικαιούχοι της κληρονομιάς αυτής, διεκδίκησαν συμμετοχή στην ευρωπαϊκή νεωτερικότητα, αλλά και μια θέση υπεροχής που βασίστηκε στην αντίληψη ότι οι νεοέλληνες ήταν άμεσοι απόγονοι και νόμιμοι κύριοι του κλασικού παρελθόντος της Ευρώπης (Χαμηλάκης 2012: 102-103).

Ως απότοκο της πολυδιάστατης έκφρασης του «ελληνισμού», δημιουργήθηκε το κίνημα του «Φιλελληνισμού», το οποίο βασίστηκε στην παραδοχή ότι η Ελληνική Επανάσταση ήταν διαφορετική από οποιοδήποτε άλλο επαναστατικό κίνημα, επειδή στόχευε, όχι μόνο στην εθνική απελευθέρωση των Ελλήνων, αλλά και στην αποκατάσταση του κλασικού πολιτισμού και της δόξας του (Βακαλόπουλος 1979: 168 -169, 172, 175), επομένως και του συνόλου του ευρωπαϊκού πολιτισμού.

Κατά τη διάρκεια του Αγώνα για την ανεξαρτησία από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, οι κάτοικοι της ελληνικής χερσονήσου αναζήτησαν την αναγνώρισή τους ως άμεσων κληρονόμων αυτού του *ένδοξου κλασικού παρελθόντος*, προκειμένου να εξασφαλίσουν την πολιτική τους ανεξαρτησία και να διεκδικήσουν μια προνομιακή σχέση μεταξύ των ευρωπαϊκών εθνών (Sakellariadi 2010).

Μέσα σε αυτό το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο, οι αρχαιότητες, απέκτησαν εξέχουσα σημασία. Όπως και σε άλλες χώρες, χρησιμοποιήθηκαν για τη νομιμοποίηση της ύπαρξης και της ταυτότητας του έθνους, αποτελώντας το ιδεολογικό θεμέλιο

τόσο του αγώνα όσο και του κυρίαρχου κράτους που προέκυψε από αυτόν (Χαμηλάκης 2012: 74-85).

Υπό την επίδραση των παραπάνω ιδεολογικών πεποιθήσεων, ήδη από τα προεπαναστατικά χρόνια προέκυψε η ανάγκη προστασίας και διάσωσης των καταλοίπων της αρχαιότητας. Ένα από τα πρώτα κείμενα που αναφέρονταν στην αναγκαιότητα της προστασίας των αρχαιοτήτων, γράφτηκε το 1807 από τον λόγιο και έμπορο της διασποράς Αδαμάντιο Κοραή (1748-1833), τον επιφανέστερο διανοούμενο του «Νεοελληνικού Διαφωτισμού». Το κείμενο αναφερόταν σε προτάσεις σχετικά με τα μέτρα που έπρεπε να εφαρμόσει το Οικουμενικό Πατριαρχείο για να διαφυλάξει χειρόγραφα και μνημεία σε όλο τον ελληνικό χώρο (Κόκκου 1977: 27-31).

2.1.3. Ο ρόλος των αρχαιοτήτων μετά τη σύσταση του ελληνικού κράτους

Με τη σύσταση του νέου ελληνικού κράτους, η κλασική αρχαιότητα εξελίχθηκε ραγδαία σε κεντρικό σημείο αναφοράς του νέου έθνους. Η υιοθέτηση μέτρων για την δημιουργία νέων αρχαιολογικών θεσμών, που ανέλαβαν την απόλυτη κυριότητα και αποκλειστική φροντίδα των αρχαιοτήτων επιταχύνθηκε, αρχικά από τον πρώτο κυβερνήτη της Ελλάδος Ιωάννη Καποδίστρια (1828-1831)⁵ και κατόπιν από τον πρώτο βασιλιά της Ελλάδος Όθωνα (1833-1862).⁶ Η Αρχαιολογική Υπηρεσία συστήθηκε το 1833, ενώ το επόμενο έτος τέθηκε σε ισχύ ο πρώτος αρχαιολογικός νόμος.⁷ Σύμφωνα με τον βαυαρό νομοθέτη Von Maurer, όλες οι αρχαιότητες μέσα

⁵ Ο Ιωάννης Καποδίστριας έδειξε προσωπικό ενδιαφέρον για την προστασία των αρχαιοτήτων και την ανάπτυξη της αρχαιολογικής έρευνας. Μεταξύ άλλων διόρισε Έκτακτους Επιτρόπους στις επαρχίες, οι οποίοι ασχολούνταν ενεργά με τη συγκέντρωση και τη διάσωση των αρχαιοτήτων, ακόμα και με τη διεξαγωγή ανασκαφών (Γκαζή & Νούσια 2003: 166). Το 1829 ίδρυσε στο ορφανοτροφείο της Αίγινας το πρώτο Εθνικό Μουσείο στο οποίο διόρισε διευθυντή τον λόγιο Ανδρέα Μουστοξύδη. Από τα πρώτα έργα του Μουστοξύδη ήταν η σύνταξη και η δημοσίευση της εγκυκλίου υπ' αρ. 953 της 23/6/1930 με βασικές αρχές για την προστασία των αρχαιοτήτων, καθώς και η σύνταξη ενός σχεδίου αρχαιολογικού νόμου (Χαραλαμπίδης 2008:13).

⁶ Για τις πρώτες νομοθετικές ρυθμίσεις βλ. Χαραλαμπίδης 2008, Πετράκος 1982.

⁷ Το 1834 τέθηκε σε ισχύ ο πρώτος συστηματικός αρχαιολογικός νόμος «Περί των επιστημονικών και τεχνολογικών συλλογών, περί ανακαλύψεως και διατηρήσεως των αρχαιοτήτων και της χρήσεως αυτών», που ορίζει ότι οι αρχαιότητες εντός της επικράτειας αποτελούν εθνικό κτήμα όλων των Ελλήνων (Πετράκος 1982: 132). Παράλληλα αναγνώριζε τις ιδιωτικές συλλογές, ενώ όριζε ότι όσες αρχαιότητες εντοπιζόνταν στο εξής σε ιδιωτικές εκτάσεις θα τίθεντο κατά το ήμισυ στην κυριότητα

στην Ελλάδα είχαν τεράστια πολιτική σημασία για το Βασίλειο της Ελλάδας, καθώς η ιδέα της αρχαίας Ελλάδα ήταν αυτή που ενέπνευσε το μεγάλο ενδιαφέρον της Ευρώπης για τον αγώνα των ηρώων της Ελλάδας (Βουδούρη 2003: 18, 19). Η σημασία των αρχαιοτήτων για το νέο κράτος τονιζόταν κατ' επανάληψη και από πολιτικούς και διανοούμενους της εποχής (Χαμηλάκης 2012: 110).

Το 1833 ξεκίνησαν οι αναστηλωτικές εργασίες της Ακρόπολης υπό την διεύθυνση του βαυαρού αρχιτέκτονα Von Klenze, ενός από τους σημαντικότερους υποστηρικτές του νεοκλασικισμού στην αρχιτεκτονική. Στην δημόσια τελετή που πραγματοποιήθηκε με την παρουσία του βαυβαρού Βασιλιά Όθωνα για την έναρξη των εργασιών, ο Von Klenze προλόγισε την «αποκάθαρση» της Ακρόπολης και ολόκληρης της Ελλάδας από τα «λείψανα της βαρβαρότητας».⁸ Ως τέτοια θεωρήθηκαν όλες οι υλικές εκφάνσεις της κατοχής της Ελλάδας από ξένους εισβολείς. Έτσι κατά τις εργασίες των επόμενων ετών κατεδαφίστηκαν όλα τα κτίρια της μετακλασικής εποχής, όπως το οθωμανικό τζαμί που βρισκόταν στο εσωτερικό του Παρθενώνα και ο μεσαιωνικός πύργος των Προπυλαίων, αλλάζοντας ραγδαία την εικόνα της Ακρόπολης. Το 1835 ξεκίνησαν εργασίες ανοικοδόμησης μνημείων αρχής γενομένης από τον Ναό της Αθηνάς Νίκης, ως μνημείο σύμβολο της νίκης και της αναγέννησης του νέου έθνους (Χαμηλάκης 2012: 120). Παράλληλα τέθηκε σε εφαρμογή η οριοθέτηση τοποθεσιών με σημαντικά αρχαία λείψανα και ο χαρακτηρισμός τους ως αρχαιολογικών χώρων. Ήδη από το 1835 η Ακρόπολη είχε μετατραπεί από φρούριο, σε επισκέψιμο αρχαιολογικό χώρο, ο οποίος φυλάσσονταν και έπρεπε να πληρώσει εισιτήριο κάποιος για να την επισκεφθεί (Χαμηλάκης 2012: 114).

Μέσα από αυτές τις διαδικασίες, τα πρώτα χρόνια του ελληνικού κράτους πραγματοποιήθηκε ένας οργανωμένος υλικός μετασχηματισμός των αρχαίων λειψάνων σε οριοθετημένα εθνικά μνημεία, τα οποία στο εξής θα εκτίθεντο προς οπτική κατανάλωση αποχωρισμένα από το ευρύτερο πλαίσιο τους και τον ιστό της καθημερινής ζωής (Χαμηλάκης 2012: 121). Παράλληλα η εξάλειψη των *«ανεπιθύμητων μνημείων που μιάνουν την καθαρότητα»* της κλασικής εποχής

του κράτους. Επιπλέον απαγόρευε την εξαγωγή αρχαιοτήτων, καθώς και η εκτέλεση αρχαιολογικής ανασκαφής χωρίς άδεια (Πετράκος 1982: 123-135).

⁸ Απόσπασμα της ομιλίας αναφέρεται στο Χαμηλάκης 2012: 86-87.

(τέχνης)⁹ και η σκόπιμη επιλογή ορισμένων όψεων του παρελθόντος, συντέλεσε στην αναδημιουργία του εθνικού παρελθόντος (Χαμηλάκης 2012: 129). Σε αυτή την διαδικασία «μνημειοποίησης» συνέβαλαν και οι φωτογραφικές αποτυπώσεις των μνημείων την ίδια περίοδο, που αποτέλεσαν μια οπτική αποκάθαρση, καθώς αποδίδονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην διακρίνεται κανένα ίχνος σύγχρονης πόλης, ανταποκρινόμενες στη ζήτηση για στερεοτυπικές απεικονίσεις κλασικών αρχαιοτήτων από τον δυτικό κόσμο (Χαμηλάκης 2012: 120-125).¹⁰

Καθοριστικό ρόλο στη διαδικασία παραγωγής του μνημειακού εθνικού τόπου έπαιξε η «εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία»,¹¹ που μαζί την Αρχαιολογική Υπηρεσία καθόρισαν τις επιστημολογικές αρχές της ελληνικής αρχαιολογίας και τη δραστηριότητά της σε όλο τον 19^ο και τον 20^ο αι. Η Αρχαιολογική Εταιρεία, παρότι διακήρυττε και επικαλούνταν τις αρχές της αντικειμενικότητας και της ουδετερότητας, την ακρίβεια και την πιστότητα στη περιγραφή και μελέτη των αρχαιοτήτων, την ίδια στιγμή συνέχιζε τις πρακτικές της αποκάθαρσης και της αναδημιουργίας, συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός νέου εθνικού παρελθόντος και μιας εθνικής αρχαιολογικής μαρτυρίας. Επιπλέον, υπό την επιρροή των επιστημολογικών της απόψεων, τα αρχαία αντικείμενα απέκτησαν αυθύπαρκτο κύρος, που τα κατέστησε ικανά να «μιλούν από μόνα τους» για το κοινό εθνικό παρελθόν, χωρίς να απαιτείται η ερμηνεία τους. Ως τέτοια έπρεπε να αντιμετωπίζονται με σεβασμό και θρησκευτική ευλάβεια (Χαμηλάκης 2012: 126-129).

⁹ Η εθνική ρητορική στην Ελλάδα όπως και σε πολλές άλλες περιπτώσεις βασίστηκε στην διχοτομία μεταξύ της καθαρότητας της κλασικής εποχής και της μόλυνσης των μεταγενέστερων υλικών καταλοίπων τα οποία αμαύρωναν την καθαρότητα του τοπίου και έπρεπε συνεπώς να εξαφανιστούν (Χαμηλάκης 2012: 115).

¹⁰ Χαρακτηριστικό, επίσης, παράδειγμα της οπτικής εξιδανίκευσης αρχαιολογικού χώρου αποτελεί και ο αρχαιολογικός χώρος της Κνωσού, όπως αυτός διαμορφώθηκε κατά τις εργασίες του Έβανς στις αρχές του 20ου αι. αλλά και υπό την αλληλεπίδρασή του με το τοπίο και την τοπική κοινωνία (Σολομών 2005)

¹¹ Η «εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία» ιδρύθηκε το 1837 με πρωτοβουλία του πλούσιου εμπόρου Κ. Μπέλιου και τη συμμετοχή μίας ομάδας λόγιων και πολιτικών της Αθήνας. Συστήθηκε για να καλύψει την ανεπαρκή κρατική φροντίδα της ολιγομελούς αρχαιολογικής Υπηρεσίας για τις αρχαιότητες, οι οποίες επί αιώνες ληλατούνταν και καταστρέφονταν από αρχαιοκάπηλους (Πετράκος 1988). Σύμφωνα με το άρθρο 1 του Οργανισμού της η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία «σκοπό έχει να συνεργεί εις την ανεύρεσιν, συλλογήν, συντήρησιν, διαφύλαξιν, αναστήλωσιν, επισκευήν και επιστημονικήν έρευναν των εν Ελλάδι και ταις Ελληνικαίς χώραις μνημείων της αρχαιότητος, συμπεριλαμβανομένων και των χριστιανικών, βυζαντινών και λοιπών μνημείων των μέχρι της Ελληνικής Επανάστασεως» (Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, <http://www.archetai.gr/site/content.php?sel=23/> 04.09.2016).

Από τα μέσα του 19^{ου} και εξής, στην ελληνική διανόηση ξεκίνησε μια διαδικασία αποκατάστασης του Βυζαντίου, και ενσωμάτωσής του στην εθνική αφήγηση. Το Βυζάντιο αποτέλεσε τη γέφυρα μεταξύ του κλασσικού ελληνισμού και του ορθόδοξου χριστιανισμού (Δημητρίου 2006: 39 - 42), κατασκευάζοντας ένα είδος «εγχώριου ελληνισμού» όπως τον ονομάζει ο Χαμηλάκης (2012: 140-146). Στο πλαίσιο αυτό αποκαταστάθηκε σταδιακά ο ρόλος και η σημασία των βυζαντινών αρχαιοτήτων στην αφήγηση της εθνικής συνέχειας.

Μετά το τέλος των Βαλκανικών πολέμων και την απελευθέρωση και προσάρτηση νέων εδαφών, εκδηλώνεται έντονο ενδιαφέρον του ελληνικού κράτους για τη διάσωση και προστασία των αρχαιοτήτων στα νέα εδάφη του. Τότε ξεκίνησαν οι πρώτες αρχαιολογικές έρευνες στις μόλις απελευθερωμένες περιοχές της Ηπείρου (Φιλαδελφείας 1913, 1914) και της Μακεδονίας (Ζησίου 1913, Οικονόμος 1914, Οικονόμος 1915, Αδαμαντίου 1917). Τα μνημεία και οι αρχαιότητες αποτέλεσαν για άλλη μια φορά, όπως και με την ίδρυση του ελληνικού κράτους, σύμβολα της εθνικής ταυτότητας και τεκμήρια του αδιάσπαστου χαρακτήρα της ελληνικότητας.

2.1.4. Η θεωρητική εξέλιξη της ελληνικής αρχαιολογίας στον 20^ο αι.

Η ιδεολογία της εθνικής συνέχειας και ο συμβολικός, εθνικός και κατ' επέκταση πολιτικός χαρακτήρας των αρχαιοτήτων, καθόρισε την ελληνική αρχαιολογία και τη δράση της σε όλο τον 20^ο αι. και σε πολλές περιπτώσεις μέχρι σήμερα (Damaskos & Plantzos 2008, Hamilakis & Yalouri 1996, Καλπαξής 1990, Kotsakis 1991, 1998, 2003, Yalouri 2001, Voutsaki 2003, Χαμηλάκης 2012, Sakellariadi 2007). Ο πολιτικός ρόλος της αρχαιολογίας που η πολιτεία της εμπιστεύτηκε από τον 19ο αι., απέτρεψε για πολλά χρόνια την εισαγωγή νέων ιδεών και καινούργιων θεωρητικών προσανατολισμών (όπως η *Διαδικαστική* και η *Μετα-διαδικαστική αρχαιολογία*) στην ελληνική αρχαιολογία. Η αδιαμφισβήτητη γνώση που της προσέφερε η αυτάρκεια του κλασσικού, της στέρησε και σε μεγάλο βαθμό της στερεί μέχρι σήμερα, συγκεκριμένα κίνητρα για να ασχοληθεί με τα μεγάλα θεωρητικά ζητήματα που από τον 19ο αι. είχαν αρχίσει να απασχολούν την ευρωπαϊκή και αμερικάνικη αρχαιολογία (Κωτσάκης 1991, 1999, 2003, Χουρμουζιάδης 2003: 11). Πρόκειται για ζητήματα γύρω από το ερώτημα αν η

αρχαιολογία μπορεί να μετατρέψει τις απλές περιγραφικές της προσπάθειες σε ερμηνευτικές προτάσεις που συνιστούν γνώση, και επομένως κοινωνικό αγαθό (Χουρμουζιάδης 2003: 11). Επιπλέον, η απουσία θεωρητικής αρχαιολογικής κατάρτισης έχει εντοπιστεί και στις σχετικές πανεπιστημιακές σπουδές στην Ελλάδα, αποκλείοντας για μεγάλο χρονικό διάστημα την ελληνική αρχαιολογία από τη διεθνή θεωρητική συζήτηση (Κωτσάκης 1993: 41-44). Μια συζήτηση που, θέτοντας υπό αμφισβήτηση το ρόλο της αρχαιολογίας μέσα στις συνεχώς μεταβαλλόμενες κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες, διαπραγματεύεται εκ νέου τη θέση της, αποδέχεται εναλλακτικές ερμηνείες και ως εκ τούτου ενδυναμώνει τη σχέση της με τις τοπικές κοινότητες.

2.2. Η εξέλιξη των ελληνικών αρχαιολογικών μουσείων και το κοινό τους

Τα ελληνικά μουσεία, όπως πολλά εθνικά μουσεία σε χώρες που υπήρξαν πρώην αποικίες ή πεδία νεοαποικιακής ηγεμονίας, παίζουν καθοριστικό ρόλο στην κατασκευή της ιστορικής εθνικής συνέχειας και στην προσπάθεια σύνδεσης του παρόντος με ένα «σπουδαίο» παρελθόν. Υπηρετούν το κλασικό πνευματικό και αισθητικό ιδεώδες, τη γραμμική σύνδεση του παρόντος με την αρχαιότητα και την ανάδειξη μιας ελληνικότητας, αξίες που υποστηρίχθηκαν από την επιστήμη της αρχαιολογίας, της ιστορίας και της λαογραφίας (Σολομών 2012: 85).

Ειδικότερα, τα αρχαιολογικά μουσεία στην Ελλάδα αποτελέσαν διαχρονικά τα κύρια μέσα για την εκπροσώπηση, την αναπαράσταση και την επικοινωνία της αρχαιολογικής κληρονομιάς. Ο δεσμός τους με την ιδεολογία του κράτους και οι ερμηνευτικές προσεγγίσεις που ακολούθησαν για δυο σχεδόν αιώνες, καθόρισε τόσο την ανάπτυξή τους όσο και τη σχέση τους με το κοινό (Gazi 1993, Mouliou 1997).

2.2.1. Τα αρχαιολογικά μουσεία του 19^{ου} αι.: ερμηνευτικές προσεγγίσεις και κοινό

Το ενδιαφέρον για την διάσωση και προστασία των αρχαιοτήτων και κατ' επέκταση για την δημιουργία μουσείου ξεκίνησε στις αρχές του 19^{ου} αι. και εντάσσεται στο ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο που εξετάσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Έτσι, το 1813 ιδρύθηκε από επιφανείς Αθηναίους, διπλωμάτες και εμπόρους και από Φιλέλληνες η Φιλόμουσος Εταιρεία και λίγο αργότερα ιδρύθηκε στην Βιέννη από τον Ιωάννη Καποδίστρια μια αδερφή εταιρεία με στόχο την ανακάλυψη και συλλογή αρχαιοτήτων και την ίδρυση μουσείου «*προς θέαν των περί ταύτα εραστών*» (Βελιανίτης 1993: 47). Το μουσείο δεν ιδρύθηκε για οικονομικούς λόγους, ωστόσο υπό τις πιέσεις της Φιλομούσου Εταιρείας, το 1826 το Βουλευτικό Σώμα με διάταγμά του κήρυξε όλες τις αρχαιότητες εθνικό κτήμα και διέταξε την Φιλόμουσο Εταιρεία να «*...τας παραλαμβάνη και να τας αποταμιεύη εις μέρος ασφαλές*».¹² Η κίνηση αυτή, κατά τον Χαμηλάκη, σηματοδοτεί την απαρχή της δημιουργίας της εθνικής αρχαιολογικής μαρτυρίας. Οι αρχαιότητες σταδιακά μετασηματίστηκαν από αντικείμενα της καθημερινής ζωής σε μνημεία, δηλαδή σε υλικά σημαίνοντα της εθνικής μνήμης. Ως τέτοια έπρεπε να διαχωριστούν από τον ιστό της καθημερινής ζωής, να απομονωθούν ως κάτι ιδιαίτερο που απαιτεί προστασία, να συγκεντρωθούν σε ένα εθνικό ίδρυμα, το Μουσείο, και να εκτεθούν προς δημόσια οπτική κατανάλωση και απόλαυση από μια κατηγορία ανθρώπων, η οποία καταλαβαίνει και εκτιμά την αξία τους (Χαμηλάκης 2012: 106 -108).

Το πρώτο εθνικό Μουσείο (Εθνικό Μουσείο Αίγινας) έμελλε να ιδρυθεί λίγα χρόνια αργότερα (1829) από τον πρώτο Κυβερνήτη της Ελλάδας, Ιωάννη Καποδίστρια. Σταδιακά οι αρχαιολογικές συλλογές και τα μουσεία στην Αθήνα και στις επαρχιακές πόλεις αυξήθηκαν (Κόκκου 1977, Γκαζή 1999α).¹³

Ωστόσο, η αύξηση των μουσείων τον 19^ο αι. δεν σήμανε και την αύξηση των επισκεπτών τους. Στα Πρακτικά της *Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας* του 1866 αναφέρεται για το Βαρβάκειο Λύκειο, ότι παρά τις κινήσεις της Αρχαιολογικής

¹² Απόσπασμα από τα Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας (1974: 415) παρατίθεται στο Χαμηλάκης 2012: 108.

¹³ Το 1834 το Θησείο ορίστηκε με βασιλικό διάταγμα ως «*Κεντρικό Αρχαιολογικό Μουσείο*» και ως το 1837 μεταφέρθηκε εκεί το μεγαλύτερο μέρος των εκθεμάτων του Μουσείου της Αίγινας. Οι συλλογές της *Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας*, στεγάστηκαν διαδοχικά, στο Πανεπιστήμιο (1958-1965), στο Βαρβάκειο Λύκειο (1866 - 1889) και στο Πολυτεχνείο (1877-1893). Τα πρώτα μουσεία που χτίστηκαν στην Αθήνα ήταν το Μουσείο Ακροπόλεως (1864 - 1874) και το Εθνικό Αρχαιολογικό. Ακολούθησε η ίδρυση επαρχιακών μουσείων, όπως το Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης και το Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας (Γκαζή 1999α: 44, 45).

Εταιρείας να καταστήσει το χώρο επισκέψιμο ορίζοντας μέρες και ώρες επίσκεψης, σπανίως και λίγοι Έλληνες το επισκέπτονται σε αντίθεση με τους ξένους οι οποίοι «*το τιμώσι και το επωφελούνται*», όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται (ΠΑΕ 1866: 7).

Λίγα χρόνια αργότερα, με την ίδρυση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Μουσείου, διαπιστώνεται και πάλι ο μικρός αριθμός των επισκεπτών, ενώ σε δημοσίευμα της εποχής αποτυπώνεται ως ένας από τους ανασταλτικούς παράγοντες επισκεψιμότητας, ο χαρακτηρισμός του Μουσείου ως «*αρχαιολογικού*» (Δοξανάκη 2011: 66). Ο χαρακτηρισμός αυτός φαίνεται να λειτουργεί αποτρεπτικά για ένα μεγάλο μέρος του κοινού, που θεωρεί ότι δεν είναι εξοπλισμένο με τα κατάλληλα εφόδια, ώστε να κατανοήσει το περιεχόμενό του. Ήδη, δηλαδή, από τον 19ο αιώνα η ακαδημαϊκή εικόνα της αρχαιολογίας αποτυγχάνει να κινήσει το ενδιαφέρον ενός μεγάλου μέρους του κοινωνικού σώματος (Δοξανάκη 2011: 66). Η «*μνημειοποίηση*» των αρχαιοτήτων και η περιχαράκωσή τους στα πλαίσια του θεσμού του μουσείου, φαίνεται να έχει λειτουργήσει αποξενωτικά σε σχέση με την ελληνική κοινωνία.

Σημαντικό ρόλο στην απομάκρυνση του κοινού από τις αρχαιότητες και τα μουσεία έπαιξε και ο τρόπος έκθεσης των αντικειμένων. Η κυρίαρχη ιδεολογία της εποχής για την συμβολική και ιερή φύση των αρχαιοτήτων, την εξιδανίκευση της κλασικής εποχής και την αισθητικοποίηση των αρχαιοτήτων επέφερε στην ελλιπή ερμηνεία τους στο χώρο του μουσείου. Η οπτική της ιστορίας της τέχνης εξέφρασε καλύτερα τις μουσειακές αναπαραστάσεις της εποχής (Gazi 1993: 327). Η προσέγγιση των αντικειμένων στηριζόταν κυρίως στην αποστασιοποιημένη θέαση και στην αισθητική τους απόλαυση από τους ήδη μυημένους στην αρχαία ελληνική τέχνη. Ως εκ τούτου το μεγάλο μέρος του των Ελλήνων δεν μπορούσαν να κατανοήσουν το περιεχόμενο των μουσείων (Sakellariadi 2008).

Επιπλέον η έκθεση των αρχαιοτήτων σε όλα τα ελληνικά μουσεία του 19ου αιώνα ήταν χρονολογική και ταξινομητική (Gazi 1999β, 2008). Η κίνηση των επισκεπτών από τη μια προθήκη στην άλλη και από τη μια περίοδο στην επόμενη, αναπαριστά τη μακρά συνέχεια της εθνικής ιστορίας, η οποία εικονογραφείται με τελετουργικό τρόπο από τα αρχαία αντικείμενα (Χαμηλάκης 2012: 72). Ως εκ τούτου, τα μουσεία ως χώρους φύλαξης *ιερών* τέχνηργων έπρεπε να τα πλησιάζει κανείς με ευλάβεια και θρησκευτική ταπεινότητα, σαν να βρίσκεται σε ναό (Χουρμουζιάδης 1980). Κατά τον τρόπο, αυτό οι μουσειακές εκθέσεις προκαλούσαν περισσότερο αίσθημα σεβασμού και λιγότερο εκτίμησης, και ως εκ τούτου η συγγένεια με το

παρελθόν περιορίστηκε αντί να ενισχύεται στα μάτια του κοινού (Gazi 1993, 332, Sakellariadi 2008: 137).

Όσον αφορά την επιλογή των εκτιθέμενων αντικειμένων, τα εντυπωσιακά αγάλματα και αγγεία που αντικατόπτριζαν το μεγαλείο της κλασικής εποχής είχαν θέση στα αρχαιολογικά μουσεία της εποχής, ενώ, αντίθετα, αντικείμενα άλλων περιόδων ή αντικείμενα που σχετίζονταν με την καθημερινότητα και τις πρακτικές ανάγκες των αρχαίων προγόνων, αποσιωπούνταν. Ο απλός πολίτης που επισκεπτόταν μία έκθεση, ερχόταν αντιμέτωπος με αντικείμενα και γεγονότα που δεν σχετίζονταν με την καθημερινότητά του (Χουρμουζιάδη 2006: 60). Η πρακτική αυτή σε συνδυασμό με την ελλιπή ερμηνεία των εκθεμάτων, λειτούργησε επίσης αποξενωτικά στη σχέση των Ελλήνων με τη αρχαία κληρονομιά.

2.2.2. Τα αρχαιολογικά μουσεία του 20^{ου} αι.: ερμηνευτικές προσεγγίσεις και κοινό

Στο τέλος του 19^{ου} αναγνωρίστηκε ο ρόλος της βυζαντινής, υστεροβυζαντινής και νεότερης περιόδου ως το ενδιάμεσο διάστημα που συνδέει ιστορικά και πολιτιστικά την αρχαιότητα με τη σύγχρονη Ελλάδα. Τα αντικείμενα αυτών των περιόδων αντιμετωπίστηκαν ως μαρτυρίες του αδιάσπαστου χαρακτήρα του ελληνικού πολιτισμού. Έτσι, τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αι. δημιουργήθηκαν τα αντίστοιχα μουσεία που στηρίζουν την τάση αυτή (Οικονόμου 2003: 53).¹⁴

Η μεταπολεμική περίοδος αποτελεί μια εποχή ζωτικής σημασίας για τα αρχαιολογικά Μουσεία στην Ελλάδα. Η Μούλιου ανιχνεύει τρεις διακριτές χρονολογικές φάσεις, οι οποίες προσδιορίζονται από διαφορετικά γνωρίσματα. Η πρώτη μεταπολεμική περίοδος (1948-1976) χαρακτηρίζεται ως περίοδος αναγέννησης. Κατά την περίοδο αυτή εκτελέστηκαν έργα αναδιοργάνωσης των μουσείων μετά τις καταστροφές που είχαν υποστεί από τον πόλεμο (Μουλιού 2008: 83-84). Την επόμενη εικοσαετία (1976-1996), που ορίζεται από την Μούλιου ως

¹⁴ Το 1914 ιδρύθηκε το Βυζαντινό Μουσείο, το 1918 το Λαογραφικό Μουσείο, το 1926 το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο και το 1930 το Μουσείο Μπενάκη (Οικονόμου 2003: 53, 54). Η ιδιαίτερη άνθηση των ελληνικών αρχαιολογικών μουσείων την περίοδο αυτή οφείλεται κυρίως στην βελτίωση των οικονομικών της *Αρχαιολογικής Εταιρείας* και στη συνακόλουθη δυνατότητά της να αναλάβει τη χρηματοδότηση για την ανέγερση αρκετών νέων μουσείων (Γκαζή 1999β: 46, Gazi 2008: 67, 68).

περίοδος «επέκτασης» των αρχαιολογικών Μουσείων, διαπιστώνεται ένα άνοιγμα προς το κοινό μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων, περιοδικών εκθέσεων, και εκδόσεων (Μουλιού 2008: 92-99).

Ο τρόπος παρουσίασης των συλλογών στα μεταπολεμικά μουσεία εκφράζει και ιδεολογικά τον θεσμό. Η κατάταξη του υλικού στα πρώτα χρόνια μετά τον πόλεμο συνεχίζει να βασίζεται στην πρωτοκαθεδρία της κλασικής εποχής και στην αισθητική αυτοτέλεια των εκθεμάτων. Εάν υπάρχει οποιοσδήποτε πειραματισμός περιορίζεται στις προϊστορικές εκθέσεις (Μουλιού 2008, 87-89, Χουρμουζιάδη 2006: 83, 122, 110, Sakellariadi 2008: 138). Μέχρι πρόσφατα, πολλές από τις μόνιμες εκθέσεις των μουσείων εκείνης της εποχής έμειναν αναλλοίωτες, με ελάχιστες παρεμβάσεις που αφορούσαν κυρίως την ορθότερη ένταξη των εκθεμάτων μέσα σε χρονολογικά ή τυπολογικά πλαίσια (Μουλιού 2008, 89).

Όσον αφορά στην επισκεψιμότητα των αρχαιολογικών μουσείων της περιόδου αυτής, διαπιστώνεται ότι είναι πολύ περιορισμένη. Σε δημοσιεύματα του τύπου εκφράζεται έντονα η αντίληψη για το άνοιγμα του μουσείου στο κοινό και κατά καιρούς επισημαίνεται η αδιαφορία των Αθηναίων για τα μουσεία και τούς αρχαιολογικούς χώρους, καθώς και η αποτυχία των μουσείων να αγγίξουν ένα μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού, ενώ παράλληλα, τονίζεται ότι τα μουσεία οφείλουν να επιζητούν νέους τρόπους προσέγγισης της κοινωνίας (Δοξανάκη 2011: 118-120).

2.2.3. Τα σύγχρονα ελληνικά αρχαιολογικά μουσεία

Κατά τη Μούλιου, η τελευταία χρονική περίοδος των αρχαιολογικών Μουσείων, από το 1997 έως σήμερα, προσδιορίζεται ως η περίοδος των μεγάλων οικονομικών, πολιτικών και νομοθετικών ευκαιριών (Μουλιού 2008: 99-101). Στην εξέλιξη αυτή, σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι κοινοτικές χρηματοδοτήσεις από το Β' (1994-1999) και Γ' (2000-2006) Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης και το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ). Στα προγράμματα αυτά ενταχθήκαν αρκετά έργα για την αναβάθμιση των υφιστάμενων και για την κατασκευή νέων μουσείων (ΥΠΠΟ 2008). Τα έργα αυτά εντάσσονται στη γενικότερη περιφερειακή πολιτική της

Ευρωπαϊκής Ένωσης σε σχέση με τον πολιτισμό, που στοχεύει να διαφυλάξει και να στηρίξει την πολιτιστική πολυμορφία της και να την καταστήσει προσιτή σε όλους.¹⁵

Πολλές από τις μόνιμες εκθέσεις ανανεώθηκαν, ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται εκσυγχρονισμός των μουσειογραφικών τεχνικών, προσπάθεια για τη δημιουργία ενός πιο ελκυστικού περιβάλλοντος και χρήση νέων τεχνολογικών μέσων και πολυμεσικών εφαρμογών προκειμένου να προσελκύσουν το κοινό. Η μουσειακή, λοιπόν, ανανέωση είναι εμφανής την τελευταία δεκαπενταετία στη χώρα μας όσον αφορά τις τεχνικές, την αισθητική βελτίωση, τις κτιριακές υποδομές, ακόμα και τη συνολική λειτουργία των αρχαιολογικών μουσείων (ΥΠΠΟ 2008).

Ωστόσο, η επιφόρτιση των αρχαιολογικών μουσείων της Ελλάδας με το καθήκον της προάσπισης του έθνους και των συμφερόντων του, όχι μόνο δεν έχει εκλείψει, άλλα παραμένει κυρίαρχη ακόμα και στον 21^ο αι. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το νέο Μουσείο Ακρόπολης, που τείνει να γίνει «εθνικό σύμβολο αυτοπεποίθησης» της χώρας. Αγνοώντας και αποκλείοντας σχεδόν ολοκληρωτικά τα εκθέματα της ρωμαϊκής εποχής, καθώς και των μεσαιωνικών ή οθωμανικών χρόνων, ως τεκμήρια της μετακλασσικής ζωής της Ακρόπολης, συνεχίζει την «αποκάθαρση» του ιερού βράχου που ξεκίνησε με την σύσταση του νεοελληνικού κράτους και τίθεται στην υπηρεσία του εθνικού αφηγήματος περί ελληνικής μοναδικότητας (Πλάντζος 2010: 16,17). Όσον αφορά στην εκθεσιακή πρακτική του, βρίσκει κανείς πολλά κοινά με αυτή του 19^{ου} αι και του 20^{ου} αι. Οι αρχαιότητες προσεγγίζονται με όρους αισθητικής και η ερμηνεία είναι σχεδόν περιττή. Το πληροφοριακό υλικό και τα ερμηνευτικά και επεξηγηματικά κείμενα είναι ελάχιστα, στερώντας από το Μουσείο τον εκπαιδευτικό του ρόλο. Άλλωστε ο ρόλος του είναι πρωτίστως πολιτικός και αντανακλά το πώς η νεοελληνική κοινωνία προσλαμβάνει το ρόλο της, ως φύλακα και διαχειριστή ενός πολιτισμικού αγαθού αναγνωρισμένης παγκόσμιας εμβέλειας (Πλάντζος 2010: 14).

Στην πλειονότητα των αρχαιολογικών μουσείων, ο θεατής εξακολουθεί να παραμένει παθητικός παρατηρητής της αρχαιολογικής πληροφορίας (Χουρμουζιάδη 2006: 346), χωρίς να κατέχει ισότιμη θέση στην επικοινωνία του με αυτή. Όσον αφορά στην εμπλοκή του στην διαδικασία παραγωγής της μουσειακής αναπαράστασης, ως μια διαδικασία έκφρασης της δικής του εκδοχής και ερμηνείας του παρελθόντος, αυτή είναι ακόμα πιο περιορισμένη.

¹⁵ https://europa.eu/european-union/topics/culture_en (τελευταία πρόσβαση 25/01/2016)

Παρότι το θέμα της ερμηνείας του υλικού πολιτισμού μέσω της μουσειακής αναπαράστασης έχει κεντρική σημασία στη σύγχρονη μουσειολογική σκέψη τις τελευταίες δεκαετίες διεθνώς (Jordanova 1989, Macdonald & Silverstone 1990, Macdonald & Fyfe 1996, Kavanagh 1991, Karp & Lavine 1991, Pearce 1989, 1990, 1994, 1995, 1999, Τζωρτζάκη & Νικηφορίδου 1999, Σολομών 2012) στην ελληνική αρχαιολογία, διατηρεί ακόμα μια περιφερειακή θέση, όπως παρατηρεί ο Κ. Κωτσάκης (2002: 15-17).

Παράλληλα, όπως τεκμηριώνουν πρόσφατες έρευνες κοινού για τα σύγχρονα ελληνικά αρχαιολογικά μουσεία, τα τελευταία χρόνια οι Έλληνες επισκέπτες δεν έχουν αυξηθεί (Δοξανάκη 2013). Η ανάγκη για επιστημονικά οργανωμένη και θεμελιωμένη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των μουσείων και του κοινωνικού σώματος, καθίσταται όλο και πιο επιτακτική (Καυταντζόγλου 2003: 34).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Μουσειακή επικοινωνία και έρευνες κοινού

3.1. Μουσειακή επικοινωνία: Μοντέλα και μέσα επικοινωνίας

Τα τελευταία πενήντα χρόνια συντελέστηκε μια σημαντική αλλαγή στη σχέση μεταξύ μουσείου και κοινού. Μέχρι περίπου τη δεκαετία του 1960, η σχέση αυτή ήταν αντιληπτή ως απλή και μονοδιάστατη: το μουσείο διέθετε πανίσχυρη και αδιαμφισβήτητη εξουσία, ενώ το κοινό γινόταν αντιληπτό ως εν δυνάμει γνώστης του πραγματικού και συμβολικού περιεχομένου των συλλογών, αλλά και της αναμφίβολης «αξίας» που αυτές οι συλλογές είχαν για το κοινωνικό σύνολο. Με βάση την αντίληψη αυτή, το κοινό του μουσείου οριζόταν (και αποτελούνταν) από εκείνους που επισκέπτονταν συχνά μουσεία και κατανοούσαν τόσο τον ρόλο όσο και τους όρους υπό τους οποίους τα μουσεία δημιουργούνταν και λειτουργούσαν (Reeve & Woollard 2006: 5). Η στροφή που συντελέστηκε τα τελευταία, λοιπόν, χρόνια θα μπορούσε να συνοψισθεί ως συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι το κοινό αποτελείται από πολλές και διαφορετικές ομάδες ανθρώπων, με ιδιαίτερες ανάγκες και απόψεις, που επιλέγουν να επισκεφτούν ή όχι το μουσείο, με βάση το εάν αυτό καλύπτει ή όχι τις προσωπικά οριζόμενες προσδοκίες τους (Μπούνια 2015α:129). Ως άμεσο επακόλουθο, τα μουσεία του 21^{ου} αι, στην «κοινωνία της γνώσης» και στην εποχή της πληροφορίας καταβάλλουν (ή θα πρέπει να καταβάλλουν) ιδιαίτερη μέριμνα για την οργάνωση και τη διεύρυνση την επικοινωνίας τους με το κοινό (Falk 1998: 42). Υπερβαίνοντας τον παραδοσιακό τους ρόλο (συντήρηση, έρευνα, φύλαξη και συλλογή) προβαίνουν στην οικοδόμηση μίας νέας σχέσης με το κοινό, που προϋποθέτει την ανοιχτή και απρόσκοπτη πρόσβαση στους χώρους τους. Το άνοιγμα του μουσείου στο κοινό έφερε στο προσκήνιο τη συζήτηση για τον επαναπροσδιορισμό της φυσιογνωμίας του επικοινωνιακού του ρόλου (Hooper-Greenhill 1999).

3.1.1. Μοντέλα επικοινωνίας

Ειδικότερα στην περίπτωση των αρχαιολογικών μουσείων, κρίνεται αναγκαία η διερεύνηση της επικοινωνιακής σχέσης τους με το κοινό, η οποία εγείρει καταρχάς το ερώτημα *με ποιο τρόπο πραγματοποιείται αυτή η επικοινωνία και τι ακριβώς προσδιορίζει*. Οι θεωρίες που εφαρμόστηκαν για τη μελέτη της μουσειακής επικοινωνίας συνδυάστηκαν με εκπαιδευτικές θεωρίες, αποδίδοντας συχνά σημαντικά αποτελέσματα στην πληρέστερη κατανόηση της μουσειακής λειτουργίας.

Η E. Hooper-Greenhill (1994α, 1999) περιέγραψε δυο διαφορετικά μοντέλα επικοινωνίας, που βασίζονται σε αντίστοιχες εκπαιδευτικές θεωρίες: το *μεταδοτικό* και το *πολιτισμικό*.

Το *μεταδοτικό* μοντέλο επικοινωνίας, κατά την E. Hooper-Greenhill, ακουμπά σε μια θεωρία μάθησης που στηρίζεται στην συμπεριφορά (1999: 47). Πρόκειται για ένα μηχανιστικό και μονόδρομο μοντέλο επικοινωνίας, όπου από τη μια μεριά έχουμε τον επιμελητή των συλλογών (πομπό) να επικοινωνεί μέσω των συλλογών του μουσείου (το μέσο) με τον επισκέπτη (ο δέκτης). Στην περίπτωση αυτή, ωστόσο, δημιουργείται ένα επικοινωνιακό χάσμα καθώς δεν λαμβάνεται υπόψη η γραμμή ανατροφοδότησης από τον δέκτη προς τον πομπό (από το κοινό δηλαδή προς τους επιμελητές), ώστε να δοθεί η δυνατότητα τροποποίησης του μηνύματος (του μουσειακού εκθέματος) (Hooper-Greenhill 1999: 48). Το πρόβλημα με αυτό το μοντέλο επικοινωνίας είναι ο παθητικός ρόλος του θεατή, καθώς η διαδικασία ξεκινάει πάντα από τον επιμελητή, η εξουσία του οποίου είναι καθολική: αυτός διαλέγει αντικείμενα, περιεχόμενο, θέματα, προσέγγιση, ύφος και γλώσσα, αγνοώντας συχνά τις ανάγκες και τις επιθυμίες των επισκεπτών και φυσικά των μη-επισκεπτών (Οικονόμου 2003: 81, 82). Ο επιμελητής --στην περίπτωση των αρχαιολογικών μουσείων, συνήθως ο αρχαιολόγος-- τείνει να ξεχνά την ύπαρξη του κοινού, θεωρώντας ότι το αρχαιολογικό μουσείο συγκροτεί έναν «ουδέτερο» επιστημονικό χώρο. Συχνά ερμηνεύει τα αντικείμενα προσπερνώντας την πολυσημία τους, γεγονός που αποδοκιμάζουν οι σύγχρονες μουσειολογικές (βλ. Μούλιου & Μπούνια 1999) αλλά και αρχαιολογικές θεωρήσεις [βλ. Shanks & Tilley 1992 (1987)].

Το πολιτισμικό ή τελετουργικό μοντέλο επικοινωνίας που προτείνει η Hooper-Greenhill είναι επηρεασμένο από τη θεωρία του κονστρουκτιβισμού στη μάθηση, του G. Hein (Hein 1998). Βασίζεται στην αμοιβαιότητα της αντίληψης και εισηγείται την έννοια των πολλαπλών ερμηνειών των αντικειμένων, καθώς και την αμφίδρομη σχέση πομπού και δέκτη. Μέσα από αυτή την οπτική, ενθαρρύνεται η συμμετοχή του δέκτη στην δημιουργία του μηνύματος και η επικοινωνία γίνεται αντιληπτή ως μια πολιτισμική διαδικασία που οδηγεί στην παραγωγή ερμηνείας κατόπιν διαπραγμάτευσης και όχι δια της επιβολής. Το μουσείο σε αυτό το μοντέλο επικοινωνίας επιδιώκει την ανατροφοδότηση (feedback) από την εμπειρία του επισκέπτη, ώστε να βελτιώσει τις τυχόν παρανοήσεις που μπορεί να προκύψουν κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας των μηνυμάτων εκ μέρους τού επισκέπτη ή αναπροσαρμόζει το μήνυμα στις απαιτήσεις του επισκέπτη. Σε αυτή την επικοινωνιακή προσέγγιση, ο επισκέπτης «κατασκευάζει το δικό του νόημα» με ενεργό τρόπο. Οι ερμηνείες που προκύπτουν είναι πολλαπλές, ανόμοιες και «όχι ενοποιημένες», άρα και «υποκειμενικές» (Hooper-Greenhill 1999: 48). Το μοντέλο αυτό στηρίζεται στην αναγνώριση και παραδοχή ότι το μουσείο κατασκευάζει ερμηνείες και δεν εκθέτει την μοναδική αλήθεια και ως εκ τούτου ο τρόπος με τον οποίο οι επισκέπτες αντιλαμβάνονται και οικειοποιούνται τα μηνύματα αυτά είναι πολύπλευρος και πολυδιάστατος. Η διαλεκτική αυτή μορφή επικοινωνίας προϋποθέτει την κριτική δράση του κοινού που ενδέχεται ακόμα να έρθει και σε ρήξη με τους επαγγελματίες του μουσείου, το οποίο μπορεί να γίνει ένας χώρος συζήτησης πειραματισμού και πολυφωνικής παράθεσης. Σύμφωνα, λοιπόν, με αυτό το μοντέλο επικοινωνίας, το αρχαιολογικό Μουσείο θα πρέπει να αντιμετωπίζεται όχι απλά ως ένα ουδέτερο μέσον επικοινωνίας ανάμεσα στον αρχαιολόγο και το ευρύ κοινό, αλλά ως το περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσεται αυτή η επικοινωνιακή σχέση, ως ένας ζωντανός χώρος, δηλαδή, που επηρεάζεται από τα ιδεολογικά, κοινωνικά και ιστορικά χαρακτηριστικά της εποχής του (Χουρμουζιάδη 2006, 135-136).

Η σημασία της μουσειακής επίσκεψης, ωστόσο, απέκτησε νέες διαστάσεις στις αρχές της δεκαετίας του 1990 με το «*Διαδραστικό μοντέλο μουσειακής εμπειρίας*» των Falk και Dierking (1992, 2000). Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, η διαλεκτική σχέση μουσείου - επισκεπτών τροποποιείται ανάλογα με τις δυνατότητες του ίδιου του ατόμου, τα χαρακτηριστικά του και τις προσδοκίες του. Όπως έχουν επισημάνει οι J. Falk και L. Dierking (1992, 2-7), ο επισκέπτης εισέρχεται στη διαδικασία της

επικοινωνίας με το μουσείο με όλα τα προγενέστερα κεκτημένα του, με τις εμπειρίες που ήδη έχει συσσωρεύσει. Το μοντέλο της *διαδραστικής επίσκεψης* στο μουσείο περιλαμβάνει την προσωπική διάσταση (το συνδυασμό προηγούμενων εμπειριών, ενδιαφερόντων και γνώσεων του επισκέπτη), την κοινωνική διάσταση (τη σχέση με τους άλλους που εμπλέκονται στην επίσκεψη), και τη φυσική διάσταση (την επαφή του επισκέπτη με τα εκθέματα του μουσείου και τη γενικότερη ατμόσφαιρα που αποπνέει ο μουσειακός χώρος, την αρχιτεκτονική και την ατμόσφαιρα του κτιρίου). Τα τρία αυτά επίπεδα έχουν άμεση επίδραση στο πώς θα βιώσει το μουσείο ο κάθε επισκέπτης, στην εικόνα που θα σχηματίσει και στο είδος της μάθησης που θα λάβει. Η επίσκεψη στο μουσείο αποτελεί μια δυναμική διαδικασία στην οποία το υπάρχον γνωστικό υπόβαθρο του επισκέπτη παίζει ενεργό ρόλο σε μία «συμπαράγωγή του μηνύματος» (Falk & Dierking 1992:2-7).

3.1.2. Μέσα επικοινωνίας

Κατά την Οικονόμου, ο ενδιάμεσος "χώρος" μεταξύ του κοινού και αυτών που κατασκευάζουν τα μηνύματα του μουσείου περιλαμβάνει όλα τα μέσα επικοινωνίας ενός μουσείου (Οικονόμου 2003: 82). Έτσι, η επικοινωνιακή προσέγγιση αποτελεί συνισταμένη ενός ευρύτατου φάσματος παραγόντων, που άπτονται όλων των επιπέδων της μουσειακής λειτουργίας.

Το κτήριο του μουσείου είναι αυτό που προϋδεάζει τον επισκέπτη για την όλη διαδικασία και την πορεία του μέσα σε αυτό, αποτελώντας το κατεξοχήν μέσον οπτικής επικοινωνίας του με το κοινό. Ακολουθούν οι συλλογές, η έκθεσή τους, η ερμηνευτική τους προσέγγιση και η εκπαιδευτική τους διάσταση, που παίζουν καθοριστικό ρόλο στην πρόσληψη του μουσείου από το κοινό. Επιπλέον, οι μουσειογραφικές επιλογές, το εποπτικό υλικό (έντυπο υλικό, υπομνηματισμός, κείμενα, οπτικοακουστικά μέσα, φωτογραφίες, νέες τεχνολογίες) συμβάλλουν καθοριστικά στην επικοινωνία των μηνυμάτων της έκθεσης. Παράλληλα η συμπεριφορά του προσωπικού, η αίσθηση ασφάλειας, οι λειτουργικοί χώροι (πωλητήριο, εστιατόριο κ.τ.λ.), αποτελούν επίσης σημαντικά στοιχεία που επηρεάζουν την επικοινωνία.

Η επικοινωνία του μουσείου με το κοινό πραγματώνεται ποικιλοτρόπως και έξω από τον φυσικό του χώρο, μέσω των πρακτικών που αυτό επιλέγει για να έρθει σε επαφή με το κοινό αλλά και το εν δυνάμει κοινό. Τέτοιες είναι: η διαφήμιση και προβολή του στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, η προβολή του στο διαδίκτυο μέσω της ιστοσελίδας και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, και κυρίως η ανάπτυξη δεσμών με την κοινότητα και η συνεργασία με διάφορες πολιτισμικές ομάδες. Όλα αυτά αποτελούν στοιχεία και ερεθίσματα που επιδρούν καθοριστικά στο είδος της επικοινωνιακής σχέσης που δομείται ανάμεσα στο μουσείο και το κοινό. Επίσης, οι έρευνες κοινού και αξιολόγησης αποτελούν σημαντικό εργαλείο προς την κατεύθυνση της αποσαφήνισης των χαρακτηριστικών των επισκεπτών και των εν δυνάμει επισκεπτών των μουσείων, προκειμένου να αντιμετωπιστεί καθετί που δυσχεραίνει αυτήν την επικοινωνία και να επιτευχθεί το επιθυμητό επικοινωνιακό αποτέλεσμα.

3.2. Έρευνες κοινού στα Μουσεία: ιστορική εξέλιξη και παραδείγματα

Μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις που έχουν να αντιμετωπίσουν τα μουσεία στον 21ο αιώνα είναι η στροφή τους προς τις ανάγκες του επισκέπτη. Τα μουσεία ολοένα και περισσότερο αναζητούν πληροφορίες για τους επισκέπτες τους, αλλά και για όσους δεν τα επισκέπτονται. Οι λόγοι για τους οποίους πραγματοποιείται ή δεν πραγματοποιείται η επίσκεψη, αλλά και τα αποτελέσματα της επίσκεψης αυτής για το κοινό, αποτελούν προβληματισμούς στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Είναι το μουσείο ελκυστικό; Είναι αποτελεσματική η έκθεση σε σχέση με τους στόχους της; προκαλεί το ενδιαφέρον των επισκεπτών; Θεωρούν οι επισκέπτες ότι η έκθεση ή το μουσείο αξίζουν τον χρόνο τους; Ανταποκρίνεται το όφελος από την επίσκεψη στην τιμή του εισιτηρίου εισόδου; Τι πρέπει να έχει κατά νου ένα μουσείο όταν σχεδιάζει νέα προγράμματα και εκθέσεις; (Μπούνια 2015β:150). Αλλά, κυρίως, ποιο είναι το κοινό του μουσείου και ποιοι δεν το επισκέπτονται και γιατί; Αυτές είναι μόνο μερικές από τις ερωτήσεις με τις οποίες ασχολούνται οι έρευνες κοινού και η αξιολόγηση των μουσειακών προγραμμάτων. Οι

όροι *έρευνα κοινού* και *αξιολόγηση*, παρότι συχνά συγχέονται, δεν είναι ταυτόσημοι, καθώς ο όρος «αξιολόγηση» (evaluation) έχει πιο περιορισμένη αναφορά, κυρίως στην αποτίμηση δράσεων του μουσείου, ενώ ο όρος «έρευνα κοινού» (audience research) είναι πιο πλατύς και περιλαμβάνει ευρύτερες αναζητήσεις του πολιτιστικού φορέα (Kelly 2004: 54, Μπούνια 2015β:151).

Οι *έρευνες αξιολόγησης* επιχειρούν να αξιολογήσουν τα μουσειολογικά προγράμματα πριν (*προκαταρκτική αξιολόγηση*), κατά τη διάρκεια (*διαμορφωτική αξιολόγηση*) και μετά το πέρας του προγράμματος (*συνοπτική αξιολόγηση*), χρησιμοποιώντας μια σειρά από ποσοτικές και ποιοτικές μεθόδους, όπως δομημένες, ημι-δομημένες αλλά και ελεύθερες συνεντεύξεις με επισκέπτες ή ομάδες επισκεπτών (*focus groups και accompanied visits*), συμμετοχική και μη συμμετοχική παρατήρηση της κίνησης και συμπεριφοράς επισκεπτών στην έκθεση (*unobtrusive και participant observation*), συμμετοχική έρευνα δράσης (*participatory action research*) κ.α. Εάν, τέλος, ο στόχος της αξιολόγησης είναι η διόρθωση μέρους ή του συνόλου του προγράμματος μετά την έναρξη λειτουργίας του, τότε θα πρέπει να πραγματοποιηθεί *διορθωτική αξιολόγηση (remedial evaluation)* (Silverman 2005: 307, Μπούνια 2015β: 154-156).

Έρευνα κοινού, από την άλλη πλευρά, ονομάζεται συνήθως η ερευνητική διαδικασία που έχει ως στόχο είτε την έρευνα των αντιλήψεων των επισκεπτών ή μη-επισκεπτών ενός μουσείου, ή μιας έκθεσης για διάφορα ζητήματα που αφορούν στο ίδιο και στα προγράμματά του, είτε στην αποτίμηση του αποτελέσματος κάποιας συγκεκριμένης έκθεσης ή άλλου μουσειακού προγράμματος (Μπούνια 2015β: 151). Η αποστολή πολλών ερευνών κοινού αποκτά ευρύτερο χαρακτήρα, συμπεριλαμβάνοντας συχνά αντιπροσωπευτικά τμήματα του πληθυσμού και στοχεύοντας, παράλληλα, στην ουσιαστική κατανόηση και του τμήματος του κοινωνικού σώματος που δεν επισκέπτεται τα μουσεία.

Βασιζόμενη σε αυτή τη γενικευμένη και συμβατική διάκριση μεταξύ *έρευνας κοινού* και *αξιολόγησης* και για λόγους που εξυπηρετούν την μεθοδολογία της παρούσας εργασίας, θα επιχειρήσω μια ιστορική προσέγγιση της εξέλιξης των μουσειακών ερευνών κοινού σε δυο κατηγορίες: η πρώτη αφορά σε έρευνες αξιολόγησης (ποσοτικές και ποιοτικές) και η δεύτερη σε έρευνες επισκεψιμότητας αλλά και πρόσληψης των μουσείων από το ευρύτερο κοινό, συμπεριλαμβανομένων και των μη-επισκεπτών.

3.2.1. Έρευνες αξιολόγησης

Ήδη από τις αρχές του 20ου αιώνα, η σχέση των Μουσείων με το κοινό τους αποτέλεσε αντικείμενο εξειδικευμένων μελετών. Από τις πρωϊμότερες έρευνες ήταν αυτές που πραγματοποιήθηκαν στην Αμερική στη δεκαετία του 1930 από τους ψυχολόγους του Πανεπιστημίου του Yale, **E. Robinson** και **A. Melton** (Robinson 1928, Melton 1935), οι οποίες βασίζονταν στη συμπεριφοριστική ψυχολογία και στη θέωρηση ότι τα μουσεία αποτελούν χώρους σημαντικής εκπαιδευτικής λειτουργίας. Οι έρευνες επικεντρώθηκαν κυρίως στην παρατήρηση της συμπεριφοράς των επισκεπτών σε σχέση με μετρήσιμους δείκτες, όπως η ώρα περιήγησης μέσα στην έκθεση, και βασίζονταν στην υπόθεση ότι η παρατήρηση αποτελεί μια αξιόπιστη και αντικειμενική μέθοδο που μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην εξαγωγή αξιόλογων συμπερασμάτων σχετικά με την εκπαιδευτική αποτελεσματικότητα των Μουσείων (Hooper-Greenhill 2006α: 363). Μεγάλη έμφαση δινόταν επίσης στη δυναμική των εκθεμάτων να έλκουν τους επισκέπτες και να διατηρούν την προσοχή τους (*attracting and holding power exhibits*) και στα τεστ πριν και μετά την επίσκεψη που εξέταζαν τη γνώση που αποκτήθηκε από την έκθεση (Οικονόμου 2003: 100).

Μεταπολεμικά, πραγματοποιήθηκαν περισσότερο συστηματικά οι πρώτες ποσοτικές έρευνες που ασχολήθηκαν με την προσέλκυση του κοινού στα μουσεία, προκειμένου αυτές να αποτελέσουν εργαλείο που θα συμβάλει δραστικά και στον σχεδιασμό των εκθέσεων. Την περίοδο αυτή, η ερευνητική δραστηριότητα εξαπλώθηκε εκτός από τις ΗΠΑ, στον Καναδά (Dixon et al 1974) και στο Ηνωμένο Βασίλειο (Griggs 1981, Griggs & Alt 1982, Miles & Tout 1991, για την ιστορία των ερευνών κοινού στη Βρετανία βλ. Merriman 1991: 40-47, McManus 2009: 5-7). Ταυτόχρονα, σημαντικές έρευνες διεξήχθησαν στη Σουηδία (Hooper-Greenhill 1988: 216) αλλά και στη Γερμανία (Waidacher 1993: 220-230). Το αποτέλεσμα ήταν η συγκέντρωση ενός αξιόλογου όγκου πληροφοριών, με σκοπό να καταγραφούν και να εξειδικευτούν τα χαρακτηριστικά των επισκεπτών, καθώς και η διαφορετική χρήση των μουσείων απ' αυτούς.

Η κατανόηση της πολυπλοκότητας της επικοινωνίας ως μέσου μετάδοσης ποικίλων μηνυμάτων είχε ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση νέων μεθόδων έρευνας. Η

πεποίθηση ότι η μάθηση αποτελεί μια πολυσύνθετη διαδικασία, που, όμως, απαιτεί την ενεργή συμμετοχή του ατόμου και στην οποία εμπλέκονται πολλοί παράγοντες σε όλη τη διάρκεια της ζωής ενός ατόμου (Hooper-Greenhill 2004: 157), οδήγησε σε νέα ερευνητικά ερωτήματα, καθώς και στη χρήση νέων μεθοδολογικών εργαλείων. Το νέο μοντέλο που χρησιμοποιήθηκε βασίστηκε σε άλλες προσεγγίσεις (ανθρωπολογικές, κοινωνιολογικές, ψυχολογικές), στις οποίες οι ερευνητές και οι συμμετέχοντες στην έρευνα εμπλέκονταν από κοινού τόσο στη διαδικασία συλλογής των πληροφοριών όσο και στην παραγωγή γνώσης για την επίλυση προβλημάτων (Μουσούρη 2009: 20). Ιδιαίτερη πρωτοβουλία δόθηκε στους επισκέπτες με την εφαρμογή της λεγόμενης «απελευθερωτικής προσέγγισης», η οποία ενθαρρύνει τη συμμετοχή των ατόμων που παίρνουν μέρος στην έρευνα ως ισότιμων εταίρων και θέτει σε προτεραιότητα τις ανάγκες τους, συχνά ακόμα και εις βάρος των ακαδημαϊκών προδιαγραφών (για την εφαρμογή αυτής της μεθόδου στα μουσεία βλ. Μουσούρη 2009: 20-29).

Οι προσεγγίσεις αυτές απομακρύνθηκαν από τα προγενέστερα «εργαστηριακά πειράματα» και έθεσαν στο κέντρο του ενδιαφέροντος τη μελέτη της κοινωνικής διάστασης της επίσκεψης στο μουσείο χρησιμοποιώντας τη «νατουραλιστική μέθοδο», ερχόμενες σε αντίθεση με την προηγούμενη «επιστημονική μέθοδο» (Οικονόμου 2003: 100, Hooper-Greenhill 1994β: 82). Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε βασιζόταν κυρίως σε ποιοτικά και όχι σε ποσοτικά δεδομένα, τα οποία συγκεντρώνονταν έπειτα από συζητήσεις με ομάδες εστίασης (focus groups), ανάλυση συνομιλιών και ελεύθερη παρατήρηση. Μία από τις πρώτες νατουραλιστικές μελέτες σε μουσεία που δόθηκαν στη δημοσιότητα, ήταν αυτή του C. Screven, ψυχολόγου στο Πανεπιστήμιο του Wisconsin-Milwaukee στις ΗΠΑ, το 1973, η οποία επικεντρώθηκε στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό των μουσειακών εκθέσεων (American Association of Museums 1984: 65). Σημαντικές σε αυτόν τον τομέα είναι οι μελέτες που πραγματοποιήθηκαν από την P. Mc Manus (1989 και 1996), τον J. Falk (1993), τον G. Leindhardt (Leindhardt 2002), καθώς και αυτή στα εθνικά Μουσεία της Ουάσιγκτον (Wolf & Tymitz 1979) και στο Παιδικό Μουσείο της Ινδιανάπολης (Otto 1979). Οι περισσότερες έρευνες υλοποιήθηκαν σε μουσεία επιστημών, τα οποία εξέφραζαν έντονα την επιθυμία να γίνει ο επισκέπτης δέκτης του μηνύματος της έκθεσης, ώστε να γίνουν κατανοητές οι φυσικής επιστήμες από το ευρύ κοινό (Οικονόμου 2003: 101).

Σήμερα, ένα σύνολο οργανισμών, επαγγελματικών οργανώσεων, συνεδρίων και δημοσιεύσεων στηρίζουν τους επαγγελματίες που ασχολούνται με τις μελέτες του κοινού στην προσπάθεια τους για επαγγελματισμό και γενικότερη αναγνώριση του χώρου τους ως συγκροτημένης ερευνητικής περιοχής. Η μελέτη της εξέλιξής τους είναι ενδεικτική της ανάπτυξης του ενδιαφέροντος για τους επισκέπτες και το πώς αυτοί βιώνουν το μουσείο (Οικονόμου 2003: 102).

Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται η ανάπτυξη του αξιολογικού εργαλείου, των «Γενικών Κοινωνικών Αποτελεσμάτων» (General Social Outcomes, GSOs). Αυτό διερευνά τον αντίκτυπο που έχουν τα αποτελέσματα της εργασίας των μουσείων και άλλων πολιτιστικών ιδρυμάτων στην ευρύτερη κοινωνία και σε τοπικό επίπεδο (Hansen 2014: 13-14). Στο μοντέλο αυτό τα δεδομένα προς ποιοτική μελέτη εντάσσονται σε τρεις κατηγορίες (*Δυνατότερες και Ασφαλέστερες Κοινότητες, Υγεία και Ευδαιμονία, Ενδυνάμωση της Δημόσιας Ζωής*), οι οποίες είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν ώστε να αξιολογηθεί η μαθησιακή διαδικασία (Φιλιππουπολίτη 2015: 43, 44). Μέσω των GSOs η αξιολόγηση της (μουσειακής) μάθησης μπορεί να προσεγγιστεί με έναν διευρυμένο τρόπο λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματά της σε κοινωνικό επίπεδο και εξάγοντας συμπεράσματα για τον ρόλο των μουσείων και άλλων πολιτιστικών ιδρυμάτων και την επιρροή που μπορούν να έχουν στην κοινωνία (Hansen 2014).

3.2.2. Έρευνες κοινού που συμπεριλαμβάνουν τη στάση των εν δυνάμει επισκεπτών

Ωστόσο, οι περισσότερες έρευνες αξιολόγησης δεν ασχολούνταν με τους μη-επισκέπτες και τις αιτίες που αυτοί παρέμεναν μακριά από τα μουσεία. Επιπλέον η ανίχνευση της δημόσιας εικόνας και της αξίας που αποδίδεται στα μουσεία, όχι μόνο από το τμήμα του πληθυσμού που τα επισκέπτεται, αλλά και από αυτούς που δεν τα έχουν επισκεφθεί ποτέ, αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης στο πλαίσιο της επανεξέτασης του κοινωνικού ρόλου του μουσείου. Η στροφή του ενδιαφέροντος προς αυτήν την κατεύθυνση κρίνεται ιδιαίτερα ουσιαστική, καθώς σκοπός των μουσείων πρέπει να αποτελεί, όχι μόνο η προσέλκυση μεγαλύτερου αριθμού επισκεπτών, αλλά και η εκπροσώπηση περισσότερων κοινωνικών στρωμάτων σε αυτά (Merriman 1989α).

Καθοριστική μεθοδολογική ερευνητική γραμμή για τη μελέτη των επισκεπτών ήταν η κατανόηση και η εξέταση της επίσκεψης στο Μουσείο μέσω της *ψυχολογικής προσέγγισης*. Αναπτύχθηκε στις ΗΠΑ, όπου και αποτέλεσε κυρίαρχη τάση (Bitgood 1989). Εμπνευσμένη από μελέτες στον τομέα της εκπαιδευτικής ψυχολογίας, η *ψυχολογική προσέγγιση* εξετάζει την επίσκεψη ως μία δραστηριότητα που λαμβάνει χώρα κατά τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου του ατόμου και εστιάζει, κυρίως στη βελτίωση της εμπειρίας κατά τη διάρκεια της επίσκεψης (Merriman 1989β).

Από τις πρωιμότερες έρευνες που διεξήχθησαν και αφορούσαν στη μελέτη των μη-επισκεπτών ήταν η έρευνα του V. Trevelyan, ο οποίος χρησιμοποιώντας ένα είδος ποιοτικής αξιολόγησης με συνεντεύξεις με μικρές ομάδες κοινού προσπάθησε να ερμηνεύσει τις στάσεις και τις αντιλήψεις των ατόμων που δεν επισκέπτονται μουσεία (Trevelyan 1991). Ωστόσο, οι πρώτες πιο συστηματικές έρευνες που διερεύνησαν τις αντιλήψεις επισκεπτών και μη-επισκεπτών για τα μουσεία πραγματοποιήθηκαν στην δεκαετία του 1980 στο Τολέδο του Οχάιο των Ηνωμένων Πολιτειών από την M. Hood (Hood: 1883) και στην Βρετανία από τους D. Prince και T. Schadla-Hall (Prince 1985α, Prince & Schadla-Hall 1985, Prince 1990) και τον R. Prentice (Prentice 1994). Οι εν λόγω μελέτες αποτέλεσαν στροφή προς μία διαφορετική κατεύθυνση στην έρευνα, καθώς, υπερέβησαν την ανάλυση των

δημογραφικών μεταβλητών ως ενδείξεων της συμπεριφοράς των επισκεπτών, και οδήγησαν τη συζήτηση στην ανάλυση ψυχογραφικών παραγόντων από τους οποίους εξαρτάται ο τρόπος με τον οποίο επιλέγουν τα άτομα τις δραστηριότητες που υιοθετούν στον ελεύθερο τους χρόνο..

Στον αντίποδα της *ψυχολογικής προσέγγισης* των ερευνών κοινού βρίσκεται η *πολιτιστική προσέγγιση* (για τον διαχωρισμό αυτό βλ. Merriman 1989β: 159-163). Η *πολιτιστική προσέγγιση* μελετά το κοινωνικό υπόβαθρο της επίσκεψης την οποία και θέτει σε ένα ευρύ κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο, εμβαθύνοντας περισσότερο στον κοινωνικό ρόλο των μουσείων. Στις έρευνες αυτές, το ερευνητικό ενδιαφέρον στρέφεται στις διάφορες κοινωνικές ομάδες που απαρτίζουν το υπάρχον ή το εν δυνάμει κοινό των μουσείων. Η επισκεψιμότητα ερμηνεύεται ως μια πολιτιστική δραστηριότητα, η οποία εξετάζεται σε συνδυασμό με την κοινωνική ζωή του ατόμου και το πολιτιστικό και οικονομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτό κινείται. Κεντρική εργασία προς αυτή της κατεύθυνση, αποτελεί στην Ευρώπη αυτή των P. Bourdieu και A. Darbel (1991), καθώς και στην Αμερική αυτή των P. Dimaggio και M. Useem (1978).

Ωστόσο, η πιο ολοκληρωμένη και η πιο άρτια μεθοδολογική έρευνα κοινού στο Ηνωμένο Βασίλειο που εναρμονίζει την «πολιτιστική» με την «ψυχολογική» προσέγγιση στη μεθοδολογία και το θεωρητικό υπόβαθρο της είναι αυτή του N. Merriman που πραγματοποιήθηκε το 1991, στην οποία χαρτογραφείται σε ποιοτικό και σε ποσοτική επίπεδο η αντίληψη των Βρετανών (επισκεπτών και μη) για τα αρχαιολογικά Μουσεία (Merriman 1989α: 164, Merriman 1989β, Merriman 1991).

3.2.3. Παραδείγματα σημαντικών ερευνών κοινού

Στο σημείο αυτό θα σταθούμε σε κάποιες από τις πιο σημαντικές έρευνες κοινού που αναφέρθηκαν προηγουμένως και έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στο επιστημονικό πεδίο της έρευνας επισκεπτών σε μουσεία.

Ξεκινώντας από τις έρευνες της «πολιτιστικής προσέγγισης» καθοριστική υπήρξε η μελέτη των **P. Bourdieu** και **A. Darbel**, η οποία πραγματοποιήθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '60, και αφορούσε τα Μουσεία τέχνης της Γαλλίας, με

ταυτόχρονη έρευνα στα Μουσεία της Ελλάδας, της Ολλανδίας και της Πολωνίας (Bourdieu και Darbel 1991). Η έρευνα αυτή αποτέλεσε ορόσημο στην ιστορία της έρευνας κοινού για το ευρωπαϊκό μουσειολογικό τοπίο και θεωρήθηκε ως ο θεμέλιος λίθος μίας από τις πιο ισχυρές κοινωνικές θεωρίες που διατυπώθηκαν τον 20ο αιώνα, αυτή του «πολιτιστικού κεφαλαίου» (Bourdieu 2002). Ο Pierre Bourdieu σχετίζει την επισκεψιμότητα του μουσείου με την κοινωνική τάξη και με την αισθητική απόλαυση, διαπιστώνοντας ότι η απομάκρυνση από το πρότυπο του αστού, σημαίνει και απομάκρυνση από τον μουσειακό χώρο. Ο Bourdieu έθεσε το ερώτημα που έχει απασχολήσει πολλούς μελετητές του μουσείου: Εφόσον θεωρητικά τα μουσεία είναι εξαιρετικά προσιτά (δεδομένου ότι τα οικονομικά εμπόδια για την είσοδο είναι χαμηλά ή ανύπαρκτα), γιατί η πρόσβαση να «είναι προνόμιο των καλλιεργημένων τάξεων»;». Ξεκινώντας από την αρχή ότι «μόνο αυτοί που αποκλείουν τον εαυτό τους είναι αυτοί που αποκλείονται από τα μουσεία», εξέτασε γιατί ορισμένες ομάδες ανθρώπων αποκλείουν τον εαυτό τους από την πρόσβαση στα πολιτιστικά αγαθά. Η απάντηση κατά τον Bourdieu είναι ότι τα πράγματα που μας αρέσουν είναι μόνο αυτά των οποίων το νόημα καταλαβαίνουμε. Ως εκ τούτου, η αισθητική ευχαρίστηση δεν είναι ένα φυσικό χάρισμα αλλά μια καλλιεργημένη ευχαρίστηση που προϋποθέτει τη μάθηση μέσω της συνήθειας και της εξάσκησης. Προϋποθέτει δηλαδή το *πολιτιστικό κεφάλαιο*, το οποίο είναι ένα είδος εσωτερικού κώδικα, που εξοπλίζει τα άτομα που το κατέχουν, με την ικανότητα να αποκωδικοποιούν πολιτιστικές σχέσεις και αγαθά. Η κατοχή του συντελείται σταδιακά μέσα από μακρόχρονη διαδικασία απόκτησης ή ενστάλαξης γνώσεων και ιδεών. Η απόκτησή του δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τη σχολική επίδοση, αλλά και από την οικογενειακή επιρροή και την εξωσχολική δραστηριότητα. Επίσης, τα μουσεία, κατά τον Bourdieu, παίζουν σημαντικό ρόλο στο σύστημα αυτό, καθώς έχουν την εξουσία να αποφασίζουν τι είναι άξιο και τι ανάξιο αισθητικού θαυμασμού, προσδιορίζοντας έτσι το επίπεδο καλλιέργειας που είναι απαραίτητο για να τα απολαύσουμε (Bourdieu 2002).

Σε παρεμφερή συμπεράσματα καταλήγει και η εργασία των **P. Dimaggio** και **M. Useem** (1978), που έγιναν για μουσεία της τέχνης, στην Αμερική, την ίδια περίοδο. Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι η πολιτιστική παραγωγή και κατανάλωση είναι στοιχεία άρρηκτα συνδεδεμένα με κοινωνικοπολιτικά ζητήματα. Για τον λόγο αυτό, η ερμηνεία των αιτιών του διαφορετικού βαθμού κατανάλωσης πολιτισμού από τις διαφορετικές κοινωνικές τάξεις πρέπει να επικεντρωθεί στον τρόπο με τον οποίο τα

μέλη των τάξεων συναγωνίζονται μεταξύ τους για την κοινωνική και πολιτιστική κυριαρχία (Dimaggio & Useem 1978: 161).

Όσον αφορά τις έρευνες της «ψυχολογικής προσέγγισης» θα πρέπει να αναφερθούμε στην **έρευνα της M. Hood**, η οποία εισήγαγε νέες θεωρητικές και πρακτικές προσεγγίσεις στην έρευνα κοινού. Η έρευνα αυτή πραγματοποιήθηκε μεταξύ των ετών 1980-1981 στο Τολέδο του Οχάιο των Ηνωμένων Πολιτειών μέσω τηλεφωνικών συνεντεύξεων σε κατοίκους της περιοχής. Βασίζεται σε έξι *ψυχογραφικές μεταβλητές* (κριτήρια), οι οποίες κατά τη Hood επηρεάζουν τις επιλογές των ατόμων ως προς τη συμμετοχή τους σε δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου και οι οποίες είναι οι εξής:

1. να έχουν κοινωνικές επαφές,
2. να κάνουν κάτι εποικοδομητικό,
3. να αισθάνονται σε οικείο περιβάλλον,
4. να δοκιμάζουν νέες εμπειρίες,
5. να έχουν την ευκαιρία για μάθηση και, τέλος,
6. να συμμετέχουν σε κάποια δραστηριότητα (Hood 1983: 51-53).

Στόχος της μελέτης ήταν να προσδιορίσει πόσο σημαντικά είναι αυτά τα έξι κριτήρια για τους ερωτηθέντες, καθώς και να διαπιστωθούν οι προτιμήσεις τους σε δραστηριότητες και χώρους αναψυχής, κατά τη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου τους.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι *συχνοί επισκέπτες* αξιολογούν ψηλά και τα έξι προαναφερόμενα κριτήρια και προσδοκούν να τα βρουν σε ένα μουσείο. Ως πιο σημαντικά θεωρούν το κριτήριο της μάθησης, της απόκτησης νέων εμπειριών και της εποικοδομητικής διαχείρισης του χρόνου τους (κριτήρια 5,4,2). Κατά την (Hood 1983: 54) οι *συχνοί επισκέπτες* έχουν επιλέξει να τοποθετούν τα μουσεία στην ατζέντα του ελεύθερου χρόνου τους, καθώς θεωρούν ότι είναι μέρη που ανταποκρίνονται στα τρία παραπάνω κριτήρια. Η σχέση τους με τα μουσεία έχει αναπτυχθεί σταδιακά με την πάροδο του χρόνου, ταυτίζονται με τις αξίες του μουσείου και κατανοούν τον "κώδικα του μουσείου" και των εκθεμάτων του.

Οι *μη-επισκέπτες* αξιολογούν ψηλά τα αντίθετα κριτήρια, δηλαδή την κοινωνική αλληλεπίδραση, την οικειότητα με το χώρο και την ενεργή συμμετοχή (κριτήρια 1, 3, 6). Αντιλαμβάνονται ότι αυτά τα τρία χαρακτηριστικά δεν υπάρχουν καθόλου (ή υπάρχουν ελάχιστα) στα μουσεία και ως εκ τούτου θεωρούν ότι η

επίσκεψη στο μουσείο αποτελεί μια εμπειρία με ελάχιστα οφέλη για αυτούς, γι' αυτό και δεν την προτιμούν. Επιπλέον αντιλαμβάνονται τα μουσεία ως τυπικά, αυστηρά και απρόσιτα, και δεν έχουν έρθει σε επαφή με τους "κώδικες του μουσείου". Παράλληλα, θεωρούν ότι το μουσείο θέτει περιορισμούς στην ομαδική κοινωνική συμπεριφορά και στην ενεργό συμμετοχή (Hood 1983: 54).

Οι *περιστασιακοί επισκέπτες* διαφοροποιούνται σαφώς από τους συχνούς επισκέπτες στα κριτήρια διάθεσης του ελεύθερου χρόνου τους και έχουν πιο πολλά κοινά με τους μη-επισκέπτες. Οι επισκέπτες αυτοί είχαν κοινωνικοποιηθεί ως παιδιά σε δραστηριότητες που καλλιεργούν την ενεργό συμμετοχή, την διασκέδαση και την κοινωνική αλληλεπίδραση. Ως ενήλικες, συμμετέχουν σε δραστηριότητες και υπαίθριες εμπειρίες (όπως camping, πεζοπορία, κολύμπι, σκι κτλ). Συμμετέχουν σε φεστιβάλ μουσικής και τέχνης και προτιμούν τις οικογενειακές δραστηριότητες για τον ελεύθερο χρόνο τους. Θέλουν να νιώθουν οικεία με το περιβάλλον, όχι μόνο ως φυσική παρουσία, αλλά και ως χώρο κοινωνικοποίησης και συναναστροφής με άλλους ανθρώπους, ωστόσο, δεν νιώθουν απόλυτα οικεία σε ένα μουσείο. Επιπλέον, τα χαρακτηριστικά που αναζητούν ως εμπειρίες ψυχαγωγίας είναι κατά τη γνώμη τους ελάχιστα διαθέσιμα στα μουσεία, και γι' αυτό επιλέγουν να τα επισκεφτούν μόνο κάποιες μέρες (μέρες για οικογένειας, εκδηλώσεις κτλ) που ικανοποιούν τις προσδοκίες τους σε σχέση με τη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου τους. Σημαντικό, επίσης, ρόλο παίζουν οι προϋπάρχουσες --συνήθως αρνητικές-- εμπειρίες από την επίσημη εκπαίδευση, που καθιστούν την ιδέα της επίσκεψης στο μουσείο ως μη ελκυστική και ευχάριστη μαθησιακή δραστηριότητα (Hood 1983: 55-56).

Η Hood επίσης υποστηρίζει ότι οι επαγγελματίες των μουσείων συχνά υποθέτουν ότι επειδή οι ίδιοι θεωρούν τα μουσεία μοναδικά και πολύτιμα, το κοινό θα τα αγαπήσει και θα τα επισκεφτεί. Ωστόσο, το κοινό δεν έχει αυτήν την αντιμετώπιση, ανεξαρτήτως πόσο αξίζει τον κόπο ή είναι μοναδικό ένα μουσείο. Στο ερώτημα λοιπόν *γιατί κάποιοι ενήλικες επιλέγουν να επισκέπτονται τα μουσεία και κάποιοι άλλοι όχι* η Hood απαντά ότι αυτό εν πολλοίς εξαρτάται από το πώς αποφασίζουν τα άτομα να διαχειριστούν τον ελεύθερο χρόνο τους διαλέγοντας μεταξύ των πολλών ανταγωνιστικών εναλλακτικών που έχουν και προτιμώντας αυτές που θα τους προσφέρουν τη μεγαλύτερη ικανοποίηση, σε συνδυασμό με τα ψυχογραφικά χαρακτηριστικά τους (αξίες, ενδιαφέροντα, προσδοκίες και συνήθειες) (Hood 1983).

Ο **Falk** και η **Dierking** (Falk 1998, Falk & Dierking 2000) ξεκινώντας από το έργο της Hood και από την προσωπική τους έρευνα και εμπειρία έθεσαν ένα σημαντικό πλαίσιο για την περιγραφή των επισκεπτών και των μη-επισκεπτών και τους λόγους για τους οποίους αυτοί οι δύο τύποι του κοινού συμμετέχουν ή απέχουν από τα μουσεία. Έχουν διακρίνει έξι κατηγορίες κινήτρων, τα οποία συνήθως αναφέρουν οι επισκέπτες ότι τους ωθούν να πραγματοποιήσουν μια επίσκεψη. Τα κίνητρα αυτά παρατίθενται παρακάτω με διαβάθμιση από το συνηθέστερο προς το λιγότερο σύνηθες: *εκπαίδευση, ψυχαγωγία, κοινωνικό γεγονός, κύκλος ζωής, χώρος, πρακτικά ζητήματα* (Falk & Dierking 2000: 72). Οι επισκέπτες, συνεπώς, έρχονται στο Μουσείο κυρίως για να μάθουν και για να περάσουν καλά (Falk & Dierking 2000: 72).

Η έρευνα των **Prince** και **Schadla-Hall** (1985), που πραγματοποιήθηκε στο Hull της Βρετανίας, είναι επίσης μια από τις πρωϊμότερες έρευνες που εισήγαγαν την μελέτη του ρόλου του επισκέπτη αλλά και της στάσης και των αξιών των μη-επισκεπτών στον τομέα της μουσειακής διαχείρισης. Στην έρευνά τους μελέτησαν τη δημόσια εικόνα των μουσείων ως μέσον για την αξιολόγηση των επιπτώσεων τους στους ανθρώπους, και παράλληλα επισήμαναν την έλλειψη ανάληψης παρόμοιων ερευνών από τους επαγγελματίες των μουσείων. Η έρευνα κατέδειξε τη θετική εικόνα για τα μουσεία ως ενδιαφέροντα και εκπαιδευτικά δημόσια ιδρύματα. Επιπλέον, αποκάλυψε την άποψη των ερωτηθέντων ότι τα μουσεία υστερούν ως χώροι ψυχαγωγίας και ο ρόλος τους περιορίζεται στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπλέον διατυπώθηκαν -- κυρίως από τις νεαρότερες ηλικίες και από τους μη-επισκέπτες-- και πιο αρνητικές απόψεις, όπως ότι τα μουσεία δεν έχουν αλλάξει μέσα στο χρόνο και ότι σχετίζονται μόνο με αντικείμενα του παρελθόντος. Επισημάνθηκε ότι πρέπει να είναι πιο ζωντανά, φωτεινά και φιλικά και να προσφέρουν στους επισκέπτες περισσότερο δημιουργικές δραστηριότητες με τη χρήση νέων τεχνολογιών (Prince & Schadla-Hall 1987).

Επίσης σημαντική υπήρξε η έρευνα του **D. Prince** που πραγματοποιήθηκε το 1988 στο Μουσείο Lincs της κομητείας του Lincolnshire του Ηνωμένου Βασιλείου (Prince 1990). Στον πυρήνα αυτής της έρευνας ήταν η διερεύνηση της πρόσληψης των μουσείων και των κοινωνικών ιδρυμάτων από το κοινό. Ο Prince υποστηρίζει ότι η επιλογή που κάνει ένα άτομο να επισκεφθεί ή να μην επισκεφθεί ένα μουσείο εξαρτάται, σε μεγάλο βαθμό, από δύο ψυχολογικά στοιχεία που έχουν αντίκτυπο στη συμπεριφορά. Ένα *γνωστικό στοιχείο* (τι είναι αυτό που θα επισκεφτώ;) και ένα

αποτελεσματικό, που προσδίδει αξία στην κατανόηση της επίσκεψης (Prince 1990:150). Έτσι, η διαδικασία και οι συνθήκες υπό τις οποίες το κοινό αποφασίζει αν θα επισκεφθεί ένα μουσείο, εξαρτώνται από προηγούμενες ενέργειες και αντιλήψεις και κυρίως από την εικόνα που έχει σχηματίσει για το θεσμό από την παροχή πληροφοριών για αυτόν, από την εμπειρία του παρελθόντος και από την υπάρχουσα εικόνα του (Prince 1990:155). Η ανάλυση αυτή βασίζεται στη θεωρία της συμπεριφοριστικής ψυχολογίας και στις δυνατότητες εφαρμογής της στο μουσείο. Ως αποτέλεσμα, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι οι επισκέπτες και μη-επισκέπτες σε μουσεία ή μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς τείνουν να επιδεικνύουν κάποια διαρκή πρότυπα συμπεριφοράς (*συμπεριφοριστική συνέπεια*) στην επιλογή της χρήσης του ελεύθερου χρόνου τους. Αναγνωρίζει συνεπώς τη σημασία των κοινωνικο-δημογραφικών παραγόντων σχετικά με τα διαρκή πρότυπα συμπεριφοράς που σχετίζονται με την επίσκεψη, αλλά τονίζει ότι για την κατανόησή τους, ποιο χρήσιμες συσκευές ανάλυσης είναι οι στάσεις και οι αξίες της ζωής (Prince 1990:160-161). Η έρευνα του Prince κατέδειξε την ανάγκη να ληφθούν νέες πρωτοβουλίες από τους επαγγελματίες των μουσείων για τη θεσμική παρουσίαση και προβολή των μουσειακών οργανισμών (Prince 1990:169).

Η έρευνα του **R. Prentice** (Prentice 1994) που πραγματοποιήθηκε το 1992 και το 1993 σε τρεις πόλεις της Βρετανίας διερεύνησε τους παράγοντες που αποτρέπουν την επίσκεψη στο μουσείο και σε τόπους πολιτιστικής κληρονομιάς. Βασιζόμενος στις επιστήμες της ψυχαγωγίας και του μάρκετινγκ, ο Prentice προσπάθησε να διερευνήσει το βαθμό στον οποίο τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά επηρεάζουν τη δημιουργία περιορισμών στην επίσκεψη. Η έρευνα έδειξε ότι το βρετανικό κοινό αποδίδει στα μουσεία και στα άλλα ιστορικά μνημεία κυρίως μια εκπαιδευτική λειτουργία, που ακολουθείται από την ευχαρίστηση της θέασης και την πληροφόρηση. Ωστόσο, αυτή η κυρίαρχη εκπαιδευτική λειτουργία θα μπορούσε να λειτουργήσει και ως αποτρεπτικός παράγοντας σε ένα σημαντικό τμήμα του κοινού. Οι ερωτηθέντες που προέρχονται από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις έθεσαν ως σημαντικές λειτουργίες του μουσείου, τον εκπαιδευτικό του χαρακτήρα, τη συμβολή του στη διατήρηση, και την πληροφόρηση. Τόνισε επίσης ότι η αξιολόγηση του ρόλου και των λειτουργιών του μουσείου (και άλλων αξιοθέατων της πολιτιστικής κληρονομιάς) ποικίλλει επίσης ανάλογα με τις τρεις κατηγορίες του «δείκτη ενθουσιασμού». Οι κατηγορίες αυτές είναι οι «λάτρες», ο «μέσος καταναλωτής» και ο

«μη-λάτρης» και διαμορφώνονται σύμφωνα με προηγούμενες επισκέψεις σε χώρους πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Κατά τον Prentice οι *λάτρεις* της πολιτιστικής κληρονομιάς (σε αντίθεση με τους *μη-λάτρεις* της), ανήκουν στην υψηλότερη κοινωνική τάξη. Οι *μη-λάτρεις* είναι πιθανό να προέρχονται από τη χαμηλότερη κοινωνική τάξη, είναι κυρίως φοιτητές και ηλικιακά νέοι και σε μεγάλο ποσοστό χαρακτηρίζουν τα μουσεία ως βαρετά, ακριβά, χωρίς ενδιαφέρον για τα παιδιά, ή μόνο ως μέρη για να επισκεφτεί κάποιος όταν βρίσκεται σε διακοπές (Prentice 1994:276). Ένα από τα κύρια σημεία που έθιξε ο Prentice είναι ότι για να συναχθούν συμπεράσματα για τους αποτρεπτικούς παράγοντες πρέπει να ερευνηθεί το προφίλ όχι τόσο των επισκεπτών, όσο των δυνητικών επισκεπτών (*μη-επισκεπτών*) και ακολούθως τα μουσεία να υιοθετήσουν διαφορετικές στρατηγικές προσεγγίσεις διαφορετικών ομάδων *μη-επισκεπτών* (Prentice 1994:278).

Κεντρική ιδέα του έργου του **N. Merriman** (1991), είναι να εξετάσει την κοινωνική λειτουργία των μουσείων και βασικό του επιχείρημα είναι ότι, παρά το γεγονός ότι τα μουσεία θεωρούνται εκπαιδευτικά ιδρύματα, δεν προσφέρουν πρόσβαση σε όλους (Merriman 1989α, 157).

Σύμφωνα με τον Merriman (1989β:150), όποιος έχει επισκεφτεί έστω και μια φορά το μουσείο, θεωρείτε **επισκέπτης**. Ως **μη-επισκέπτης** του μουσείου ορίζεται ο οποίος δεν το έχει επισκεφτεί ποτέ. Επιπλέον ο Merriman (1989: 150) διαχωρίζει τους επισκέπτες σε **ενεργούς** και **μη-ενεργούς επισκέπτες** ανάλογα με το πότε πραγματοποιήθηκε η τελευταία επίσκεψη. Συγκεκριμένα, *ενεργός* είναι ο επισκέπτης που έχει επισκεφτεί το μουσείο τα τελευταία 4 χρόνια και πιθανότατα θα πραγματοποιήσει και άλλες επισκέψεις, ενώ όποιος έχει πάνω από 4 χρόνια να το επισκεφτεί θεωρείτε *μη-ενεργός* επισκέπτης, καθώς, όσο πιο μακρινή είναι η τελευταία επίσκεψη τόσο πιο απίθανο είναι ο ερωτώμενος να πραγματοποιήσει νέες επισκέψεις. Τέλος κατατάσσει τους (ενεργούς) επισκέπτες τους ανάλογα με τη συχνότητα της επίσκεψης, σε *συχνούς*, *τακτικούς* και *περιστασιακούς* (Merriman 1989β: 151).

Για τον ίδιο, η επαφή με το παρελθόν και η πρόσβαση σε αυτό μέσω της μουσειακής επίσκεψης, αποτελεί πηγή δημιουργικής ενδυνάμωσης, ιδιαίτερα των κοινωνικά περιθωριοποιημένων στρωμάτων. Προκειμένου τα μουσεία να καταστούν προσβάσιμα σε όλους, απαιτείται η καλύτερη κατανόηση του μοντέλου του επισκέπτη, της γενικότερης στάσης του κοινού απέναντι στα μουσεία και στο

παρελθόν, καθώς και η διερεύνηση των ποικίλων τρόπων με τους οποίους οι άνθρωποι επιλέγουν να βιώνουν το παρελθόν. Κινούμενη σε αυτήν την κατεύθυνση, η έρευνά του επικεντρώθηκε στην αποτύπωση των δημογραφικών και κοινωνικο-οικονομικών χαρακτηριστικών, για την ανάλυση των εμποδίων που αποθαρρύνουν το κοινό από μια επίσκεψη στο μουσείο. Μέσω της εξέτασης προγενέστερων ερευνών και της κριτικής προσέγγισης συγκεκριμένων θεωρητικών ερμηνευτικών σχημάτων, διατυπώνει μια κοινωνιολογική ερμηνεία της σχέσης του μουσείου με το κοινό του (Merriman 1989β, 159-162).

Η έρευνα του Merriman κατέδειξε ότι οι άνθρωποι επιλέγουν να συνδεθούν με την πολιτιστική κληρονομιά μέσω αντικείμενων και κατασκευών που συναντούν στον αρχικό τους χώρο, κατά προτίμηση στο ύπαιθρο και συνήθως συνδέονται με ένα στοιχείο ανακάλυψης από τους ίδιους, και σε ιδανικές περιπτώσεις, με κάποια μορφή προσωπικής σύνδεσης, είτε με την οικογένεια, είτε με την γύρω περιοχή (Οικονόμου 2003: 73).

3.2.4. Έρευνες κοινού στην Ελλάδα

Εξετάζοντας το ελληνικό παράδειγμα, πρέπει να τονιστεί ότι παρά τα σημαντικά βήματα που γίνονται τα τελευταία χρόνια ο συγκεκριμένος κλάδος βρίσκεται ακόμα σε πρώιμο στάδιο. Οι περισσότερες έρευνες συνήθως διενεργούνται από τα ίδια τα μουσεία και αφορούν στην αξιολόγηση συγκεκριμένων εκθέσεων και προγραμμάτων από τους επισκέπτες. Πιο περιορισμένες είναι αυτές που συμπεριλαμβάνουν στη μελέτη, τους μη-επισκέπτες. Ειδικότερα, έρευνες κοινού εντοπίζονται συνήθως στα μεγαλύτερα κρατικά ή και ιδιωτικά μουσεία και πολύ λιγότερο στα περιφερειακά τοπικά μουσεία.

Δυο σημαντικές έρευνες αξιολόγησης έχουν πραγματοποιηθεί από το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας (Σταματέλου & Φιλιπούση 2007: 28-34) και μία ακόμη από το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη (Νικολαΐδου 2004: 129-139, Τούρτα & Ζαρκαλή 2009). Οι έρευνες αυτές πραγματεύονται την ανταπόκριση του κοινού σε συγκεκριμένες δράσεις του Μουσείου, όπως εκθέσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα. Αξίζει επίσης να

αναφέρουμε την έρευνα της Ι. Γάτου που αφορά στην αξιολόγηση της έκθεσης «*Άνθρωποι και εργαλεία - Όψεις της εργασίας στην προβιομηχανική κοινωνία*» του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης (Γάτου 2009) και της Α. Χουβαρδά για την εκπαιδευτική χρήση νέων τεχνολογιών στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού (Χουβαρδά 2009).

Μία ακόμα έρευνα ποιοτικής αξιολόγησης της εμπειρίας της επίσκεψης υλοποιήθηκε από την Θ. Μουσούρη, την Α. Νικηφορίδου και την Α. Γκαζή και αφορά στην προκαταρκτική και διαμορφωτική αξιολόγηση της έκθεσης «*Υπάρχει σε όλα λύση; Ταξίδι στον κόσμο των αρχαίων ελληνικών μαθηματικών*», που έγινε το 2004 στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. Οι ερευνήτριες προσπάθησαν να κατανοήσουν τον τρόπο με τον οποίο το κοινό αντιλαμβάνεται τα μαθηματικά και να δημιουργήσουν μία έκθεση που θα προσέφερε πολλαπλά μέσα ερμηνείας και θα υποστήριζε διαφορετικούς τρόπους μάθησης (Moussouri et al. 2003: 42-47).

Άλλο ένα παράδειγμα ποιοτικής έρευνας σε ελληνικό μουσείο είναι αυτό του Α. Χρόνη στην έκθεση «*Ωρες Βυζαντίου*», το 2001 στη Θεσσαλονίκη (Chronis 2006). Στόχος της έρευνας ήταν να εξετάσει τα κατάλοιπα του υλικού πολιτισμού της βυζαντινής περιόδου στη σύγχρονη Ελλάδα, καθώς και το διαμεσολαβητικό ρόλο των εκθέσεων στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης. Η εν λόγω έρευνα καταλήγει ότι τα βυζαντινά αντικείμενα του μουσείου έχουν την ικανότητα να ενσωματώνουν καθημερινές πρακτικές του παρελθόντος και να μεταφέρονται στο μέλλον με τη μορφή αισθητικών εμπειριών, λειτουργώντας ως φυσικές αποδείξεις συγκεκριμένων ιστορικών γεγονότων (Chronis 2006).

Μια ακόμη πολύ ενδιαφέρουσα ποιοτική έρευνα αξιολόγησης είναι η έρευνα της Κ. Κωστή που πραγματοποιήθηκε σε μέλη του Κ.Α.Π.Η. Μεγάρων το 2007, και προσπαθεί να ανιχνεύσει τη σχέση των ηλικιωμένων με τα μουσεία (Κωστή 2009). Σκοπός της ήταν να εξεταστούν πιθανές μέθοδοι προσέγγισης των ηλικιωμένων από ένα τοπικό μουσείο. Κατά την προκαταρκτική αξιολόγηση που πραγματοποιήθηκε με τη χρήση δομημένης συνέντευξης σε ηλικιωμένους της τοπικής κοινότητας, προέκυψε ότι οι ηλικιωμένοι διατηρούν γόνιμη σχέση με το παρελθόν τους, το οποίο ανακαλούν στη μνήμη τους με κάθε ευκαιρία. Επιπλέον, παρότι ενδιαφέρονται για επισκέψεις σε μουσεία αναγνωρίζουν ότι δεν συνηθίζουν να τα επισκέπτονται λόγω νοοτροπίας και ελλιπούς μόρφωσης. Αν και αναγνωρίζουν ως πολύ σημαντικά τα αρχαιολογικά μουσεία, πιο προσιτά στις δικές τους προσλαμβάνουσες θεωρούν τα λαογραφικά

μουσεία (Κωστή 2009: 54). Επιπλέον, η έρευνα έδειξε ότι ένα τοπικό μουσείο και μάλιστα αρχαιολογικό μπορεί να δώσει ερεθίσματα που εγείρουν μνήμες στους ηλικιωμένους. (Κωστή 2009: 54-55).

Όσον αφορά τις ποσοτικές έρευνες σημαντική είναι η έρευνα της Α. Κουβέλη το 1995 (Κουβέλη 2000). Στόχος της ήταν να εξετάσει τη σχέση που έχουν αναπτύξει με το μουσείο οι μαθητές της Αττικής και της Ικαρίας, ηλικίας 12-18 ετών, αποσαφηνίζοντας, ταυτόχρονα, τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των οικογενειών των μαθητών, προσδιορίζοντας τις εξωσχολικές τους δραστηριότητες, τις εμπειρίες που είχαν σε μουσεία, τις επιθυμίες τους, τις γνώμες και τις αντιλήψεις τους για αυτά. Τα αποτελέσματα της έρευνας εστιάζουν στον πρωταρχικό ρόλο του σχολείου κατά τη γνωριμία του μαθητή με το μουσείο, και την καθιέρωση της σχέσης του με τον χώρο αυτό (Κουβέλη 2000).

Επίσης με τη σχέση των μαθητών με το μουσείο ασχολήθηκαν οι Ο. Πάλλη και Θ. Λάζου στην έρευνα που πραγματοποίησαν σε σχολεία της Ηγουμενίτσας τα έτη 2002 και 2003, διερευνώντας τη σχέση των μαθητών με το Αρχαιολογικό Μουσείο Ηγουμενίτσας (Λάζου & Πάλλη 2009): πρόκειται για ένα από τα λιγοστά παραδείγματα ερευνών που πραγματοποιήθηκαν σε περιφερειακά αρχαιολογικά μουσεία.

Ακόμα λιγότερες είναι οι έρευνες που πραγματοποιούνται εκτός των «τειχών» των μουσείων και καταγράφουν τις αντιλήψεις όχι μόνο των πραγματικών επισκεπτών αλλά και των εν δυνάμει επισκεπτών.

Προς την κατεύθυνση αυτή κινείται η έρευνα που υλοποίησε το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, με σκοπό να κατανοήσει σε βάθος τον βαθμό γνώσης και τις προσδοκίες των κατοίκων της Θεσσαλονίκης για το Αρχαιολογικό Μουσείο της πόλης τους. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά τα έτη 2007 – 2009 με ερωτηματολόγιο, σε δείγμα 1.500 ατόμων, κατοίκων της Θεσσαλονίκης, από διαφορετικές ηλικιακές, μορφωτικές και κοινωνικές ομάδες (Αδάμ-Βελένη et al. 2009: 64, Σολομών et al. 2010). Η έρευνα έδειξε ότι μεγάλο μέρος του κοινού της Θεσσαλονίκης, --κυρίως άνδρες, ηλικιωμένοι και άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης-- παραμένει σε απόσταση από το μουσείο, το οποίο οφείλει να επαναπροσδιορίσει σημεία της επικοινωνιακής του πολιτικής προκειμένου να δημιουργήσει ουσιαστικούς δεσμούς με το κοινό αυτό (Σολομών et al. 2010: 214). Επίσης, το γεγονός ότι μεγάλο ποσοστό του δείγματος επισκέφθηκε το Μουσείο με συντροφιά, καθώς και η ανάγκη που

εκφράστηκε από το κοινό για την πραγματοποίηση σε αυτό ποικίλων και εναλλακτικών (σε σχέση με τον αρχικό εκπαιδευτικό του ρόλο) εκδηλώσεων, αναδεικνύει την ανάγκη ενεργοποίησης του κοινωνικού ρόλου του μουσείου (Σολομών et al. 2010: 214).

Μια ακόμα σημαντική έρευνα προς την κατεύθυνση διερεύνησης της σχέσης των αθηναϊκών μουσείων με το κοινό (επισκέπτες και μη-επισκέπτες) είναι αυτή που πραγματοποιήθηκε από τη Α. Δοξανακη, στο πλαίσιο της διδακτορικής της διατριβής το 2011 (Δοξανάκη 2011, Δοξανάκη 2013). Ως κύριοι ανασταλτικοί παράγοντες επίσκεψης διαπιστώθηκαν η έλλειψη χρόνου, η δυσκολία κατανόησης των αρχαιολογικών μουσείων, η έλλειψη ενδιαφέροντος και το ότι δεν έτυχε. Η ερευνήτρια διαχώρισε τα εμπόδια επισκεψιμότητας σε *δομικά-λειτουργικά* εμπόδια και σε *πολιτιστικά εμπόδια-εμπόδια συμπεριφοράς*, διαπιστώνοντας ότι τα δεύτερα αποτελούν τους πρωταρχικούς λόγους αναστολής της συμμετοχής των ατόμων σε μουσειακές επισκέψεις (Δοξανάκη 2013: 67-70). Ωστόσο, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η διαπίστωση ότι τα Αθηναϊκά μουσεία (με εξαίρεση το Παλιό Μουσείο Ακρόπολης) παραμένουν σε μεγάλο βαθμό άγνωστα στο ευρύ κοινό, σε ποσοστά που φτάνουν το 90% για κάποια μουσεία, ενώ για τα περισσότερα ξεπερνά το 40% (βλ. Δοξανάκη 2013: 67, γράφημα 4), αποτελεί πολύ σημαντικό *δομικό* ανασταλτικό παράγοντα της επίσκεψης και θα πρέπει να ληφθεί ιδιαίτερα υπόψη από τα μουσεία κατά το σχεδιασμό της επικοινωνιακής τους πολιτικής, στο βαθμό που αυτά αντιλαμβάνονται τον ευρύτερο κοινωνικό τους ρόλο.

Πιο πρόσφατη είναι η έρευνα κοινού της Μ. Μούλιου, στην Αθήνα, σε δείγμα 600 πολιτών, η οποία βρίσκεται σε εξέλιξη και μπορεί να αποδώσει σημαντικά στοιχεία για την σχέση του Αθηναϊκού κοινού με τα μουσεία.¹⁶

Τέλος θα πρέπει επίσης να αναφερθούμε και στην έρευνα της Ε. Μωυσιάδη που πραγματοποιήθηκε στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων το 2014 στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας με τίτλο *«Το προφίλ του επισκέπτη και μη επισκέπτη σε ένα σύγχρονο περιφερειακό Μουσείο: "χαρτογράφηση" του κοινού στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων»*. Η έρευνα αυτή πραγματοποιήθηκε, εντός και εκτός του AMI με ισόποσο δείγμα ατόμων και διερεύνησε κυρίως το προφίλ των επισκεπτών και μη-

¹⁶ βλ. σχετικά <http://www.kathimerini.gr/813267/article/politismos/polh/poioi-pane-sta-moyseia> (τελευταία πρόσβαση 05/14/2017).

¹⁷ Επιπλέον διερεύνησε τη συχνότητα της επίσκεψης, την αξιολόγηση των εκθέσεων και των παρεχόμενων υπηρεσιών από τους επισκέπτες του καθώς και τους ανασταλτικούς παράγοντες της επίσκεψης. Αποτελεί την πρώτη «χαρτογράφηση» του κοινού και μη-κοινού του AMI και καταδεικνύει πεδία που απαιτούν περαιτέρω έρευνα κυρίως όσον αφορά τη δημόσια πρόσληψη του AMI και τους παράγοντες που την επηρεάζουν καθώς και δυνατότητες και προοπτικές αξιοποίησης των πορισμάτων της έρευνας κοινού.

3.3. Οι έρευνες κοινού και η σημασία τους για το μέλλον των μουσείων

Οι έρευνες κοινού αποτελούν ένα ιδιαίτερα χρήσιμο και σημαντικό εργαλείο των σύγχρονων μουσείων, που μπορεί να συμβάλει στην αναζήτηση λύσεων, τόσο σε πρακτικά ζητήματα της μουσειακής επικοινωνίας όσο και σε ευρύτερα κοινωνικά ζητήματα που απασχολούν την σύγχρονη μουσειολογία και ανθρωπολογία.

Η αναγνώριση του διευρυμένου κοινωνικού ρόλου του σύγχρονου μουσείου, έθεσε σε προτεραιότητα την εξασφάλιση πρόσβασης (φυσικής, διανοητικής και πολιτισμικής) στις μουσειακές συλλογές σε ένα μεγαλύτερο εύρος ανθρώπων από τους «παραδοσιακούς» επισκέπτες, αλλά και την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων ως προς τα θέματα πρόσβασης (access), ένταξης (inclusion), πολυπολιτισμικότητας (cultural diversity) και δημόσιας λογοδοσίας (public accountability) που έχουν βρεθεί στο επίκεντρο του μουσειολογικού προβληματισμού σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, κυρίως από το 2001 και εξής (Μπούνια 2015β:130). Τα περισσότερα μουσεία σήμερα μοιράζονται την αντίληψη ότι «βρίσκονται στην υπηρεσία του κοινού» σύμφωνα και με τον ορισμό του ICOM και δρουν έτσι ώστε να προσφέρουν όσο τον δυνατόν καλύτερες υπηρεσίες για όλους, χωρίς αποκλεισμούς, ώστε να συμβάλουν στην εξέλιξη της κοινωνίας.

Προς αυτή την κατεύθυνση βρίσκονται οι έρευνες κοινού που πραγματοποιούνται «εκτός των τειχών» των μουσείων αλλά «εντός» της κοινωνίας.

¹⁷ Η εργασία της Ε. Μωυσιάδη εκπονήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος σπουδών Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων, του ΕΑΠ και χρονικά πραγματοποιήθηκε ταυτόχρονα με την παρούσα εργασία.

Μπορούν να δώσουν «φωνή» στους εν δυνάμει επισκέπτες των μουσείων και να αποτελέσουν τη βάση και την προϋπόθεση για την οργάνωση στοχευμένων προγραμμάτων εμπλοκής του κοινού με το μουσείο, καθώς και συμμετοχικών διαδικασιών στη μουσειακή πρακτική και εμπειρία. Ειδικότερα για τα αρχαιολογικά μουσεία μπορούν να αποτελέσουν προπαρασκευαστικό στάδιο για την πραγματοποίηση προγραμμάτων Δημόσιας Αρχαιολογίας που θα στοχεύουν στην ενεργό συμμετοχή ομάδων της κοινότητας στις μουσειακές δραστηριότητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η αρχαιολογική κληρονομιά της πόλης των Ιωαννίνων

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να παρουσιάσουμε το ΑΜΙ, καθώς η σχέση του με το κοινό της πόλης αποτελεί κύριο ερευνητικό πεδίο της έρευνάς μας, καθώς και την ιστορία της έρευνας του Ιερού της Δωδώνης, το οποίο συνεξετάζεται στην έρευνα ως σημαντικό τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου και παράλληλα νοηματοδοτεί και το ΑΜΙ.

4.1. Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων (ΑΜΙ) **(Εικ. 1, 2 & 3)** είναι κρατικό, όπως τα περισσότερα αρχαιολογικά μουσεία της χώρας, σύμφωνα με το Προεδρικό Διάταγμα 104/2014 «Οργανισμός του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού». Διοικητικά υπάγεται στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων, μία από τις Περιφερειακές Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, η οποία εδρεύει στα Ιωάννινα και διοικητικά επεκτείνεται σε όλο το νομό Ιωαννίνων. Το Μουσείο βρίσκεται στο κέντρο της πόλης των Ιωαννίνων, στον επονομαζόμενο λόφο Λιθαρίτσια **(Εικ. 4,5 & 6)**.

4.1.1. Ιστορική αναδρομή

Με την απελευθέρωση της Ηπείρου από την Οθωμανική κυριαρχία το 1913, στις προτεραιότητες του ελληνικού κράτους συμπεριλαμβάνεται και η μέριμνα για την περισυλλογή ιστορικών και καλλιτεχνικών αντικειμένων με σκοπό την δημιουργία Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων. Την ίδια περίοδο δραστηριοποιήθηκε στην Ήπειρο η *Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία*, η οποία το 1913 πραγματοποίησε ανασκαφικές έρευνες στη Νικόπολη της Πρέβεζας και το 1920 στη Δωδώνη. Τα ευρήματα που έρχονταν στο φως από τις ανασκαφικές έρευνες της περιόδου αυτής κατέστησαν την ανάγκη ίδρυσης μουσείου ακόμα πιο επιτακτική. Για το λόγο αυτό και υπό τις πιέσεις του τότε επιμελητή αρχαιοτήτων Χρίστου Σούλη, ο Δήμος Ιωαννιτών αγόρασε από την Εθνική Τράπεζα το Τέμενος του Ασλάν Πασά στο Κάστρο των Ιωαννίνων, προκειμένου να μετατραπεί σε μουσείο. Το 1933, το αναδιαμορφωμένο τέμενος λειτούργησε ως Δημοτικό Μουσείο, το οποίο υφίσταται ως σήμερα. Περιελάμβανε εκτός από τα αρχαία αντικείμενα, λαογραφικό υλικό που αφορούσε τις τρεις θρησκευτικές κοινότητες της πόλης (χριστιανική, μουσουλμανική και εβραϊκή), καθώς και έργα μεταβυζαντινής τέχνης. Με την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου κρίθηκε απαραίτητη η απόκρυψη των εκθεμάτων του Μουσείου στην κλίμακα κάτω από τον μιναρέ του τεμένους. Μετά την λήξη του πολέμου, τα έτη 1945- 1947 ο επιμελητής αρχαιοτήτων στην Ήπειρο Φ. Πέτσας μερίμνησε για την καταγραφή των ζημιών που είχαν υποστεί τα μνημεία κατά τον πόλεμο και για την περισυλλογή αρχαιοτήτων. Σταδιακά στο Δημοτικό Μουσείο συγκεντρώθηκαν σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα από ανασκαφές και περισυλλογές, καθιστώντας την ανάγκη ίδρυσης ενός μουσείου ακόμα πιο επιτακτική (Ζάχος 2008: 12-13).

Ως θέση του νέου Μουσείου της πόλης επιλέχθηκε η έκταση στα βόρεια του λόφου Λιθαρίτσια, που αγοράστηκε για το σκοπό αυτό στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Η ιστορία του λόφου είναι μεγάλη κυρίως λόγω του οχυρωματικού του χαρακτήρα, καθώς προστάτευε το Κάστρο της Πόλης. Τα έτη 1807 – 1808, ο Αλή Πασάς οχύρωσε με ισχυρό φρούριο τον λόφο, πάνω στον οποίο έχτισε ένα παλάτι για τον ίδιο και δύο σαράγια για τους γιούς του Βελή και Μουχτάρ. Το 1820, κατά την

πολιορκία των Ιωαννίνων από τα σουλτανικά στρατεύματα τα κτίρια του λόφου καταστράφηκαν. Η θέση συνέχισε να έχει επιτελικό χαρακτήρα ως έδρα στρατιωτικής δύναμης, ενώ το 1869, επί Ρασήμ Μπέη, κτίστηκε το κτήριο των τουρκικών στρατώνων (**Εικ. 7**), το οποίο κατεδαφίστηκε το 1962 προκειμένου να διαμορφωθεί το πάρκο Λιθαρίτσια (Ζάχος 2008: 13).

Η ανέγερση του Αρχαιολογικού Μουσείου (**βλ. Εικ. 1, 2 & 3**), στον χώρο που καταλάμβανε το ανάκτορο του Μουχτάρ πραγματοποιήθηκε μεταξύ των ετών 1963-1966 (Ζάχος 2008: 13). Ο σχεδιασμός ανατέθηκε στον αρχιτέκτονα Άρη Κωνσταντινίδη, τα σχέδια του οποίου εγκρίθηκαν το 1961 από το Αρχαιολογικό Συμβούλιο (Ζάχος 2008: 13). Κατά τη Χουρμουζιάδη, αποτελεί ένα από τα πιο ενδιαφέροντα από αρχιτεκτονική άποψη ελληνικά αρχαιολογικά μουσεία που κτίστηκαν τη δεκαετία του 1960 στην Ελλάδα και προσαρμόζει με δημιουργικό τρόπο τις αρχές του κινήματος του μοντερνισμού στο ελληνικό τοπίο (Χουρμουζιάδη 2015: 178). Οι τοίχοι που είναι κατασκευασμένοι από πέτρινους δόμους που υποστηρίζουν δέσμες σκυροδέματος δίνοντας στο κτήριο μια πολύ ισχυρή αρχιτεκτονική προσωπικότητα (**βλ. Εικ. 1, 2 & 3**). Αυτή η μορφή πλέγματος και η μεθοδολογία σχεδιασμού του κτιρίου είναι σαφώς προσανατολισμένες στις επιταγές του μοντερνισμού. Παράλληλα ο αρχιτέκτονας εφάρμοσε σύγχρονες σχεδιαστικές μεθόδους (πχ. κατασκευή αίθριων), που συνυπολογίζουν τη σχέση του κτιρίου με το φυσικό περιβάλλον, τις κλιματολογικές συνθήκες και το ρόλο του φωτός στις μουσειακές εκθέσεις (Vasileίου 2014: 1).

Ο κύριος σκοπός της ανέγερσής του ήταν να στεγάσει τις αρχαιότητες της Ηπείρου από την αρχαιότητα έως και τους μεταβυζαντινούς χρόνους, καθώς και τη συλλογή έργων Ελλήνων ζωγράφων του 19ου και 20ου αι., δωρεά του Συλλόγου οι «Φίλοι των Ιωαννίνων». Η τότε επιμελήτρια του Μουσείου Ι. Βοκοτοπούλου είχε επισημάνει τον Πανειπηρωτικό του χαρακτήρα (Ζάχος 2008: 13).

Το 1970 άνοιξαν οι πύλες του Α.Μ.Ι. για το κοινό με τη μόνιμη έκθεση διαχρονικού χαρακτήρα και την εκθεσιακή προσέγγιση που υπαγόρευαν οι τότε συνθήκες και αντιλήψεις. Η πρώτη έκθεση διαρθρωνόταν σε πέντε αίθουσες και τα ευρήματα ήταν ταξινομημένα κατά χρονολογική σειρά και ανασκαφικές ενότητες (Βασιλείου & Κοτζαμποπούλου 2009).

Το 1992 τα βυζαντινά εκθέματα του Μουσείου μεταφέρθηκαν στο νέο Βυζαντινό Μουσείο στην Ακρόπολη του Κάστρου (Ιτς Καλέ). Μόλις το 1999

επιτεύχθηκε η αποκλειστική χρήση του Α.Μ.Ι. τόσο για την έκθεση των ευρημάτων αρμοδιότητας της ΙΒ' Ε.Π.Κ.Α., όσο και τη λειτουργία της. Το 1999 πραγματοποιήθηκε και η μετεγκατάσταση των εικαστικών έργων της «Πινακοθήκης» στη νεοϊδρυθείσα τότε Δημοτική Πινακοθήκη Ιωαννίνων, στο κτήριο Πυρσινέλλα (Ζάχος 2008: 14).

4.1.2. Η επανέκθεση του AMI

Το έργο της επανέκθεσης των συλλογών του Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων ξεκίνησε το 2002 από τη 1B' ΕΠΚΑ με χρηματοδότηση από το Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος «Πολιτισμός» του Υπουργείου Πολιτισμού και ολοκληρώθηκε το 2008, οπότε άνοιξε τις πύλες του στο κοινό (Βασιλείου & Κοτζαμποπούλου 2009: 98).

Οι συλλογές του Μουσείου αναπτύσσονται σε επτά αίθουσες, τον κεντρικό διάδρομο **(Εικ. 8)** και τρία αίθρια, σε συνολική επιφάνεια 1. 200 τ.μ. Τα εκθέματα καλύπτουν μια μεγάλη χρονική περίοδο, από την πρώτη εμφάνιση του ανθρώπου στην Ήπειρο, κατά την Κατώτερη Παλαιολιθική εποχή, πριν από 250.000 χρόνια, έως και το τέλος της όψιμης αρχαιότητας, κατά τους ύστερους ρωμαϊκούς χρόνους (3ος αι. μ.Χ.). Η νέα μόνιμη έκθεση διατηρεί την πανηπειρωτική διάσταση της παλαιάς. Περιλαμβάνει περίπου 3.000 αρχαιολογικά ευρήματα από όλη την Ήπειρο. Η διάρθρωσή της βασίζεται σε τρεις άξονες: ένα χρονολογικό, ένα γεωγραφικό και ένα θεματικό, οι οποίοι διατρέχουν τη μουσειολογική ροή της έκθεσης.

Συγκεκριμένα, οι θεματικές ενότητες είναι κατανεμημένες στους εκθεσιακούς χώρους ως εξής: 1. *Προϊστορική Ήπειρος* **(Εικ. 9)**, 2. *Πολιτική και διοικητική οργάνωση της Ηπείρου* **(Εικ. 10)**, 3. *Αιακίδες, οι βασιλείς των Μολοσσών* **(Εικ. 11)**, 4. *Ο καθημερινός βίος των Ηπειρωτών* **(Εικ. 12)**, 5. *Η Αρχαιολογία του Θανάτου* **(Εικ. 13)**, 6. *Η Ήπειρος στη ρωμαϊκή εποχή* **(Εικ. 14)**, 7. *Το ιερό της Δωδώνης* **(Εικ. 15 & 16)**, *Διάδρομος: Παλαιοί μύθοι και νέες λατρείες* **(Εικ. 17)** (για την επανέκθεση και τη μουσειολογική της προσέγγιση βλ. Βασιλείου & Κοτζαμποπούλου 2009).

4.1.3. Περιοδικές εκθέσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα

Από την επανέκθεση του 2009 και εξής το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων ακολούθησε μια δραστήρια πολιτική επικοινωνίας με το κοινό της πόλης μέσω

πλήθους περιοδικών εκθέσεων και εκδηλώσεων¹⁸. Παράλληλα, κατά τα έτη αυτά το Μουσείο πραγματοποίησε, πλήθος πολυποίκιλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων για νήπια και μαθητές του Δημοτικού και Γυμνασίου(Katsadima & Vasileiou υπό έκδοση),¹⁹ καθώς και προγράμματα για ενήλικες και κυρίως για φοιτητές του πανεπιστημίου και σπουδαστές Τεχνικών Σχολών.²⁰ Ειδικότερα:

▪ Στο πλαίσιο του εορτασμού της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων Μουσεία *Μνήμη + Δημιουργικότητα = Κοινωνική αλλαγή* το ΑΜΙ φιλοξένησε εικαστικές δράσεις (σχεδιαστικές εφαρμογές με χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή και ελεύθερο σχέδιο με

¹⁸ Ειδικότερα, μέχρι και το 2015 οργάνωσε και φιλοξένησε τις παρακάτω εκθέσεις: ¹⁸

- *Μέγας Αλέξανδρος. Από τη γη της Μακεδονίας έως τα πέρατα της Οικουμένης* (07/05/2010-30/10/2011)
- *Ιερά και Σύμβολα. Οι Συναγωγές της Ελλάδας. Έκθεση καλλιτεχνικής φωτογραφίας των Σαμουήλ Νεγρίν και Ιωάννη Παναγάκου* (14/03/2011-14/05/2011).
- *50 Χρόνια Αστερίξ. Ο Γαλάτης ήρωας στην Ήπειρο* (15/09/2011- 30/11/2011).
- *Σωτήρης Δάκαρης – Ο αρχαιολόγος της Ηπείρου* (18/02/2012-15/05/2012).
- *Ύλεις – Μνήμες* (15/05/2012 – 22/07/2012) σε συνεργασία με το Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Ηπειρωτικών Σπουδών.
- *Τα αγριολούλουδα της Τύμφης* (25/07/2012 – 31/08/2012), με φωτογραφίες του Κώστα Ζήση, σε συνεργασία με το Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Ηπειρωτικών Σπουδών.
- *Μύρτις: Πρόσωπο με πρόσωπο με το παρελθόν* (11/11/ 2012 – 31/01/2013).
- *Εκτός χρόνου εντός ορίων. Άρης Κωνσταντινίδης: ο Αρχιτέκτονας του Μουσείου Ιωαννίνων* (21/02/2013 – 12/05/2013), σε συνεργασία με το ΤΕΕ – Τμήμα Ηπείρου.
- *Αναφορά στον ηπειρώτη καλλιτέχνη Στράτο Στασινό* (09/03/2013 – 03/04/2013).
- *Πύρρος Βασιλεύς Ηγήτωρ. Η Ήπειρος της Μεσογείου και της Οικουμένης* (28/04/2013 – 31/12/2013).
- «*Μετά τον Πύρρο. Διαχρονία και Πρόσληψη ενός Ιστορικού Φαινομένου*» με έργα Ηπειρωτών Συλλεκτών, η οποία πραγματοποιήθηκε στο Λαογραφικό Μουσείο «Κώστας Φρόντζος» (11/11/2013 – 17/01/2014).
- *ΑΠΕΙΡΩΤΑΝ* με έργα των εικαστικών Ελένης Οικονόμου και Γιάννη Διαμάντη (01/12/2013 – 31/12/2013).
- *Η Ήπειρος του Edward Lear* (19/02/2014 – 30/04/2014).
- Έκθεση φωτογραφίας του Κωνσταντίνου Ιγνατιάδη με θέμα «*Χρησμοί Αιολόστομοι*». (21/07/2014). Φωτογραφική έκθεση Σπύρου Ζερβουδάκη με τίτλο *Epirhany* στο πλαίσιο του 7^{ου} Φεστιβάλ Φωτομετρίας (30/05/2015 - 07/06/2015).
- *Το όνειρο του συλλέκτη. Αντικείμενα ιδιωτικών συλλογών στο Μουσείο* (14/03/2015 - 31/10/2015).
- *Ήπειρος 1881-1945. Αρχεία και Αρχαιότητες* (18/02/2015 - 30/03/2015).
-

¹⁹ Ενδεικτικά αναφέρω:

- *Οι Καταπέλτες του Νεκρομαντείου μέσα από τα μάτια των μαθητών* (Δ-ΣΤ' Δημοτικού)
- *Θεότητες του Νερού στο ΑΜΙ: Ναϊάδες, νύμφες τραγουδούν στον ποταμού την άκρη* (Νηπιαγωγείο-Α, Β και Γ' Δημοτικού)
- *Με χρώμα και νερό πλάθω σκεύη για τροφή και ποτό* (Δ, Ε και ΣΤ' Δημοτικού και Γυμνάσιο)
- *Πιο απλό από ότι φαίνεται -- Υλικά, Τεχνικές και Σκέψη στην Παλαιολιθική Εποχή* (Γυμνάσιο και Λύκειο)
- *Η μαγεία στα μολύβδινα πινάκια της Δωδώνης* (Δημοτικό και Γυμνάσιο).
- *Έξι και ένα βήματα στο ΑΜΙ σε συνεργασία με το ΚΔΑΠ του Δήμου Ιωαννιτών Ρόδα* (Δημοτικό)(Katsadima & Vasileiou υπό έκδοση).
-

²⁰ Για τα στοιχεία σχετικά με τις εκθέσεις και τα εκπαιδευτικά προγράμματα ευχαριστώ θερμά τους επιμελητές του ΑΜΙ, Ελένη Βασιλείου, Ιουλία Κατσαδήμα και Χρήστο Κλείτσα.

κάρβουνο και χρώμα) φοιτητών και πτυχιούχων του Τμήματος Πλαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

- Το 2011, πραγματοποιήθηκε σεμινάριο Νεολιθικής κεραμικής με τίτλο *Βιωματική προσέγγιση της νεολιθικής κεραμικής* σε συνεργασία με το Κέντρο Μελέτης Νεώτερης Κεραμικής του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
- Το 2013 πραγματοποιήθηκε το πρόγραμμα *Βόστρυχοι και πλεξούδες* σε συνεργασία με τη Σχολή Κομμωτικής Ιωαννίνων, στο πλαίσιο του προγράμματος Εκπαίδευση αλλοδαπών και παλινοστούντων μαθητών, «Διάπολης Δράσις» του ΑΠΘ.
- Το 2014 πραγματοποιήθηκε εκπαιδευτικό πρόγραμμα στις Φυλακές Σταυρακίου Ιωαννίνων. Το πρόγραμμα αφορούσε σε παρουσίαση του Μουσείου, της αρχαίας Δωδώνης και του προγράμματος της *τεχνολογίας του χαλκού*.
- Το 2014 πραγματοποιήθηκε εκπαιδευτικό πρόγραμμα για τους μαθητές ειδικότητας βοηθών Νοσηλευτών του 6^{ου} Επαγγελματικού Λυκείου, οι οποίοι επισκέφτηκαν το εργαστήριο συντήρησης του ΑΜΙ και ήρθαν σε επαφή με επιλεγμένα αρχαία εκθέματα με ιατρικό περιεχόμενο από τις συλλογές του ΑΜΙ αλλά και σύγχρονα εργαλεία συντήρησης αρχαιοτήτων.
- Το ίδιο έτος (2014) πραγματοποιήθηκε παρουσίαση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων του Μουσείου σε εκπροσώπους της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Τέλος το ΑΜΙ συμμετέχει σε μία σειρά εκδηλώσεων πανελληνίας και διεθνούς εμβέλειας, όπως οι Ευρωπαϊκές Μέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς, η Διεθνής Ημέρα Μουσείων και οι εκδηλώσεις για την Αυγουστιάτικη Πανσέληνο.

4.1.4. Παρεχόμενες υπηρεσίες

Το ΑΜΙ είναι ανοιχτό για το κοινό καθημερινά, εκτός Δευτέρας, από τις 8.00 π.μ. έως τις 15.00 μ.μ. Σε αντίθεση με άλλα περιφερειακά άλλα και αθηναϊκά Μουσεία της χώρας, το ωράριο λειτουργίας δεν διευρύνεται κατά τους καλοκαιρινούς μήνες λόγω έλλειψης φυλακτικού προσωπικού. Η τιμή του εισιτηρίου (*γενική είσοδος*) είναι 4,00 ευρώ. Για τους άνω των 65 ετών εφαρμόζεται μειωμένο εισιτήριο 2,00 ευρώ. Η είσοδος για μαθητές, φοιτητές και εκπαιδευτικούς είναι ελεύθερη. Επιπλέον με την χρήση του *ενιαίου εισιτηρίου* αξίας 8,00 ευρώ (και μειωμένο 4,00) μπορεί κάποιος να επισκεφτεί (εντός 2 ημερών) εκτός από το ΑΜΙ, το Βυζαντινό Μουσείο Ιωαννίνων και

τον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης. Παράλληλα για τους μήνες από Νοέμβριο έως Μάρτιο, την πρώτη Κυριακή κάθε μήνα η είσοδος είναι ελεύθερη.

Όσον αφορά στις λοιπές παρεχόμενες υπηρεσίες προς τους επισκέπτες του σημειώνουμε ότι το ΑΜΙ, διαθέτει υποδομή για αναψυκτήριο, το οποίο, δεν λειτουργεί. Επιπλέον στις λειτουργικές του δυσκολίες θα πρέπει να επισημανθεί η έλλειψη χώρου στάθμευσης για τους επισκέπτες.

4.2. Η αρχαία Δωδώνη: Η ιστορία της έρευνας

Η Δωδώνη βρίσκεται στην καρδιά της ηπειρωτικής ενδοχώρας, σε απόσταση 15 χλμ. από τα Ιωάννινα, σε μια μικρή κοιλάδα που ορίζεται δυτικά από τον Τόμαρο και ανατολικά από τον ορεινό όγκο του Αγίου Νικολάου – Μανωλιάσσας, στους πρόποδες του οποίου είναι χτισμένο το ιερό **(Εικ. 18, 19 & 20)** (Κατσαδήμα 2012: 49).

Η ταύτιση του χώρου με τη Δωδώνη οφείλεται στον άγγλο λόγιο και μετέπειτα επίσκοπο του Lincoln, C. Wordsworth (1807-1885), ο οποίος το 1832 αναγνώρισε τα ερείπια της Δωδώνης κοντά στους Δραμεσιούς (Κατσαδήμα (2012: 49).

Οι πρώτες ανασκαφές στο χώρο έγιναν το καλοκαίρι του 1875 από τον ηπειρώτη λόγιο, τραπεζίτη και πολιτικό Κωνσταντίνο Καραπάνο, ο οποίος δημοσίευσε τα αποτελέσματα των ερευνών του στη μονογραφία του *Dodone et ses ruins*, το 1878 (Κατσαδήμα 2012: 50).

Με την πάροδο του χρόνου, ο ανεσκαμμένος χώρος καλύφθηκε εξαιτίας προσχώσεων και δεν ήταν ορατός. Έτσι, όταν τον Σεπτέμβριο του 1899 επισκέφθηκε τη Δωδώνη ο Alfred Schiff, δεν διακρινόταν κανένα από τα οικοδομήματα που είχε ανασκάψει ο Καραπάνος (Κατσαδήμα 2012).

Μετά την απελευθέρωση της Ηπείρου το 1913, την ανασκαφική έρευνα του χώρου ανέλαβε η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία. Δύο καθηγητές, ο Γ. Σωτηριάδης, το 1920, και ο ηπειρώτης Δ. Ευαγγελίδης, από το 1929 έως το 1932, αποκάλυψαν ένα μεγάλο μέρος των οικοδομημάτων του ιερού. Εξ αιτίας του Β' Παγκόσμιου Πολέμου η έρευνα διακόπηκε και συνεχίστηκε από τον Ευαγγελίδη το 1952, ο οποίος από το 1955 έως το 1959 συνεργάστηκε με τον Σ. Δακάρη. Ο Δάκαρης, αρχικά ως Έφορος Αρχαιοτήτων και αργότερα ως καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, συνέχισε τις ανασκαφές για λογαριασμό της Εταιρείας (Κατσαδήμα 2012: 51). Το 1959, με δαπάνες της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, ξεκίνησε συστηματικές ανασκαφικές έρευνες στο θέατρο και η πλήρης αποχωμάτωση ολοκληρώθηκε το φθινόπωρο του ίδιου έτους **(Εικ. 21 & 22)**. Το 1960 επιχείρησε τις πρώτες αναστηλωτικές επεμβάσεις, αποτέλεσμα των οποίων είναι η διαμόρφωση της σημερινής εικόνας του θεάτρου **(Εικ. 23)** (Σμύρης & Πλιάκου 2012: 63-65, 78, 79). Οι

αναστηλωτικές εργασίες ολοκληρώθηκαν το 1965. Το ίδιο έτος ανασκάφηκε και ταυτίστηκε το βουλευτήριο **(Εικ. 24)** (Σμύρης & Πλιάκου 2012: 88) και το πρυτανείο (Γραβάνη 2007).²¹ Η εργασίες του Δάκαρη συνεχίστηκαν έως το 1996. Έκτοτε η ανασκαφική έρευνα διεξάγεται από τις συνεργάτιδες του, Χρ. Σούλη, Αμαλία Βλαχοπούλου και Κωνσταντίνα Γραβάνη (Κατσαδήμα 2012: 51).

Η προστασία του χώρου υπήρξε κύριο μέλημα της 10^{ης} Αρχαιολογικής Περιφέρειας και από το 1977 της ΙΒ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων. Από το 2000, στο πλαίσιο αρχικά του Γ΄ ΚΠΣ και αργότερα του ΕΣΠΑ, υλοποιούνται από το Ταμείο Διαχείρισης Πιστώσεων για την Εκτέλεση Αρχαιολογικών Έργων (ΤΔΠΕΑΕ), εργασίες ανάδειξης και συντήρησης των μνημείων του χώρου. Η εικόνα του άλλαξε ριζικά κατά την τελευταία δεκαετία (Κατσαδήμα 2012: 51).

Κατά το διάστημα αυτό, επισκευάστηκαν τα ήδη υφιστάμενα κτήρια, τα οποία λειτουργούν ως γραφεία, κατασκευάστηκαν κτήρια εξυπηρέτησης επισκεπτών (φυλακείο-εκδοτήριο με πωλητήριο, αναψυκτήριο και χώροι υγιεινής) και σχεδιάστηκε ένα δίκτυο διαδρομών με στάσεις θέασης σε επιλεγμένα σημεία, με καθίσματα και ενημερωτικές πινακίδες. Σε εξέλιξη βρίσκεται η αποκατάσταση του μεγαλύτερου τμήματος του πρώτου διαζώματος του Θεάτρου, καθώς και εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης της δυτικής στοάς του Ιερού (Κατσαδήμα 2012:51).

²¹ Επιπλέον, για την τοπογραφία της Αγοράς του Ιερού, καθώς και για το λειτουργικό ρόλο των δημόσιων οικοδομημάτων του κατά την αρχαιότητα βλ. Κατσικούδης 2012.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Μεθοδολογικά ζητήματα και διεξαγωγή της έρευνας

5.1. Στόχοι και υποθέσεις της έρευνας

Η παρούσα έρευνα κοινού, επιχειρεί να διερευνήσει τη σχέση του κοινού της πόλης των Ιωαννίνων με την αρχαιολογική του κληρονομιά. Ειδικότερα, στόχος είναι να προσεγγίσει αυτή τη σχέση εξετάζοντας τις στάσεις και τις αντιλήψεις του κοινού της πόλης για το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων ως θεσμό και ως «κιβωτού» της αρχαιολογικής κληρονομιάς του τόπου. Στην έρευνα συμπεριλαμβάνονται οι στάσεις και οι αντιλήψεις των μη-επισκεπτών, καθώς και η ανίχνευση των παραγόντων που έχουν επιδράσει στη διαμόρφωσή τους. Τα παραπάνω αποτελούν σημαντικό εργαλείο για να σταθμιστεί κατά πόσο το Μουσείο ανταποκρίνεται στον κοινωνικό του ρόλο, ενώ παράλληλα μπορεί να αποτελέσει το υπόβαθρο σε μια προσπάθεια σύνδεσής του με το κοινό της πόλης.

Σημαντικά εργαλεία για την κατανόηση της σχέσης αυτής αποτελούν:

- Η διερεύνηση της επισκεψιμότητας του Μουσείου. Δηλαδή κατά πόσο και πόσο συχνά το κοινό της πόλης επισκέπτεται το AMI. Η διερεύνηση αυτή θα μας επιτρέψει να κατηγοριοποιήσουμε τους επισκέπτες σε υποομάδες ανάλογα με τη συχνότητα επίσκεψής τους και να διερευνήσουμε κατά περίπτωση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, τις ανάγκες και τις προσδοκίες τους από το AMI. Επιπλέον, θα φανεί πολύ χρήσιμη στην προσπάθεια αποτύπωσης των δυνατοτήτων και προοπτικών αύξησης του κοινού.
- Η διερεύνηση του προφίλ (φύλο, ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης και θέση στην απασχόληση) των επισκεπτών και μη-επισκεπτών του AMI. Η κύρια ερευνητική υπόθεση είναι ότι το κοινό (και εν δυνάμει ή μη-κοινό) αποτελείται από διαφορετικές ομάδες επισκεπτών που έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά αλλά και διαφορετικές αντιλήψεις για τα αρχαιολογικά μουσεία, οι οποίες επηρεάζουν και συντελούν στη διαμόρφωση της στάσης τους και της σχέσης τους μαζί του.

- Η διερεύνηση των κινήτρων επίσκεψης για κάθε υποομάδα του κοινού. Ποιές δηλαδή είναι εκείνες οι παράμετροι που λειτουργούν ενθαρρυντικά προς την κατεύθυνση επίσκεψης του AMI.
- Η διερεύνηση των ανασταλτικών παραγόντων της επισκεψιμότητας. Η ανίχνευση των παραγόντων αυτών αποτελεί κεντρικό ζητούμενο της έρευνας και θα επιχειρηθεί τόσο μέσω των άμεσων διατυπώσεων των μη-επισκεπτών για την αποχή τους από τη μουσειακή επίσκεψη, όσο και μέσω της διερεύνησης ευρύτερων παραγόντων και διαδικασιών που έχουν συντελέσει στη διαχρονική διαμόρφωση της σχέσης του κοινού με την αρχαιολογική του κληρονομιά και κατ' επέκταση με το Μουσείο.
- Τα παραπάνω ερευνητικά ζητούμενα πλαισιώνονται από τη διερεύνηση των τάσεων και των αντιλήψεων της τοπικής κοινότητας για την αρχαιολογική της κληρονομιά. Η έρευνα θα επιχειρήσει να προσδιορίσει την έννοια της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από τη σημασιοδότηση που της αποδίδει η ίδια η κοινότητα. Επιπλέον, θα αναζητηθούν οι διαδικασίες που έχουν συντελέσει στη διαμόρφωση της σχέσης της κοινότητας με επιμέρους τμήματα της αρχαιολογικής κληρονομιάς, ως ερμηνευτικό εργαλείο στην προσπάθεια διερεύνησης της σχέσης του κοινού με τον κύριο φορέα διαχείρισής της, το AMI.

Τέλος, η έρευνα στοχεύει να αναδείξει κατευθύνσεις, μεθόδους και πρακτικές που μπορούν να αξιοποιηθούν από το AMI, προς την κατεύθυνση άρσης των ανασταλτικών παραγόντων επισκεψιμότητας και τον επαναπροσδιορισμού της σχέσης με το κοινό της πόλης. Ενισχυτικά προς αυτήν την κατεύθυνση, η έρευνα επιχειρεί να καταγράψει μια πρώτη τάση των ενδιαφερόντων της τοπικής κοινότητας για την αρχαιολογική της κληρονομιά αλλά και για ευρύτερες μορφές και εκφάνσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης, αποτελώντας έτσι ένα προπαρασκευαστικό στάδιο, για την οργάνωση προγραμμάτων εμπλοκής της κοινότητας με το Μουσείο, πάντοτε με γνώμονα τις ιδιαιτερότητες, τις προτιμήσεις και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της.

5.2. Σχεδιασμός της έρευνας

5.2.1. Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία που επιλέχθηκε για την εξέταση των παραπάνω ζητημάτων ήταν η ποσοτική έρευνα κοινού, σε δείγμα του πληθυσμού των Ιωαννίνων. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη διενέργεια προσωπικών συνεντεύξεων σε διάφορες περιοχές των Ιωαννίνων, μέσω ενός δομημένου ερωτηματολογίου. Η μέθοδος αυτή κρίθηκε καταλληλότερη, διότι με αυτόν τον τρόπο θα ανταποκρίνονταν στο ερωτηματολόγιο τόσο τα άτομα που επισκέπτονται όσο και αυτά που δεν επισκέπτονται το ΑΜΙ.

5.2.2. Χρόνος και τόπος διεξαγωγής της έρευνας

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε, από τις 9 Μαΐου 2014 έως τις 2 Μαρτίου 2015 στην πόλη των Ιωαννίνων και συμπληρώθηκαν συνολικά 301 ερωτηματολόγια.

Προκειμένου το δείγμα μας να είναι αντιπροσωπευτικό, επιλέχθηκε να πραγματοποιηθούν συνεντεύξεις σε έξι διαφορετικές περιοχές εντός των ορίων της πόλης των Ιωαννίνων, τους οποίους συμβατικά ονομάσαμε *Τομείς (Εικ. 25)*.

Ο *Τομέας 1* περιλαμβάνει την περιοχή του Κάστρου, της παλιάς πόλης και του Νησιού και συμπληρώθηκαν 58 ερωτηματολόγια.

Ο *Τομέας 2* περιλαμβάνει την περιοχή της κεντρικής πλατείας και των συνοικιών του κέντρου και συμπληρώθηκαν 50 ερωτηματολόγια.

Ο *Τομέας 3* περιλαμβάνει την περιοχή των Αμπελοκήπων και συμπληρώθηκαν 43 ερωτηματολόγια.

Ο *Τομέας 4* περιλαμβάνει την περιοχή Σεισμοπλήκτων, Τσιφλικόπουλου και Πεντέλης στα νοτιοδυτικά όρια της πόλης και συμπληρώθηκαν 50 ερωτηματολόγια.

Ο Τομέας 5, την περιοχή της Καλούτσιανης και την παραλίμνια περιοχή νότια του κάστρου και συμπληρώθηκαν 51 ερωτηματολόγια.

Ο Τομέας 6 περιλαμβάνει τις περιοχές της Εξοχής και των Καρδαμιτσίων στα βορειοδυτικά όρια της πόλης και συμπληρώθηκαν 49 ερωτηματολόγια.

Ο μεγαλύτερος όγκος των ερωτηματολογίων συμπληρώθηκε σε κεντρικά σημεία των παραπάνω περιοχών (κεντρικούς δρόμους, πλατείες, καφενεία και καφετέριες), ενώ ένας μικρότερος αριθμός συμπληρώθηκε σε σπίτια.

5.2.3. Η δομή του ερωτηματολογίου

Ο σχεδιασμός και το περιεχόμενο του ερωτηματολογίου στηρίχτηκε στη βιβλιογραφική έρευνα και στη μελέτη αντίστοιχων ερευνών που έχουν γίνει στο εξωτερικό και στην Ελλάδα (Merriman 1991, Prentice 1994, Σολομών et al. 2010). Παράλληλα, όμως, προσαρμόστηκε στις ανάγκες και τα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας έρευνας.

Η διάρκεια της συνέντευξης ήταν 10 έως 15 λεπτά. Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει συνολικά 15 ερωτήσεις (**βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ**). Οι περισσότερες είναι κλειστού τύπου, δηλαδή ερωτήσεις στις οποίες η απάντηση ήταν εκ των προτέρων δομημένη, είχαν προβλεφθεί όλες οι εκδοχές των απαντήσεων και ο ερωτώμενος κλήθηκε να επιλέξει μια από αυτές. Παράλληλα, υπάρχουν και 7 ημικλειστές-ημιανοιχτές ερωτήσεις, στις οποίες διατυπώνεται μια ερώτηση κλειστού τύπου με τη δυνατότητα οι λοιπές εκδοχές της να συμπληρωθούν από τον ερωτώμενο, στην περίπτωση που αυτές δεν είχαν προβλεφθεί από τον ερευνητή. Επιπλέον, υπάρχουν τρεις ερωτήσεις ανοιχτού τύπου που επιτρέπουν στον ερωτώμενο να διατυπώσει αυθόρμητα την γνώμη του, χωρίς να επηρεαστεί από έννοιες και θέματα που τίθενται στην πορεία της συνέντευξης. Αναφορικά με τις κλειστές ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, ακολουθήθηκε ο τύπος των πολλαπλών επιλογών. Στις περισσότερες ερωτήσεις οι ερωτώμενοι είχαν τη δυνατότητα επιλογής μιας απάντησης, ενώ όπου κρίθηκε απαραίτητο --για την πληρέστερη καταγραφή των απόψεων των ερωτηθέντων-- δόθηκε η δυνατότητα πολλαπλής απάντησης. Το ερωτηματολόγιο ξεκινάει με μια μικρή εισαγωγική παράγραφο, στην οποία η

ερευνήτρια συστήνεται στους συμμετέχοντες, θέτοντας έτσι το ευρύτερο πλαίσιο της ταυτότητας και των στόχων της έρευνας της.

Αρχικά καταγράφεται η ημερομηνία πραγματοποίησης της συνέντευξης και ο Τομέας της πόλης στον οποία πραγματοποιήθηκε. Όσα ερωτηματολόγια πραγματοποιήθηκαν σε δρόμους πλατείες και κεντρικά σημεία καταγράφηκε και η διεύθυνση κατοικίας προκειμένου το κάθε ερωτηματολόγιο να ταυτιστεί με τον Τομέα της πόλης. Ακολουθεί η καταγραφή δύο δημογραφικών στοιχείων, του φύλου και της ηλικίας, που σχετίζονται με τα στρώματα²² που έχουμε ορίσει στην επιλογή του δείγματος. Τα στοιχεία αυτά κρίθηκε σκόπιμο να μπούνε στην αρχή του ερωτηματολογίου προκειμένου να διευκολύνουν την προσπάθεια της ερευνήτριας, ώστε το δείγμα να είναι κατανομημένο --κατά το δυνατόν-- σε όλες τις υποομάδες των παραπάνω χαρακτηριστικών. Κατά αυτόν τον τρόπο, συνέβαλε στον καλύτερο έλεγχο της πορείας της έρευνας. Τα υπόλοιπα δημογραφικά στοιχεία (θέση στην απασχόληση και οικονομική κατάσταση) ζητήθηκαν στο τέλος της έρευνας.

Ακολούθησε η ερώτηση 0 (*Είστε κάτοικος Ιωαννίνων τουλάχιστον τα τελευταία 10 χρόνια;*), η οποία θέτει το σημαντικότερο κριτήριο για τη συνέχεια ή όχι της συνέντευξης. Στις περιπτώσεις που η απάντηση ήταν αρνητική η συνέντευξη δεν προχώρησε και ο ερωτώμενος αντικαταστάθηκε με άλλον. Το κριτήριο της μακροχρόνιας διαβίωσης στην πόλη των Ιωαννίνων αποτελεί σημαντικό περιορισμό που έχουμε θέσει στην επιλογή των συμμετεχόντων, για λόγους που εξυπηρετούν τους στόχους της έρευνας και θα εξηγήσουμε παρακάτω.

Ακολουθούν οι ερωτήσεις 1-8 που αφορούν στις στάσεις και αντιλήψεις του κοινού για το AMI, τη συνειρμική «νοηματοδότησή» του από το κοινό, την επισκεψιμότητα του, την συχνότητα επίσκεψης, τους λόγους της επίσκεψης και τους λόγους της μη-πραγματοποίησης μιας επίσκεψης στο AMI. Στην ενότητα αυτή αρχικά γίνεται κατηγοριοποίηση των ερωτηθέντων σε ομάδες ανάλογα με τη συχνότητα της επίσκεψης. Στη συνέχεια κάθε ερωτώμενος κατευθύνεται (με παραπομπές και πάνω στο ερωτηματολόγιο) σε διαφορετικές ερωτήσεις που διερευνούν τους λόγους της επίσκεψης (ερ. 4, 7) ή τους λόγους της μη-επίσκεψης στο AMI (ερ. 3, 5). Ακολουθεί μία ακόμα ανοιχτού τύπου ερώτηση (ερ. 8) που διερευνά την επισκεψιμότητα άλλων μουσείων και εκθεσιακών χώρων της πόλης και αποτελεί συγκριτικό στοιχείο που πλαισιώνει την έρευνά μας για το AMI.

²² Για τη μεθοδολογία και τις παραμέτρους της βλ. παρακάτω.

Οι δυο επόμενες ερωτήσεις (ερ. 9 και 10) διερευνούν τη γενικότερη στάση του κοινού για το παρελθόν και τα μουσεία και έχουν κομβική σημασία για την κατανόηση και ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Στις επόμενες ερωτήσεις (ερ. 11, 13, 14) ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να αξιολογήσουν τη σημασία της δραστηριότητας και της συμβολής μουσειακών φορέων, καθώς και τη σημασία μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών προσώπων της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Η ανοιχτού τύπου ερώτηση 12 επιχειρεί να καταγράψει το σημαντικότερο σημείο αναφοράς της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης όπως αυτό έχει καταγραφεί στην συνείδηση της τοπικής κοινωνίας. Επισημαίνουμε ότι σε όλες τις ερωτήσεις αξιολόγησης προτάσσεται η φράση «*από όσα γνωρίζετε η έχετε ακούσει*» καθώς στόχος μας είναι να καταγραφεί η γενικότερη αντίληψη των ερωτώμενων και όχι απαραίτητα οι γνώσεις τους. Τέλος, η ερώτηση 15 ζητά από τους ερωτώμενους να προσδιορίσουν στις παραμέτρους που συμβάλλουν στη διαμόρφωση των στάσεων και των αντιλήψεών τους για την τοπική αρχαιολογική κληρονομιά.

Η στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων έγινε με το σύστημα SPSS (Statistical Package for Social Sciences).

5.2.4. Το δείγμα της έρευνας

Οι παράμετροι που καθόρισαν τον τρόπο επιλογής του δείγματος προσδιορίστηκαν από τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού των Ιωαννίνων και τους στόχους της έρευνάς μας. Ο υπό εξέταση πληθυσμός αναφερόταν σε ενήλικες, κατοίκους της πόλης των Ιωαννίνων τα τελευταία 10 χρόνια.

Καθώς κύριος στόχος της ερευνά μας ήταν η ανίχνευση της σχέσης της τοπικής κοινότητας με το Αρχαιολογικό Μουσείο και την πολιτιστική κληρονομιάς της πόλης τους, κρίθηκε απαραίτητο να συμπεριληφθούν στην έρευνά μας μόνο άτομα που συνδέονται για μακρό χρονικό διάστημα με αυτή. Το κριτήριο της μακροχρόνιας διαβίωσης κρίθηκε καταλληλότερο από αυτό της εντοπιότητας με την έννοια του τόπου καταγωγής ή του τόπου γέννησης. Επιπλέον το διάστημα των 10 ετών θεωρήθηκε ως ασφαλές καθώς μπορεί να συμπεριλάβει άτομα που ανεξαρτήτως της καταγωγής τους κατοικούν πολλά χρόνια στην πόλη και ως εκ τούτου συνδέονται με

αυτή. Παράλληλα αποκλείει όσους έχουν εγκατασταθεί σχετικά πρόσφατα στην πόλη και η σχέση τους με αυτή διαμορφώνεται σταδιακά και υπό την επίδραση διαφορετικών κοινωνικών και πολιτισμικών παραγόντων από αυτούς που θα επιχειρήσουμε να εξετάσουμε στην παρούσα έρευνα. Για τους ίδιους λόγους, δεν συμπεριλαμβάνουμε στην έρευνά μας τουρίστες Έλληνες ή ξένους. Αυτό το σκοπό είχε η ερώτηση 0, που αποτέλεσε το πρώτο φίλτρο του δείγματος μας (**Πίνακας 1**).

Είστε κάτοικος Ιωαννίνων τουλάχιστον τα τελευταία 10 χρόνια;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ναι	301	100,0	100,0	100,0

Πίνακας 1: Η κατανομή του δείγματος σε σχέση με το κριτήριο της μακροχρόνιας διαβίωσης στα Ιωάννινα.

Όσον αφορά στη μέθοδο δειγματοληψίας, εφαρμόστηκε η *στρωματοποιημένη ποσοστιαία δειγματοληψία*, η οποία στοχεύει να αντιπροσωπεύσει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στις αναλογίες που αυτά μπορούν να βρεθούν στον ευρύτερο πληθυσμό της πόλης. Παρά το γεγονός ότι η *ποσοστιαία δειγματοληψία* αποτελεί δειγματοληψία μη πιθανοτήτων, σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να οδηγήσει σε αξιόπιστα και γενικευμένα συμπεράσματα (Νόβα - Καλτσούνη 2006: 39). Κατά την ποσοστιαία δειγματοληψία, ορίστηκαν τα *στρώματα* με βάση το φύλο και την ηλικία του πληθυσμού του Δήμου Ιωαννιτών. Τα κριτήρια αυτά επιλέχθηκαν, εφόσον στις περισσότερες έρευνες κοινού που έχουν διεξαχθεί διεθνώς (Bourdieu και Darbel 1991, Merriman 1991), τα παραπάνω δημογραφικά κριτήρια αποτελούν κρίσιμες μεταβλητές, οι οποίες επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την επισκεψιμότητα των μουσείων. Προκειμένου να ορίσουμε το απαραίτητο δείγμα μας σε σχέση με τις δύο αυτές κατηγορίες, αντλήσαμε στοιχεία από την απογραφή πληθυσμού της ΕΛΣΤΑΤ του 2001.²³ Στόχος μας ήταν μια αναλογική κατανομή του δείγματος μας προκειμένου αυτό να είναι --κατά το δυνατόν-- αντιπροσωπευτικό.

²³ Όταν σχεδιάστηκε η έρευνα τα στοιχεία της απογραφής του 2011 δεν ήταν διαθέσιμα. Αλλά ακόμη και σήμερα τα στοιχεία αυτά παρατίθενται σε γενικές κατηγορίες και με τέτοια μορφή ώστε, παρά την προσπάθεια δεν κατέστη δυνατόν να αξιοποιηθούν έστω συγκριτικά και από την παρούσα έρευνα.

Σύμφωνα με την απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ του 2001,²⁴ ο συνολικός πληθυσμός του Δήμου Ιωαννιτών είναι 104.299. Από αυτούς το 48,72% είναι άνδρες, και το 51,28% γυναίκες **(Πίνακας 2)**. Όσον αφορά τις ηλικιακές ομάδες: 18-34 ετών είναι το 34,14% του συνολικού πληθυσμού, 35-50 ετών είναι το 27,92%, 51-64 είναι το 18,07% και πάνω από 65 ετών είναι το 19,88% **(Πίνακας 3)**.

Στην έρευνά μας, σε σύνολο 301 ερωτηματολογίων απάντησαν 155 άνδρες (ποσοστό 51,5%) και 146 γυναίκες (ποσοστό 48,5%) **(Πίνακας 4)**. Όσον αφορά στις ηλικιακές ομάδες του δείγματος, το 20,9% είναι από 18 έως 34 ετών, το 31,2% από 35 έως 50 ετών, το 25,9% από 51 έως 64 ετών, το 21,6% ανήκει σε ηλικίες μεγαλύτερες των 65 ετών ενώ το 0,3% δεν μας δήλωσε την ηλικία του **(Πίνακας 5)**.

²⁴ <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-census2011tables>,
http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A1602/Other/A1602_SAM03_TB_DC_00_2011_05Ab_F_GR.xls (τελευταία πρόσβαση: 10/12/2016).
<http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-interactive-census-map>(τελευταία πρόσβαση: 10/12/2016).

Φύλο	Ποσοστό %
Άνδρες,	48,72
Γυναίκες	51,28

Πίνακας 2: Η κατανομή του πληθυσμού της πόλης των Ιωαννίνων ανά Φύλο (πηγή ΕΛΣΤΑΤ 2001)

Ηλικία	Ποσοστό %
18-34	33,14
35-50	27,92
51-64	18,07
65+	19,88

Πίνακας 3: Η κατανομή του πληθυσμού της πόλης των Ιωαννίνων ανά ηλικία (πηγή ΕΛΣΤΑΤ 2001)

Φύλο				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΑΝΔΡΑΣ	155	51,5	51,5
	ΓΥΝΑΙΚΑ	146	48,5	100,0
	Total	301	100,0	

Πίνακας 4: Η κατανομή του δείγματος της έρευνας ανά φύλο.

Ηλικία				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	18-34	63	20,9	21,0
	35-50	94	31,2	52,3
	51-64	78	25,9	78,3
	65+	65	21,6	100,0
	Total	300	99,7	
Missing	System	1	,3	
Total		301	100,0	

Πίνακας 5: Η κατανομή του δείγματος της έρευνας ανά ηλικιακές ομάδες.

Όπως παρατηρούμε στους **Πίνακες 2-5** και τη μεταξύ τους σύγκριση τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού της έρευνας σε σχέση με αυτά του πληθυσμού των Ιωαννίνων είναι σε πολλά σημεία παραπλήσια και κατανεμημένα στα δύο φύλα και σε όλες τις ηλικιακές ομάδες.

Όσον αφορά την απόκλιση στην ηλικιακή ομάδα 18 έως 34, που στην ερευνά μας εντοπίζεται σε μικρότερο ποσοστό σε σχέση με τα στοιχεία της απογραφής, πιθανώς οφείλεται στο πρώτο φίλτρο της έρευνάς μας που απέκλειε φοιτητές και άλλα νεαρά άτομα που συνήθως μετακινούνται περισσότερο και διαμένουν στα Ιωάννινα λιγότερο από 10 χρόνια.

Μία άλλη σημαντική παράμετρος που λήφθηκε υπόψη στον προσδιορισμό του δείγματός μας είναι το επίπεδο εκπαίδευσης. Επισημαίνουμε ότι ο παράγοντας αυτός δεν τέθηκε ως *στρώμα* για τον προσδιορισμό του δείγματος, για λόγους πρακτικούς. Στην περίπτωση αυτή η έρευνα θα είχε μεθοδολογικές απαιτήσεις που ξεπερνούσαν τις δυνατότητες μας. Ωστόσο κατά την διεξαγωγή της έρευνας λάβαμε υπόψη την κατανομή του πληθυσμού ανά εκπαιδευτικό επίπεδο όπως προκύπτει από τα στοιχεία τις ΕΛΣΤΑΤ **(Πίνακας 6)** και προσπαθήσαμε --στο μέτρο του δυνατού-- να ανταποκριθούμε σε έναν κατακερματισμό του δικού μας δείγματος.

Το επίπεδο εκπαίδευσης των ερωτηθέντων στην ερευνά μας είναι σε ποσοστό 15,9% απόφοιτοι ή μερικών τάξεων δημοτικού, 7,3% απόφοιτοι γυμνασίου ή ΤΕΣ, 21,3% απόφοιτοι Λυκείου, 16,3% απόφοιτοι ΤΕΙ ή ΙΕΚ, 29,6% απόφοιτοι ΑΕΙ και το 9,6% είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού ή διδακτορικού **(Πίνακας 7)**.

Επίπεδο Εκπαίδευσης	Ποσοστό %
Απόφοιτοι Δημοτικού και γρηρίζ εκπαίδευση	30,50%
Απόφοιτος Γυμνασίου ή Επαγγελματικών Σχολών	11,53%
Απόφοιτοι Λυκείου και ΙΕΚ	34,51%
Απόφοιτοι ΑΕΙ και κάτοχοι μεταπτυχιακού διδακτορικού	23,46%

Πίνακας 6: Κατατομή του πληθυσμού των Ιωαννίνων (άνω των 18 ετών) ανά επίπεδο εκπαίδευσης (πηγή ΕΛΣΤΑΤ 2001).

Επίπεδο εκπαίδευσης ^a				
^a	Frequency ^a	Percent ^a	Valid Percent ^a	Cumulative Percent ^a
Απόφοιτοι Δημοτικού ^a	48	15,9	15,9	15,9
Απόφοιτος Γυμνασίου ή Τεχνικών Επαγγ/κών Σχολών ^a	22	7,3	7,3	23,3
Απόφοιτος Λυκείου ^a	64	21,3	21,3	44,5
Valid ^a Απόφοιτος ΤΕΙ-ΙΕΚ ^a	49	16,3	16,3	60,8
Απόφοιτος ΑΕΙ ^a	89	29,6	29,6	90,4
Κάτοχος Μεταπτυχιακού ή Διδακτορικού ^a	29	9,6	9,6	100,0
Total ^a	301	100,0	100,0	

Πίνακας 7: Η κατανομή του δείγματος της έρευνας ανά επίπεδο εκπαίδευσης.

Επισημαίνουμε, επίσης, ότι η κατηγοριοποίηση που ακολουθεί η ΕΛΣΤΑΤ διαφέρει εν μέρει από την δική μας γεγονός που δυσκόλεψε την σύγκριση. Όπως παρατηρείται από τους Πίνακες 6 και 7, τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού της έρευνά μας είναι κατανεμημένα σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης. Ωστόσο παρατηρούνται αποκλίσεις σε σχέση με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, κυρίως ως προς το ποσοστό όσων έχουν την κατώτερη εκπαίδευση, που οφείλεται κατά τη γνώμη μας

στη διαφοροποίηση του επιπέδου μόρφωσης των κατοίκων των Ιωαννίνων από την απογραφή του 2001. Κατά τη διεξαγωγή της έρευνας καταβλήθηκε προσπάθεια να παρακολουθείται η διαμόρφωση του δείγματος και αναλόγως να επιλέγονται οι συμμετέχοντες, προσεγγίζοντας όσο γίνεται περισσότερο τα γενικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού.

5.3. Αποτελέσματα της έρευνας

Στο σημείο αυτό θα παρουσιάσουμε μία προς μία τις ερωτήσεις της έρευνας, τους στόχους τους και τις απαντήσεις του κοινού.

Ερώτηση 1: *Ποιο είναι το πρώτο πράγμα που σας έρχεται στο μυαλό όταν ακούτε «Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων»;*

Η ερώτηση αυτή επιχειρεί να αποτυπώσει με αυθόρμητο τρόπο την αντίληψη της τοπικής κοινότητας για το AMI. Άλλες έρευνες που έχουν διεξαχθεί (Prince & Schadla-Hall 1985, Merriman 1991, Bourdieu και Darbel 1991, Σολομών et al. 2010) έχουν καταδείξει ότι η εικόνα που δημιουργεί το αρχαιολογικό μουσείο στους επισκέπτες και στους μη-επισκέπτες αποτελεί παράγοντα ιδιαίτερης σημασίας για την πρόσληψή του από το κοινό και επηρεάζει την επιθυμία για επίσκεψη, αποτελώντας από ψυχολογικής πλευράς καθοριστικό παράγοντα της επικοινωνίας του Μουσείου με το κοινό του. Επιπλέον, στόχος της ερώτησης αυτής είναι να καταγραφούν συνειρμικές συσχετίσεις και νοηματοδοτήσεις του AMI, από τις οποίες θα μπορούσαμε να βγάλουμε συμπεράσματα για την πρόσληψη του μουσείου ως θεσμού αλλά και «ως περιεχομένου», καθώς και για τους παράγοντες εκείνους που επηρεάζουν τη διαμόρφωση των αντιλήψεων αυτών.

Στην ερώτηση αυτή καταγράφηκε ένα πλήθος απαντήσεων τις οποίες ομαδοποιήσαμε και παρουσιάζουμε στον **Πίνακα 8**. Προκειμένου τα στοιχεία αυτά να γίνουν καλύτερα αντιληπτά και να βοηθήσουν στην ανάλυση μας, επιχειρήσαμε μια περαιτέρω ομαδοποίηση ως εξής:

- Απαντήσεις που αφορούν στον περιβάλλοντα χώρο και το κτήριο του Μουσείου (*Λιθαρίτσια, Το κτήριο*) και συγκεντρώνουν το 24,3% των απαντήσεων.

- Απαντήσεις που αφορούν στο περιεχόμενο του AMI (*Αρχαία αντικείμενα-αγάλματα-ευρήματα, ωραία πράγματα*) και συγκεντρώνουν το 15,6% των απαντήσεων.

- Απαντήσεις που αφορούν σε συνειρμικές συνδέσεις του AMI με τις έννοιες του πολιτισμού και της ιστορίας και συγκεντρώνουν το 12%.

- Απαντήσεις που αφορούν σε συνειρμικές συνδέσεις του AMI με την *αρχαία Δωδώνη* (10,3%), η οποία άλλωστε αποτελεί και σημαντικό τμήμα της έκθεσής του.

- Απαντήσεις που αποκαλύπτουν την σύγχυση του κοινού σχετικά με το AMI. Το 4,6 % των ερωτώμενων φαίνεται να το συγχέουν με άλλους αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία (της πόλης και εκτός αυτής) και απαντάνε *Αλή Πασάς, Το Μουσείο του Βρέλλη, Αρχαία Αμβρακία, Το Τζαμί, το Κάστρο*.

- Ένα σημαντικό ποσοστό (3,7%) απαντάει ότι όταν ακούει AMI σκέφτεται ότι *δεν έχει πάει και πρέπει να πάει*.

- Μικρότερο ποσοστό (2,3%) συγκεντρώνουν οι απαντήσεις που σχετίζονται με εκδηλώσεις και δράσεις του Μουσείου (*έκθεση Μύρτιδας, έκθεση ζωγραφικής, πολιτιστικές εκδηλώσεις, σχολική επίσκεψη, εκπαιδευτικά προγράμματα*).

- Απαντήσεις που αποδίδουν μια αρνητική ή αδιάφορη στάση για τα μουσεία γενικώς (*ένα μουσείο σαν τα άλλα, δεν έχει προβληθεί, δεν γίνεται τίποτα, βαριέμαι τα μουσεία*) και συγκεντρώνουν ποσοστό 3%.

- Μικρότερο ποσοστό (1,3%) συγκεντρώνουν απαντήσεις που δείχνουν μια γενική θετική εικόνα για το AMI (*κάτι σπουδαίο για την πόλη, ενδιαφέρον, όλη η Ελλάδα ένα μουσείο*)

- Τέλος, ένα μεγάλο μέρος των ερωτηθέντων (13,5 %) απαντά ότι *δεν του έρχεται στο μυαλό τίποτα και δεν γνωρίζει*.

Τα παραπάνω θα αναλυθούν περαιτέρω στη συνέχεια.

Ερώτηση 1: Ποιό είναι το πρώτο πράγμα που σας έρχεται στο μυαλό όταν ακούτε "Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων (AMI)"

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Λιθαρίτσια	46	15,3	15,5
	Τα αρχαία Αντικείμενα/αγάλματα/ευρήματα	46	15,3	15,5
	Πολιτισμός/Ιστορία	36	12,0	12,1
	Τίποτα	32	10,6	10,8
	Αρχαία Δωδώνη	31	10,3	10,4
	Το κτήριο του Μουσείου	27	9,0	9,1
	Το Κάστρο	14	4,7	4,7
	Πρέπει να πάω/Δεν έχω πάει	11	3,7	3,7
	Δεν γνωρίζω	8	2,7	2,7
	Βαριέμαι τα μουσεία	5	1,7	1,7
	Κωνσταντινίδης	4	1,3	1,3
	Μια διαφήμιση σε τοπικό κανάλι	3	1,0	1,0
	Δεν έχει προβληθεί/ δεν γίνεται τίποτα για την πόλη	3	1,0	1,0
	Βασιλιάς Πύρρος	3	1,0	1,0
	Το μουσείο του Βρέλλη	3	1,0	1,0
	Ανασκαφές	2	,7	,7
	Ιουλία Κατσαδήμα	2	,7	,7
	Το μουσείο του Αλή Πασά	2	,7	,7
	Ωραίος χώρος	2	,7	,7
	Εκπαιδευτικά προγράμματα	2	,7	,7
	Έχει ωραία πράγματα μέσα	1	,3	,3
	Μια συζήτηση με ένα φίλο	1	,3	,3
	Αρχαιολογική Υπηρεσία	1	,3	,3
	Μητρόπολη	1	,3	,3
	Ένα κτήριο με κάγκελα	1	,3	,3
	Ιωάννινα	1	,3	,3
	Σχολική επίσκεψη	1	,3	,3
Αρχαία Αμβρακία	1	,3	,3	
Το Τζαμί	1	,3	,3	
Έκθεση Μύρτις	1	,3	,3	

	Έκθεση ζωγραφικής /πολιτιστικές εκδηλώσεις	1	,3	,3	98,7
	Ενδιαφέρον	1	,3	,3	99,0
	Κάτι σπουδαίο για την πόλη	1	,3	,3	99,3
	Ένα μουσείο σαν τα άλλα	1	,3	,3	99,7
	Όλη η Ελλάδα ένα αρχαιολογικό μουσείο	1	,3	,3	100,0
	Total	297	98,7	100,0	
Missing	System	4	1,3		
Total		301	100,0		

Πίνακας 8: Οι συνειρμικές αναφορές του AMI.

Ερώτηση 2: Πότε επισκεφτήκατε για τελευταία φορά το AMI;

Η ερώτηση αυτή είναι από τις πιο κομβικές στην ερευνά μας γιατί μας βοηθάει να κατατάξουμε τους ερωτώμενους σε υποκατηγορίες σε σχέση με την συχνότητα επίσκεψης στο AMI, προκειμένου στη συνέχεια να διερευνήσουμε στοχευμένα ζητήματα για κάθε υποομάδα.

Στην έρευνά μας λάβαμε υπόψη τους διαχωρισμούς των επισκεπτών του Merriman (1989β:150),²⁵ λαμβάνοντας ως χρονικό όριο διαχωρισμού των επισκεπτών σε ενεργούς και μη ενεργούς τα πέντε (5) χρόνια, προκειμένου να διερευνήσουμε και την επιρροή της επανέκθεσης του AMI στους δείκτες της επισκεψιμότητας.

Στην ερώτηση λοιπόν πότε επισκεφτήκατε τελευταία φορά το AMI,

- το 38,2% μας απάντησε ότι το επισκέφτηκε τα τελευταία 5 χρόνια,
- το 10,3% το επισκέφτηκε πριν από 6 έως 10 χρόνια,
- το 12,3% πριν από 11 έως 20 χρόνια,
- το 14% το επισκέφτηκε πριν από 21 χρόνια και πάνω,
- και το 24,6% δεν επισκέφτηκε το AMI ποτέ (**Πίνακας 9**).

Σύμφωνα με τους διαχωρισμούς που ακολουθήσαμε βιβλιογραφικά μπορούμε να πούμε ότι:

- το 75,4% κατατάσσεται στους επισκέπτες του Μουσείου που έχει επισκεφτεί έστω μια φορά στη ζωή του το AMI, ενώ

²⁵ Βλ. αναλυτικά και Κεφάλαιο 3.2.3.

- το 24,6% του δείγματός μας κατατάσσεται στους μη-επισκέπτες καθώς δεν έχει επισκεφτεί ποτέ το Μουσείο.

Επιπλέον, λαμβάνοντας υπόψη το πόσο μακρινή είναι η τελευταία επίσκεψη που μπορούμε να κατατάξουμε τους επισκέπτες μας:

- σε ενεργούς επισκέπτες, που αποτελούν το 38,2% των ερωτηθέντων και είναι όσοι έχουν επισκεφτεί το AMI τα τελευταία 5 χρόνια

- σε μη ενεργούς επισκέπτες που αποτελούν το 36,5% του δείγματός και πρόκειται για αυτούς που έχουν πάνω από 5 χρόνια να επισκεφτούν το AMI

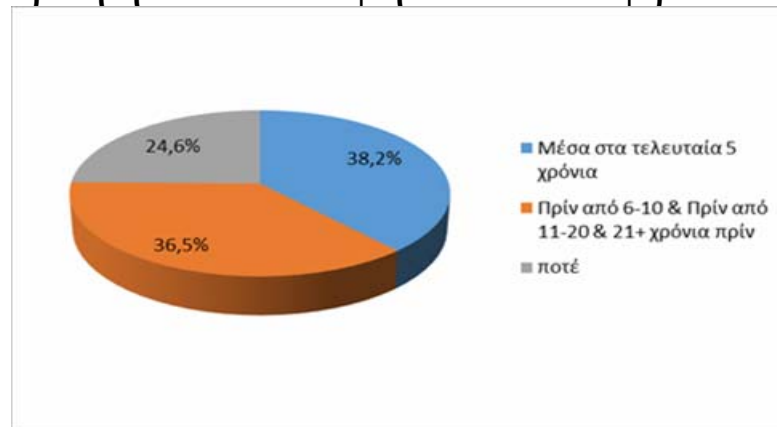
- και σε μη-επισκέπτες που αποτελούν το 24,6% **(Γράφημα 1)**.

Ο συμβατικός αυτός διαχωρισμός θα ακολουθηθεί στην πορεία της έρευνας και θα μας φανεί ιδιαίτερα χρήσιμος στην ανάλυση των στοιχείων της.

Ερώτηση 2: Πότε επισκεφτήκατε τελευταία φορά το AMI;				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Μέσα στα τελευταία 5 χρόνια	115	38,2	38,5	38,5
Valid Πριν από 6-10	31	10,3	10,4	48,8
Πριν από 11-20	37	12,3	12,4	61,2
21+ χρόνια πριν	42	14,0	14,0	75,3
Ποτέ	74	24,6	24,7	100,0
Total	299	99,3	100,0	
Missing System	2	,7		
Total	301	100,0		

Πίνακας 9: Χρόνος πραγματοποίησης της τελευταίας επίσκεψης στο AMI.

Ερώτηση 2: Πότε επισκεφτήκατε τελευταία φορά το AMI;

Γράφημα 1: Διαχωρισμός των ερωτώμενων σε ενεργούς επισκέπτες, μη ενεργούς επισκέπτες και μη-επισκέπτες του AMI.

Ερώτηση 6: Πόσο συχνά επισκέπτεσθε το AMI;

Η επισκεψιμότητα του AMI διερευνήθηκε περαιτέρω με την ερώτηση 6. Η ερώτηση τέθηκε μόνο στους ενεργούς επισκέπτες του AMI (δηλαδή σε όσους το έχουν επισκεφτεί τα τελευταία 5 χρόνια και αποτελούν το 38,2% του συνολικού δείγματός μας) και έχει ως στόχο να διερευνήσει τη συχνότητα επίσκεψης και να κατατάξει αναλόγως τους ενεργούς επισκέπτες του AMI.

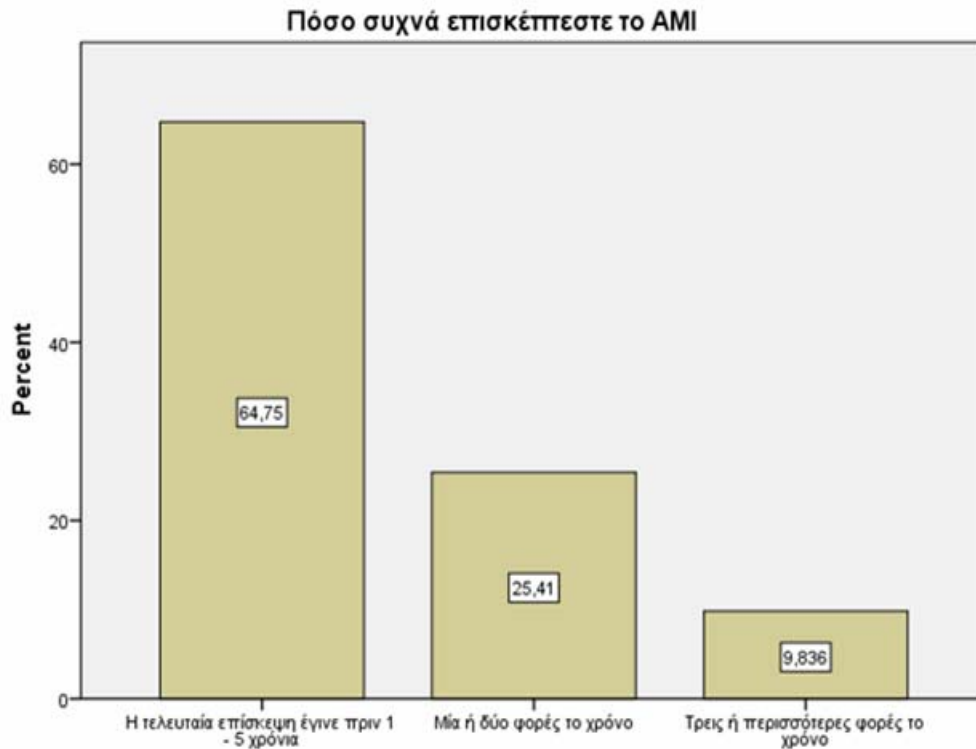
Ακλουθώντας τους διαχωρισμούς του Merriman (1989β: 151) κατατάσσουμε τους ενεργούς επισκέπτες του AMI ως εξής (**Πίνακας 10 & Γράφημα 2**):

- οι *συχνοί επισκέπτες*, που το επισκέπτονται 3 ή περισσότερες φορές το χρόνο και αποτελούν το 9,83% των ενεργών επισκεπτών (4% του συνόλου του δείγματός μας)(**Πίνακας 11**),
- οι *τακτικοί επισκέπτες*, που το επισκέπτονται 1 ή 2 φορές το χρόνο και αποτελούν το 25,4% των ενεργών επισκεπτών (10,3% του συνολικού δείγματος) (**βλ. Πίνακα 11**)
- και οι *περιστασιακοί επισκέπτες*, που πραγματοποίησαν την τελευταία επίσκεψη πριν 1 έως 5 χρόνια και αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό, 64,75% των ενεργών επισκεπτών (26,2% του συνολικού δείγματος) (**βλ. Πίνακα 11**).

Ερώτηση 6: Πόσο συχνά επισκέπτεστε το AMI;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Τρεις ή περισσότερες φορές το χρόνο	12	9,9	9,9
	Μία ή δύο φορές το χρόνο	31	25,4	37,7
	Η τελευταία επίσκεψη έγινε πριν 1 - 5 χρόνια	71	64,7	100,0
	Total	114	99,1	100,0
Missing System	1	,9		
Total	115	100,0		

Πίνακας 10: Η συχνότητα επίσκεψης στο AMI (μεταξύ των επισκεπτών).

Γράφημα 2: Η συχνότητα επίσκεψης στο AMI (μεταξύ των επισκεπτών).

Ερώτηση 6: Πόσο συχνά επισκέπτεστε το AMI;

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Τρεις ή περισσότερες φορές το χρόνο	12	4,0	9,8	9,8
	Μία ή δύο φορές το χρόνο	31	10,3	25,4	35,2
	Η τελευταία επίσκεψη έγινε πριν 1 - 5 χρόνια	79	26,2	64,8	100,0
	Total	122	40,5	100,0	
Missing	System	179	59,5		
Total		301	100,0		

Πίνακας 11: Η συχνότητα επίσκεψης στο AMI (στο σύνολο του δείγματός μας).

Ερώτηση 3: Για ποιο λόγο δεν έχετε επισκεφτεί ποτέ το AMI;

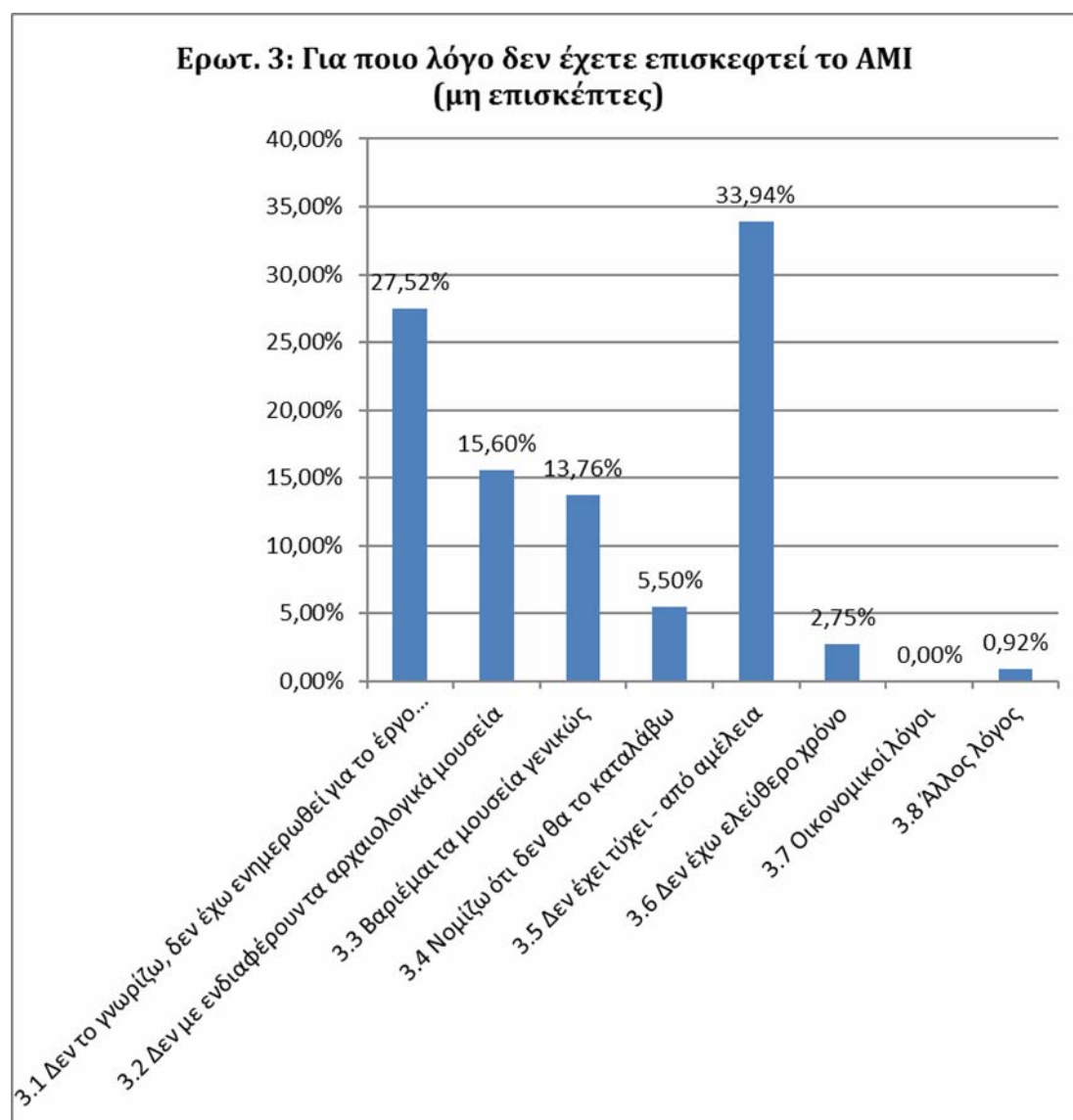
Η ερώτηση αυτή απευθύνθηκε μόνο στους μη-επισκέπτες και προσπαθεί να ανιχνεύσει τους ανασταλτικούς παράγοντες της επίσκεψης στο AMI. Προκειμένου να βοηθήσουμε τους ερωτώμενους να προσδιορίσουν τους λόγους της μη επίσκεψής τους, επιλέχθηκε μια ερώτηση «ημικλειστού» τύπου, πολλαπλών επιλογών, στην οποία οι ερωτώμενοι μπορούσαν να δώσουν μέχρι τρεις απαντήσεις. Η λίστα των επιλογών που δόθηκε στους ερωτώμενους προέκυψε από τη βιβλιογραφική έρευνα άλλων σχετικών ερευνών (Merriman 1991, Hood 1983), καθώς και κάποιες δικές μας προτάσεις που εξυπηρετούν τις ανάγκες της έρευνας.

Ρωτήσαμε λοιπόν τα 74 άτομα που δεν επισκέφτηκαν ποτέ το AMI, να προσδιορίσουν του λόγους της μη επίσκεψης. Η απάντηση «Δεν έχει τύχει - από αμέλεια», συγκέντρωσε τις περισσότερες προτιμήσεις (37), η απάντηση «Δεν έχω ενημερωθεί για το έργο του/τις δράσεις του», ακολουθεί με 30 προτιμήσεις μας, οι απαντήσεις «Δεν με ενδιαφέρουν τα αρχαιολογικά μουσεία» και «Βαριέμαι τα μουσεία γενικώς» ακολουθούν με 17 και 15 προτιμήσεις αντίστοιχα, 6 άτομα επέλεξαν την απάντηση «Νομίζω ότι δεν θα το καταλάβω», 3 άτομα διατύπωσαν ως αιτία την «έλλειψη χρόνου» και ένας μας απάντησε «Άλλος λόγος» και τον προσδιορίζει ως «πρόσβαση στο μουσείο» (Πίνακας 12 & Γράφημα 3).

Ερώτηση 3: Για ποιο λόγο δεν έχετε επισκεφτεί ποτέ το AMI;

		Πότε επισκεφτήκατε τελευταία φορά το AMI
		ποτέ
		Count
3.1 Δεν έχω ενημερωθεί για το έργο του/τις δράσεις του	Ναι	30
3.2 Δεν με ενδιαφέρουν τα αρχαιολογικά μουσεία	Ναι	17
3.3 Βαριέμαι τα μουσεία γενικώς	Ναι	15
3.4 Νομίζω ότι δεν θα το καταλάβω	Ναι	6
3.5 Δεν έχει τύχει - από αμέλεια	Ναι	37
3.6 Δεν έχω ελεύθερο χρόνο	Ναι	3
3.7 Οικονομικοί λόγοι	Ναι	0
3.8 Άλλος λόγος	Ναι	1

Πίνακας 12: Λόγοι μη επίσκεψης στο ΑΜΙ για τους μη-επισκέπτες.

Γράφημα 3: Λόγοι μη επίσκεψης στο ΑΜΙ για τους μη-επισκέπτες.

Ερώτηση 5: Για ποιο λόγο δεν έχετε επισκεφτεί το ΑΜΙ τα τελευταία χρόνια;

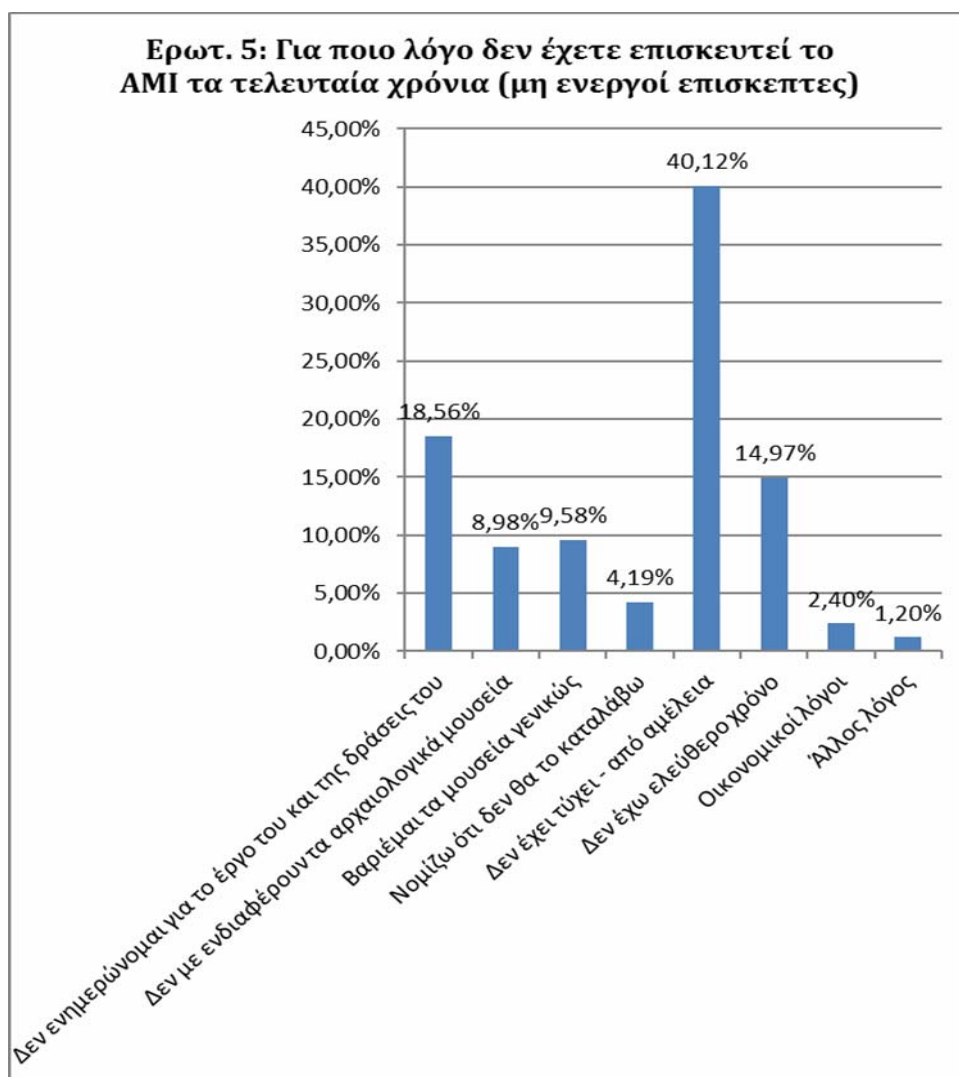
Με το ίδιο σκεπτικό (της διερεύνησης των αντικινήτρων επίσκεψης του ΑΜΙ) έγινε και η ερώτηση 5, η οποία απευθύνθηκε μόνο στους μη ενεργούς επισκέπτες, δηλαδή στο 36,6% του συνολικού δείγματός μας (110 άτομα). Η απάντηση «δεν έχει τύχει ή από αμέλεια» συγκεντρώνει ποσοστό 40,12%, ακολουθεί η απάντηση «δεν ενημερώνομαι για το έργο και τις δράσεις του» με ποσοστό 18,56%, «δεν έχω ελεύθερο χρόνο» με ποσοστό 14,97%. Επιπλέον, το 9,58% προτίμησε την απάντηση «βαριέμαι

τα μουσεία γενικώς» και το 8,98% την απάντηση «δεν με ενδιαφέρουν τα αρχαιολογικά μουσεία». Μόνο 7 άτομα (4,19%) δηλώνουν ότι δεν το επισκέπτονται γιατί «δεν θα το καταλάβουν», 4 άτομα (2,40%) δηλώνουν «οικονομικούς λόγους» και 2 άτομα (1,2%) δηλώνουν άλλους λόγους, από τους οποίους ο ένας μας εξηγεί ότι δεν το επισκέπτεται «λόγω παιδείας» (Πίνακας 13 & Γράφημα 4).

Ερώτηση 5: Για ποιο λόγο δεν έχετε επισκεφτεί το ΑΜΙ τα τελευταία χρόνια;

	Δεν ενημερώνομαι για το έργο του και της δράσεις του	Δεν με ενδιαφέρουν τα αρχαιολογικά μουσεία	Βαριέμαι τα μουσεία γενικώς	Νομίζω ότι δεν θα καταλάβω	Δεν έχει τύχει - από αμέλεια	Δεν έχω ελεύθερο χρόνο	Οικονομικοί λόγοι	Άλλος λόγος
N Valid	31	15	16	7	67	25	4	2
Missing	79	95	94	103	43	85	106	108

Πίνακας 13: Λόγοι μη επίσκεψης στο ΑΜΙ για τους μη ενεργούς επισκέπτες.

Γράφημα 4: Λόγοι μη επίσκεψης στο ΑΜΙ για τους μη ενεργούς επισκέπτες.

Ερώτηση 4: Με ποιά αφορμή έχετε επισκεφτεί το AMI στο παρελθόν;

Η ερώτηση αυτή απευθύνεται μόνο στους μη ενεργούς επισκέπτες, με σκοπό να διερευνήσει τα κίνητρα και τις αφορμές της τελευταίας τους επίσκεψης. Στην έρευνά μας, το 37,3% απάντησε ότι έχει επισκεφτεί το AMI «Ως ενήλικας με δική του πρωτοβουλία», το 32,7% μας απάντησε «Ως παιδί με την παρότρυνση του σχολείου». Οι δύο αυτές απαντήσεις προηγούνται με μεγάλο ποσοστό από την αμέσως επόμενη αιτία επίσκεψης που είναι «Στα πλαίσια εκδρομής-περιήγησης με σύλλογο π.χ. Κ.ΑΠ.Η.» (10,9%). Ακολουθεί η απάντηση «Ως παιδί με την παρότρυνση του οικογενειακού περιβάλλοντος» με 8,2% και η απάντηση «Ως φοιτητής/τρια στα πλαίσια εκπαιδευτικής δράσης», με 5,5%. Το 3,6% των ερωτηθέντων απάντησε «άλλο λόγο» και τον προσδιόρισε ως «συνοδεία-ξενάγηση σε φίλους τουρίστες», για «επαγγελματική εκδήλωση» και «ως συνοδός μαθητών». Το 1,8% δεν απάντησε σε αυτή την ερώτηση **(Πίνακας 14)**.

Ερώτηση 4: Με ποιά αφορμή έχετε επισκεφτεί το AMI στο παρελθόν;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ως παιδί με την παρότρυνση του σχολείου	36	32,7	33,3	33,3
Ως παιδί με την παρότρυνση του οικογενειακού περιβάλλοντος	9	8,2	8,3	41,7
Ως φοιτητής/τρια στα πλαίσια εκπαιδευτικής δράσης	6	5,5	5,6	47,2
Ως ενήλικας με δική μου πρωτοβουλία	41	37,3	38,0	85,2
Στα πλαίσια εκδρομής - περιήγησης με σύλλογο π.χ. Κ.ΑΠ.Η.	12	10,9	11,1	96,3

Άλλη αφορμή	4	3,6	3,7	100,0
Total	108	98,2	100,0	
Missing System	2	1,8		
Total	110	100,0		

Πίνακας 14: Λόγοι πραγματοποίησης της παλαιότερης επίσκεψης στο AMI για τους *μη ενεργούς επισκέπτες*.

Ερώτηση 7: Με ποιες αφορμές έχετε επισκεφτεί το AMI τα τελευταία 5 χρόνια;

Η ερώτηση αυτή απευθύνεται μόνο στους ενεργούς επισκέπτες και διερευνά τις αφορμές και τις αιτίες της επίσκεψης στην τελευταία πενταετία. Στην περίπτωση που κάποιος απάντησε ως λόγο επίσκεψης την παρακολούθηση κάποιου εκπαιδευτικού προγράμματος ή έκθεσης του AMI, του ζητήθηκε να διευκρινίσει ποια ήταν αυτή. Επιπλέον, η ερώτηση αυτή είναι *ημικλειστού* τύπου δίνοντας τη δυνατότητα στον ερωτώμενο να διατυπώσει έναν άλλο λόγο επίσκεψης, που δεν έχει προβλεφθεί από εμάς.

Ως κύριος λόγος επίσκεψης διατυπώθηκε «*Για να συνοδεύσω άλλους, με φίλους, με παρέα, τουρίστες, με την οικογένεια*» (17,77%). Ακολουθεί η απάντηση «*Από γενικό ενδιαφέρον για το παρελθόν (για τις αρχαιότητες)*» (14,98%) και με λίγο μικρότερο ποσοστό (12,89%) διατυπώθηκε η απάντηση «*Από ενδιαφέρον για τις αρχαιότητες της Ηπείρου*». Το 12,54% των ερωτηθέντων απάντησαν «*Για να δω το Μουσείο μετά την επανέκθεση*» και το 9,76% απάντησε «*Για να παρακολουθήσω κάποια περιοδική έκθεση*». «*Στο πλαίσιο οργανωμένης δράσης κάποιου συλλόγου π.χ. Κ.Α.Π.Η.*» απάντησε το 6,27% και «*Ως μαθητής/τρια στο πλαίσιο σχολικής εκδρομής ή εκπαιδευτικού προγράμματος*» απάντησε το 5,23%. Μικρότερα ποσοστά συγκεντρώνει η απάντηση «*Ως αξιοθέατο - από περιέργεια*» (4,88%), «*Για προσωπική μελέτη-εργασία-επιστημονικό ενδιαφέρον*» (3,48%) και «*Ως φοιτητής/τρια στα πλαίσια εκπαιδευτικής δράσης*» (2,79%) (**Πίνακας 15** και **Γράφημα 5**). Το 3,88% μας απάντησε για άλλους λόγους. Από αυτούς το 2% τους προσδιορίζει ως «*συνοδεία άλλων (φίλων, τουριστών)*» και το 1,88%, ως «*επαγγελματικοί λόγοι, συνοδεία μαθητών*».

Ειδικότερα κάποιιοι που μας απάντησαν ότι επισκέφθηκαν AMI για να παρακολουθήσουν κάποιο πρόγραμμα το προσδιορίζουν ως εξής (**Πίνακας 16**):

- «Αρχαιότητες Κυθήρων» (1 άτομο)
- «Δωδώνη» (1 άτομο)
- «Σχολή αρχαιολογίας» (1 άτομο)
- «Σχολή Νοσηλευτών»(1 άτομο)
- «Ομιλία» (χωρίς επεξήγηση, 3 άτομα)
- «Ομιλία Τάκη Στεφάνου» (1 άτομο)

Επιπλέον κάποιιοι από αυτούς που μας απάντησαν ότι επισκέφθηκαν το ΑΜΙ για να παρακολουθήσουν κάποια περιοδική έκθεση μας διευκρίνισαν για ποια/ποιες εκθέσεις ως εξής:

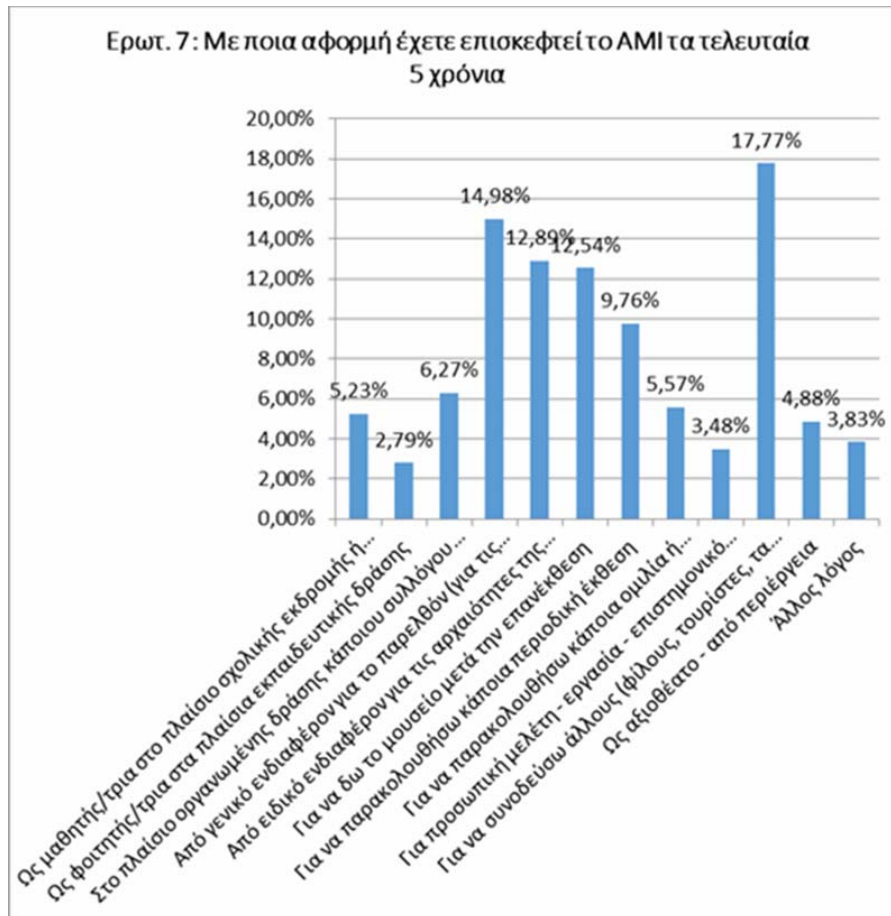
- «Έκθεση για τον Βασιλιά Πύρρο» (8 άτομα)
- «Έκθεση Μύρτιδας» (5 άτομα)
- «Έκθεση Αστερίξ» (1 άτομο)
- «Έκθεση μοντέρνας τέχνης» (1 άτομο)
- «Έκθεση για τους Εβραίους» (1 άτομο)
- «Έκθεση Έντουαρντ Λιρ» (1 άτομο)
- «Χριστούγεννα 2013-2014» (1 άτομο)
- «Όλες» (1 άτομο)

Ερώτηση 7: Με ποιές αφορμές έχετε επισκεφτεί το ΑΜΙ τα τελευταία 5 χρόνια;

		Πότε επισκεφτήκατε τελευταία φορά το ΑΜΙ
		Μέσα στα τελευταία 5 χρόνια
		Count
Ως μαθητής/τρια στο πλαίσιο σχολικής εκδρομής ή εκπαιδευτικού προγράμματος	Ναι	15
Ως φοιτητής/τρια στα πλαίσια εκπαιδευτικής δράσης	Ναι	8
Στο πλαίσιο οργανωμένης δράσης κάποιου συλλόγου π.χ. Κ.ΑΠ.Η.	Ναι	18
Από γενικό ενδιαφέρον για το παρελθόν (για τις αρχαιότητες)	Ναι	43
Από ειδικό ενδιαφέρον για τις αρχαιότητες της Ηπείρου	Ναι	37
Για να δω το Μουσείο μετά την Επανεκθεση	Ναι	36
Για να παρακολουθήσω κάποια περιοδική έκθεση	Ναι	28

Για να παρακολουθήσω κάποια ομιλία ή εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή άλλη δράση	Ναι	16
Για προσωπική μελέτη - εργασία - επιστημονικό ενδιαφέρον	Ναι	10
Για να συνοδεύσω άλλους (φίλους, τουρίστες, τα παιδιά μου)	Ναι	51
Ως αξιοθέατο - από περιέργεια	Ναι	14
Άλλος λόγος	Ναι	11

Πίνακας 15: Λόγοι πραγματοποίησης επισκέψεων στο AMI για τους ενεργούς επισκέπτες.

Γράφημα 5: Λόγοι επισκέψεων στο AMI για τους ενεργούς επισκέπτες.

Ερώτηση 7: Με ποιες αφορμές έχετε επισκεφτεί το AMI τα τελευταία 5 χρόνια;
«Για να παρακολουθήσω κάποιο πρόγραμμα».

Ποιό;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	106	92,2	92,2	92,2
Αρχαιότητες των Κυθήρων	1	,9	,9	93,0

Δωδώνη	1	,9	,9	93,9
Εκπαιδευτικό πρόγραμμα	1	,9	,9	94,8
Ομιλία Στεφάνου	1	,9	,9	95,7
Ομιλία	2	1,7	1,7	97,4
Σχολή Αρχαιολογίας	1	,9	,9	98,3
Σχολή Νοσηλευτών	1	,9	,9	99,1
Ομιλία	1	,9	,9	100,0
Total	115	100,0	100,0	

Πίνακας 16: Προγράμματα που διατυπώθηκαν ως κίνητρα επίσκεψης στο AMI.

Ερώτηση 8: Ποιο άλλο Μουσείο ή εκθεσιακό χώρο της πόλης επισκεφτήκατε τα τελευταία 5 χρόνια;

Η ερώτηση αυτή αφορά την επισκεψιμότητα άλλων μουσείων, εκτός του AMI. Ο ερωτώμενος είχε τη δυνατότητα να απαντήσει περισσότερα από ένα μουσεία εφόσον τα είχε επισκεφτεί. Επιπλέον, σκόπιμα η ερώτηση αφορά την επίσκεψη μέσα στα τελευταία 5 χρόνια, προκειμένου τα αποτελέσματά της να είναι συγκρίσιμα με αυτά για το AMI και αξιοποιήσιμα στην ανάλυση της έρευνας.

Το Μουσείο που συγκέντρωσε το μεγαλύτερο ποσοστό είναι το Βυζαντινό Μουσείο (28,9%) και ακολουθεί το Μουσείο του Παύλου Βρέλλη (12%), το Λαογραφικό Μουσείο (7,6%) και το Μουσείο του Αλή Πασά στο νησί (4,3%). Με μικρότερο ποσοστό διατυπώνονται οι επισκέψεις «σε πολιτιστικές εκδηλώσεις – εκθέσεις ζωγραφικής» (5,3%) και στην Πινακοθήκη (3%). Ωστόσο αυτές οι δυο κατηγορίες απαντήσεων μπορούν να ομαδοποιηθούν και να συναθροιστούν υπό το πρίσμα ότι αφορούν επισκέψεις σε χώρους που παρουσιάζεται σύγχρονη τέχνη (8,3%). Τέλος πολύ υψηλό ποσοστό (27,2%) εμφανίζει και η απάντηση «κανένα» (Πίνακας 17).

Ερώτηση 8: Ποιο άλλο μουσείο ή εκθεσιακό χώρο της πόλης (π.χ. βυζαντινό, λαογραφικό, έκθεση τέχνης) επισκεφτήκατε τα τελευταία 5 χρόνια;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Βυζαντινό Μουσείο	87	28,9	29,9	29,9
Κανένα	82	27,2	28,2	58,1

	Το Μουσείο του Βρέλλη	36	12,0	12,4	70,4
	Το λαογραφικό Μουσείο	23	7,6	7,9	78,4
	Έκθεση ζωγραφικής /πολιτιστικές εκδηλώσεις	16	5,3	5,5	83,8
	Το Μουσείο του Αλή πασά στο Νησί	13	4,3	4,5	88,3
	Πινακοθήκη	9	3,0	3,1	91,4
	Σπήλαιο Περάματος	5	1,7	1,7	93,1
	Κάστρο	5	1,7	1,7	94,8
	Όλα	4	1,3	1,4	96,2
	Αργυροχρυσοχοΐα/ Λαϊκή Τέχνη	2	,7	,7	96,9
	Έκθεση φωτογραφίας	2	,7	,7	97,6
	Δημοτικό Μουσείο Ασλάν Πασά	2	,7	,7	98,3
	Αρχαία Δωδώνη	2	,7	,7	99,0
	Το μουσείο Αργυροχρυσοχοΐας	1	,3	,3	99,3
	Ίδρυμα Εσθήρ Γκανή	1	,3	,3	99,7
	Δεν θυμάμαι	1	,3	,3	100,0
	Total	291	96,7	100,0	
Missing	System	10	3,3		
Total		301	100,0		

Πίνακας 17: Επισκευσιμότητα άλλων μουσείων της πόλης τα τελευταία 5 χρόνια.

Ερώτηση 9: Κατά τη γνώμη σας πόσο σημαντικό είναι να γνωρίζει κανείς το παρελθόν του τόπου του;

Όπως προκύπτει από τη μελέτη παλαιότερων αντίστοιχων ερευνών στο εξωτερικό (Merriman: 1989β: 158), το ενδιαφέρον για το παρελθόν είναι σημαντικός παράγοντας επίσκεψης ή μη ενός αρχαιολογικού μουσείου.

Στην ερώτηση αυτή, το 58,1% μάς απάντησε ότι είναι «*πάρα πολύ*» σημαντικό να γνωρίζει κανείς το παρελθόν του, το 28,6% μάς απάντησε «*πολύ*» και το 10,6% μάς απάντησε «*λίγο*» σημαντικό. Μόλις το 1,3% μάς απάντησε «*πολύ λίγο*» και το 0,7% «*καθόλου*» σημαντικό. Σε αυτή την ερώτηση δεν μάς απάντησε το 0,7% **(Πίνακας 18)**.

Ερώτηση 9: Κατά τη γνώμη σας πόσο σημαντικό είναι να γνωρίζει κανείς το παρελθόν του τόπου του;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
Valid	Πάρα πολύ	175	58,1%	58,5	58,5
	Πολύ	86	28,6%	28,8	87,3
	Λίγο	32	10,6%	10,7	98,0
	Πολύ λίγο	4	1,3%	1,3	99,3
	Καθόλου	2	,7%	,7	100,0
Total	299	99,3%	100,0		
Missing	System	2	,7%		
Total	301	100,0%			

Πίνακας 18: Η σημασία γνώσης του παρελθόντος.

Ερώτηση 10: Ποιο από τα παρακάτω σας θυμίζει περισσότερο ένα αρχαιολογικό Μουσείο;

Η ερώτηση αυτή επιχειρεί να καταγράψει τις προσηματισμένες εικόνες που έχει το κοινό για το θεσμό των μουσείων. Οι επιλογές που δώσαμε στους ερωτώμενους διαμορφώθηκαν λαμβάνοντας υπόψη παλαιότερες έρευνες (Merriman 1991, Prince 1985α), αλλά και τις ανάγκες της ερευνά μας. Στην ερευνά μας η πλειονότητα των ερωτώμενων (30,6%) συνδέει το μουσείο με «*μνημείο αφιερωμένο στο παρελθόν*». Ακολουθεί η εικόνα του μουσείου ως «*χώρου αναβίωσης του παρελθόντος και σύνδεσής του με το παρόν*» με ποσοστό 27,9% και ως «*σχολείου - χώρου εκπαίδευσης*» με ποσοστό 13,3%. Σημαντικό ποσοστό απάντησε ότι το μουσείο του θυμίζει «*πολιτιστικό/καλλιτεχνικό κέντρο*» (11,3%), «*ναό-ιερό-εκκλησία*» (9,3%)

και «βιβλιοθήκη» (3,7%) (Πίνακας 19 και Γράφημα 6). Το 4% (12 άτομα) δήλωσε ότι το μουσείο του θυμίζει κάτι «άλλο». Από αυτούς:

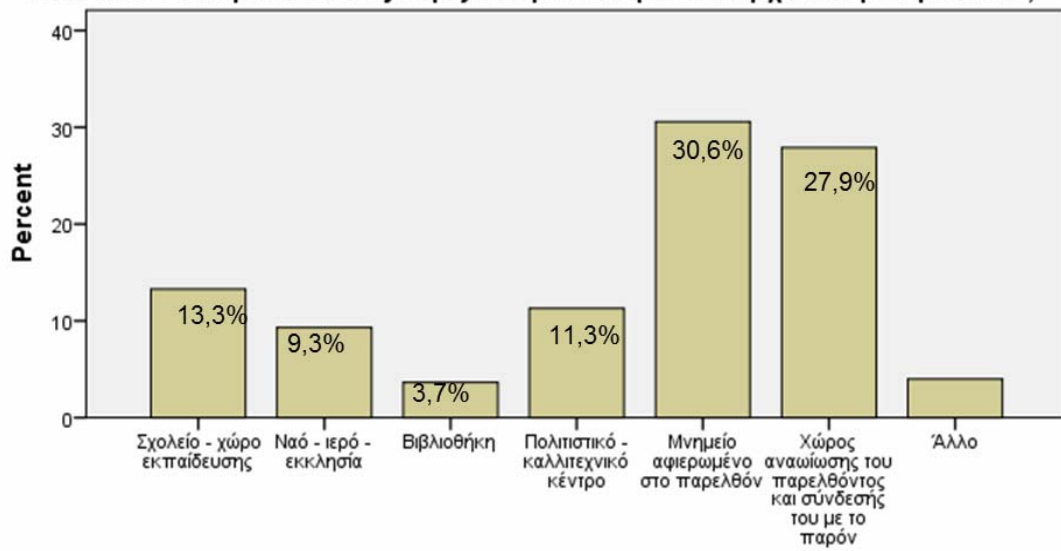
- 6 άτομα δήλωσαν ότι «δεν γνωρίζουν» ή δεν τους θυμίζει «τίποτα»,
- ένας μας απάντησε ότι του θυμίζει «απομεινάρια αρχαιολογικών χώρων»,
- ένας ότι του θυμίζει «αρχαιολογικά ευρήματα»,
- ένας ότι του θυμίζει «πολιτιστική κληρονομιά»,
- ένας ότι του θυμίζει «το παρελθόν»,
- ένας ότι του θυμίζει «χώρο για να θαυμάσουμε τους θησαυρούς μας»,
- και ένας μας απάντησε ότι του θυμίζει «χώρο να σκοτώνεις τον πολύτιμο χρόνο σου» (Πίνακας 20).

Ερώτηση 10: Ποιο από τα παρακάτω σας θυμίζει περισσότερο ένα αρχαιολογικό Μουσείο;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Σχολείο - χώρο εκπαίδευσης	40	13,3%	13,3	13,3
Ναό - ιερό - εκκλησία	28	9,3%	9,3	22,6
Βιβλιοθήκη	11	3,7%	3,7	26,2
Πολιτιστικό - καλλιτεχνικό κέντρο	34	11,3%	11,3	37,5
Μνημείο αφιερωμένο στο παρελθόν	92	30,6%	30,6	68,1
Χώρος αναβίωσης του παρελθόντος και σύνδεσής του με το παρόν	84	27,9%	27,9	96,0
Άλλο	12	4,0%	4,0	100,0
Total	301	100,0%	100,0	

Πίνακας 19: Εικόνες και αντιλήψεις για το αρχαιολογικό Μουσείο.

Ποιο από τα παρακάτω σας θυμίζει περισσότερο ένα αρχαιολογικό μουσείο;

Γράφημα 6: Εικόνες και αντιλήψεις για το αρχαιολογικό Μουσείο.

Ερώτηση 10: Ποιο από τα παρακάτω σας θυμίζει περισσότερο ένα αρχαιολογικό Μουσείο;
«Άλλο», Τι;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Απομεινάρια αρχαιολογικών χώρων	1	8,3	8,3	8,3
Αρχαιολογικά ευρήματα	1	8,3	8,3	16,7
Δεν γνωρίζω	4	33,3	33,3	50,0
Πολιτιστική κληρονομιά	1	8,3	8,3	58,3
Τίποτα	2	16,7	16,7	75,0
Valid Το παρελθόν	1	8,3	8,3	83,3
Χώρος για να θαυμάσουμε τους θησαυρούς μας	1	8,3	8,3	91,7
Χώρος να σκοτώνεις τον πολύτιμο χρόνο σου	1	8,3	8,3	100,0
Total	12	100,0	100,0	

Πίνακας 20: Εικόνες και αντιλήψεις για το αρχαιολογικό Μουσείο.

Ερώτηση 11: Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει πόσο σημαντική είναι η δραστηριότητα και συμβολή των παρακάτω μουσειακών φορέων στην πολιτιστική κληρονομιά του τόπου σας;

Στην ερώτησή αυτή ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να αξιολογήσουν τη συμβολή και τη δραστηριότητα κάποιων μουσείων της πόλης στην πολιτιστική κληρονομιά, σε μια κλίμακα αξιολόγησης που ξεκινάει από το «*πάρα πολύ*» σημαντικό και διαβαθμίζεται στο «*πολύ*», «*λίγο*», «*πολύ λίγο*» και «*καθόλου*». Διευκρινίστηκε στους ερωτώμενους ότι η επιλογή «*δεν γνωρίζω*» σημαίνει ότι δεν γνωρίζω τη δράση του φορέα, ενώ η επιλογή «*δεν το γνωρίζω*» σημαίνει ότι δεν έχω υπόψη μου τον φορέα.

Οι απαντήσεις που εισπράξαμε δείχνουν μια θετική ή πολύ θετική αξιολόγηση για όλα τα μουσεία (**Πίνακας 21**). Ειδικότερα:

- Για το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων, το 33,33% απάντησε ότι η συμβολή και η δράση του στην πολιτιστική κληρονομιά του τόπου είναι «*πάρα πολύ*» σημαντική, το 33,33% «*πολύ*», το 9,76% «*λίγο*», το 6,40% «*πολύ λίγο*», το 3,37% «*καθόλου*», το 7,74% «*δεν γνωρίζει*» ενώ το 6,06% «*δεν το γνωρίζει*».
- Για το Βυζαντινό Μουσείο, το 28,14% θεωρεί ότι η συμβολή και η δράση του στην πολιτιστική κληρονομιά του τόπου είναι «*πάρα πολύ*» σημαντική, το 30,51% θεωρεί «*πολύ*», το 18,64% «*λίγο*», το 5,76% «*πολύ λίγο*», το 3,05% «*καθόλου*», το 8,14% «*δεν γνωρίζει*» ενώ το 5,76% «*δεν το γνωρίζει*».
- Για το Λαογραφικό Μουσείο Ιωαννίνων (ΕΗΜ), το 18,56% θεωρεί ότι η συμβολή και η δράση του στην πολιτιστική κληρονομιά του τόπου είναι «*πάρα πολύ*» σημαντική, το 30,93% θεωρεί «*πολύ*», το 18,90% «*λίγο*», το 8,93% «*πολύ λίγο*», το 3,78% «*καθόλου*», το 11,68% «*δεν γνωρίζει*», ενώ το 7,22% «*δεν το γνωρίζει*».
- Για το Μουσείο κέρινων ομοιωμάτων Π. Βρέλλη, το 52,54% απαντάει ότι η συμβολή και η δράση του στην πολιτιστική κληρονομιά του τόπου είναι «*πάρα πολύ*» σημαντική, το 26,10% «*πολύ*», το 11,86% «*λίγο*», το 2,71% «*πολύ λίγο*», το 2,03% «*καθόλου*», το 2,71% «*δεν γνωρίζει*», ενώ το 2,03% «*δεν το γνωρίζει*».
- Για το Μουσείο Αλή Πασά (στο Νησί Ιωαννίνων), το 37,33% θεωρεί «*πάρα πολύ*» σημαντική τη συμβολή και τη δράση του, το 30,48% τη θεωρεί «*πολύ*», το 12,33% «*λίγο*», το 5,48% «*πολύ λίγο*», το 3,42% «*καθόλου*», το 7,88% «*δεν γνωρίζει*» ενώ το 3,08% «*δεν το γνωρίζει*».
- Για την Δημοτική πινακοθήκη, το 16,04% θεωρεί ότι η συμβολή και η δράση της στην πολιτιστική κληρονομιά του τόπου είναι «*πάρα πολύ*» σημαντική, το 29,01% θεωρεί «*πολύ*», το 19,80% «*λίγο*», το 9,22% «*πολύ λίγο*», το 3,75% «*καθόλου*», το 13,99% «*δεν γνωρίζει*» ενώ το 8,19 «*δεν τη γνωρίζει*».
- Τέλος για το Μουσείο σύγχρονης τέχνης Θ. Παππαγιάννη (στο Ελληνικό), το 13,01% απαντάει ότι η συμβολή και η δράση του στην πολιτιστική κληρονομιά του τόπου είναι «*πάρα πολύ*» σημαντική, το 26,03% «*πολύ*», το 16,10% «*λίγο*», το 7,53% «*πολύ λίγο*», το 4,11% «*καθόλου*», το 13,01% «*δεν γνωρίζει*», ενώ το 20,21% «*δεν το γνωρίζει*».

Μια καλύτερη συγκριτική αξιολόγηση παρουσιάζεται στο **Γράφημα 7**, στο οποίο οι διαβαθμίσεις αξιολόγησης έχουν ομαδοποιηθεί. Όπως προκύπτει η συμβολή και η δραστηριότητα όλων των μουσείων αξιολογείται πρωτίστως θετικά. Την πιο θετική αξιολόγηση έχει εισπράξει το Μουσείο Παύλου Βρέλλη (52,54%). Ακολουθεί το Μουσείο του Αλή Πασά στο Νησί (37,33%) και μετά το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων (33,33%) και το Βυζαντινό Μουσείο (28,14%). Ως τα λιγότερο σημαντικά (συγκρινόμενα με τα άλλα) αποτυπώνονται το Μουσείο σύγχρονης τέχνης Θ. Παππαγιάννη (4,11%), και η Δημοτική Πινακοθήκη, τα οποία σε μεγάλο ποσοστό τόσο τα ίδια όσο και η συμβολή τους είναι άγνωστα.

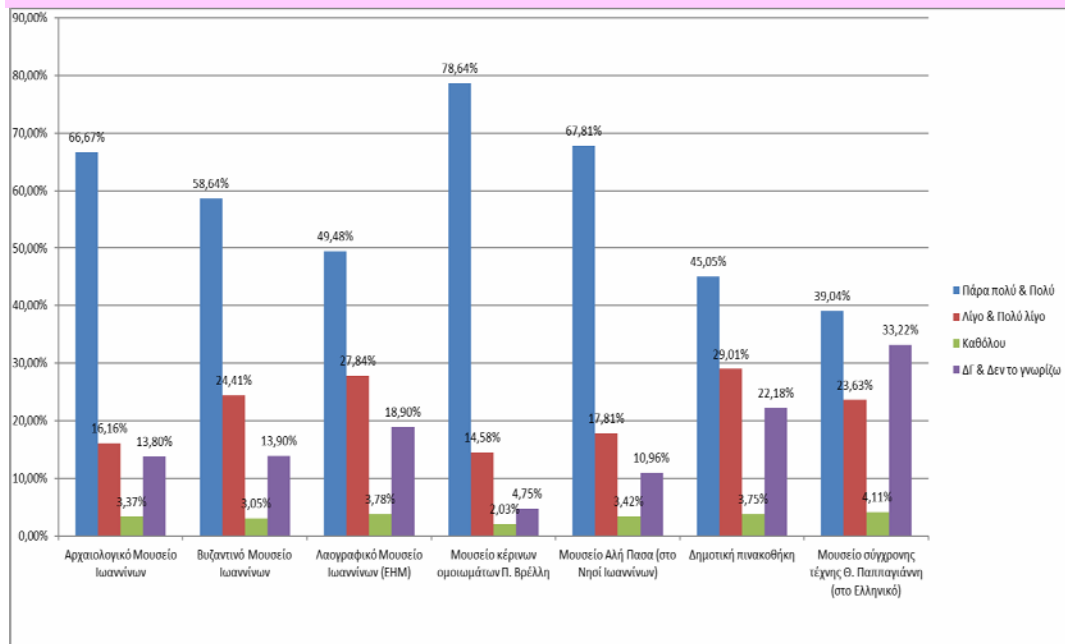
Ερώτηση 11: Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει πόσο σημαντική είναι η δραστηριότητα και συμβολή των παρακάτω μουσειακών φορέων στην πολιτιστική κληρονομιά του τόπου σας;

	Πάρα πολύ	Πολύ	Λίγο	Πολύ λίγο	Καθόλου	ΔΓ	Δεν το γνωρίζω	Σύνολο
Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων	33,33%	33,33%	9,76%	6,40%	3,37%	7,74%	6,06%	100,00%
Βυζαντινό Μουσείο Ιωαννίνων	28,14%	30,51%	18,64%	5,76%	3,05%	8,14%	5,76%	100,00%
Λαογραφικό Μουσείο Ιωαννίνων (ΕΗΜ)	18,56%	30,93%	18,90%	8,93%	3,78%	11,68%	7,22%	100,00%
Μουσείο κέρινων ομοιωμάτων Π. Βρέλλη	52,54%	26,10%	11,86%	2,71%	2,03%	2,71%	2,03%	100,00%
Μουσείο Αλή Πασά (στο Νησί Ιωαννίνων)	37,33%	30,48%	12,33%	5,48%	3,42%	7,88%	3,08%	100,00%
Δημοτική πινακοθήκη	16,04%	29,01%	19,80%	9,22%	3,75%	13,99%	8,19%	100,00%
Μουσείο σύγχρονης τέχνης Θ. Παππαγιάννη (στο	13,01%	26,03%	16,10%	7,53%	4,11%	13,01%	20,21%	100,00%

Ελληνικό)								
-----------	--	--	--	--	--	--	--	--

Πίνακας 21: Η σημασία της δραστηριότητας και της συμβολής των Μουσείων της πόλης.

Ερώτηση 11: Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει πόσο σημαντική είναι η δραστηριότητα και συμβολή των παρακάτω μουσειακών φορέων στην πολιτιστική κληρονομιά του τόπου σας;

Γράφημα 7: Η σημασία της δραστηριότητας και της συμβολής των Μουσείων της πόλης.

Ερώτηση 12: Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει ποιο είναι για σας το σημαντικότερο κομμάτι της πολιτιστικής κληρονομιάς των Ιωαννίνων (υλικής ή άυλης).

Η ερώτηση αυτή είναι ανοιχτού τύπου και επιχειρεί μέσα από τις αυθόρμητες απαντήσεις να ανιχνεύσει εκείνο το κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς που έχει καταγραφεί ως το σημαντικότερο στην συνείδηση της τοπικής κοινότητας. Προκειμένου η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς να μην περιοριστεί μόνο στις υλικές της εκφάνσεις, διατυπώσαμε στην ερώτηση την επεξηγηματική φράση *υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά*.

Στην ερώτηση αυτή εισπράξαμε πλήθος απαντήσεων τις οποίες ομαδοποιήσαμε όπως φαίνονται στον Πίνακα 22 και στο Γράφημα 8. Όπως προκύπτει από τις απαντήσεις ως σημαντικότερο τμήμα της πολιτιστικής

κληρονομιάς του τόπου στη συνείδηση του κοινού καταγράφεται «το Κάστρο» με ποσοστό 22,6% και ακολουθεί «η αρχαία Δωδώνη» με ποσοστό 19,9%, η «αργυροχρυσοχοία/η λαϊκή τέχνη» με ποσοστό 9,1% και «ο Αλή Πασάς» με ποσοστό 8%. Ακολουθεί «το Μουσείο του Βρέλλη» με ποσοστό 5,6%, «ο πολιτισμός και η ιστορία» με ποσοστό 4,3%, «η Δημοτική Μουσική» με ποσοστό 4%, «το Μουσείο του Αλή Πασά» και «οι Ηπειρώτες Ευεργέτες» με ποσοστό 2,7%. Το 2,3% μας απάντησε ότι «δεν γνωρίζει».

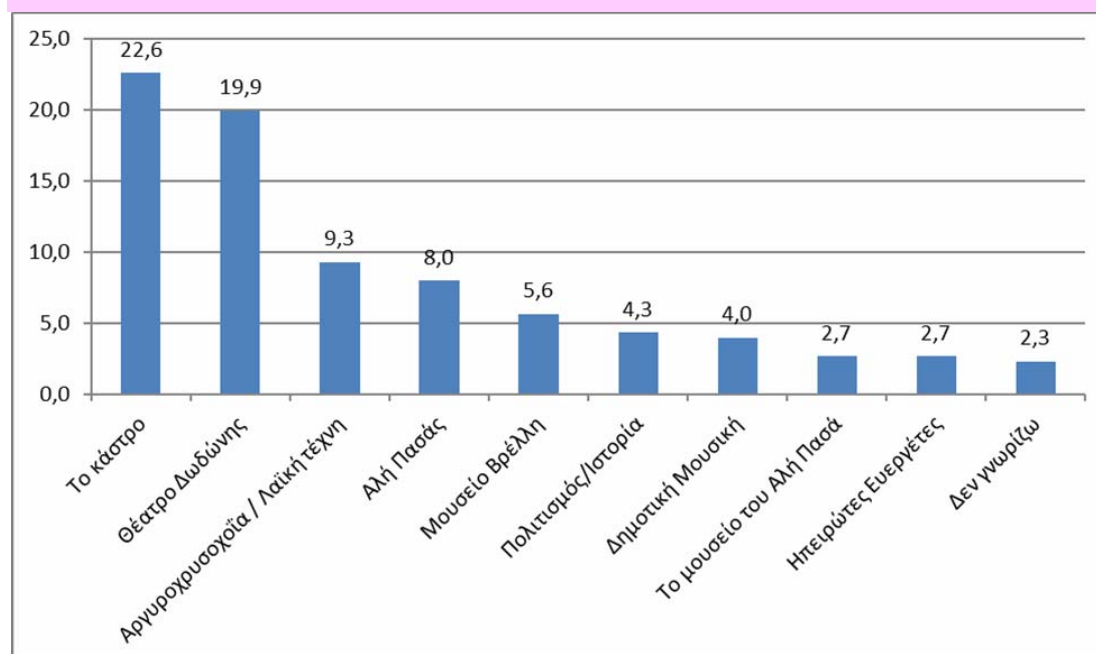
Ερώτηση 12: Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει ποιο είναι το σημαντικότερο κομμάτι της πολιτιστικής κληρονομιάς των Ιωαννίνων (υλικής και άυλης);

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Το Κάστρο	68	22,6	23,4	23,4
Δωδώνη (Θέατρο/Μαντείο)	60	19,9	20,7	44,1
Αργυροχρυσοχοία / Λαϊκή τέχνη	28	9,3	9,7	53,8
Αλή Πασάς	24	8,0	8,3	62,1
Μουσείο Βρέλλη	17	5,6	5,9	67,9
Πολιτισμός/Ιστορία	13	4,3	4,5	72,4
Δημοτική Μουσική	12	4,0	4,1	76,6
Το Μουσείο του Αλή Πασά	8	2,7	2,8	79,3
Ηπειρώτες Ευεργέτες	8	2,7	2,8	82,1
Δεν γνωρίζω	7	2,3	2,4	84,5
Αρχιτεκτονική της πόλης/ κάστρου	6	2,0	2,1	86,6
Το Σπήλαιο Περάματος	5	1,7	1,7	88,3
Οι Μονές	5	1,7	1,7	90,0
Το νησάκι	5	1,7	1,7	91,7
Αρχαιολογικοί Χώροι/ Μουσεία Πόλης	4	1,3	1,4	93,1
Κανένα	3	1,0	1,0	94,1
Αρχαιολογικό Μουσείο	3	1,0	1,0	95,2
Εθνική Αντίσταση	2	,7	,7	95,9
Βυζαντινό Μουσείο	2	,7	,7	96,6
Το τζαμί	1	,3	,3	96,9

Κυρά Φροσύνη / Λίμνη Παμβώτιδα	1	,3	,3	97,2
Το Ρολόι	1	,3	,3	97,6
Δεσποτάτο της Ηπείρου	1	,3	,3	97,9
Το Τζαμί	1	,3	,3	98,3
Σύγχρονοι καλλιτέχνες	1	,3	,3	98,6
Θέατρο ΕΗΜ	1	,3	,3	99,0
Σπίτι/τάφος Αγίου Γεωργίου Νεομάρτυρα	1	,3	,3	99,3
Χειραγώγηση της ελευθερίας του ατόμου	1	,3	,3	99,7
Έκθεση ζωγραφικής /πολιτιστικές εκδηλώσεις	1	,3	,3	100,0
Total	290	96,3	100,0	
Missing System	11	3,7		
Total	301	100,0		

Πίνακας 22: Το σημαντικότερο τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης.

Ερώτηση 12: Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει ποιο είναι το σημαντικότερο κομμάτι της πολιτιστικής κληρονομιάς των Ιωαννίνων (υλικής και άυλης);

Γράφημα 8: Το σημαντικότερο τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης.

Ερώτηση 13: Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει πόσο σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς είναι καθένας από τους παρακάτω χώρους και μνημεία;

Στην ερώτηση αυτή ζητήσαμε από τους ερωτώμενους να αξιολογήσουν τη σημασία διαφόρων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της πόλης και της ευρύτερης περιοχής (**Πίνακας 23** και **Γράφημα 9**). Στόχος είναι να καταγραφεί η σημασία που προσδίδει η τοπική κοινότητα σε καθένα από αυτούς τους χώρους και τα μνημεία σύμφωνα με όσα γνωρίζει ή έχει ακούσει. Όπως προκύπτει από την έρευνά μας:

- Τον αρχαιολογικό χώρο της Καστρίτσας απάντησε ότι «δεν τον γνωρίζει» το 25,34%, ενώ το 10,62% απάντησε ότι «δεν γνωρίζει» τη σημασία του. Το 21,92% τον θεωρεί «πολύ» σημαντικό αρχαιολογικό χώρο, το 20,89% «λίγο», το 10,27% «πάρα πολύ», το 7,53% «πολύ λίγο», το 3,42% «καθόλου».
- Την αρχαία Δωδώνη το 75,92% την θεωρεί «πάρα πολύ» σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς, το 14,38% την θεωρεί «πολύ», το 6,35% «λίγο», το 1% «πολύ λίγο», το 0,33% «καθόλου», το 0,33% «δεν γνωρίζει» και το 1,67% «δεν την γνωρίζει».
- Την ακρόπολη του Γαρδικίου (αρχαία Πασσαρώνα) το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (28,67%) «δεν τη γνωρίζει», ενώ το 8,53% ενώ τη γνωρίζει «δεν γνωρίζει» τη σημασία της. Το 23,21% την θεωρεί «πολύ» σημαντικό τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου, το 19,11% «λίγο», σημαντικό, το 9,56% «πάρα πολύ», το 8,19% «πολύ λίγο» και το 2,73% δεν τη θεωρεί «καθόλου» σημαντικό τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου.
- Τα βυζαντινά μοναστήρια στο νησί Ιωαννίνων το 36,27% τα θεωρεί «πάρα πολύ» σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς, το 28,47% τα θεωρεί «πολύ», το 13,56% «λίγο», το 2,03% «πολύ λίγο», το 1,36% «καθόλου», το 6,1% «δεν γνωρίζει» τη σημασία τους και το 12,20% «δεν τα γνωρίζει».
- Το κάστρο των Ιωαννίνων (Ιτς Καλέ) το 73,22% το θεωρεί «πάρα πολύ» σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς, το 21,02% το θεωρεί «πολύ», το 3,39% «λίγο», το 1,02% «πολύ λίγο», το 0,34% «καθόλου», το 0,34% «δεν γνωρίζει» τη σημασία του και το 0,68% «δεν το γνωρίζει».

- Την παλαιά πόλη των Ιωαννίνων το 44,93% την θεωρεί «*πάρα πολύ*» σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς, το 29,05% την θεωρεί «*πολύ*», το 15,20% «*λίγο*», το 3,72% «*πολύ λίγο*», το 2,36% «*καθόλου*», το 2,03% «*δεν γνωρίζει*» τη σημασία της και το 2,7% «*δεν τη γνωρίζει*».
- Τέλος τα Τζαμιά των Ιωαννίνων το 37,63% τα θεωρεί «*πάρα πολύ*» σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς, το 26,78% τα θεωρεί «*πολύ*», το 18,64% «*λίγο*», το 8,47% «*πολύ λίγο*», το 5,76% «*καθόλου*», το 1,36% «*δεν γνωρίζει*» τη σημασία τους και το 1,36% «*δεν τα γνωρίζει*».

Σύμφωνα λοιπόν με την ερευνά μας ως πιο σημαντικό μνημείο της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου αναδεικνύονται δυο μνημεία της αρχαιολογικής κληρονομιάς της πόλης, η αρχαία Δωδώνη και το Κάστρο των Ιωαννίνων, τα οποία εμφανίζουν πολύ μεγάλο ποσοστό θετικών αξιολογήσεων, ελάχιστες αρνητικές αξιολογήσεις και μεγάλη αναγνωρισιμότητα.

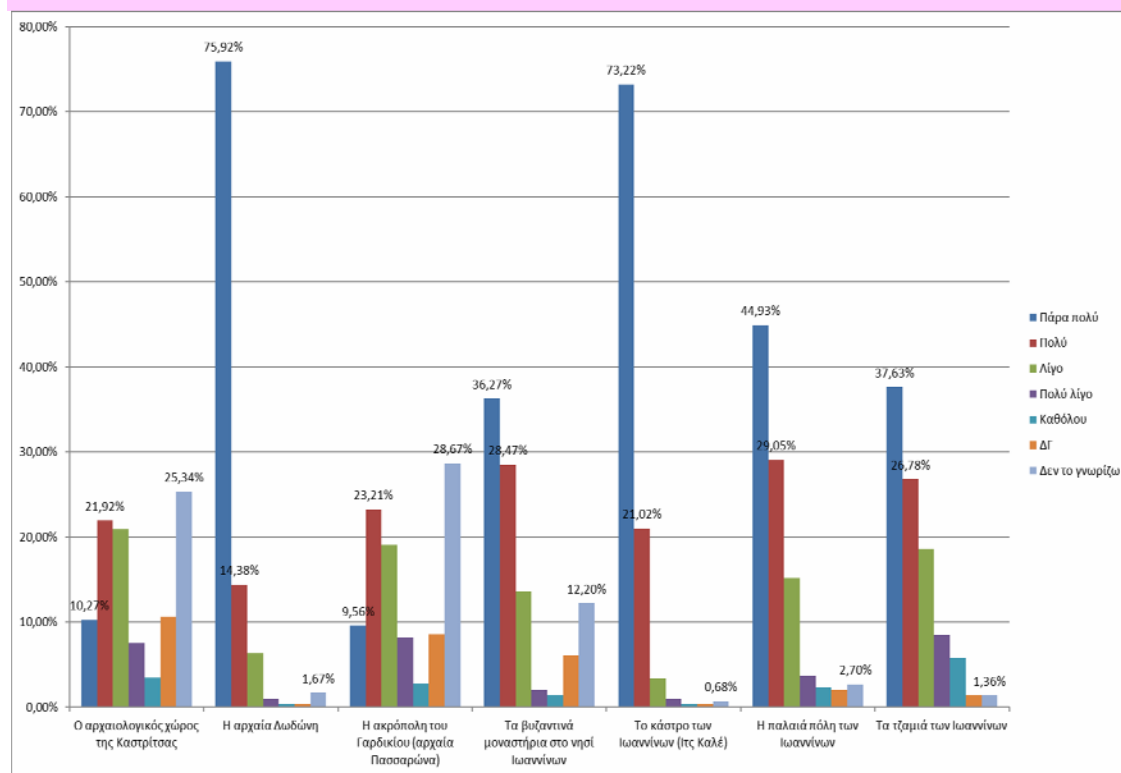
Επίσης θετικές αξιολογήσεις που διαβαθμίζονται κλιμακωτά προς μετρίότερες και λιγότερες αρνητικές τάσεις εμφανίζουν τα Βυζαντινά Μοναστήρια στο Νησί, η Παλιά Πόλη και τα Τζαμιά των Ιωαννίνων. Ωστόσο τις πιο μέτριες αξιολογήσεις εισπράττουν οι αρχαιολογικοί χώροι της Καστρίτσας και του Γαρδικίου, οι οποίοι εμφανίζουν και μεγάλα ποσοστά μη αναγνωρισιμότητας από την τοπική κοινότητα. Το γεγονός ότι οι χώροι αυτοί, μόλις τα τελευταία χρόνια ερευνώνται συστηματικά, αναδεικνύονται και αποδίδονται στο κοινό, έχει συμβάλει καθοριστικά στην περιορισμένη πρόσληψή τους από την τοπική κοινότητα. Η επιφυλακτική και σχετικά συγκεχυμένη άποψη που καταγράφεται στην έρευνά μας σε σχέση με τους δυο αυτούς χώρους θεωρούμε ότι οφείλεται στο γεγονός ότι δεν έχουν «επικοινωνήσει» τη σημασία τους και -σε μεγάλο βαθμό και- την ύπαρξή τους. Οι αξιολογήσεις που εισπράττουν βασίζονται κυρίως σε όσα έχουν ακούσει οι ερωτώμενοι για αυτούς και όχι τόσο στην προσωπική και βιωματική επαφή μαζί τους (πχ. μέσω επισκέψεων).

Ερώτηση 13. Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει πόσο σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς είναι καθένας από τους παρακάτω χώρους και μνημεία;

	Πάρα πολύ	Πολύ	Λίγο	Πολύ λίγο	Καθόλου	ΔΓ	Δεν το γνωρίζω	Σύνολο
Ο αρχαιολογικός χώρος της Καστρίτσας	10,27%	21,92%	20,89%	7,53%	3,42%	10,62%	25,34%	100%
Η αρχαία Δωδώνη	75,92%	14,38%	6,35%	1,00%	0,33%	0,33%	1,67%	100%
Η ακρόπολη του Γαρδικίου (αρχαία Πασσαρώνα)	9,56%	23,21%	19,11%	8,19%	2,73%	8,53%	28,67%	100%
Τα βυζαντινά Μοναστήρια στο νησί Ιωαννίνων	36,27%	28,47%	13,56%	2,03%	1,36%	6,10%	12,20%	100%
Το Κάστρο των Ιωαννίνων (Ιτς Καλέ)	73,22%	21,02%	3,39%	1,02%	0,34%	0,34%	0,68%	100%
Η παλαιά πόλη των Ιωαννίνων	44,93%	29,05%	15,20%	3,72%	2,36%	2,03%	2,70%	100%
Τα Τζαμιά των Ιωαννίνων	37,63%	26,78%	18,64%	8,47%	5,76%	1,36%	1,36%	100%

Πίνακας 23: Η σημασία αρχαιολογικών χώρων και μνημείων.

Ερώτηση 13: Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει πόσο σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς είναι καθένας από τους παρακάτω χώρους και μνημεία;

Γράφημα 9: Η σημασία αρχαιολογικών χώρων και μνημείων.

Ερώτηση 14: Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει πόσο σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς είναι κάθε ένα από τα παρακάτω:

Στην ερώτηση αυτή ζητήσαμε από τους ερωτώμενους να αξιολογήσουν τη σημασία διαφόρων -κυρίως άυλων- εκφάνσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης, όπως σημαντικά ιστορικά πρόσωπα και προσωπικότητες, στοιχεία που σχετίζονται με τις παραδόσεις των Γιαννιωτών, καθώς και σύγχρονα πολιτισμικά στοιχεία και μορφές της πόλης. Ωστόσο επιλέξαμε μια ημίκλειστου τύπου ερώτηση αφήνοντας στο τέλος τη δυνατότητα στους ερωτώμενους να διατυπώσουν μια διάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου, την οποία θεωρούν σημαντική και δεν έχει διατυπωθεί στο πλαίσιο του ερωτηματολογίου. Όπως προκύπτει από την έρευνα (Πίνακας 24 και Γράφημα 10):

- Τη ζωή και την ιστορία του βασιλιά Πύρρου το 25,57% την θεωρεί «πάρα πολύ» σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς, το 29,93%

- 7,48% «δεν γνωρίζει» τη σημασία της και το 7,48% «δεν τη γνωρί
- Τη ζωή και το έργο του Αλή Πασά το 42,23% την θεωρεί «πάρα πολύ» σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς, το 38,51% «πολύ», το 9,46% «λίγο», το 5,41% «πολύ λίγο», το 3,38% «καθόλου», το 0,68% «δεν γνωρίζει» τη σημασία της και το 0,34% «δεν τη γνωρίζει».
 - Οι ευεργέτες της πόλης και το έργο τους, από το 46,49% θεωρούνται «πάρα πολύ» σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς, το 32,11% τους θεωρεί «πολύ» σημαντικό, το 12,71% «λίγο», το 3,34% «πολύ λίγο», το 2,34% «καθόλου», το 1% «δεν γνωρίζει» τη σημασία τους και το 2,01% «δεν τους γνωρίζει».
 - Η μουσική παράδοση (χοροί, δημ. τραγούδια κτλ), από το 55,25% θεωρείται «πάρα πολύ» σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Το 28,14% την θεωρεί «πολύ», το 13,22% «λίγο», το 1,69% «πολύ λίγο», το 1,02% «καθόλου», το 0,34% «δεν γνωρίζει» τη σημασία της και το 0,34% «δεν την γνωρίζει».
 - Τα ήθη, έθιμα και οι παραδόσεις των Γιαννιωτών, από το 45,39% θεωρούνται «πάρα πολύ» σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Το 34,13% τα θεωρεί «πολύ», το 15,36% «λίγο», το 2,73% «πολύ λίγο», το 1,02% «καθόλου», το 0,68% «δεν γνωρίζει» τη σημασία τους και το 0,68% «δεν τα γνωρίζει».
 - Η λαϊκή τέχνη (αργυροχρυσοχοία, υφαντουργία), από το 62,71% θεωρείται «πάρα πολύ» σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Το 28,81% την θεωρεί «πολύ», το 6,10% «λίγο», το 1,69% «πολύ λίγο», το 0,68% «καθόλου», ενώ κανένας δεν απάντησε ότι δεν γνωρίζει τη σημασία της
 - Οι ντόπιοι λογοτέχνες και το έργο τους, από το 30,95% θεωρούνται «πάρα πολύ» σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Το 28,23% τους θεωρεί «πολύ», το 14,29% «λίγο», το 6,12% «πολύ λίγο», το 2,72% «καθόλου», το 8,50% «δεν γνωρίζει» τη σημασία τους και το 9,18% «δεν τους γνωρίζει».
 - Οι Ντόπιοι (σύγχρονοι ή παλαιότεροι) εικαστικοί καλλιτέχνες και το έργο τους, από το 23,39% θεωρούνται «πάρα πολύ» σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Το 28,14% τους θεωρεί «πολύ», το 17,97% «λίγο»,

σημασία τους και το 10,17% « *ει*».

Δέκα άτομα μας απάντησαν στην ερώτηση αυτή ως σημαντικό τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς κάτι άλλο το οποίο το προσδιόρισαν ως εξής **(Πίνακας 25)**:

- «Αθλητικά Σωματεία» (1 άτομο)
- «Η Εβραϊκή Κοινότητα» (1 άτομο)
- «Η Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών» (1 άτομο)
- «Η Εθνική Αντίσταση» (1 άτομο)
- «Η ιδιαιτερότητα του φυσικού περιβάλλοντος» (1 άτομο)
- «Η λειτουργία του αρχαίου μαντείου (της Δωδώνης)» (1 άτομο)
- «Μύθοι γύρω από τη λίμνη και τη ζωή της Κυρά Φροσύνης» (1 άτομο)
- «Η πολυπολιτισμική κοινωνία των Ιωαννίνων» (1 άτομο)
- «Το Σπήλαιο του Περάματος» (1 άτομο)

Όπως φαίνεται και στο **Γράφημα 10** την πιο υψηλή αξιολόγηση ως πάρα πολύ σημαντικό τμήμα της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς συγκεντρώνει «η Λαϊκή τέχνη» (αργυροχρυσοχοία, υφαντουργία κτλ), με ποσοστό 62,71% και ακολουθεί ένα κομμάτι της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης, «η μουσική παράδοση» με ποσοστό 55,25%. Επίσης υψηλός δείκτης σημασίας αποδίδεται από τους ερωτώμενους στους «Ευεργέτες της πόλης και στο έργο τους» (46,49%) και στα «ήθη, έθιμα και στις παραδόσεις των Γιαννιωτών» (45,39%).

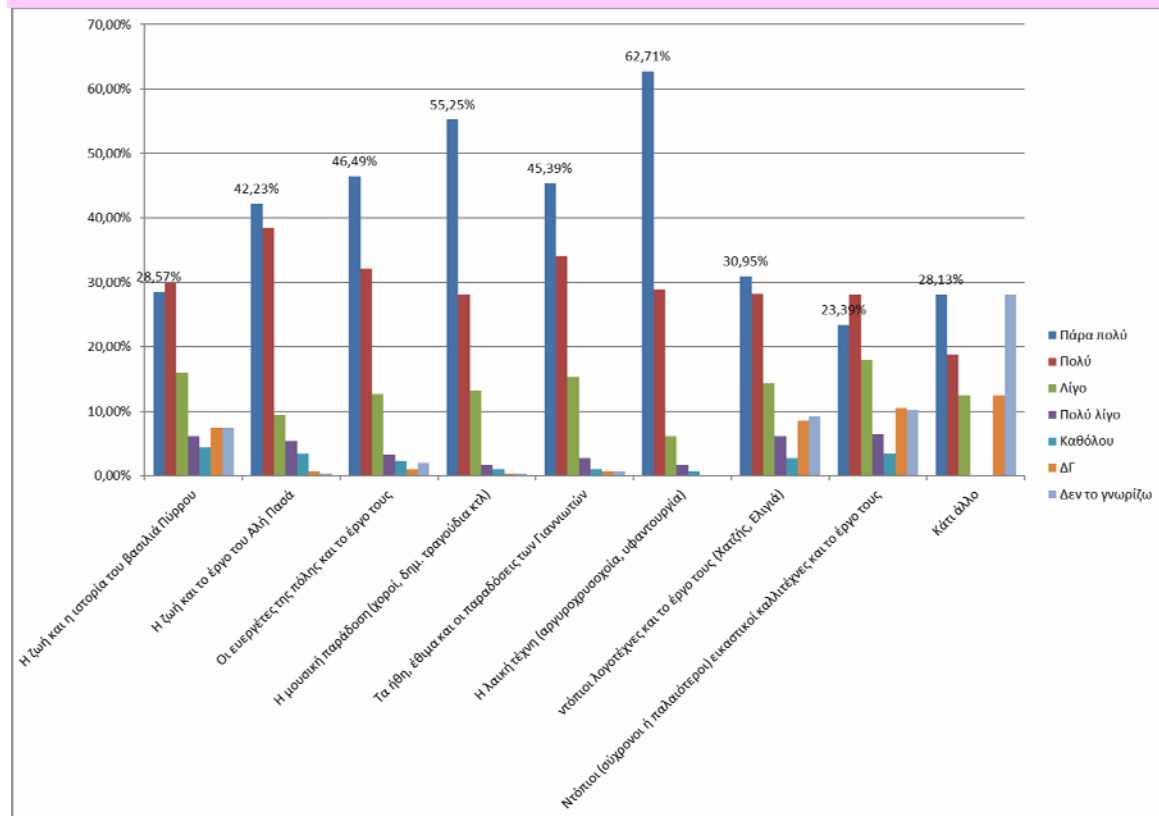
Λιγότερο θετικές αξιολογήσεις εισέπραξαν ο Βασιλιάς Πύρρος, οι Γιαννιώτες καλλιτέχνες και οι Λογοτέχνες της πόλης. Οι τρεις αυτές κατηγορίες συγκεντρώνουν επίσης και το μεγαλύτερο ποσοστό απαντήσεων «δεν γνωρίζω» ή/και «δεν τους γνωρίζω», το οποίο αθροιστικά για τον Βασιλιά Πύρρο φτάνει στο 14,98%, για τους ντόπιους καλλιτέχνες στο 20,68% και για τους λογοτέχνες της πόλης στο 17,68% των ερωτωμένων.

Ερώτηση 14: Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει πόσο σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς είναι κάθε ένα από τα παρακάτω;

	Πάρα πολύ	Πολύ	Λίγο	Πολύ λίγο	Καθόλου	ΔΓ	Δεν το γνωρίζω	Σύνολο
Η ζωή και η ιστορία του βασιλιά Πύρρου	28,57%	29,93%	15,99%	6,12%	4,42%	7,48%	7,48%	100,00%
Η ζωή και το έργο του Αλή Πασά	42,23%	38,51%	9,46%	5,41%	3,38%	0,68%	0,34%	100,00%
Οι ευεργέτες της πόλης και το έργο τους	46,49%	32,11%	12,71%	3,34%	2,34%	1,00%	2,01%	100,00%
Η μουσική παράδοση (χοροί, δημ. τραγούδια κτλ)	55,25%	28,14%	13,22%	1,69%	1,02%	0,34%	0,34%	100,00%
Τα ήθη, έθιμα και οι παραδόσεις των Γιαννιωτών	45,39%	34,13%	15,36%	2,73%	1,02%	0,68%	0,68%	100,00%
Η λαϊκή τέχνη (αργυροχρυσοχοΐα, υφαντουργία)	62,71%	28,81%	6,10%	1,69%	0,68%	0,00%	0,00%	100,00%
Ντόπιοι λογοτέχνες και το έργο τους (Χατζής, Ελιγιά)	30,95%	28,23%	14,29%	6,12%	2,72%	8,50%	9,18%	100,00%
Ντόπιοι (σύγχρονοι ή παλαιότεροι) εικαστικοί καλλιτέχνες και το έργο τους	23,39%	28,14%	17,97%	6,44%	3,39%	10,51%	10,17%	100,00%
Κάτι άλλο	28,13%	18,75%	12,50%	0,00%	0,00%	12,50%	28,13%	100,00%

Πίνακας 24: Η σημασία πολιτισμικών εκφάνσεων της πόλης.

Ερώτηση 14: Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει πόσο σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς είναι κάθε ένα από τα παρακάτω;

Γράφημα 10: Η σημασία πολιτισμικών εκφάνσεων της πόλης.

Ερώτηση 14: Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει πόσο σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς είναι κάθε ένα από τα παρακάτω;

«Κάποιο άλλο» Ποιο;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	291	96,7	96,7	96,7
Αγωνιστές στο Αλβανικό μέτωπο	1	,3	,3	97,0
Αθλητικά Σωματεία	1	,3	,3	97,3
Εβραϊκή Κοινότητα	1	,3	,3	97,7
ΕΗΜ	1	,3	,3	98,0
Εθνική αντίσταση	1	,3	,3	98,3

Ιδιαιτερότητα φυσικού περιβάλλοντος	1	,3	,3	98,7
Λειτουργία του αρχαίου Μαντείου (Δωδώνης)	1	,3	,3	99,0
Μύθοι γύρω από τη λίμνη και τη ζωή της Κυρά Φροσύνης	1	,3	,3	99,3
Πολυπολιτισμική κοινωνία	1	,3	,3	99,7
Σπήλαιο	1	,3	,3	100,0
Total	301	100,0	100,0	

Πίνακας 25: Άλλες σημαντικές εκφάνσεις της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ερώτηση 15: Πως αποκτήσατε τη γνώση ή εντύπωση που έχετε για τα σημαντικότερα για εσάς τμήματα της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς

Στην συνέχεια ζητήσαμε από τους ερωτώμενους να προσδιορίσουν οι ίδιοι εκείνους τους παράγοντες που έχουν συμβάλει στην διαμόρφωση των θέσεων και των αντιλήψεων τους. Η ερώτηση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική στην προσπάθειά μας να αναλύσουμε τα δεδομένα της έρευνας και κυρίως να ανιχνεύσουμε τις διαδικασίες και τους παράγοντες που επηρεάζουν την πρόσληψη και τη νοηματοδότηση της αρχαιολογικής κληρονομιάς από την τοπική κοινότητα. Επιλέχθηκε μια ερώτηση πολλαπλών επιλογών με δυνατότητα μέχρι πέντε απαντήσεων προκειμένου να συλλέξουμε όσο το δυνατόν περισσότερα δεδομένα.

Στο σύνολο του δείγματός μας ως κύριος παράγοντας στη διαμόρφωση της γνώσης και της εντύπωσης για τα σημαντικότερα τμήματα της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς διατυπώθηκε «το σχολείο», το οποίο έχει συγκεντρώσει 156 απαντήσεις (**Πίνακας 26** και **Γράφημα 11**). Ακολουθούν οι απαντήσεις «από προσωπικό ενδιαφέρον – διάβασμα» με 139 επιλογές, «από τις επισκέψεις στα (τοπικά) μουσεία/ εκθέσεις» με 131 επιλογές, «από συζητήσεις με φίλους-παρέες» με 103 επιλογές, «από προσωπικό βίωμα, μνήμη» με 88 επιλογές, «από συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις της πόλης (ομιλίες, αφιερώματα κτλ)» με 83 επιλογές, από «τα (τοπικά) ΜΜΕ» με 82 επιλογές, «από την οικογένεια» με 70 επιλογές, «μέσω της επαγγελματικής

ενασχόλησης» με 56 επιλογές, «από τις σπουδές μου (ως φοιτητής)» με 49 επιλογές, «από το internet» με 43 επιλογές και τέλος, «από αλλού» με 4 επιλογές.

Ειδικότερα, όσοι από τους ερωτώμενους μας είναι και επισκέπτες του AMI, δηλαδή το έχουν επισκεφτεί τα τελευταία 5 χρόνια, διατυπώνουν ότι η άποψή τους έχει διαμορφωθεί πρωτίστως «από επισκέψεις στα μουσεία» (17,08%) ακολούθως «από προσωπικό ενδιαφέρον - διάβασμα» (16,63%), «από το σχολείο» (13,44%) και «από συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις» (11,39%). Μικρότερο ποσοστά συγκεντρώνουν οι υπόλοιπες απαντήσεις (**Γράφημα 12**).

Επίσης, όσοι από τους ερωτώμενους μας είναι μη ενεργοί επισκέπτες του AMI, δηλαδή το έχουν επισκεφτεί τελευταία φορά πριν από 6 και περισσότερα χρόνια, έχουν διαμορφώσει την άποψή τους κυρίως από το «σχολείο» (18,85%) και ακολούθως «από προσωπικό ενδιαφέρον - διάβασμα» (12,84%), «από συζητήσεις με φίλους/παρέες» (11,20%), «από επισκέψεις στα μουσεία» (11,20%) και «από τα τοπικά ΜΜΕ» (9,84%). Μικρότερο ποσοστά συγκεντρώνουν οι υπόλοιπες απαντήσεις (**Γράφημα 13**).

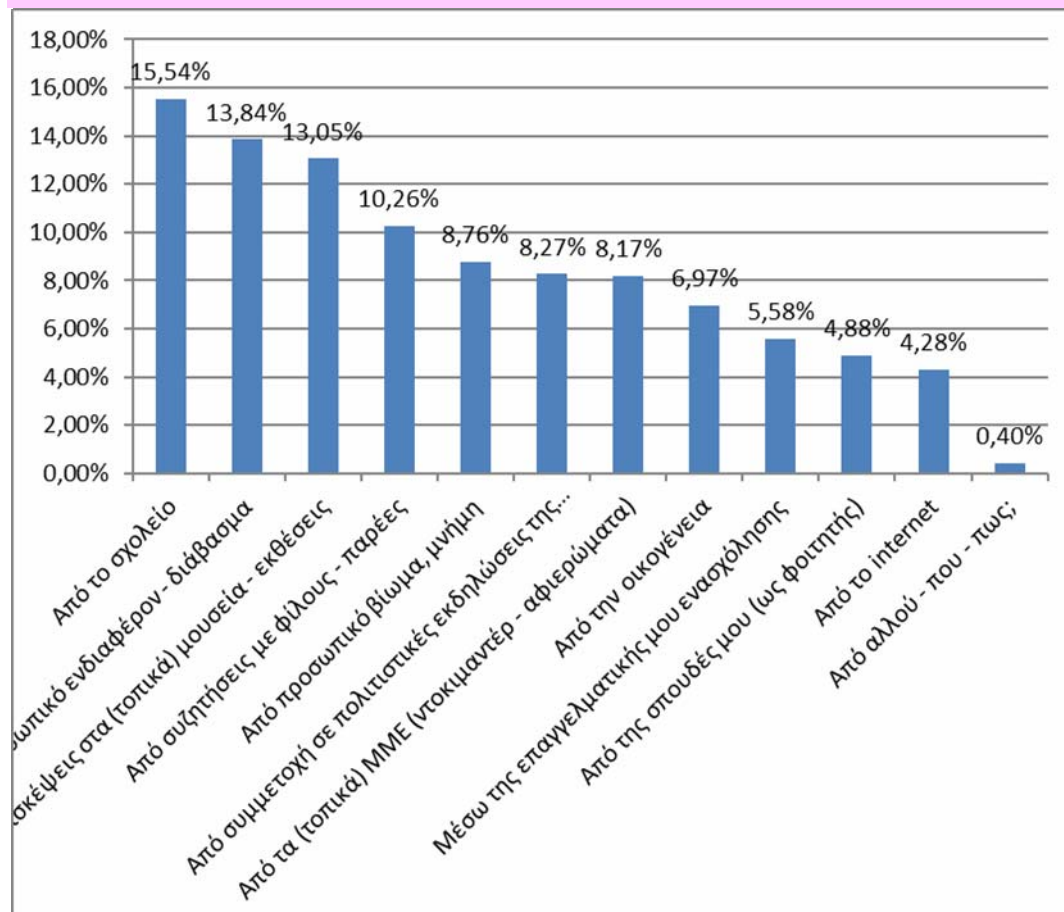
Τέλος οι μη-επισκέπτες του AMI έχουν διαμορφώσει την άποψή τους πρωτίστως «από προσωπικό βίωμα, μνήμη» (20,11%) και ακολούθως μέσα από την κοινωνική τους συναναστροφή με ποσοστό 17,46% και από το «σχολείο» με ποσοστό 13,76%. Μικρότερο ποσοστά συγκεντρώνουν οι υπόλοιπες απαντήσεις (**Γράφημα 14**).

Ερώτηση 15: Πως αποκτήσατε τη γνώση ή εντύπωση που έχετε για τα σημαντικότερα για εσάς τμήματα της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς;

	Count
Από το σχολείο	Ναι 156
Από προσωπικό ενδιαφέρον - διάβασμα	Ναι 139
Από επισκέψεις στα (τοπικά) μουσεία - εκθέσεις	Ναι 131
Από συζητήσεις με φίλους - παρέες	Ναι 103
Από προσωπικό βίωμα, μνήμη	Ναι 88
Από συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις της πόλης (ομιλίες, αφιερώματα κτλ)	Ναι 83
Από τα (τοπικά) ΜΜΕ (ντοκιμαντέρ - αφιερώματα)	Ναι 82
Από την οικογένεια	Ναι 70
Μέσω της επαγγελματικής μου ενασχόλησης	Ναι 56
Από της σπουδές μου (ως φοιτητής)	Ναι 49
Από το internet	Ναι 43
Από αλλού - που - πως;	Ναι 4

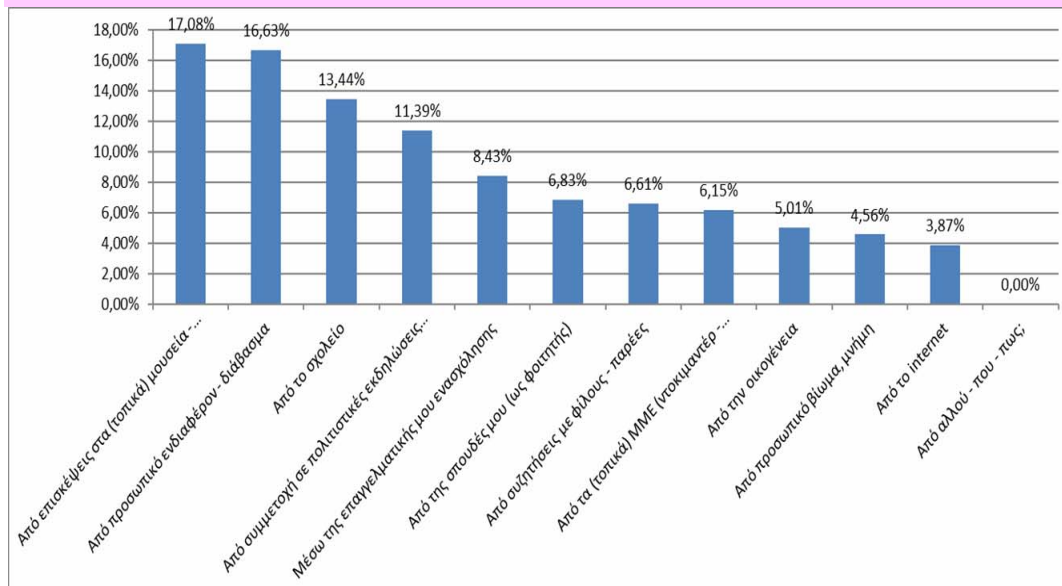
Πίνακας 26: Παράγοντες διαμόρφωσης των απόψεων της τοπικής κοινωνίας.

Ερώτηση 15: Πως αποκτήσατε τη γνώση ή εντύπωση που έχετε για τα σημαντικότερα για εσάς τμήματα της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς;

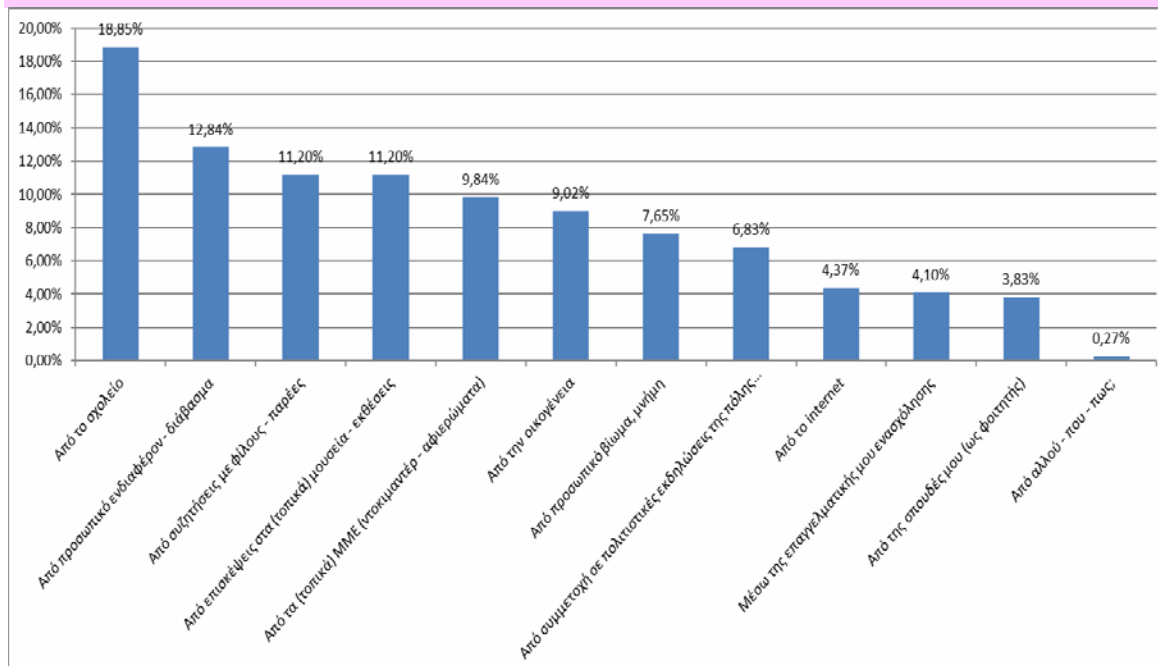
Γράφημα 11: Παράγοντες διαμόρφωσης των απόψεων της τοπικής κοινωνίας (στο σύνολο του δείγματός μας).

Ερώτηση 15: Πως αποκτήσατε τη γνώση ή εντύπωση που έχετε για τα σημαντικότερα για εσάς τμήματα της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς;

Γράφημα 12: Παράγοντες διαμόρφωσης των απόψεων των ενεργών επισκεπτών του ΑΜΙ.

Ερώτηση 15: Πως αποκτήσατε τη γνώση ή εντύπωση που έχετε για τα σημαντικότερα για εσάς τμήματα της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς;

Γράφημα 13: Παράγοντες διαμόρφωσης των απόψεων των μη ενεργών επισκεπτών του ΑΜΙ.

Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Στο σημείο αυτό ολοκληρώνεται το κυρίως μέρος του ερωτηματολογίου και ακολουθεί η καταγραφή κάποιων δημογραφικών χαρακτηριστικών των ερωτώμενων μας. Θυμίζουμε ότι ένα μέρος των δημογραφικών χαρακτηριστικών (το φύλο και η ηλικιακή ομάδα) καταγράφηκαν στην αρχή του ερωτηματολογίου για λόγους μεθοδολογίας της έρευνας.

Όσον αφορά στην επαγγελματική τους κατάσταση το 20,6% του δείγματός μας είναι «μισθωτοί του δημόσιου τομέα», το 11,6% «μισθωτοί του ιδιωτικού τομέα», το 18,9% «αυτοαπασχολούμενοι - ελεύθεροι επαγγελματίες», το 8,3% «οικιακά», το 24,6% «συνταξιούχοι», το 5,6% «φοιτητές», το 8,3% «άνεργοι» και το 1% δηλώνουν «άλλο». Δεν μας απάντησε σχετικά με το τι επαγγέλλεται το 1% **(Πίνακας 27)**.

Τέλος όσον αφορά την οικονομική κατάσταση των ερωτώμενων το 3,7% των ερωτηθέντων τη χαρακτηρίζει ως «μάλλον πολύ καλή», το 14,3% «μάλλον καλή», το 47,5% ως «ούτε καλή ούτε κακή», το 26,6% ως «μάλλον κακή» και το 7% ως «μάλλον πολύ κακή». Σε αυτή την ερώτηση δεν μας απάντησε το 3%.

Ποια είναι η θέση σας στην απασχόληση;					
	Frequency	Percent %	Valid Percent	Cumulative Percent	
Valid	Μισθωτός του δημόσιου τομέα	62	20,6%	20,8	20,8
	Μισθωτός του ιδιωτικού τομέα	35	11,6%	11,7	32,6
	Αυτοαπασχολούμενος - ελεύθερος επαγγελματίας	57	18,9%	19,1	51,7
	Οικιακά	25	8,3%	8,4	60,1
	Συνταξιούχος	74	24,6%	24,8	84,9
	Φοιτητής	17	5,6%	5,7	90,6
	Άνεργος	25	8,3%	8,4	99,0
	Άλλο	3	1,0%	1,0	100,0
	Total	298	99,0%	100,0	
Missing	System	3	1,0%		
Total		301	100,0%		

Πίνακας 27: Επαγγελματική κατάσταση των ερωτώμενων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Ανάλυση των δεδομένων της έρευνας

6.1. Οι επισκέπτες του AMI με αριθμούς

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία την έρευνας, ένα μεγάλο μέρος των κατοίκων της πόλης (75,4%) έχει επισκεφτεί μια φορά στη ζωή του το AMI (**βλ. Γράφημα 1**). Ωστόσο, αν αναλογιστεί κανείς ότι το AMI δεν είναι ένα νέο μουσείο αλλά έχει ζωή 45 χρόνων στην πόλη, το ποσοστό αυτό δεν κρίνεται ικανοποιητικό. Το γεγονός ότι το ¼ του δείγματός μας (24,6%) --και πιθανότατα και των κατοίκων της πόλης-- δεν το έχει επισκεφτεί ποτέ, σίγουρα δεν θα πρέπει να μας ικανοποιεί. Περίπου την ίδια εικόνα επισκεπτών εμφανίζει και το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, σε παρόμοια με τη δική μας έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2007/2008 στην πόλη της Θεσσαλονίκης και στην οποία οι επισκέπτες ανέρχονται σε ποσοστό 72,8% και οι μη-επισκέπτες σε ποσοστό 27,2% (Σολομών et al. 2010: 209). Καλύτερη εικόνα με ποσοστό επισκεπτών 82,9% εμφανίζουν τα Αρχαιολογικά Μουσεία της Αθήνας, σε αντίστοιχη έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2011 (Δοξανάκη 2013: 63). Ωστόσο, η έρευνα αυτή αφορά σε παράλληλη, ταυτόχρονη διερεύνηση πολλών αρχαιολογικών μουσείων των Αθηνών και τα δεδομένα δεν μπορούν να είναι συγκρίσιμα με τα δικά μας. Μπορούν όμως να επισημανθούν ως ένδειξη της γενικότερης τάσης αποστασιοποίησης του κοινού από τα αρχαιολογικά μουσεία.

Επιπλέον, ο διευρυμένος διαχωρισμός των ερωτώμενων σε επισκέπτες και μη-επισκέπτες δεν είναι αρκετός για την κατανόηση της στάσης και της σχέσης του κοινού με το μουσείο. Για το λόγο αυτό, επιχειρήσαμε να διερευνήσουμε την επισκεψιμότητα στη βάση της τελευταίας πενταετίας. Η περαιτέρω κατηγοριοποίηση των ερωτώμενων σε σχέση με τον χρόνο πραγματοποίησης της τελευταίας επίσκεψης τεκμηριώνει ότι οι μισοί περίπου από τους επισκέπτες του AMI (36,5%) έχουν πάνω από 5 χρόνια να το επισκεφτούν (από 6 έως 40 χρόνια), επομένως

σήμερα καταγράφονται στους *μη ενεργούς επισκέπτες* (**βλ. Γράφημα 1**). Επιπλέον, όπως προκύπτει από τη διερεύνηση της επίσκεψης σε άλλα μουσεία της πόλης την τελευταία πενταετία (**βλ. Πίνακας 17**), το Βυζαντινό Μουσείο Ιωαννίνων εμφανίζει ακόμα μικρότερο ποσοστό *ενεργών επισκεπτών* (28,9%). Προκύπτει λοιπόν ότι ένα μεγάλο ποσοστό του κοινού της πόλης φαίνεται να απέχει συνολικά από την επίσκεψη σε μουσεία της αρχαιολογικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Ενώ ένα εξίσου μεγάλο μέρος του κοινού της πόλης (27,2%) απέχει συνολικά από επισκέψεις σε μουσεία τα τελευταία πέντε χρόνια (**βλ. Πίνακας 17**). Παρόμοια εικόνα δίνουν έρευνες κοινού για την επισκεψιμότητα διαφόρων μουσείων (αρχαιολογικών, βυζαντινών, λαογραφικών κ.τ.λ.) της Ελλάδας (Δοξανάκη 2011, Μουσιώνη 2009: 72, Σολομών et al. 2010: 209).

Ένα επιπλέον θέμα που διερευνήθηκε σχετικά με τους *ενεργούς επισκέπτες* (38,2%) του AMI είναι η συχνότητα της επίσκεψης σε αυτό, εντός των τελευταίων πέντε ετών. Αυτό που διαπιστώνουμε είναι ότι περισσότεροι από αυτούς (64,75%) είναι *περιστασιακοί* καθώς το έχουν επισκεφτεί πριν από 1 -5 χρόνια (**βλ. Πίνακας 10 & Γράφημα 2**). Παρόμοια συμπεράσματα με αυξημένο ποσοστό των περιστασιακών επισκεπτών προκύπτουν και στην έρευνα των Σταματέλου & Φιλιππούση για το Βυζαντινό & Χριστιανικό Μουσείο (Σταματέλου & Φιλιππούση 2007), καθώς και στην έρευνα της Δοξακάκη για τα αρχαιολογικά μουσεία της Αθήνας (Δοξακάκη 2013: 63).

Το γεγονός της αυξημένης επισκεψιμότητας τα τελευταία χρόνια θα μπορούσε να αποδοθεί στην επανέκθεση, που πραγματοποιήθηκε το 2009. Η μουσειολογικά και μουσειογραφικά ανανεωμένη έκθεση του AMI προσέλαβε μία ιδιαίτερη επικοινωνιακή δυναμική, στην απόπειρα προσέλκυσης και νέων επισκεπτών και φαίνεται να έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον της τοπικής κοινότητας και να συντέλεσε θετικά στην αύξηση της επισκεψιμότητας. Το στοιχείο αυτό προκύπτει και από την διερεύνηση του χρόνου πραγματοποίησης της τελευταίας επίσκεψης στο AMI (**βλ. Πίνακας 9**), στην οποία η απάντηση τα τελευταία 1-5 χρόνια προηγείται εμφανώς από την απάντηση που αφορά στην αμέσως προηγούμενη πενταετία (6-10 χρόνια). Ο ρόλος της επανέκθεσης στην προσέλκυση επισκεπτών έχει διατυπωθεί και στην έρευνα του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης (Αδάμ Βελήνη et al. 2009: 65, Σολομών et al. 2010: 210). Ωστόσο, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η αυξημένη επισκεψιμότητα που δείχνει να είχε το Μουσείο με αφορμή την επανέκθεση,

εμφανίζει ένα πρόσκαιρο χαρακτήρα και το μεγαλύτερο ποσοστό της δεν φαίνεται να καταγράφεται στους *σημερινούς συχνούς* επισκέπτες του Μουσείου, οι οποίοι αποτελούν μόλις το 4% του συνολικού δείγματός μας (**βλ. Πίνακας 11**).

6.2. Το προφίλ των επισκεπτών και μη-επισκεπτών του AMI

Ένα από τα πρώτα ζητήματα που τίθενται στην έρευνα είναι τα χαρακτηριστικά των διαφορετικών υποομάδων, η ποικιλία των οποίων συγκαλύπτεται από τον όρο «το κοινό των μουσείων». Θα επιχειρήσουμε μια καταγραφή και αξιολόγηση των κατηγοριών *επισκεπτών* και *μη-επισκεπτών* σε δημογραφικό επίπεδο, ώστε να κατανοηθούν οι πιθανές διαφοροποιήσεις. Στόχος είναι να διερευνηθεί εις βάθος ο βαθμός επίσκεψης στο AMI, ενώ παράλληλα τα στοιχεία αυτά μπορεί να χρησιμεύσουν για μελλοντικά προγράμματα του AMI, ώστε αυτό να ανταποκρίνεται καλύτερα στις ανάγκες των επισκεπτών του, αλλά και να βρει τρόπους για να προσελκύσει και αυτούς που δεν το επισκέπτονται.

Όπως έχει διατυπωθεί από έρευνες του εξωτερικού (Bourdieu και Darbel 1991, Merriman 1991, Black 2009), αλλά και από πρόσφατες έρευνες επισκεπτών στη χώρα μας (Σολομών et al. 2010: 208, Δοξανάκη 2013: 64, 65, Φιλιππούση & Σταματέλου 2007, Γκότσης 2007: 39, Γάτου 2009: 61, Κωστή 2009: 54), οι επισκέψεις στα μουσεία δεν είναι ισότιμα κατανεμημένες στον πληθυσμό και ως ένα βαθμό αποτελούν συνάρτηση των δημογραφικών χαρακτηριστικών του κοινού. Σύμφωνα λοιπόν με τα ποσοτικά στοιχεία της παρούσας έρευνας, ο βαθμός συμμετοχής στη μουσειακή επίσκεψη διαφοροποιείται με βάση τα κοινωνικο-δημογραφικά στοιχεία του πληθυσμού.

6.2.1. Το φύλο των υποομάδων του κοινού

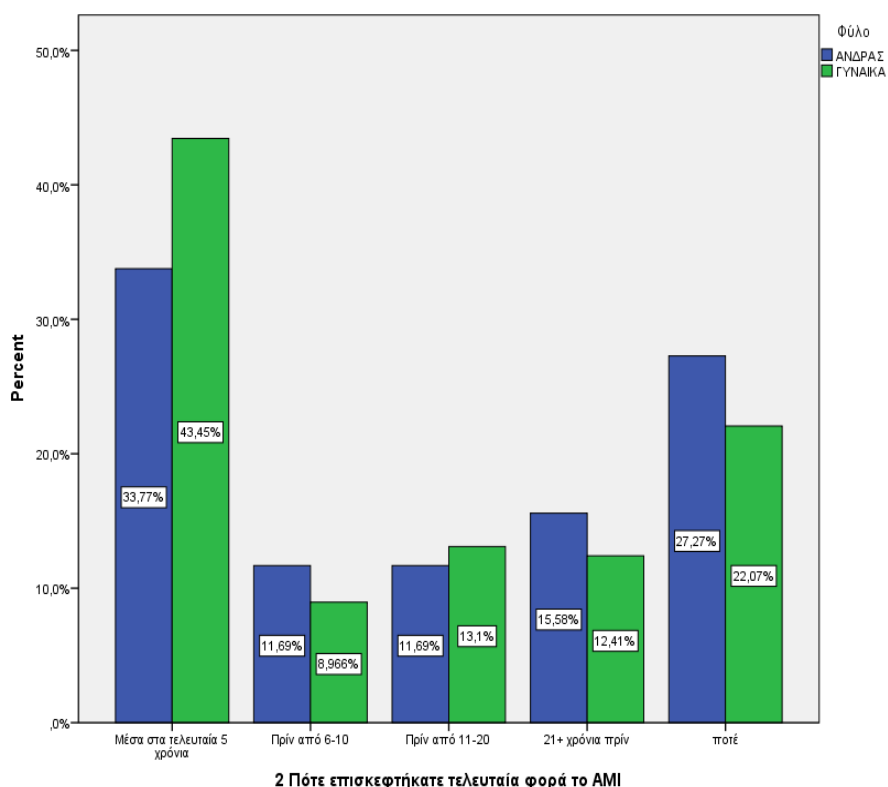
Καθώς το φύλο αποτελεί συχνά ισχυρό διαχωριστικό παράγοντα, ο οποίος επιβάλλει ή ωθεί προς συγκεκριμένους ρόλους και διαφοροποιεί τις επιλογές των πολιτών όσον αφορά στις δραστηριότητες που επιλέγουν να κάνουν στον ελεύθερο

χρόνου τους (Πρέντου 2009), κρίθηκε απαραίτητο να εξετασθεί κατά πόσο αυτό ισχύει στην περίπτωση του AMI. Όπως φαίνεται και στον **Πίνακα 28** και το **Γράφημα 15**, οι γυναίκες αντιπροσωπεύονται περισσότερο μεταξύ των ενεργών επισκεπτών του AMI με ποσοστό 43,4% ενώ οι άνδρες με ποσοστό 33,8%. Όσον αφορά τους μη ενεργούς επισκέπτες²⁶ του AMI, αυτοί είναι κυρίως άνδρες με ποσοστό 39% και λιγότερο γυναίκες με ποσοστό 34,5%. Οι περισσότεροι μη-επισκέπτες είναι επίσης άνδρες, σε ποσοστό 27,27%, ενώ οι γυναίκες σε ποσοστό 22,07%. Η διαφοροποίηση της συχνότητας προσέλευσης στο AMI σε συνάρτηση με το φύλο, επιβεβαιώνει τη συχνή αναφορά λοιπών ερευνών που υποστηρίζουν ότι οι γυναίκες είναι αυτές που αντιπροσωπεύονται σε μεγαλύτερο βαθμό στα αρχαιολογικά μουσεία (Black 2005: 27, Μουσιώνη 2009: 72, Σολομών et al. 2010:211, Δοξανάκη 2011, Σταματέλου & Φιλιπούση 2007), καθώς και η έρευνα της Ε. Μωυσιάδη που πραγματοποιήθηκε στο AMI το 2014 (Μωυσιάδη 2014: 66).

	Πότε επισκεφτήκατε τελευταία φορά το AMI;									
	Επισκέπτες		Μη ενεργοί επισκέπτες						Μη-επισκέπτες	
	Μέσα στα τελευταία 5 χρόνια		Πριν από 6-10 χρόνια		Πριν από 11-20 χρόνια		21+ χρόνια πριν		ποτέ	
	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %
ΑΝΔΡΑΣ	52	33,8%	18	11,7%	18	11,7%	24	15,6%	42	27,3%
ΓΥΝΑΙΚΑ	63	43,4%	13	9,0%	19	13,1%	18	12,4%	32	22,1%

Πίνακας 28: Η κατανομή των απαντήσεων ανά φύλο και χρόνο πραγματοποίησης τελευταίας επίσκεψης.

²⁶ Στον πίνακα 28 και στο γράφημα 14 φαίνεται η κατανομή των ερωτηθέντων ανά φύλο σε όλες τις υποομάδες των μη ενεργών επισκεπτών.

Γράφημα 15: Η κατανομή των απαντήσεων ανά φύλο και χρόνο πραγματοποίησης τελευταίας επίσκεψης.

6.2.2. Οι ηλικιακές ομάδες των υποομάδων του κοινού

Όπως φαίνεται και στον **Πίνακα 29**, οι περισσότερες ηλικιακές κατηγορίες επισκέπτονται το AMI. Εντούτοις, η έρευνα κατάδειξε ότι η επίσκεψη σε αυτό δεν αποτελεί μία συνήθεια που επιτελείται στον ίδιο βαθμό από όλες τις ηλικίες. Οι *ενεργοί επισκέπτες* ανήκουν κυρίως στις ηλικιακές ομάδες 35-50 και 18-35 (με ποσοστά 54,3% και 41,3% αντίστοιχα).²⁷ Σε μικρότερα ποσοστά αντιπροσωπεύονται μεταξύ των ενεργών επισκεπτών τα άτομα ηλικίας 51-64 (33,3%) και τα άτομα πάνω από 65 ετών (23,6%).

Οι *μη ενεργοί επισκέπτες* είναι κατανεμημένοι σχεδόν σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, ωστόσο κατά κύριο λόγο ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 51-64 (με ποσοστό 47,43%) και ακολούθως στην ηλικιακή ομάδα 18-34 (με ποσοστό 38,09%). Τέλος οι *μη-επισκέπτες* ανήκουν κυρίως στην ηλικιακή ομάδα των άνω των 65 ετών (50,3%) και ακολούθως στην ηλικιακή ομάδα 18-34 (20,6%). Το ½ των ηλικιωμένων

²⁷ Τα ποσοστά αφορούν επί του συνολικού αριθμού ατόμων των αντίστοιχων ηλικιακών ομάδων.

συμμετεχόντων στην έρευνά μας --και πιθανότατα και του συνόλου των ηλικιωμένων της πόλης-- δεν έχουν επισκεφτεί ποτέ το AMI (**Πίνακας 29**). Τα στοιχεία αυτά επίσης συνάδουν με άλλες έρευνες επισκεπτών που έχουν διεξαχθεί στην Ελλάδα (Δοξανάκη 2013: 64, Σολομών et al. 2010: 208, Γάτου 2009: 61, Κωστή 2009: 54) αλλά και στο εξωτερικό (Merriman 1989β: 152), από τις οποίες προκύπτει ότι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία είναι αυτοί που κυρίως υποεκπροσωπούνται στα μουσεία.

Μία σημαντική παράμετρος που χαρακτηρίζει τους ηλικιωμένους είναι η συνταξιοδότησή τους, η οποία πέραν της απόσυρσης από την αγορά εργασίας σημαίνει συχνά και την απόσυρση και από την κοινωνική ζωή (Merriman 1991: 57-58). Κύριο στοιχείο που αλληλοεπιδρά, επίσης με την ηλικία είναι αυτό του αναλφαβητισμού. Ο ηλικιωμένος αναλφάβητος κινδυνεύει να αποκλειστεί από την απόλαυση των πολιτισμικών αγαθών. Η δυνατότητα να συνδεθεί μέσω της μουσειακής επίσκεψης με την αρχαιολογική πολιτιστική κληρονομιά είναι περιορισμένη. Πολύ περισσότερο, όταν την ερμηνεία αυτής της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα στο μουσείο την πραγματοποιούν άλλοι, χωρίς τη συμμετοχή του και με βασική προϋπόθεση τη γνώση του γραπτού λόγου.

		Πότε επισκεφτήκατε τελευταία φορά το AMI;									
		<i>Επισκέπτες</i>		<i>Μη ενεργοί επισκέπτες</i>						<i>Μη-επισκέπτες</i>	
		Μέσα στα τελευταία 5 χρόνια		Πριν από 6-10 χρόνια		Πριν από 11-20 χρόνια		21+ χρόνια πριν		ποτέ	
		Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %
Ηλικία	18-34	26	41,3%	8	12,7%	11	17,5%	5	7,9%	13	20,6%
	35-50	48	54,3%	10	10,9%	10	10,9%	11	12,0%	13	11,1%
	51-64	26	33,3%	10	12,8%	11	14,1%	16	20,5%	15	19,2%
	65+	15	23,6%	3	4,6%	4	6,2%	10	15,4%	33	50,3%

Πίνακας 29: Η κατανομή των απαντήσεων ανά ηλικιακή ομάδα και χρόνο πραγματοποίησης τελευταίας επίσκεψης.

6.2.3. Το επίπεδο εκπαίδευσης των υποομάδων του κοινού

Τρίτος παράγοντας που εξετάστηκε στην έρευνα σε σχέση με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά είναι το επίπεδο εκπαίδευσης των συμμετεχόντων (**Πίνακας 30 και Γράφημα 16**).

Οι ενεργοί επισκέπτες του AMI είναι κυρίως απόφοιτοι ΑΕΙ (50 άτομα) και ακολούθως απόφοιτοι Λυκείου (28 άτομα) και κάτοχοι μεταπτυχιακού και διδακτορικού τίτλου (14 άτομα). Πολύ μικρότερο ποσοστό των αποφοίτων δημοτικού (3 άτομα) συγκαταλέγεται σήμερα μεταξύ των ενεργών επισκεπτών του AMI. Παρόμοια συμπεράσματα προκύπτουν και από άλλες πρόσφατες έρευνες επισκεπτών στη χώρα μας (Γάτου 2009: 60, 61, Σολομών et al. 2010: 208, Δοξανάκη 2013: 63, 65, Γκότσης 2007: 39, Σταματέλου & Φιλιπούση 2007). Τα στοιχεία αυτά δείχνουν πως τουλάχιστον τα υπό εξέταση μουσεία συνεχίζουν --όπως έχει καταδείξει η μελέτη των Merriman (1991) και των Bourdieu και Darbel (1991)-- να προσελκύουν κυρίως το μορφωμένο κοινό, για το οποίο, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γκότσης, «η επίσκεψη στο μουσείο συνιστά ένα μέσο για την συμβολική επικύρωση του ανώτερου κοινωνικού του ρόλου» (2007: 39).

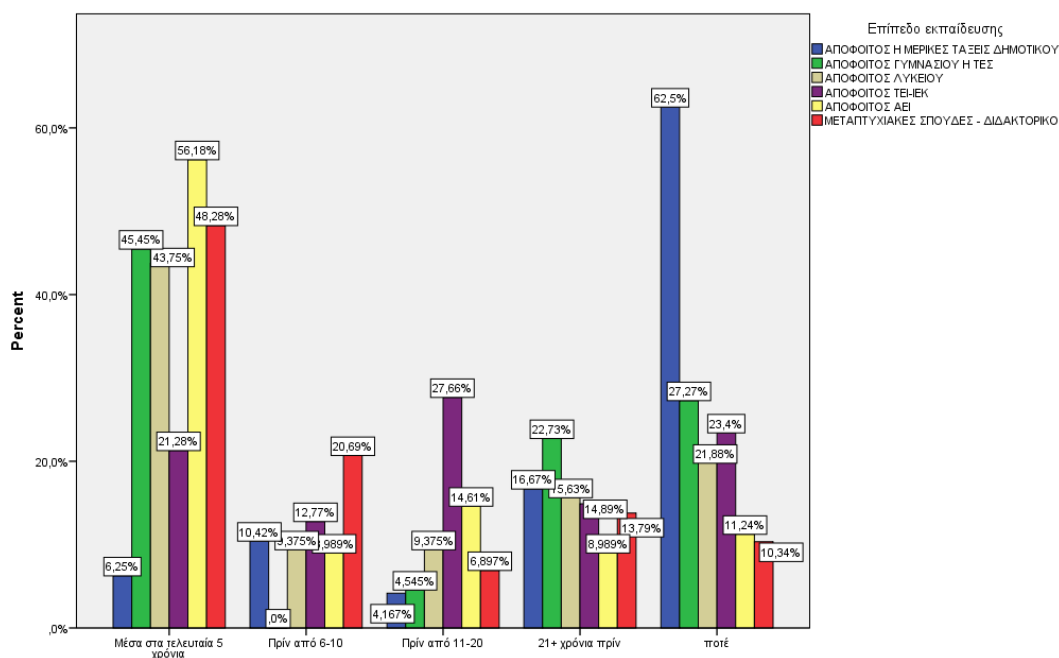
Όσον αφορά τους μη ενεργούς επισκέπτες, είναι κατανοημένοι σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, χωρίς να αποτυπώνεται μια άμεση συνάρτηση μεταξύ επίσκεψης και επιπέδου εκπαίδευσης. Οφείλουμε να επισημάνουμε επίσης, ότι μεταξύ των μη ενεργών επισκεπτών του AMI είναι και μεγάλο τμήμα ατόμων με υψηλό μορφωτικό επίπεδο, γεγονός που σημαίνει ότι η αποχή από τη μουσειακή επίσκεψη δεν αποτελεί αποκλειστική συνάρτηση του μορφωτικού επιπέδου αλλά και άλλων παραγόντων που οφείλουμε να εξετάσουμε.

Η σύνδεση του επιπέδου εκπαίδευσης με τη συχνότητα επίσκεψης αποτυπώνεται πιο ξεκάθαρα μεταξύ των μη-επισκεπτών του AMI. Τα άτομα που δεν έχουν επισκεφτεί ποτέ το AMI ανήκουν κυρίως στη χαμηλότερη βαθμίδα εκπαίδευσης. Το 62,5% των απόφοιτων δημοτικού ή μερικών τάξεων του δημοτικού ή αναλφάβητων δεν έχουν επισκεφτεί ποτέ το AMI. Αντιστρόφως, τα άτομα με ανώτερο μορφωτικό επίπεδο είναι εμφανώς λιγότερα μεταξύ των μη-επισκεπτών του

AMI. Επιπλέον παρατηρούμε ότι όσο ανεβαίνει το μορφωτικό επίπεδο, τόσο λιγότερα συναντούμε τα άτομα αυτά στους *μη-επισκέπτες*. Σύμφωνα με τη θεωρία του P. Bourdieu, (Bourdieu & Darbel 1991), τα άτομα που στερούνται το εκπαιδευτικό ή οικογενειακό υπόβαθρο παραμένουν χωρίς τα εφόδια που απαιτούνται για να αποκτήσουν την «κατάλληλη» πολιτιστική συμπεριφορά. Το γεγονός αυτό εγείρει προβληματισμό σε σχέση με την κοινωνική ένταξη και συμμετοχή των αναλφάβητων ή των χαμηλού μορφωτικού επιπέδου ατόμων, σε μια κοινωνία όπου η μόρφωσή έχει ιδιαίτερη σημασία για τη συμμετοχή σε ποικίλες δραστηριότητες και κυρίως σε αυτές που σχετίζονται με τον πολιτισμό.

Επίπεδο εκπαίδευσης	Πότε επισκεφτήκατε τελευταία φορά το AMI;									
	<i>Επισκέπτες</i>		<i>Μη ενεργοί επισκέπτες</i>						<i>Μη-επισκέπτες</i>	
	Μέσα στα τελευταία 5 χρόνια		Πρίν από 6-10		Πρίν από 11-20		21+ χρόνια πριν		ποτέ	
	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ Η ΜΕΡΙΚΕΣ ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	3	6,2%	5	10,4%	2	4,2%	8	16,7%	30	62,5%
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ Η ΤΕΣ	10	45,5%	0	0,0%	1	4,5%	5	22,7%	6	27,3%
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	28	43,8%	6	9,4%	6	9,4%	10	15,6%	14	21,9%
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΤΕΙ-ΙΕΚ	10	21,3%	6	12,8%	13	27,7%	7	14,9%	11	23,4%
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΑΕΙ	50	56,2%	8	9,0%	13	14,6%	8	9,0%	10	11,2%
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ - ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟ	14	48,3%	6	20,7%	2	6,9%	4	13,8%	3	10,3%

Πίνακας 30: Η κατανομή των απαντήσεων ανά επίπεδο εκπαίδευσης και χρόνο πραγματοποίησης της τελευταίας επίσκεψης.

Γράφημα 16: Η κατανομή των απαντήσεων ανά επίπεδο εκπαίδευσης και χρόνο πραγματοποίησης της τελευταίας επίσκεψης.

6.2.4. Η θέση στην απασχόληση των υποομάδων του κοινού

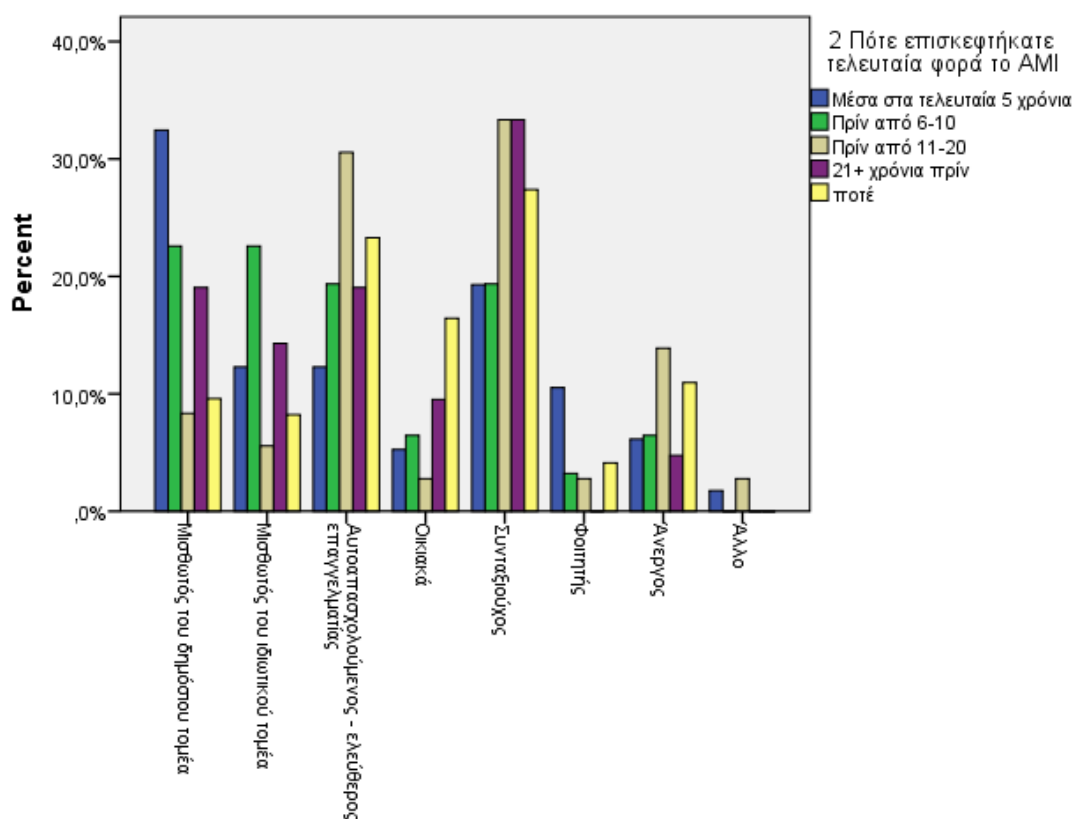
Όσον αφορά την επαγγελματική κατάσταση των ερωτώμενων μας, οι ενεργοί επισκέπτες του AMI είναι στην πλειονότητά τους μισθωτοί του δημοσίου τομέα (37 άτομα), μισθωτοί του ιδιωτικού τομέα (14 άτομα) αλλά και συνταξιούχοι (22 άτομα). Επιπλέον παρατηρούμε ότι το 70,6% των φοιτητών του δείγματός μας (12 άτομα) είναι ενεργοί επισκέπτες, ενώ μόλις 2 άτομα (φοιτητές) κατατάσσονται στους μη ενεργούς και 3 άτομα στους μη-επισκέπτες (**Πίνακας 31** και **Γράφημα 17**).

Οι μη ενεργοί είναι κυρίως συνταξιούχοι (32 άτομα) και αυτοαπασχολούμενοι/ελεύθεροι επαγγελματίες (25 άτομα). Στις ίδιες κατηγορίες ανήκουν κυρίως και οι μη-επισκέπτες, οι οποίοι είναι κυρίως συνταξιούχοι (20 άτομα) και αυτοαπασχολούμενοι/ελεύθεροι επαγγελματίες (17 άτομα). Επίσης, παρατηρώντας καλύτερα την κατανομή των μη-επισκεπτών σύμφωνα με τη θέση στην απασχόληση, διαπιστώνουμε ότι το 48% των ερωτώμενων που δηλώνουν ως απασχόληση οικιακά δεν έχουν επισκεφτεί ποτέ το AMI.

Παρατηρείται λοιπόν επίδραση στην επισκεψιμότητα σε σχέση με το κοινωνικό προφίλ των συμμετεχόντων. Οι περισσότερες έρευνες συμφωνούν ότι οι επισκέψεις στα μουσεία πραγματοποιούνται από ένα μη αντιπροσωπευτικό --κοινωνικά-- κοινό, που ανήκει κυρίως στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις (Bourdieu και Darbel 1991· Merriman 1991).

Ποια είναι η θέση σας στην απασχόληση;	Πότε επισκεφτήκατε τελευταία φορά το AMI;									
	Μέσα στα τελευταία 5 χρόνια		Πριν από 6-10		Πριν από 11-20		21+ χρόνια πριν		ποτέ	
	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %
Μισθωτός του δημόσιου τομέα	37	59,7%	7	11,3%	3	4,8%	8	12,9%	7	11,3%
Μισθωτός του ιδιωτικού τομέα	14	40,0%	7	20,0%	2	5,7%	6	17,1%	6	17,1%
Αυτοαπασχολούμενος - ελεύθερος επαγγελματίας	14	25,0%	6	10,7%	11	19,6%	8	14,3%	17	30,4%
Οικιακά	6	24,0%	2	8,0%	1	4,0%	4	16,0%	12	48,0%
Συνταξιούχος	22	29,7%	6	8,1%	12	16,2%	14	18,9%	20	27,0%
Φοιτητής	12	70,6%	1	5,9%	1	5,9%	0	0,0%	3	17,6%
Άνεργος	7	29,2%	2	8,3%	5	20,8%	2	8,3%	8	33,3%
Άλλο	2	66,7%	0	0,0%	1	33,3%	0	0,0%	0	0,0%

Πίνακας 31: Η κατανομή των απαντήσεων ανά επάγγελμα και χρόνο πραγματοποίησης της τελευταίας επίσκεψης.

Γράφημα 17: Η κατανομή των απαντήσεων ανά επάγγελμα και χρόνο πραγματοποίησης της τελευταίας επίσκεψης.

6.2.5. Το προφίλ των ενεργών επισκεπτών

Θα προσπαθήσουμε επίσης να εξετάσουμε το προφίλ των υποομάδων των ενεργών επισκεπτών του AMI. Σημειώνουμε, ωστόσο, ότι το δείγμα μας για κάποιες υποομάδες είναι μικρό και τα συμπεράσματά μας πιθανώς να μη είναι ασφαλή και αντιπροσωπευτικά, μπορούν να μας δώσουν ωστόσο μια βασική εικόνα.

Οι *συχνοί επισκέπτες* (12 άτομα) είναι κατά κύριο λόγο άνδρες (8 άτομα) (Πίνακας 32), ανήκουν κυρίως στην ηλικιακή ομάδα 35-50 (5 άτομα) (Πίνακας 33) και είναι κυρίως απόφοιτοι ΑΕΙ (5 άτομα)(Πίνακας 34).

Οι *τακτικοί επισκέπτες* (28 άτομα) είναι κυρίως γυναίκες (18 άτομα) (Πίνακας 35), είναι κατανεμημένοι σχεδόν ισόποσα σε όλες τις ηλικιακές ομάδες (Πίνακας 36) με μικρό προβάδισμα στην ηλικιακή ομάδα 35-50 (9 άτομα) και είναι κυρίως απόφοιτοι ΑΕΙ (12 άτομα) (Πίνακας 37).

Οι *περιστασιακοί επισκέπτες*, που αποτελούν το μεγαλύτερο τμήμα των ενεργών επισκεπτών (79 άτομα), είναι κυρίως γυναίκες (46 άτομα) (Πίνακας 38), ανήκουν κυρίως στην ηλικιακή ομάδα 35-50 (28 άτομα) (Πίνακας 39) και είναι κυρίως απόφοιτοι ΑΕΙ (35 άτομα) και ακολούθως απόφοιτοι Λυκείου (20 άτομα) (Πίνακας 40).

Αυτό που προκύπτει και από τις τρεις υποομάδες είναι ότι οι *ενεργοί επισκέπτες* του AMI είναι κυρίως απόφοιτοι ΑΕΙ και ανήκουν κυρίως στην ηλικιακή ομάδα 35 – 50.

Ωστόσο, η μελέτη των δημογραφικών παραγόντων, παρότι αποτελεί ισχυρή ένδειξη των στάσεων του κοινού, από μόνη της δεν κρίνεται αρκετή ως ερμηνευτική προσέγγιση. Τα κίνητρα και οι ανασταλτικοί λόγοι, όσον αφορά την επίσκεψη στο μουσείο, σχετίζονται με πλήθος άλλων παραγόντων, που οφείλουμε να εξετάσουμε.

Πόσο συχνά επισκέπτεστε το AMI; «Τρεις ή περισσότερες φορές το χρόνο»					
Φύλο		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΑΝΔΡΑΣ	8	66,7	66,7	66,7
	ΓΥΝΑΙΚΑ	4	33,3	33,3	100,0
	Total	12	100,0	100,0	

Πίνακας 32: Η κατανομή των *συχνών επισκεπτών*, ανά Φύλο.

Πόσο συχνά επισκέπτεστε το ΑΜΙ; «Τρείς ή περισσότερες φορές το χρόνο»				
Ηλικία	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 18-34	4	33,3	33,3	33,3
35-50	5	41,7	41,7	75,0
51-64	1	8,3	8,3	83,3
65+	2	16,7	16,7	100,0
Total	12	100,0	100,0	

Πίνακας 33: Η κατανομή των συχνών επισκεπτών, ανά ηλικιακή ομάδα.

Πόσο συχνά επισκέπτεστε το ΑΜΙ; «Τρείς ή περισσότερες φορές το χρόνο»				
Επίπεδο εκπαίδευσης	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ Η ΜΕΡΙΚΕΣ ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	1	8,3	8,3	8,3
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	3	25,0	25,0	33,3
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΤΕΙ-ΙΕΚ	1	8,3	8,3	41,7
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΑΕΙ	5	41,7	41,7	83,3
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ - ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟ	2	16,7	16,7	100,0
Total	12	100,0	100,0	

Πίνακας 34: Η κατανομή των συχνών επισκεπτών, ανά επίπεδο εκπαίδευσης.

Πόσο συχνά επισκέπτεστε το ΑΜΙ; «Μία ή δύο φορές το χρόνο»				
Φύλο	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ΑΝΔΡΑΣ	13	41,9	41,9	41,9
ΓΥΝΑΙΚΑ	18	58,1	58,1	100,0
Total	31	100,0	100,0	

Πίνακας 35: Η κατανομή των τακτικών επισκεπτών, ανά Φύλο.

Πόσο συχνά επισκέπτεστε το ΑΜΙ; «Μία ή δύο φορές το χρόνο»				
Ηλικία	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 18-34	7	22,6	22,6	22,6
35-50	9	29,0	29,0	51,6
51-64	8	25,8	25,8	77,4
65+	7	22,6	22,6	100,0
Total	31	100,0	100,0	

Πίνακας 36: Η κατανομή των τακτικών επισκεπτών, ανά ηλικιακή ομάδα.

Πόσο συχνά επισκέπτεστε το ΑΜΙ; «Μία ή δύο φορές το χρόνο»				
Επίπεδο εκπαίδευσης	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ Η ΤΕΣ	4	12,9	12,9	12,9
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	6	19,4	19,4	32,3
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΤΕΙ-ΙΕΚ	3	9,7	9,7	41,9
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΑΕΙ	12	38,7	38,7	80,6
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ	6	19,4	19,4	100,0
ΣΠΟΥΔΕΣ - ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟ				
Total	31	100,0	100,0	

Πίνακας 37: Η κατανομή των τακτικών επισκεπτών, ανά επίπεδο εκπαίδευσης .

Πόσο συχνά επισκέπτεστε το ΑΜΙ; «Η τελευταία επίσκεψη έγινε πριν από 1- 5 χρόνια»				
Φύλο	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ΑΝΔΡΑΣ	33	41,8	41,8	41,8
ΓΥΝΑΙΚΑ	46	58,2	58,2	100,0
Total	79	100,0	100,0	

Πίνακας 38: Η κατανομή των περιστασιακών επισκεπτών, ανά Φύλο.

Πόσο συχνά επισκέπτεστε το ΑΜΙ; «Η τελευταία επίσκεψη έγινε πριν από 1- 5 χρόνια»				
Ηλικία	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
18-34	17	21,5	21,5	21,5
35-50	28	35,4	35,4	57,0
Valid 51-64	17	21,5	21,5	78,5
65+	17	21,5	21,5	100,0
Total	79	100,0	100,0	

Πίνακας 39: Η κατανομή των περιστασιακών επισκεπτών, ανά ηλικιακή ομάδα.

Πόσο συχνά επισκέπτεστε το ΑΜΙ; «Η τελευταία επίσκεψη έγινε πριν από 1- 5 χρόνια»				
Επίπεδο εκπαίδευσης	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ Η ΜΕΡΙΚΕΣ ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	4	5,1	5,1	5,1
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ Η ΤΕΣ	6	7,6	7,6	12,7
Valid ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	20	25,3	25,3	38,0
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΤΕΙ-ΙΕΚ	9	11,4	11,4	49,4
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΑΕΙ	35	44,3	44,3	93,7
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ - ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟ	5	6,3	6,3	100,0
Total	79	100,0	100,0	

Πίνακας 40: Η κατανομή των περιστασιακών επισκεπτών, ανά επίπεδο εκπαίδευσης.

6.3. Κίνητρα επίσκεψης στο AMI

Ιδιαίτερα σημαντικό για την έρευνά μας είναι να διερευνήσουμε καλύτερα τη διαδικασία επίσκεψης στο AMI και κυρίως τους παράγοντες εκείνους που συντελούν στην πραγματοποίησή της.

Όπως προέκυψε από την έρευνα (**βλ. Πίνακας 15 και Γράφημα 5**) ως κυριότεροι λόγοι επίσκεψης του AMI τα τελευταία πέντε χρόνια διατυπώθηκαν η συνοδεία άλλων (φίλων, τουριστών, οικογένειας, παιδιών)(17,77%), το γενικό ενδιαφέρον για το παρελθόν και τις αρχαιότητες (14,98%) και το ειδικό ενδιαφέρον για τις αρχαιότητες της Ηπείρου (12,89%). Από αυτά προκύπτουν σημαντικά στοιχεία α) για την κοινωνική διάσταση της επίσκεψης στο μουσείο αλλά και β) για τον σημαντικό ρόλο που προσδίδει το κοινό στις αρχαιότητες (γενικά και ειδικά της Ηπείρου) και το βαθμό που αυτός συμβάλλει στην πραγματοποίηση της επίσκεψης.

6.3.1. Κίνητρα της ενεργού συμμετοχής

Όπως έχει διατυπωθεί στις μελέτες επισκεπτών τα τελευταία χρόνια, τα μουσεία δεν αποτελούν μέρη μόνο για να γνωρίσει κανείς συγκεκριμένες εκθέσεις και συλλογές και να έρθει σε επαφή με το παρελθόν, αλλά και μέρη που ευνοούν την κοινωνική συναναστροφή και αλληλεπίδραση μεταξύ των ατόμων (Hood 1983, Falk 1993). Επιπλέον, η επίσκεψη στο μουσείο εντάσσεται συχνά μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ψυχαγωγίας (Falk & Dierking 1992, Mc Manus 1996, 59-60). Στην έρευνά μας το 17,77% δηλώνει ότι έχει επισκεφτεί το AMI *με παρέα/με την οικογένεια/με φίλους/με τουρίστες* (**βλ. Πίνακα 15 και Γράφημα 5**), αποτυπώνοντας την κοινωνική διάσταση της μουσειακής επίσκεψης ως δραστηριότητας κοινωνικής συναναστροφής και αλληλεπίδρασης με άλλους ανθρώπους. Επιπλέον, η επίσκεψη ως μέρος οργανωμένης δράσης κάποιου συλλόγου, που αφορά ποσοστό 6,27%, αποτελεί πρωτίστως συμμετοχική κοινωνική δραστηριότητα, η οποία εντάσσεται στο πλαίσιο

της κοινωνικής διάστασης της μουσειακής επίσκεψης. Όπως έχει επισημάνει η Hood (1983: 54), το κριτήριο της κοινωνικοποίησης και της κοινωνικής αλληλεπίδρασης αποτελεί σημαντικό παράγοντα στις επιλογές διαχείρισης του ελεύθερου χρόνου των ατόμων και κυρίως των *μη-επισκεπτών* των μουσείων. Η ερευνά μας, όπως και άλλες έρευνες επισκεπτών στην χώρα μας (Αδάμ – Βελένη et al. 2009: 65, Τούρτα & Ζαρκαλή 2009: 69) καταδεικνύει τη σημασία της κοινωνικής συναναστροφής ως παράγοντα που επηρεάζει τις επιλογές των επισκεπτών.

Οι δυο επόμενες δημοφιλέστερες αιτίες που διατυπώθηκαν για την πραγματοποίηση της επίσκεψης στο AMI είναι *το ενδιαφέρον για τις αρχαιότητες και τις αρχαιότητες της Ηπείρου*, οι οποίες συνολικά συγκεντρώνουν ποσοστό 27,87% **(βλ. Πίνακα 15 και Γράφημα 5)**. Σε μια πρώτη ανάγνωση, θα έλεγε κανείς ότι λογικά αποτυπώνεται το *ενδιαφέρον για τις αρχαιότητες* ως κίνητρο για την επίσκεψη στο AMI, καθώς πρόκειται για ένα Αρχαιολογικό Μουσείο που θεματικά επικεντρώνεται στις αρχαιότητες. Οι επισκέπτες έχουν συχνά ένα ειδικό ενδιαφέρον ως κίνητρο και για το λόγο αυτό πραγματοποιούν επισκέψεις που είναι σαφώς προγραμματισμένες από πριν και κυρίως παρακινούνται από το κίνητρο της μάθησης. Είναι γεγονός ότι οι εκπαιδευτικές δράσεις του μουσείου ενδιαφέρουν και έλκουν το κοινό, όπως αποτυπώνεται και σε άλλες έρευνες κοινού (Μουσιώνη 2007: 72) και το αίτημα της δια βίου μάθησης υπαγορεύει την ανάγκη υιοθέτησης σύγχρονης εκπαιδευτικής πολιτικής.

Πέραν όμως από το κίνητρο της μάθησης, *το ενδιαφέρον του κοινού για τις αρχαιότητες*, το οποίο αποτελεί σημαντικό κίνητρο επίσκεψης στο AMI, μπορεί να ερμηνευτεί και σε σχέση με άλλους παράγοντες. Ο καθοριστικός (πολιτικός και συμβολικός) ρόλος που έχουν διαδραματίσει οι αρχαιότητες στη διαμόρφωση του «εθνικού φαντασιακού» (Χαμηλάκης 2012), και η συμβολική αξία την οποία κατέχουν στη συνείδηση των Ελλήνων (Hamilakis & Yalougi 1996), φαίνεται να επηρεάζει την απόφαση επίσκεψης σε ένα αρχαιολογικό μουσείο, έστω ενός μικρού (τουλάχιστον για την περίπτωση του AMI) αλλά παγιωμένου μέρους του κοινού. Όπως χαρακτηριστικά σχολιάζει η Χουρμουζιάδη, «για τον Έλληνα, η επίσκεψη σε ένα αρχαιολογικό Μουσείο αποτελεί ένα είδος απότισης τιμής στους αρχαίους Έλληνες, στους οποίους χρωστάμε την σημερινή εθνική μας υπόσταση (Χουρμουζιάδη 2006β: 310). Εν κατακλείδι, σημαντικός προτρεπτικός παράγοντα συμμετοχής στο AMI είναι η ιδέα της επαφής με το παρελθόν, όχι όμως τόσο με ένα προσωπικό αλλά με ένα

εθνικό (ή τοπικό) παρελθόν, που, παρά το γεγονός ότι στην πλειονότητά του το κοινό της πόλης το θεωρεί πολύ σημαντικό (**βλ. Πίνακας 18**), μεταφράζεται σε επίσκεψη στο AMI μόνο για μία περιορισμένη μερίδα του κοινού.

Ένας ακόμα παράγοντας που προσελκύει τους συχνούς επισκέπτες του AMI είναι οι περιοδικές του εκθέσεις (σε ποσοστό 9,76%), από τις οποίες ξεχώρισαν η έκθεση *Μύρτις* και η έκθεση του *Βασιλιά Πύρρου*. Η θεματική ανανέωση μέσω περιοδικών εκθέσεων αποτελεί σημαντικό κίνητρο επίσκεψης, κυρίως προς την κατεύθυνση διατήρησης μια συχνής, ζωντανής σχέσης με το κοινό. Η θετική επίδραση των ανανεωμένων εκθέσεων προκύπτει και από έρευνες αξιολόγησης που έχουν πραγματοποιηθεί σε μουσεία της χώρας (Γάτου 2009, Σταματέλου & Φιλιπούση 2007, Τούρτα & Ζαρκαλή 2009: 68,69, Σολομών et al. 2010: 209, 210). Όπως έχει αποτυπωθεί και στην έρευνα της Hood, οι *συχνοί επισκέπτες* θέτουν ως πιο σημαντικό κριτήριο στη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου τους αυτό της μάθησης και της απόκτησης νέων εμπειριών, τα οποία προσδοκούν να βρουν στο μουσείο (1983: 54) και κυρίως στις εναλλασσόμενες περιοδικές του εκθέσεις. Οι συχνές και ποικίλης θεματολογίας εκθέσεις των τελευταίων πέντε ετών του AMI κινούνται προς αυτή την κατεύθυνση και όπως αποτυπώνεται στην έρευνα έχουν απήχηση στους *ενεργούς του επισκέπτες*. Το ίδιο και τα εκπαιδευτικά προγράμματα, οι εκδηλώσεις και οι ομιλίες, οι οποίες παρουσιάζονται (σε ποσοστό 5,57%) ως κίνητρα επίσκεψης στο AMI την τελευταία πενταετία. Είναι γεγονός ότι το AMI έχει το «κοινό» του, το οποίο εστιάζει και δείχνει το ενδιαφέρον του για τις δράσεις του. Δυστυχώς όμως, πάρα τις προσπάθειές του, οι δράσεις αυτές δεν έχουν καταφέρει να κινητοποιήσουν τους *μη ενεργούς επισκέπτες* (35,6%), που έχουν πάνω από 6 χρόνια να το επισκεφτούν και παραμένουν αδρανείς. Παρόμοια είναι η στάση του κοινού του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου, που διαπιστώθηκε στην έρευνα των Σταματέλου & Φιλιπούση (2007), στην οποία αποτυπώθηκε τόσο το ενδιαφέρον του κοινού για ειδικότερα θέματα που σχετίζονται με την ιστορία των συλλογών του Μουσείου, όσο και η αδυναμία του να «κερδίσει» νέο κοινό, γεγονός που σχετίζεται με τον τρόπο που ασκεί συνολικά την επικοινωνιακή και ερμηνευτική πολιτική του.

6.3.2. Κίνητρα παλαιότερης επίσκεψης των μη ενεργών επισκεπτών

Ένα επιμέρους θέμα που εξετάστηκε στη έρευνά μας είναι η αφορμή με την οποία πραγματοποίησαν την παλαιότερη επίσκεψή τους στο AMI οι μη ενεργοί επισκέπτες.

Η διαπίστωση ότι οι ένα μέρος του σημερινού μη ενεργού κοινού επισκέφτηκε το AMI στο παρελθόν ως ενήλικας και με δική του πρωτοβουλία (37,3%) **(Πίνακας 14)** αποτελεί ενθαρρυντικό στοιχείο για τη γενικότερη στάση του απέναντι στο μουσείο. Ένα σημαντικό μέρος των ερωτώμενων έχει δείξει ενδιαφέρον για το AMI και έχει πραγματοποιήσει συνειδητά, τουλάχιστον μία μουσειακή επίσκεψη (έστω και παλαιά). Αυτό άλλωστε μπορεί να συνδέεται και με το γεγονός ότι πολλοί ανενεργοί επισκέπτες (όπως διαπιστώσαμε και προηγουμένως σε σχέση με τα δημογραφικά), διαθέτουν ένα υψηλό και μεσαίο μορφωτικό επίπεδο, γεγονός που φαίνεται να έχει συμβάλει προς την κατεύθυνση πραγματοποίησης της παλαιότερης αυτής επίσκεψής τους. Αυτό θα πρέπει να ληφθεί υπόψη από τη μεριά του AMI στην προσπάθεια διεύρυνσης του κοινού του και οι μη ενεργοί επισκέπτες του θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως οι κατεξοχήν δυνητικοί επισκέπτες του.

Ωστόσο, αυτό που θα πρέπει να μας προβληματίσει είναι κατά πόσο η εμπειρία της τελευταίας επίσκεψης λειτούργησε θετικά και ενθαρρυντικά για την πραγματοποίηση και επόμενων επισκέψεων. Όπως έχει υποστηριχθεί στη βιβλιογραφία, οι συνθήκες υπό τις οποίες το κοινό αποφασίζει αν θα επισκεφθεί ένα μουσείο εξαρτώνται από στερεοτυπικές αντιλήψεις για το θεσμό, που ως ένα βαθμό έχουν σχηματιστεί από την εμπειρία του παρελθόντος και επομένως από παλαιότερες επισκέψεις (Prince 1990).

Ο ίδιος προβληματισμός ανακύπτει και για όσους μη ενεργούς επισκέπτες, έχουν πραγματοποιήσει την τελευταία τους επίσκεψη στο AMI ως παιδιά στο πλαίσιο της τυπικής εκπαίδευσης (32,7%). Όπως έχει διαπιστωθεί και στην περίπτωση του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, το μεγαλύτερο μέρος του κοινού έχει επισκεφτεί το Μουσείο στα μαθητικά του χρόνια, γεγονός που καθιστά επιτακτική τη δημιουργία ουσιαστικών διαύλων επαναγνωριμίας με το αποστασιοποιημένο αυτό κοινό (Αδάμ-Βελένη et al. 2009: 65). Για πολλά χρόνια τα αρχαιολογικά μουσεία στην

Ελλάδα υπήρξαν εγκλωβισμένα σε μια περιορισμένη αντίληψη του εκπαιδευτικού τους ρόλου. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά, που στην πλειονότητά τους διακατέχονταν (ακόμα, σε μεγάλο βαθμό) από τις κυρίαρχες αναπαραστάσεις της εθνικής αφήγησης, χωρίς να προάγουν την κριτική αξιολόγηση και τη διαμόρφωση προσωπικών ερμηνειών του παρελθόντος, όχι μόνο έχουν αποστερήσει την αρχαιολογία από τα εκπαιδευτικά της οφέλη (Κασβίκης 2015: 344-345), αλλά φαίνεται να έχουν συντελέσει και αρνητικά τόσο στην πρόσληψη των αρχαιολογικών μουσείων από το κοινό, όσο και στην επισκεψιμότητά τους. Οι σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις, ωστόσο, έχουν επισημάνει ότι ο ρόλος της μουσειακής εμπειρίας που πραγματοποιείται στο πλαίσιο της τυπικής εκπαίδευσης δεν αφορά (ή καλύτερα δεν θα πρέπει να αφορά) μόνο στη γνώση και κατανόηση αλλά και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων, την διαμόρφωση συμπεριφορών, αξιών, την ευχαρίστηση, την έμπνευση και τη δημιουργικότητα (Hooper-Greenhill 2007).

6.4. Ανασταλτικοί παράγοντες επίσκεψης στο AMI

Η διερεύνηση των παραγόντων εκείνων που περιορίζουν τον βαθμό επίσκεψης αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους στόχους της έρευνάς μας. Όπως προκύπτει από την βιβλιογραφική έρευνα (Prince 1983: 240-243, Merriman 1991: 57-66), και αναλύθηκε στο σχετικό κεφάλαιο της εργασίας, τα εμπόδια επισκεψιμότητας κατατάσσονται σε δομικά/λειτουργικά και σε πολιτιστικά/εμπόδια συμπεριφοράς.

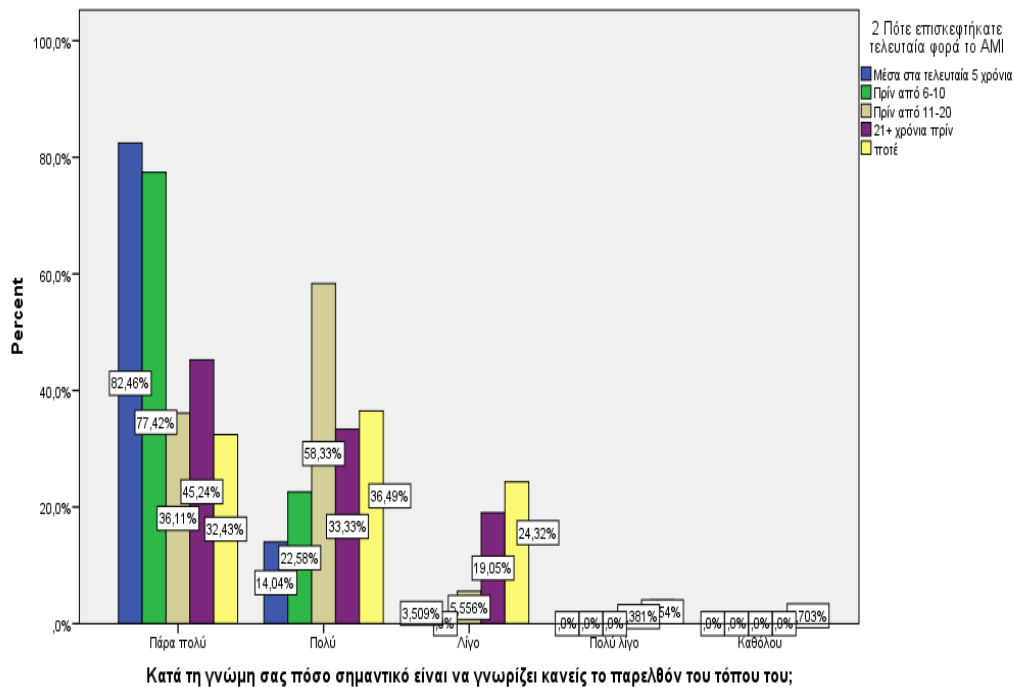
Στην πρώτη κατηγορία (δομικά/λειτουργικά) συμπεριλαμβάνονται οι εξωτερικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη δυνατότητα συμμετοχής σε μία δραστηριότητα. Στην έρευνά μας σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται οι απαντήσεις «δεν το γνωρίζω, δεν έχω ενημερωθεί για το έργο του/τις δράσεις του», «νομίζω ότι δεν θα το καταλάβω», «δεν έχω ελεύθερο χρόνο» και «οικονομικοί λόγοι» **(βλ. Γραφήματα 3 και 4, Πίνακες 12 και 13).**

Στη δεύτερη κατηγορία (πολιτιστικά/εμπόδια συμπεριφοράς) εκπροσωπούνται οι ψυχολογικοί παράγοντες και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ίδιου του ατόμου, που αλληλεπιδρούν με τις διαπροσωπικές του προτιμήσεις και κατά συνέπεια επηρεάζουν την επιλογή συμμετοχής σε μια δραστηριότητα. Στην

έρευνά μας, σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται οι απαντήσεις «δεν με ενδιαφέρουν τα αρχαιολογικά μουσεία», «Βαριέμαι τα μουσεία γενικώς» (βλ. **Γραφήματα 3 και 4, Πίνακες 12 και 13**).

Συγκρίνοντας τα **Γραφήματα 3 και 4**, τα οποία παρουσιάζουν τους ανασταλτικούς παράγοντες επίσκεψης για τους μη-επισκέπτες και για τους μη ενεργούς επισκέπτες αντίστοιχα, παρατηρούμε ότι δεν έχουν μεγάλες διαφορές. Οι μη-επισκέπτες και οι μη ενεργοί επισκέπτες του AMI φαίνεται ότι δεν το επισκέπτονται για τους ίδιους σχεδόν λόγους, γεγονός που έχει διαπιστωθεί και σε άλλες έρευνες (Merriman 1991, Δοξανάκη 2013). Έτσι:

Αυτό που παρατηρούμε στις απαντήσεις και των δύο κατηγοριών είναι ότι ο λόγος «δεν έτυχε/από αμέλεια» είναι ο πιο ξεκάθαρα διατυπωμένος, ο οποίος άλλωστε διατυπώνεται σε μεγάλο ποσοστό και σε άλλες έρευνες (Σολομών et al. 2010: 209, Δοξανάκη 2013: 324). Φαίνεται ότι ένα σημαντικό ποσοστό των ερωτώμενων δεν μπορεί να προσδιορίσει τους λόγους για τους οποίους δεν πραγματοποιεί πλέον, ή δεν έχει πραγματοποιήσει ποτέ επισκέψεις στο AMI. Η απάντηση αυτή --κατά τη γνώμη μας-- δεν μπορεί να ενταχθεί με ασφάλεια σε μια από τις δυο κατηγορίες ανασταλτικών παραγόντων που αναφέρθηκαν παραπάνω, καθώς μπορεί να εμπεριέχει τόσο δομικούς όσο και πολιτιστικούς ανασταλτικούς παράγοντες, τους οποίους το ίδιο το άτομο δεν μπορεί να συνειδητοποιήσει και να εκφράσει. Το σίγουρο είναι ότι για αυτούς τους ερωτώμενους, η αποχή από την μουσειακή επίσκεψη δεν αποτελεί ενσυνείδητη αρνητική στάση απέναντι στο θεσμό των μουσείων ή στο παρελθόν. Αυτό άλλωστε προκύπτει και από το γεγονός ότι στην ερώτηση: *Πόσο σημαντικό είναι να γνωρίζει κάποιος το παρελθόν του τόπου;* οι μη-επισκέπτες, στην πλειονότητα τους (36,5%) μας απάντησαν «πολύ» σημαντικό και οι περισσότερες υποομάδες μη ενεργών επισκεπτών μας απάντησαν «*πάρα πολύ*» σημαντικό (**Πίνακας 41 και Γράφημα 18**).

Γράφημα 18: Η σημασία γνώσης του παρελθόντος σε σχέση με το χρόνο πραγματοποίησης της τελευταίας επίσκεψης.

Πότε επισκεφτήκατε τελευταία φορά το AMI;	Κατά τη γνώμη σας πόσο σημαντικό είναι να γνωρίζει κανείς το παρελθόν του τόπου του;									
	Πάρα πολύ		Πολύ		Λίγο		Πολύ λίγο		Καθόλου	
	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %	Count	Row N %
Μέσα στα τελευταία 5 χρόνια	94	82,5%	16	14,0%	4	3,5%	0	0,0%	0	0,0%
Πριν από 6-10	24	77,4%	7	22,6%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Πριν από 11-20	13	36,1%	21	58,3%	2	5,6%	0	0,0%	0	0,0%
21+ χρόνια πριν	19	45,2%	14	33,3%	8	19,0%	1	2,4%	0	0,0%
ποτέ	24	32,4%	27	36,5%	18	24,3%	3	4,1%	2	2,7%

Πίνακας 41: Η σημασία γνώσης του παρελθόντος σε σχέση με το χρόνο πραγματοποίησης της τελευταίας επίσκεψης.

Ως ενσυνείδητη μη-θετική στάση απέναντι στο θεσμό των μουσείων και ειδικότερα στα αρχαιολογικά μουσεία ερμηνεύονται οι απαντήσεις: «Δεν με

ενδιαφέρουν τα αρχαιολογικά μουσεία» και «Βαριέμαι τα μουσεία γενικώς», οι οποίες αποτυπώνουν την παγιωμένη άποψη ενός μικρού αλλά σημαντικού ποσοστού του κοινού. Οι μη ενεργοί επισκέπτες του AMI απάντησαν σε ποσοστό 8,98% ότι δεν ενδιαφέρονται για τα αρχαιολογικά μουσεία και σε ποσοστό 9,58% ότι βαριούνται τα μουσεία (βλ. **Γράφημα 4** και **Πίνακας 13**). Ενώ, οι μη-επισκέπτες, κρατώντας πιο συνειδητά αποστασιοποιημένη θέση απέναντι στο θεσμό των μουσείων, απαντούν ότι δεν τους ενδιαφέρουν τα αρχαιολογικά μουσεία σε ποσοστό 15,60% και ότι βαριούνται τα μουσεία, σε ποσοστό 13,76% (βλ. **Γράφημα 3** και **Πίνακας 12**).

Ένας σημαντικός δομικός ανασταλτικός παράγοντας που διατυπώνεται από μεγάλο ποσοστό μη-επισκεπτών (27,52) (βλ. **Γράφημα 3** και **Πίνακας 12**) και από λίγο μικρότερο ποσοστό (18,56%) μη ενεργών επισκεπτών (βλ. **Γράφημα 4** και **Πίνακας 13**) είναι η έλλειψη γνώσης για το ίδιο το AMI (6,06%), ή η έλλειψη ενημέρωσης για το έργο και τις δράσεις του. Το γεγονός αυτό αποτελεί τεράστιο εμπόδιο για πολλούς δυνητικούς επισκέπτες. Η άγνοια των αρχαιολογικών μουσείων έχει διαπιστωθεί σε όλες τις έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στη χώρα μας και διερευνούν τη στάση των μη-επισκεπτών των μουσείων (Δοξανάκη 2013: 67, Σολομών et al.: 2010: 210, Μουσιώνη 2009: 72). Στο πλαίσιο αυτό, το AMI θα πρέπει να επανεξετάσει την επικοινωνιακή του πολιτική και κυρίως να υιοθετήσει σύγχρονες δράσεις και πρακτικές προσέγγισης της τοπικής κοινότητας.

Όπως έχει επισημανθεί από πολλούς ερευνητές (Hood 1983, Falk 1993, Prentice 1994, Δοξανάκη 2013:65, Σολομών et al. 2010: 209), η διαχείριση του ελεύθερου χρόνου αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα που επηρεάζει τη συμμετοχή σε δραστηριότητες αναψυχής. Συχνά η έλλειψη του ελεύθερου χρόνου αναφέρεται από τα άτομα ως το κυριότερο επιχείρημα για τη μη συμμετοχή τους σε πολιτιστικές δραστηριότητες. Ωστόσο στην έρευνά μας δεν αποτυπώνεται κάτι τέτοιο. Η έλλειψη χρόνου αποτυπώνεται ως ανασταλτικός παράγοντας από τους μη ενεργούς επισκέπτες σε ποσοστό 14,97%, ωστόσο στην περίπτωση των μη-επισκεπτών διατυπώθηκε σε πολύ μικρό ποσοστό (μόλις 2,75%). Κατά τον D. Prince, οι ανάγκες του ελεύθερου χρόνου διαφοροποιούνται σε συνάρτηση με το ηλικιακό στάδιο και τον κύκλο ζωής που διάγει ο πολίτης. Στην έρευνά μας, εξετάζοντας τις ηλικίες των μη ενεργών επισκεπτών που διατύπωσαν την άποψη ότι δεν επισκέπτονται το AMI για λόγους έλλειψης ελεύθερου χρόνου, διαπιστώνουμε ότι το 80% ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 35-50 (**Πίνακας 42**), η οποία αποτελεί την πιο δραστήρια και ενεργή ηλικιακή

περίοδο στο κύκλο ζωής ενός ατόμου. Αντιθέτως οι *μη-επισκέπτες*, οι οποίοι είναι κυρίως πάνω από 65 ετών και συνταξιούχοι, λογικά δεν διατυπώνουν έντονα το θέμα έλλειψης ελεύθερου χρόνου. Επομένως, η επίσκεψη στο μουσείο δεν εξαρτάται τόσο από την διάρκεια του διαθέσιμου χρόνου, όσο από τις προσδοκίες που το άτομο διατηρεί, επιλέγοντας να προβεί στη συγκεκριμένη δραστηριότητα (Prince 1985β: 86, Δοξανάκη 2013).

Ηλικία				
Για ποιο λόγο δεν έχετε επισκεφτεί το AMI τα τελευταία χρόνια;				
<i>Δεν έχω ελεύθερο χρόνο</i>				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 18-34	1	20,0	20,0	20,0
Valid 35-50	4	80,0	80,0	100,0
Total	5	100,0	100,0	

Πίνακας 42: Η *έλλειψη χρόνου* ως ανασταλτικός παράγοντας επίσκεψης στο AMI.

Επίσης, έκπληξη προκαλεί το γεγονός ότι το οικονομικό θέμα, δηλαδή, το κόστος εισιτήριο εισόδου, δεν αποτυπώνεται στους ανασταλτικούς παράγοντες της επίσκεψης. Παρόμοια είναι η διαπίστωση της Δοξανάκη για το ρόλο του οικονομικού κόστους κατά την επίσκεψη των αρχαιολογικών μουσείων της Αθήνας (2011: 324). Πιθανότατα, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι περισσότεροι από τους ερωτώμενους (*μη ενεργοί και μη-επισκέπτες*) δεν γνωρίζουν αν υπάρχει εισιτήριο εισόδου στο AMI, πολύ περισσότερο δεν γνωρίζουν την τιμή του. Άλλωστε το κόστος τού εισιτηρίου θα μπορούσε να λειτουργήσει ανασταλτικά για όσους έχουν προαποφασίσει ότι επιθυμούν να επισκεφτούν το Μουσείο, όχι όμως για όσους δεν εντάσσουν καθόλου την μουσειακή επίσκεψη στις προθέσεις τους. Αυτοί πιθανότατα προτίμησαν να προτάξουν στις απαντήσεις τους άλλους ανασταλτικούς λόγους.

Συνοψίζοντας σχετικά με τους ανασταλτικούς παράγοντες που αφορούν τη μουσειακή επίσκεψη, θα λέγαμε ότι η τοπική κοινότητα δεν διατυπώνει μια παγιωμένη, συνειδητή στάση αποστασιοποίησης από το AMI. Ο δομικός παράγοντας της «άγνοιας» των δράσεων του Μουσείου, καθώς και η διατύπωση της «αμέλειας» ως αιτίας της μη πραγματοποίησης μιας επιθυμητής, μάλλον, δραστηριότητας, αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο προσέλκυσης ενός μέρους αυτού του κοινού.

6.5. Η εικόνα του αρχαιολογικού μουσείου και ο ρόλος της στην επισκεψιμότητα

Στο σημείο αυτό, θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε πώς και κατά πόσο οι προσχηματισμένες εικόνες που διατυπώνει το κοινό των Ιωαννίνων για το θεσμό του αρχαιολογικού μουσείου έχουν επηρεάσει την επισκεψιμότητά του.

Στην έρευνά μας, η πλειονότητα των ερωτώμενων (30,6%) συνδέει το μουσείο με ένα *μνημείο αφιερωμένο στο παρελθόν* (βλ. Πίνακας 19 και Γράφημα 6). Η συσχέτιση του μουσείου με μνημείο, αποτελεί ξεκάθαρα μία πεπαλαιωμένη αντίληψη για τον ρόλο του αρχαιολογικού μουσείου. Ως μνημείο αφιερωμένο στο παρελθόν, το μουσείο προσλαμβάνεται ως ένας χώρος αυστηρός, στατικός, χωρίς ζωή, και πρωτίστως χώρος «ιεροποιημένος», που συμπυκνώνει την αυταπόδεικτη σημασία του παρελθόντος. Η «μνημειοποίησή» του στην συνείδηση των Ελλήνων οφείλεται στον ιδιαίτερα πολιτικό και συμβολικό ρόλο με τον οποίο τα μουσεία στην Ελλάδα έχουν επιφορτιστεί από τις πρώτες μέρες της ίδρυσής τους, ως θεματοφύλακες των υλικών τεκμηρίων της εθνικής ταυτότητας (Χαμηλάκης 2012: 71, Πλάντζος 2010: 14). Παρότι οι θεωρητικές εξελίξεις στον χώρο των μουσειολογικών, κοινωνικών και παιδαγωγικών σπουδών έχουν οδηγήσει στη μετάβαση από το «μουσείο-ναό» στο μουσείο «χώρο μάθησης» και ακολούθως στο μουσείο ως «χώρο εμπειριών» (Νικονάνου 2015β: 93), η εικόνα του αρχαιολογικού μουσείου ως μνημείου φαίνεται να είναι βαθιά ριζωμένη στην αντίληψη των Ελλήνων.

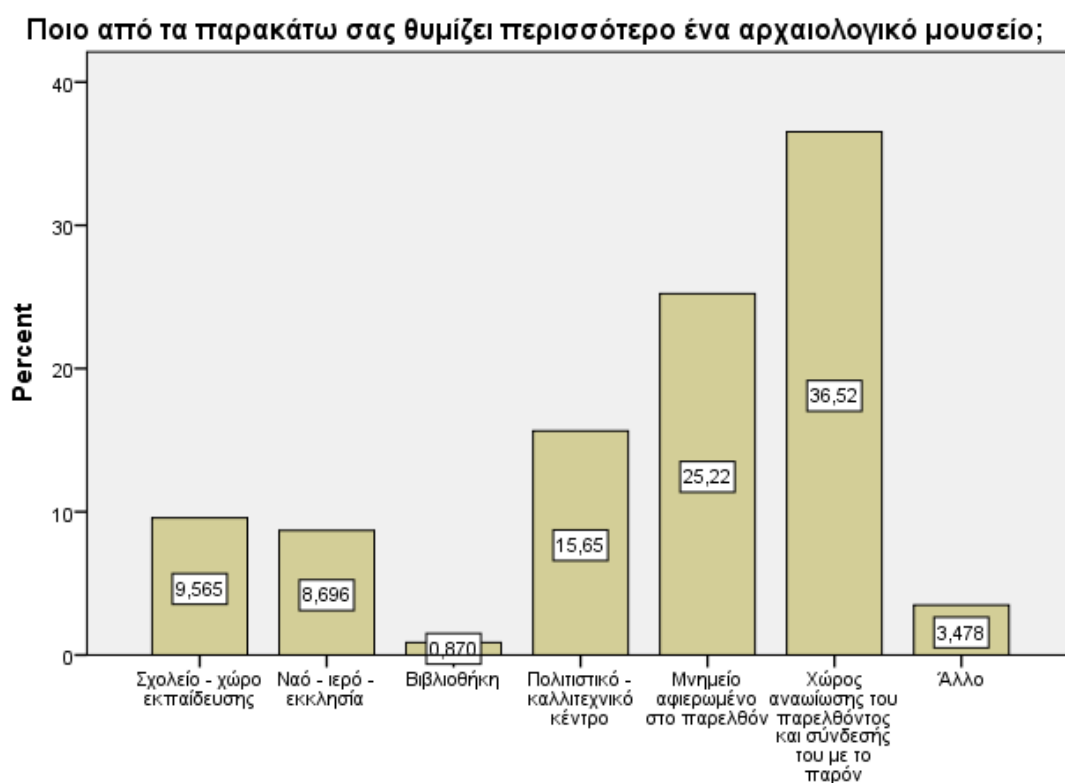
Η εικόνα αυτή για το AMI φαίνεται να σχετίζεται και με την επισκεψιμότητά του. Όπως προκύπτει από την έρευνα, οι *μη-επισκέπτες* του AMI απαντάνε σε ακόμα μεγαλύτερο ποσοστό (35,1%) ότι το μουσείο τους θυμίζει *μνημείο αφιερωμένο στο παρελθόν* (Γράφημα 19). Η άποψη αυτή επαληθεύεται και από τα πορίσματα λοιπών ερευνών, που τονίζουν ότι η ταύτιση του μουσείου με *αρχαίο κτήριο/ναό /μνημείο* κτλ πραγματοποιείται κυρίως από άτομα που δεν επισκέπτονται συχνά μουσεία (Prince 1985α, Merriman 1991: 62, Δοξανάκη 2011: 355). Οι συνειρμοί αυτοί αποκλείουν τη δημιουργία της αίσθησης του «ανήκειν» και διαλύουν κάθε σύνδεση με ένα χαλαρό και οικείο χώρο κοινωνικής αλληλεπίδρασης και μη τυπικής μάθησης που υποτίθεται είναι το μουσείο (Χουρμουζιάδη 2015: 189).

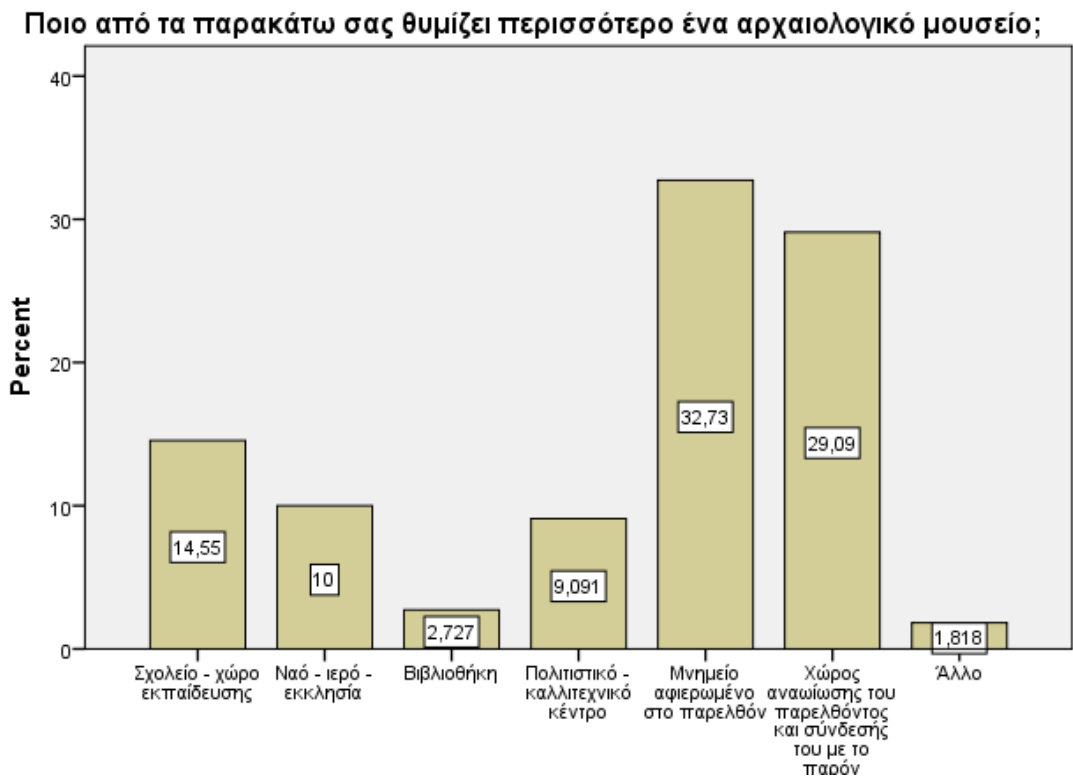
Γράφημα 19: Η εικόνα του αρχαιολογικού Μουσείου για τους μη-επισκέπτες του ΑΜΙ.

Η εικόνα του μουσείου ως χώρου αναβίωσης του παρελθόντος και σύνδεσής του με το παρόν, αποτυπώνεται δεύτερη στην έρευνά μας με ποσοστό 27,9% (βλ. Πίνακας 19 και Γράφημα 6). Αυτό αποτελεί ένα ενθαρρυντικό στοιχείο για τον τρόπο που προσλαμβάνονται τα σύγχρονα αρχαιολογικά μουσεία. Η εικόνα του μουσείου ως ζωντανού χώρου εμπειριών και πολιτιστικής αλληλεπίδρασης ταιριάζει στον σύνθετο εκπαιδευτικό, κοινωνικό και ψυχαγωγικό ρόλο, στον οποίο καλούνται να ανταποκριθούν τα σύγχρονα μουσεία. Αποτυπώνει την μετάβαση από την αντίληψη που θέλει την πολιτισμική εμπειρία ως κάτι που κατέχει το μουσείο και διαθέτει στον επισκέπτη για να τη δει, σε μία άλλη αντίληψη, κατά την οποία η πολιτισμική εμπειρία γίνεται αντικείμενο διαπραγμάτευσης και συνδιαμορφώνεται μέσα από την αλληλεπίδραση του επισκέπτη με το μουσείο (Simon 2010). Αξίζει εδώ να σημειώσουμε ότι η εικόνα αυτή συνδέεται με την συχνότητα των μουσειακών επισκέψεων. Οι επισκέπτες του ΑΜΙ προσδίδουν αυτή την εικόνα στο μουσείο σε ποσοστό 36,52%, (Γράφημα 20), οι μη ενεργοί σε ποσοστό 29,09% (Γράφημα 21), ενώ, αντίθετα, οι μη-επισκέπτες σε ποσοστό 12,2% (βλ. Γράφημα 19). Αυτό που

μπορούμε να συμπεράνουμε είναι ότι οι όποιες αλλαγές έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια στα αρχαιολογικά Μουσεία, αγνοούνται από τους *περιστασιακούς* και τους *μη-επισκέπτες* και δεν φαίνεται να έχουν επηρεάσει τη στάση τους απέναντι σε αυτά. Αντίθετα, η αντίληψη του μουσείου ως ζωντανού οργανισμού είναι αποτέλεσμα της επαφής με το σύγχρονο μουσείο και τον διευρυμένο ρόλο του και, ως μια αμφίδρομη διαδικασία, συμβάλλει στην επανάληψη των επισκέψεων και στη διατήρηση της σχέσης μουσείου-πολιτών.

Γράφημα 20: Η εικόνα του αρχαιολογικού Μουσείου για τους *επισκέπτες* του ΑΜΙ.

Γράφημα 21: Η εικόνα του αρχαιολογικού Μουσείου για τους *μη ενεργούς επισκέπτες* του AMI.

Η τρίτη κατά σειρά εικόνα του μουσείου που αποτυπώνεται στην έρευνά μας είναι του *σχολείου-χώρου εκπαίδευσης* (13,3%). Πρόκειται για μια στερεοτυπική αντίληψη για τον κατεξοχήν εκπαιδευτικό ρόλο του μουσείου, η οποία είναι ισχυρά αποτυπωμένη στην συνείδηση του κοινού (Prince & Schadla-Hall 1985), και φαίνεται να συνδέεται με την επισκεψιμότητα. Για τους *μη-επισκέπτες* του AMI, το μουσείο θυμίζει *σχολείο* σε ποσοστό 17,8% και εμφανίζεται ως η δεύτερη σε σειρά εκφρασμένη εικόνα του (βλ. **Γράφημα 19**). Ως εκ τούτου, για αυτούς το μουσείο είναι ένας ακαδημαϊκός χώρος, αφοσιωμένος στη μάθηση. Όπως άλλωστε έχει σημειώσει ο Prince (1985α), η έντονη αναγνώριση του εκπαιδευτικού χαρακτήρα του μουσείου, ενδεχομένως να αποτελεί και αρνητικό χαρακτηριστικό του για τους *περιστασιακούς* και τους *μη-επισκέπτες*. Αντιθέτως, οι επισκέπτες του AMI χαρακτηρίζουν το μουσείο ως *σχολείο*, σε πολύ μικρό ποσοστό (βλ. **Γράφημα 20**).

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι οι *μη-επισκέπτες* έχουν προσχηματισμένα κάποια στερεότυπα για τα αρχαιολογικά μουσεία, δηλαδή μία ευρέως διαδεδομένη εικόνα, που σε μεγάλο βαθμό ενδέχεται να είναι υπεραπλουστευμένη και διαστρεβλωμένη,

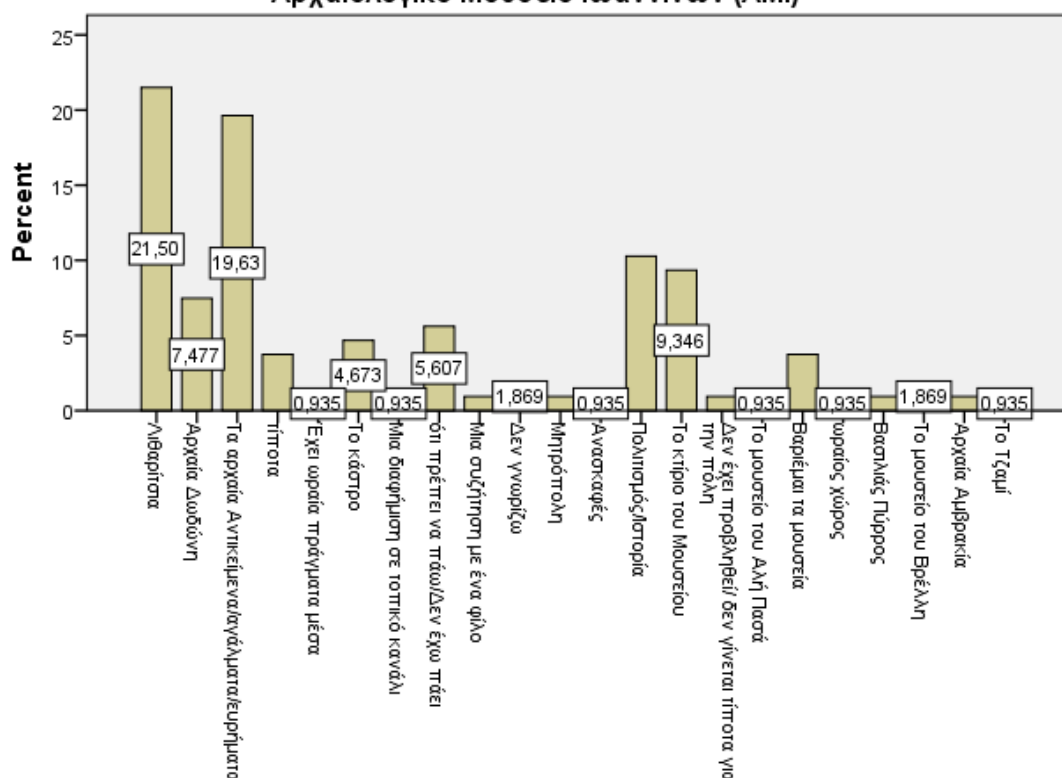
παρά το γεγονός ότι δεν έχουν προσωπική εμπειρία επίσκεψης σε αυτά. Επιπλέον, η εικόνα αυτή μπορεί να οφείλεται στον παραδοσιακό συμβολικό χαρακτήρα τού ρόλου των αρχαιολογικών μουσείων και γενικότερα της αρχαιολογίας και των αρχαιοτήτων στην Ελλάδα. Τα αρνητικά αυτά στερεότυπα καθορίζουν τη στάση ενός μέρος του κοινού απέναντι στα μουσεία, αποτελώντας ισχυρούς ανασταλτικούς παράγοντες επικοινωνίας και, κατά συνέπεια, επίσκεψης σε αυτά.

6.6. Η συνειρμική «εικόνα» του AMI

Οι απαντήσεις που συγκεντρώσαμε στην ερώτηση «*ποιο είναι το πρώτο πράγμα που σας έρχεται στο μυαλό όταν ακούτε Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων;*» (βλ. Πίνακας 8) μπορούν να βοηθήσουν στην βαθύτερη κατανόηση της προσχηματισμένης «εικόνας» ή «αντίληψης» που έχει το κοινό της πόλης για το AMI ως ισχυρού διαμορφωτικού παράγοντα της μεταξύ τους σχέσης. Όπως και στην αντίστοιχη διερεύνηση για το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (Αδάμ Βελένη et al. 2009: 65), οι απαντήσεις στην ερώτηση αυτή συνιστούν μια από τις πιο ενδιαφέρουσες παραμέτρους της έρευνας με σημαντικές κοινωνιολογικές και ανθρωπολογικές προεκτάσεις, οι οποίες αφορούν στο ιδεολογικό φορτίο της δημόσιας πρόσληψης της αρχαιολογικής κληρονομιάς από τις τοπικές κοινότητες. Θα επιχειρήσουμε να αναλύσουμε κάποιες από τις απαντήσεις που εμφανίζονται σε μεγαλύτερα ποσοστά.

Τα *Λιθαρίτσια* είναι το πρώτο πράγμα που έρχεται στο μυαλό του 15% των ερωτώμενων στην έρευνά μας όταν ακούνε τη φράση «*Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων*» (βλ. Πίνακας 8). Μεταξύ των *μη ενεργών επισκεπτών* είναι η δημοφιλέστερη απάντηση με ποσοστό 21,5% (Γράφημα 22) και μεταξύ των *μη-επισκεπτών* του AMI, η απάντηση αυτή συγκεντρώνει ποσοστό 12,2% και είναι η δεύτερη μετά το *τίποτα* που συγκεντρώνει το 32,4% των απαντήσεων (Πίνακας 45).

1 Ποιό είναι το πρώτο πράγμα που σας έρχεται στο μυαλό όταν ακούτε "Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων (ΑΜΙ)"

Γράφημα 22: Οι συνειρμικές αναφορές του ΑΜΙ για τους μη ενεργούς επισκέπτες του.

1 Ποιό είναι το πρώτο πράγμα που σας έρχεται στο μυαλό όταν ακούτε "Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων (ΑΜΙ)"

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid				
Λιβαρίτσια	9	12,2	12,2	12,2
Αρχαία Δωδώνη	1	1,4	1,4	13,5
Τα αρχαία Αντικείμενα/αγάλματα/ευρήματα	6	8,1	8,1	21,6
τίποτα	24	32,4	32,4	54,1
Το κάστρο	5	6,8	6,8	60,8
Μια διαφήμιση σε τοπικό κανάλι	1	1,4	1,4	62,2
ότι πρέπει να πάω/Δεν έχω πάει	5	6,8	6,8	68,9
Δεν γνωρίζω	6	8,1	8,1	77,0
Αρχαιολογική Υπηρεσία	1	1,4	1,4	78,4
Θέατρο Δωδώνης	1	1,4	1,4	79,7
Πολιτισμός/ιστορία	7	9,5	9,5	89,2
Ένα κτίριο με κάγκελα	1	1,4	1,4	90,5
Ιουλία Κατσαδήμα	1	1,4	1,4	91,9
Το κτίριο του Μουσείου	2	2,7	2,7	94,6
Ιης καλέ	2	2,7	2,7	97,3
Δεν έχει προβληθεί/ δεν γίνεται τίποτα για την πόλη	1	1,4	1,4	98,6
Ένα μουσείο σαν τα άλλα	1	1,4	1,4	100,0
Total	74	100,0	100,0	

Πίνακας 45: Οι συνειρμικές αναφορές του ΑΜΙ για τους μη-επισκέπτες του.

Ο λόφος Λιθαρίτσια στον οποίο βρίσκεται το AMI αποτελεί ένα κεντρικό και απολύτως αναγνωρίσιμο και οικείο σημείο της πόλης. Το Μουσείο φαίνεται να συνδέεται στη συνείδηση της τοπικής κοινότητας σε μεγάλο βαθμό με τον τόπο που το περιβάλλει. Οι τόποι έχουν πρωταρχική οντολογική σημασία για τους ανθρώπους ως κέντρα σωματικής δραστηριότητας και συναισθηματικής αξίας. Το νόημα τους βασίζεται στην βιωμένη εμπειρία. Ο τόπος ως κέντρο ενεργειών, προθέσεων και νοηματοδοτημένου ενδιαφέροντος μπορεί να θεωρηθεί καλύτερα ως «σκηνικό δράσης». Τα «σκηνικά δράσης» είναι τόποι που δημιουργούνται και μαθαίνονται μέσα από κοινές εμπειρίες, κοινά σύμβολα και νοήματα. Μπορεί να είναι αίθουσες κτίρια, σπίτια, οικισμοί κτλ που παρέχουν μια διακριτή ποιότητα ύπαρξης σε έναν τόπο (Tilley 2012: 226). Το κτήριο του Μουσείου είναι ένα τέτοιο «σκηνικό δράσης» για την τοπική κοινότητα: νοηματοδοτεί τον τόπο που το περιβάλλει αλλά και νοηματοδοτείται από αυτόν.

Σε παρεμφερή συμπεράσματα οδηγεί και το γεγονός ότι το 9% των ερωτώμενων απάντησε ότι *το κτήριο* είναι το πρώτο πράγμα που του έρχεται στο μυαλό, όταν ακούει τη φράση «*Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων*» (βλ. Πίνακας 8). Το εξωτερικό περίβλημα των μουσείων αποτελεί ένα από τα επάλληλα επίπεδα διαμόρφωσης του μουσειακού χώρου επειδή γίνεται άμεσα αντιληπτό και μάλιστα όχι μόνο από όσους αποφασίζουν να μουν μέσα σε αυτά. Οι μόνιμοι κάτοικοι μιας πόλης, ακόμη και αν δεν ενδιαφέρονται για τις εκθέσεις και το περιεχόμενο των μουσείων, αναγνωρίζουν εύκολα τα κτήρια των μεγάλων μουσείων, καθώς αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία του αστικού τοπίου (Χουρμουζιάδη 2015: 177). Το AMI, παρότι αποτελεί ένα τοπικό περιφερειακό Μουσείο και η εμβέλειά του δεν μπορεί να συγκριθεί με μεγάλα μουσεία «τοπόσημα» του εξωτερικού (π.χ. το Μουσείο Guggenheim στο Bilbao) ή της Ελλάδας (π.χ. το Νέο Μουσείο Ακρόπολης), διαπιστώνουμε ότι εμπεριέχει μια σημαντική δυναμική στην πρόσληψή του από την τοπική κοινωνία που μπορεί να το καταστήσει μουσείο «εμπειρία, αστικό σύμβολο και μέσον αστικής αναγέννησης», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Μούλιου (2015: 80). Η αξιοποίηση της ταυτότητας και των μοναδικών χαρακτηριστικών των μουσείων (brand) είναι πολύ σημαντική και δυνάμει ιδιαίτερα ευεργετική για τα μουσεία, αποτελώντας θεμελιώδη διαμορφωτή του έργου και της δημόσιας εικόνας τους (ibid.).

Επίσης, ένα μεγάλο ποσοστό των ερωτώμενων (15,6%) συνδέει συνειρμικά το AMI με το περιεχόμενό του και συγκεκριμένα με τις αρχαιότητες (*αρχαία αντικείμενα -αγάλματα-ευρήματα*), τις οποίες σε ένα ποσοστό 8,6% χαρακτηρίζει ως *σπάνιες, πολύτιμες και ωραίες*. Η άποψη αυτή δεν είναι αποκλειστικό αποτέλεσμα της γνώσης του εσωτερικού και της έκθεσης του AMI, καθώς ακόμα και οι *μη-επισκέπτες* του το συνδέουν με τις αρχαιότητες, σε ποσοστό 8,1% (**βλ. Πίνακας 45**). Οι συνειρμικές συνδέσεις του AMI με τα αρχαία αντικείμενα είναι αποτέλεσμα της στερεότυπης παραδοσιακής αντίληψης του μουσείου ως χώρου φύλαξης και έκθεσης της «πολύτιμης» αρχαιολογικής κληρονομιάς. Η εικόνα αυτή πιθανώς να λειτουργεί αποτρεπτικά στην επικοινωνία του με το κοινό, καθώς συνειρμικά μπορεί να οδηγήσει στη σύνδεσή του με χώρους αποστειρωμένους από ζωή, επικεντρωμένους στη φύλαξη πολύτιμων αντικειμένων. Επιπλέον, ο χαρακτηρισμός των αρχαιοτήτων ως *σπουδαίων, πολύτιμων και ωραίων* αποτυπώνει την ισχυρή επιρροή που έχουν ασκήσει στο κοινό οι κυρίαρχες εκθεσιακές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις των αρχαιοτήτων στα ελληνικά αρχαιολογικά μουσεία από τον 19^ο αι έως και σήμερα. Η αισθητικοποίηση των αρχαιοτήτων (Χαμηλάκης 2012: 65, 67, 112-125) και η έκθεσή τους υπό το πρίσμα της ιστορίας της τέχνης (Gazi 1993: 327), καθώς και η ελλιπής ερμηνευτική τους προσέγγιση, αποτέλεσμα της κυρίαρχης ιδεολογίας για την αυταπόδεικτη αξία τους (Mouliou 2008, Χουρμουζιάδη 2006, Sakellariadi 2008, Πλάντζος 2010), φαίνεται να έχει επηρεάσει βαθιά την εικόνα του κοινού για τις αρχαιότητες, αλλά και για τα μουσεία ως «κιβωτούς» της αρχαιολογικής κληρονομιάς. Προς την ίδια κατεύθυνση κινούνται και οι συνειρμικές συνδέσεις του AMI με την *ιστορία και τον πολιτισμό*, οι οποίες διατυπώθηκαν από το 12% του συνόλου των ερωτηθέντων (**βλ. Πίνακας 8**), το 9,5% των *μη-επισκεπτών* (**βλ. Πίνακας 45**) και το 11,1% των *μη ενεργών επισκεπτών* (**βλ. Γράφημα 22**). Παρόμοιες είναι και οι συνειρμικές εικόνες που διατυπώνονται για το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, όπως προκύπτουν από την αντίστοιχη ερώτηση της έρευνας της Ε. Σολομών (Σολομών et al. 2010: 213).

Τα αρχαιολογικά μουσεία στην Ελλάδα, ως χώροι φύλαξης και έκθεσης των τεκμήριων της ελληνικής ιστορίας, παρέμειναν εγκλωβισμένα από την ίδρυσή τους μέχρι τις μέρες στον έντονο πολιτικό τους ρόλο (Sakellariadi 2008, Χαμηλάκης 2012: 106-108). Η άρρηκτη αυτή σύνδεση είναι βαθιά ριζωμένη στη συνείδηση του κοινού, επισκιάζοντας τον ευρύτερο κοινωνικό αλλά και τον σύγχρονο εκπαιδευτικό ρόλο

των μουσείων. Οι παραπάνω εικόνες, όπως αποτυπώνεται στην έρευνά μας, δεν φαίνεται να ενθαρρύνουν την πραγματοποίηση επίσκεψης στο ΑΜΙ. Ένα μέρος των ερωτώμενων μας που συνδέει το ΑΜΙ κατά πρώτον με τις αρχαιότητες, ή με την ιστορία εν γένει, δεν είναι σήμερα ενεργοί επισκέπτες του ΑΜΙ ή δεν το έχουν επισκεφτεί ποτέ **(βλ. Πίνακας 45 και Γράφημα 22)**.

6.7. Το ΑΜΙ ως «κιβωτός» της αρχαιολογικής κληρονομιάς της πόλης

Το 10,3% των ερωτώμενων συνδέει συνειρμικά το ΑΜΙ με την αρχαία Δωδώνη **(βλ. Πίνακας 8)**. Κατά αντίστοιχο τρόπο, οι κάτοικοι της Θεσσαλονίκης συνδέουν το ΑΜΘ με την αρχαία Βεργίνα (Σολομών et al. 2010: 213), αποτυπώνοντας την αξία και τον αντίκτυπο των αρχαιολογικών χώρων στη τοπική συλλογική συνείδηση, όσο και την ταύτιση του ρόλου των δύο αρχαιολογικών μουσείων με την έκθεση ευρημάτων από τους αντίστοιχους αρχαιολογικούς χώρους.

6.7.1. Η σχέση του κοινού της πόλης με την αρχαία Δωδώνη

Η ιδιαίτερη σχέση της τοπικής κοινωνίας των Ιωαννίνων με την αρχαία Δωδώνη αποτυπώνεται καθαρά στα αποτελέσματα της έρευνάς μας. Ειδικότερα, το 19,9% των ερωτηθέντων απάντησε αυθόρμητα ότι η αρχαία Δωδώνη αποτελεί το σημαντικότερο τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου **(βλ. Πίνακας 22 και Γράφημα 8)**, ενώ στην κλίμακα αξιολόγησης, το 75,92% θεωρεί ότι η Δωδώνη αποτελεί *πάρα πολύ* σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς **(βλ. Πίνακας 23 και Γράφημα 9)**.

Οι απαρχές της σχέσης του κοινού των Ιωαννίνων με την αρχαία Δωδώνη θα πρέπει να αναζητηθούν στη δεκαετία του 1960. Παρότι η ταύτιση του χώρου με το Ιερό της Δωδώνης είχε πραγματοποιηθεί πολύ νωρίτερα (Κατσαδήμα 2012: 49-50), μέχρι τη δεκαετία του 1960 ο χώρος δεν είχε επικοινωνήσει την σημασία του στο ευρύ κοινό της πόλης Ιωαννίνων. Άλλωστε, η εικόνα που παρουσίαζε ο χώρος μέχρι

τότε δεν ευνοούσε κάτι τέτοιο **(βλ. Εικ. 21 & 22)**.²⁸ Η συστηματική διερεύνηση του Θεάτρου το 1959, από τον Έφορο Αρχαιοτήτων Σ. Δάκαρη, καθώς και οι πρώτες αναστηλωτικές του εργασίες που ξεκίνησαν από τον ίδιο το 1960 και συνεχίστηκαν σε ολόκληρη την δεκαετία (Σμύρης & Πλιάκου 2012: 65, Κωνσταντίνου 2015), αποτέλεσαν αφορμή της σύνδεσης της αρχαίας Δωδώνης με την κοινωνία των Ιωαννίνων, τροφοδοτώντας έτσι την πολιτιστική ζωή της τοπικής κοινωνίας.

Την περίοδο αυτή, η Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών (ΕΗΜ), ιδρυμένη το 1954 από διανοούμενους και μελετητές της τοπικής κοινωνίας με καταστατικό σκοπό την περισυλλογή, αξιολόγηση και αξιοποίηση όλων των εκφάνσεων της ιστορικής ζωής του Ηπειρωτικού χώρου και τη συμβολή στην εκπαιδευτική ανέλιξη των Ηπειρωτών, έθεσε την αρχαία Δωδώνη στο προσκήνιο της πολιτιστικής ζωής του τόπου.²⁹ Στο πλαίσιο αυτό, το 1960 διοργάνωσε τις γιορτές των Δωδωναίων, με θεατρικές παραστάσεις στο αρχαίο θέατρο (Σμύρης & Πλιάκου 2012: 79), το οποίο κατακλύστηκε από κόσμο. Χαρακτηριστικό της σημασίας που απέδωσε τόσο η ΕΗΜ, όσο και η τότε κεντρική Αρχαιολογική Υπηρεσία στις παραστάσεις αυτές, είναι ότι για την πραγματοποίησή τους, οι αναστηλωτικές εργασίες του Θεάτρου πραγματοποιήθηκαν «κατόπιν εντολής της Υπηρεσίας Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως του Υπουργείου Προεδρίας» εσπευσμένα, και εν μέρει εσφαλμένα, συμβάλλοντας καθοριστικά στη διαμόρφωση της σημερινής εικόνας του θεάτρου (Σμύρης & Πλιάκου 2012: 80).

Αναφορικά με τον ρόλο των θεατρικών παραστάσεων και τη σύνδεση της Δωδώνης με την τοπική κοινωνία, η διοργανώτρια Ε.Η.Μ. δηλώνει: «...*Η Δωδώνη, που αναβίωσε το 1960 από τη λήθη του παρελθόντος, έγινε, από την πρώτη στιγμή, ο χώρος της συνειδητοποίησης της κοινής μοίρας των Ηπειρωτών και χώρος επικοινωνίας με τα άλλα αδέρφια τους... Οι δεκάδες χιλιάδες λαού πήγαιναν να προσκυνήσουν τα ιερά χώματα και να ξαναβρούν την ιστορική μνήμη τους... Υπάκουαν, τέλος, στην ανάγκη να έρθουν σε επικοινωνία με τ' άλλα αδέρφια τους, τους Ηπειρώτες των πόλεων, των χωριών και της διασποράς, για προβολή κοινών πόθων και κατανόηση κοινών*

²⁸ Ειδικότερα η εικόνα του Θεάτρου πριν τις εργασίες της δεκαετίας του 1960 ήταν αυτή μιας λοφοσειράς που εξείχε έντονα ανάμεσα στους εκτεταμένους αγρούς, την πλαγιά. Αναποδογυρισμένοι και κυλισμένοι οι λίθοι των ειδωλίων και των αναλημμάτων δύσκολα διακρίνονταν από τη μορφή μιας φυσικής σχεδόν κατολίθησης (Σμύρης & Πλιάκου 2012: 63).

²⁹ http://www.ehm.gr/ehm_imiax.php (τελευταία πρόσβαση 12/12/2016).

προβλημάτων. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες συγκροτήθηκε το Κοινό των Ηπειρωτών, πού είναι ή σύγχρονη έκφραση του Ηπειρωτισμού».³⁰

Η έννοια του ηπειρωτισμού έχει διατυπωθεί ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1920, ως διαδικασία αυτογνωσίας για να καλλιεργηθεί εκείνη η ταυτότητα που θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την ένταξη της πρόσφατα απελευθερωμένης Ηπείρου στο έθνο-κράτος, όχι ως περιθωριακής περιφέρειας αλλά ως αναπόσπαστου τμήματος της εθνικής οντότητας. Ο ρόλος της κλασικής κληρονομιάς και του ιστορικού βιώματος, ως βασικών στοιχείων στη διαδικασία παραγωγής της τοπικής ταυτότητας γενικά και του ηπειρωτισμού ειδικά, είχε ήδη διατυπωθεί κατά τον Μεσοπόλεμο, κυρίως μέσα από δημοσιεύματα στον τοπικό τύπο (Αυδίκος 1993: 72). Ωστόσο, οι αρχαιολογικές ανακαλύψεις στη Δωδώνη τη δεκαετία του 1960, και κυρίως ο πανελλήνιος χαρακτήρας του Ιερού και η ανάδειξή του σε πολιτικό και πολιτιστικό κέντρο των Ηπειρωτικών Φύλων (Γραβάνη 2007: 55), προσέφεραν τα υλικά τεκμήρια της ελληνικότητας της Ηπείρου και την απόδειξη μιας ομοιογενούς, κοινής ταυτότητας των Ηπειρωτών. Όπως και σε άλλες περιπτώσεις στην Ελλάδα, οι αρχαιότητες αντιμετωπίστηκαν ως αποδεικτικά στοιχεία της ιστορικής αφήγησης και κλήθηκαν να υπηρετήσουν εθνικούς αλλά και τοπικούς σκοπούς.

Ο ρόλος της Ε.Η.Μ. την περίοδο αυτή και το ευρύτερο ιδεολογικό και πολιτικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται οι παραπάνω διεργασίες, αποτελούν αντικείμενο περαιτέρω έρευνας στο πλαίσιο μιας άλλης εργασίας. Στο πλαίσιο της παρούσας, θα σταθούμε λίγο παραπάνω στον τρόπο με τον οποίο το κοινό της πόλης δεξιώθηκε τον αρχαιολογικό χώρο και τη σημασία του.

Οι θεατρικές παραστάσεις της δεκαετίας του 1960 στάθηκαν αφορμή για την πρώτη ουσιαστικά επαφή της Δωδώνη με το κοινό της πόλης των Ιωαννίνων, το οποίο βίωσε το παρελθόν και την υλικότητά του μέσω μιας τελετουργικής, επιτελεστικής διαδικασίας (Κωνσταντίνου 2015). Παράλληλα, ο χώρος και οι αρχαιότητές του αναδείχθηκαν στη συνείδηση της τοπικής κοινωνίας σε ένα ζωτικής σημασίας συμβολικό κεφάλαιο, αξιοποιήσιμο για την παραγωγή και αναπαραγωγή της τοπικής ταυτότητας.

Τα επόμενα χρόνια και μέχρι σήμερα, ο χώρος επικοινωνήσε και επικοινωνεί με την τοπική κοινότητα μέσω πλήθους διεργασιών και διαδικασιών. Ενδεικτικά αναφέρω: θεατρικές παραστάσεις (**Εικ. 26**), επισκέψεις, ξεναγήσεις, επιστημονικές

³⁰ http://www.ehm.gr/ehm_imiax.php (τελευταία πρόσβαση 12/12/2016).

δημοσιεύσεις, δημοσιεύματα στον τύπο, αφιερώματα και ντοκυμαντέρ, σχολικές εκδρομές, εκπαιδευτικά προγράμματα, δημόσιες αφηγήσεις κ.α. που έδωσαν την δυνατότητα στην τοπική κοινότητα να γνωρίσει και να οικειοποιηθεί τον χώρο και τη σημασία του.

Μεταξύ των «διεργασιών» αυτών που συνδέουν έως σήμερα την κοινότητα των Ιωαννίνων με την αρχαία Δωδώνη, ξεχωρίζουν οι ποικίλες εικονογραφικές της αναπαραστάσεις και οι εκδοχές τους, όπως σημειώνονται σε διάφορες εκφάνσεις της καθημερινής ζωής και του δημόσιου χώρου της πόλης. Ενδεικτικά αναφέρουμε:

- Το έμβλημα της 8^{ης} Μεραρχίας Πεζικού **(Εικ. 27)**, τα εμβλήματα τοπικών Αθλητικών Σωματίων (ΠΑΣ Γιάννινα, ΑΓΣΙ) **(Εικ. 28 & 29)** και το λογότυπο της τοπικής εφημερίδας Πρωινός Λόγος **(Εικ. 30)** που αντιγράφουν τον οπισθότυπο αργυρού νομίσματος του ομοσπονδιακού κράτους του Κοινού των Ηπειρωτών (233/31-168/67 πχ) από τη Δωδώνη που σήμερα βρίσκεται στο ΑΜΙ **(Εικ. 31)**.³¹
- Το έμβλημα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων **(Εικ. 32)**, το οποίο αναπαριστά τον χάλκινο αετό του 6^{ου} π. Χ. αιώνα που βρέθηκε στη Δωδώνη και πιθανότατα αποτελεί επίστεψη σκήπτρου αγάλματος του Δία.³²
- Το λογότυπο ποικίλων επιχειρήσεων και ιδρυμάτων της πόλης (Δωδωναία Εκπαιδευτήρια, Γαλακτοβιομηχανία Δωδώνης κ.α) που αναπαράγουν το όνομα ή όψεις του αρχαίου Ιερού **(Εικ. 33 & 34)**.
- Γραμματόσημα **(Εικ. 35)**, κάρτες, τουριστικοί οδηγοί και χάρτες, σουβενίρ και πολλά άλλα που αναπαράγουν εικόνες και φωτογραφίες του αρχαιολογικού χώρου και των μνημείων του.

Έτσι, η Δωδώνη συνδέεται με την τοπική κοινωνία και μάλιστα με ευρείες κοινωνικές ομάδες που λίγο σχετίζονται --φαινομενικά τουλάχιστον-- με την τοπική διανόηση ή την επίσημη αρχαιολογία. Μια τέτοια περίπτωση είναι οι οπαδοί της τοπικής ποδοσφαιρικής ομάδας του ΠΑΣ (Πανηπειρωτικός Αθλητικός Σύλλογος) ΓΙΑΝΝΙΝΑ. Ο ΠΑΣ ΓΙΑΝΝΙΝΑ ιδρύθηκε το 1966, από τη συνένωση παλαιότερων ομάδων ως εκπρόσωπος του ποδοσφαίρου της Ηπείρου. Οι ιδρυτές του, που

³¹ Για το νόμισμα βλ. Λιάμπη 2008: 57.

³² Για τον χάλκινο αετό βλ. Πλιάκου 2008: 144

αναζήτησαν ένα όνομα και ένα έμβλημα που θα τόνιζε τον πανηπειρωτικό χαρακτήρα της ομάδας, συζήτησαν και την περίπτωση η ομάδα να ονομαστεί Δωδώνη. Εν τέλει η Δωδώνη δεν έδωσε το όνομά της στην ποδοσφαιρική ομάδα, προσέφερε όμως την εικονογράφηση του εμβλήματός της, με τον Ταύρο και το ΑΠΕΙΡΩΤΑΝ του αρχαίου νομίσματος του Κοινού των Ηπειρωτών. Σήμερα οι οπαδοί του Πανηπειρωτικού Αθλητικού Συλλόγου (ΠΑΣ) ΓΙΑΝΝΙΝΑ, όπως προκύπτει από συζητήσεις τους στο forum της ιστοσελίδας τους,³³ παραμένουν μέσω του εμβλήματος συνδεδεμένοι με την ηπειρωτική αρχαιότητα. Γνωρίζουν την εικονογραφική του προέλευση και την σύνδεσή του με την αρχαία Δωδώνη (**Εικ. 36**),³⁴ η οποία έχει καταγραφεί στη συνείδησή τους ως το *κέντρο των απανταχού Ηπειρωτών*.³⁵ Η ομάδα τους μέσω του συμβολικού και «ιεροποιημένου» εμβλήματος παραμένει ο εκφραστής της έννοιας του «Πανηπειρωτισμού».³⁶ Η θύελλα των αντιδράσεων που προέκυψε, όταν επιχειρήθηκε από τη διοίκηση του συλλόγου η αλλαγή (για την ακρίβεια ο εκσυγχρονισμός) του εμβλήματος, είναι χαρακτηριστική της σημασίας που κατέχει η αρχαία Δωδώνη στο συλλογικό φαντασιακό των φιλάθλων. Στη διαμάχη που προέκυψε, το γεγονός ότι το εν λόγω νόμισμα εκτίθεται στο AMI αποτέλεσε επιχείρημα των υποστηρικτών του εμβλήματος, απόδειξη της αυθεντικότητας και της σημασίας του.³⁷

Είναι λοιπόν σαφές ότι η αρχαία Δωδώνη διατηρεί ζωντανή την «παρουσία» της στο δημόσιο χώρο της πόλης και μέσω πλήθος διεργασιών, μέρος των οποίων προσεγγίσαμε παραπάνω, καθώς φαίνεται ότι συμβάλλουν σημαντικά στη διατήρηση μιας ζωντανής αλληλεπιδραστικής σχέσης με το κοινό της πόλης. Τόσο το

³³ <http://www.bluevayeros.gr/forum/lofiversion/index.php?t1930.html> (τελευταία πρόσβαση: 11/01/2017).

³⁴ <http://www.pasgiannina.gr/emblem> (τελευταία πρόσβαση: 11/01/2017).

³⁵ <http://www.bluevayeros.gr/forum/lofiversion/index.php?t1930.html> (τελευταία πρόσβαση: 11/01/2017).

³⁶ Παραθέτω σχετική αναφορά φιλάθλου στο forum της ιστοσελίδας: «...το πραγματικό και μοναδικό σήμα της ομάδας μας ήταν, είναι και θα είναι αυτό που έχει ως έμβλημα την όψη αρχαίου Ηπειρωτικού νομίσματος στο οποίο απεικονίζονται σύμβολα που παραπέμπουν άμεσα στην αρχαία Δωδώνη που εθεωρείτο (και ακόμη θεωρείται) κοινός τόπος και σημείο αναφοράς των απανταχού Ηπειρωτών». <http://www.bluevayeros.gr/forum/lofiversion/index.php?t1930.html> (τελευταία πρόσβαση: 11/01/2017).

³⁷ Παραθέτω σχόλιο φιλάθλου σχετικά με τη διαμάχη γύρω από την αλλαγή του εμβλήματος: «...πήγαινε σε καμιά βιβλιοθήκη και σε κανένα Μουσείο, όπου θα διαπιστώσεις ότι το έμβλημα της ομάδας προέρχεται από ένα αρχαίο νόμισμα το οποίο βρέθηκε στο αρχαίο θέατρο της Δωδώνης.» <http://www.bluevayeros.gr/forum/lofiversion/index.php?t1930.html>

συμβολικό φορτίο που φέρει, όσο και η «βιογραφία της» στο δημόσιο χώρο και λόγο της πόλης, την κατατάσσουν υψηλά στη συνείδηση του κοινού, το οποίο σε ποσοστό 75,92% την προσλαμβάνει ως πάρα πολύ σημαντικό κομμάτι της πολιτιστικής κληρονομιάς του.

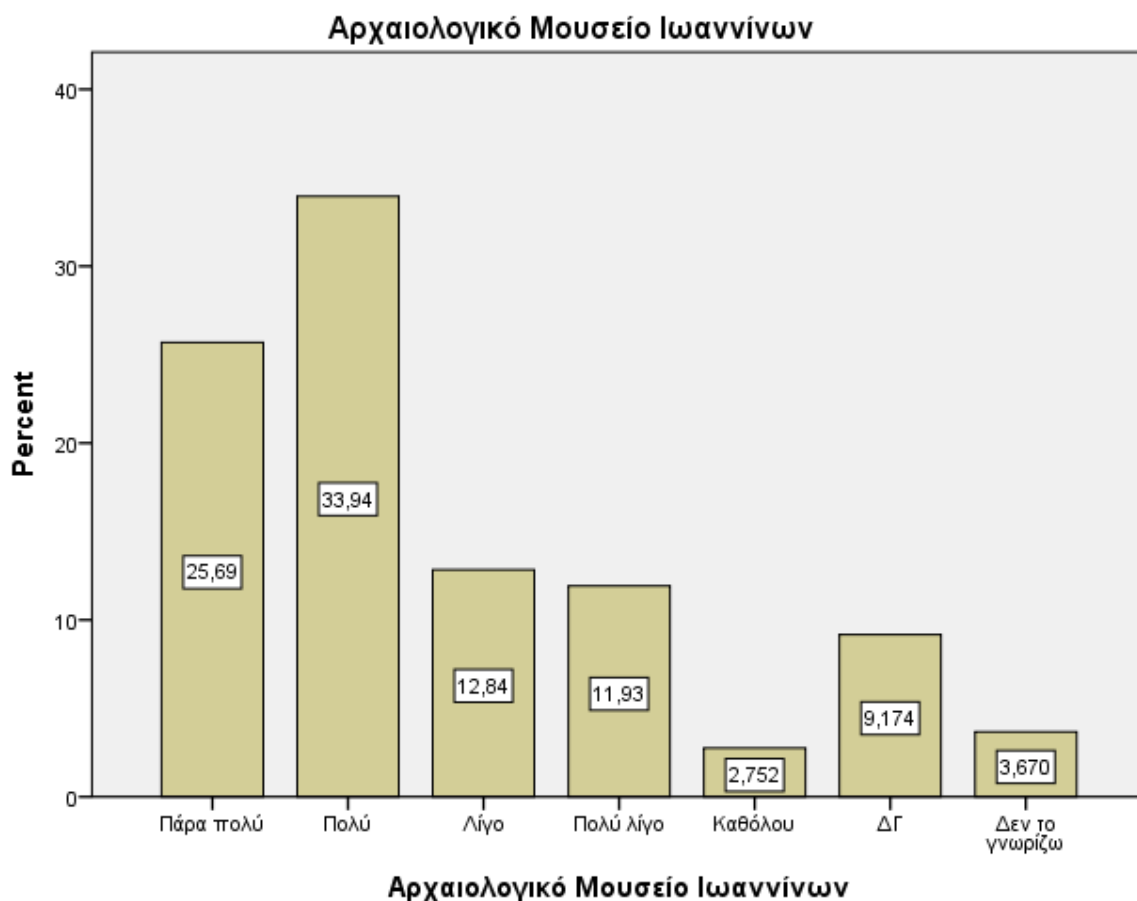
Η σύνδεση της τοπικής κοινότητας με την αρχαία Δωδώνη δεν οφείλεται μόνο στις --συντονισμένες ίσως-- διεργασίες των αρχών της δεκαετίας του 1960 και στο ειδικό βάρος που αυτές προσέδωσαν στην αρχαία Δωδώνη, αλλά και στον βιωματικό, ενσώματο τρόπο με τον οποίο το κοινό της πόλης συνδέεται με την αρχαιότητα, αναπαράγοντας την τοπική ταυτότητα **(Εικ. 37)**. Κατά τον Χαμηλάκη το «εν εξελίξει εγχείρημα της κατασκευής του εθνικού τόπου είναι πανταχού παρόν», ακόμα και σε κονίστρες και τομείς που δεν συνδέονται με την στενή έννοια του εθνικισμού αλλά με το φαινόμενο που συχνά αποκαλείται «κοινότοπος εθνικισμός», ένας όρος του Billig που αφορά σε συνήθεις ενσώματες τελετουργίες της καθημερινής ζωής (όπως το να περπατάμε σε δρόμους με αρχαία ονόματα, να παρακολουθούμε μια παράσταση αρχαίας τραγωδίας σε ένα αναστηλωμένο αρχαίο θέατρο, να περνάμε δίπλα από αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία πηγαίνοντας στον χώρο εργασίας μας, να αντικρίζουμε εικονογραφικές αναπαραστάσεις τους στο δημόσιο χώρο της πόλης, να διαβάζουμε μια εφημερίδα κ.α.), οι οποίες παράγουν και αναπαράγουν αισθητηριακές εθνικές μνήμες (Χαμηλάκης 2012: 42-43, πρβλ. Billig 1995).

6.7.2. Η «αξία» του AMI ως κιβωτού του αρχαιολογικού παρελθόντος

Σήμερα το AMI αποτελεί τον κύριο φορέα διαχείρισης, συντήρησης, ανάδειξης, ερμηνείας και έκθεσης των κινητών ευρημάτων που προέρχονται από το χώρο της Δωδώνης. Μια εκ των αιθουσών της επανέκθεσης είναι αποκλειστικά αφιερωμένη στην αρχαία Δωδώνη και φέρει τιμητικά το όνομα του ανασκαφέα του χώρου: «Σωτήριος Δάκαρης». Αξίζει επίσης να σημειώσουμε ότι είναι η μοναδική θεματική ενότητα του Μουσείου, στην οποία η ερμηνευτική προσέγγιση γίνεται με άξονα έναν αρχαιολογικό χώρο και τη σημασία του.

Εύλογα λοιπόν το AMI, ως «κιβωτός» του πολύτιμου αυτού αρχαιολογικού παρελθόντος, αξιολογείται ως πολύ σημαντικό από τη τοπική κοινωνία **(βλ. Πίνακας 21 και Γράφημα 7)**, ακόμα και από τους μη ενεργούς **(Γράφημα 25)** και τους μη-

επισκέπτες του (Πίνακας 43): νοηματοδοτείται εν πολλοίς σε σχέση με το περιεχόμενο και το συμβολικό φορτίο που φέρει, φυλάσσει, προστατεύει και διαχειρίζεται. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Χαμηλάκης (2012: 70) «αν οι αρχαιότητες στην νεότερη Ελλάδα έχουν περιβληθεί με το κύρος ιερών τέχνηργων, τότε τα μουσεία είναι οι ναοί τους, οι ιεροί χώροι φύλαξής τους».

Γράφημα 25: Η αξιολόγηση της συμβολής και της δράσης του AMI από τους μη ενεργούς επισκέπτες του.

Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει πόσο σημαντική είναι η συμβολή και η δράση του AMI;				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Πάρα πολύ	13	17,6	18,1
	Πολύ	13	17,6	36,1
	ΔΓ	12	16,2	52,8
	Δεν το γνωρίζω	11	14,9	68,1
	Λίγο	11	14,9	83,3
	Πολύ λίγο	6	8,1	91,7
	Καθόλου	6	8,1	100,0
Total	72	97,3	100,0	
Missing	System	2	2,7	
Total		74	100,0	

Πίνακας 43: Η αξιολόγηση της συμβολής και της δράσης του AMI από τους μη-επισκέπτες του.

Το AMI στη συνείδηση του κοινού αποκτά όχι μόνο «θεσμική αξία» και «αξία ως χρήση» αλλά και «ως μη-χρήση», δηλαδή αξία που σχετίζεται με δηλώσεις εκτίμησης από τους πολίτες, οι οποίοι μπορεί να μην το επισκέπτονται αλλά αναγνωρίζουν τη σημασία του ως συλλέκτη και επιμελητή αρχείων συλλογικής μνήμης (Μούλιου 2014: 86).

6.8. Παράγοντες διαμόρφωσης της σχέσης κοινού και αρχαιολογικής κληρονομιάς

Ένα από τα σημαντικότερα ζητούμενα της έρευνά μας ήταν να διερευνήσει εκείνους του παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωση της εικόνας, εντύπωσης ή γνώσης του κοινού για την πολιτιστική του κληρονομιά και κατ' επέκταση τη σχέση του μαζί της. Στην προσπάθειά μας αυτή, κρίθηκε σκόπιμο να δώσουμε τον λόγο στην

τοπική κοινότητα, προκειμένου να προσδιορίσει η ίδια τους σημαντικούς κατά τη γνώμη της αυτούς παράγοντες που αποδίδουν νόημα στο παρελθόν. Όπως προέκυψε από την έρευνα, αυτοί διαφοροποιούνται ανάλογα με το βαθμό πραγματοποίησης επισκέψεων στο Αρχαιολογικό Μουσείο, γεγονός που μπορεί να αξιοποιηθεί για την καλύτερη κατανόηση της σχέσης του κοινού με το Μουσείο αλλά και με την πολιτιστική κληρονομιά γενικότερα.

6.8.1. Ο ρόλος της τυπικής εκπαίδευσης

Στο σύνολο του δείγματός μας, ως κύριος παράγοντας στη διαμόρφωση της γνώσης και της εντύπωσης για τα σημαντικότερα τμήματα της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς διατυπώθηκε το *σχολείο*, σε ποσοστό 15,54% (**βλ. Γράφημα 11**). Επιπλέον, όσοι έχουν επισκεφτεί το AMI τουλάχιστον μια φορά πριν από 6 - 40 χρόνια (*μη ενεργοί επισκέπτες*) θεωρούν σε ακόμα μεγαλύτερο ποσοστό (18,85%) σημαντικό τον ρόλο του σχολείου στην διαμόρφωση των απόψεών τους (**βλ. Γράφημα 13**). Άλλωστε για αυτή την κατηγορία του κοινού (σε ποσοστό 32,7%), σημαντική αφορμή της παλαιότερης επίσκεψης στο AMI ήταν η παρότρυνση του σχολείου.

Ο ρόλος της τυπικής εκπαίδευσης στην συγκρότηση, εδραίωση και αναπαραγωγή της εθνικής ταυτότητας και κατ' επέκταση στη διαμόρφωση της σχέσης των Ελλήνων με τις αρχαιότητες έχει εξεταστεί κατά καιρούς κυρίως μέσα από τις αναπαραστάσεις που κατασκευάζονται και μεταδίδονται στο μαθητικό κοινό μέσω των σχολικών εγχειριδίων της τυπικής εκπαίδευσης (Φραγκουδάκη & Δραγώνα 1997, Κασβίκης 2015). Για ένα μεγάλο διάστημα του 20^{ου} αι., η χρήση της αρχαιολογίας στο σχολείο λειτούργησε μονοσήμαντα ως το εικονογραφικό υπόβαθρο των σχολικών εγχειριδίων και σε απόλυτη εναρμόνιση με την αρχαιολατρική αντίληψη που κυριάρχησε στην ελληνική εκπαίδευση της εποχής (Κασβίκης 2015: 350). Τα τελευταία 30 χρόνια, με την αλλαγή της αντίληψης για το περιεχόμενο της σχολικής εκπαίδευσης, η αρχαιολογία και ο υλικός πολιτισμός καταγράφουν μια δυναμική παρουσία στα κείμενα και στην εικονογράφηση των εγχειριδίων Ιστορίας, αλλά και άλλων γνωστικών αντικειμένων στις πρώτες βαθμίδες της σχολικής εκπαίδευσης. Κατά την περίοδο 1982-2006, οι αρχαιολογικές αφηγήσεις

περιλαμβάνουν θεματικές που αφορούν στην επιστήμη της αρχαιολογίας και στο επάγγελμα του αρχαιολόγου, στα υλικά κατάλοιπα του παρελθόντος ως τεχνουργημάτων, στην αρχαιολογική πολιτιστική κληρονομιά, στη σχέση αρχαιολογίας-μουσείου, στις αρχαιολογικές ερμηνείες του παρελθόντος, στους άλλους πολιτισμούς και στην αρχαιολογία ως εθνική μαρτυρία. Η μελέτη των σχετικών κειμένων και της εικονογράφησης τους (Kasviki 2007: 130-133) έχει καταδείξει ότι οι χρήσεις της αρχαιολογίας στα συγκεκριμένα σχολικά εγχειρίδια είναι ετερόκλητες και ιδεολογικά διαμεσολαβημένες και παράγουν ποικίλα νοήματα, τα οποία διαμορφώνουν τις αντίστοιχες αντιλήψεις των μαθητών για το παρελθόν. Κατά την έρευνα του Κασβίκη, σε αυτές περιλαμβάνονται: ο εθνοκεντρισμός, η εξιδανίκευση του παρελθόντος, ο ελληνοχριστιανισμός, η αισθητική προσέγγιση της αρχαίας ελληνικής τέχνης, η περιγραφική αντίληψη για τον υλικό πολιτισμό, ο προσωποκεντρισμός της ιστορίας, η συνέχεια του ελληνικού έθνους στον χώρο και τον χρόνο μέσα από τη συνέχεια συγκεκριμένων χαρακτηριστικών του υλικού πολιτισμού, η αξιολόγηση των πολιτισμών και η υποτίμηση της απώτερης προϊστορίας, καθώς και η συμβολή του ελληνικού παρελθόντος στον δυτικό πολιτισμό (Κασβίκης 2015: 337, Kasviki 2007: 130-133).

Οι χρήσεις της αρχαιολογίας και των αρχαιοτήτων από το σχολείο ως προϊόντων συγκεκριμένων ιδεολογικών διαδικασιών, απηχούν παράλληλα τις συνθήκες μέσα από τις οποίες η ελληνική κοινωνία προσλαμβάνει το αρχαιολογικό παρελθόν (Κασβίκης 2015: 340). Στην έρευνά μας αποτυπώνεται ότι οι χρήσεις αυτές παίζουν καθοριστικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο το ενήλικο πλέον κοινό εικονοποιεί, προσλαμβάνει και σημασιοδοτεί την αρχαιολογική του κληρονομιά. Οι προσχηματισμένες εικόνες για το αρχαιολογικό μουσείο που αναλύσαμε προηγουμένως, καθώς και η σημασιοδότηση του θεσμικού του ρόλου ως θεματοφύλακα του πολύτιμου αρχαιολογικού παρελθόντος οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στις χρήσεις του αρχαιολογικού παρελθόντος από το σχολείο. Ακόμη όμως πιο σημαντική είναι η διαπίστωση ότι αυτό το τμήμα του κοινού που διατυπώνει τον ρόλο του σχολείου ως του πλέον καθοριστικού για τη διαμόρφωση των απόψεών του για την τοπική πολιτιστική κληρονομιά, σήμερα δεν αποτελεί ενεργό τμήμα των επισκεπτών του AMI **(βλ. Γράφημα 13)**. Οι ιδεολογικά διαμεσολαβημένες αναπαραστάσεις του παρελθόντος, που ένα μεγάλο μέρος του κοινού έχει αποκτήσει

μέσω του σχολείου, δεν φαίνεται να έχουν επιδράσει θετικά στη σχέση του με το AMI και σίγουρα δεν μεταφράζονται σε μια ζωντανή αλληλεπιδραστική σχέση με αυτό.

6.8.2. Ο ρόλος του βιώματος και της μνήμης

Ένα ακόμη σημαντικό εύρημα, κατά τη διερεύνηση των παραγόντων που διαμορφώνουν τη σχέση του κοινού με την πολιτιστική κληρονομιά είναι η διατύπωση του ρόλου του *βιώματος και της μνήμης*. Στο σύνολο του δείγματός μας, το 8,76% διατύπωσε το *βίωμα και τη μνήμη* ως παράγοντα νοηματοδότησης του παρελθόντος **(βλ. Γράφημα 11)**. Ωστόσο ο παράγοντας αυτός φαίνεται να είναι ακόμη πιο ισχυρός κατά τη διαμόρφωση των απόψεων των ατόμων που δεν συνηθίζουν να επισκέπτονται τα αρχαιολογικά μουσεία. Το 24,7% του κοινού της πόλης, που δεν έχει επισκεφτεί ποτέ το AMI, δηλώνει ότι εντύπωση ή άποψη που έχει για την τοπική πολιτιστική κληρονομιά είναι κυρίως αποτέλεσμα του προσωπικού *βιώματος και της μνήμης* και ακολούθως αποτέλεσμα *συζητήσεων με φίλους και παρέες* **(βλ. Γράφημα 14)**. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η P. McManus «*ίσως δεν πρέπει να κάνουμε ιεραποστολικές προσπάθειες να αυξήσουμε το μουσειακό κοινό προτού ανακαλύψουμε περισσότερα σε σχέση με το αν μερικοί άνθρωποι ενδιαφέρονται λιγότερο για τα άψυχα αντικείμενα από ότι άλλοι και προτιμούν, στον ελεύθερο χρόνο τους να αναζητούν ευκαιρίες διασκέδασης, συζητήσεων ή απλών φιλικών συναναστροφών*» (McManus 2009: 9). Η διατύπωση αυτή καθίσταται ακόμα πιο σημαντική, αν αναλογιστεί κανείς ότι η αρχαιολογική κληρονομιά συχνά περιλαμβάνεται στις απλές φιλικές συζητήσεις και συναναστροφές των μελών της τοπικής κοινότητας, όπως κατέδειξε η έρευνά μας.

Εκτός από την περίπτωση της αρχαίας Δωδώνης και του ρόλου του βιώματος στην πρόσληψή της από την τοπική κοινωνία, την οποία εξετάσαμε προηγουμένως, ένα ακόμη χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του Κάστρου της πόλης. Το 23,1% των ερωτώμενων απάντησε αυθόρμητα ότι το Κάστρο αποτελεί το πιο σημαντικό κομμάτι της πολιτιστικής κληρονομιάς **(βλ. Πίνακας 22 και Γράφημα 8)**, ενώ στην βαθμίδα αξιολόγησης της σημασίας του, το 73,22% το θεωρεί ως πάρα πολύ σημαντικό μνημείο για τον τόπο **(βλ. Πίνακας 23 και Γράφημα 7)**. Ακόμα και για όσους δεν εντάσσουν τις μουσειακές επισκέψεις στις δραστηριότητες του

ελεύθερου χρόνου τους, το Κάστρο θεωρείται σε ποσοστό 70% «πάρα πολύ» σημαντικό τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου **(Πίνακας 44)**.

Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει πόσο σημαντικό τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης είναι το Κάστρο;					
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
Valid	Πάρα πολύ	52	70,3	72,2	72,2
	Πολύ	15	20,3	20,8	93,1
	Λίγο	3	4,1	4,2	97,2
	Καθόλου	1	1,4	1,4	98,6
	ΔΓ	1	1,4	1,4	100,0
	Total	72	97,3	100,0	
Missing	System	2	2,7		
Total		74	100,0		

Πίνακας 44: Η σημασία του Κάστρου ως τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης, για τους μη-επισκέπτες ΑΜΙ.

Το Κάστρο, είναι χτισμένο στη μικρή βραχώδη χερσόνησο στην όχθη της λίμνης των Ιωαννίνων και η σημερινή επιβλητική του οχύρωση έχει στο μεγαλύτερο μέρος της κτιστεί από τον Αλή Πασά το 1815, ενσωματώνοντας μεγάλα τμήματα του προϋπάρχοντάς υστεροβυζαντινού τείχους (του 13^{ου} και 14^{ου} αι.) **(Εικ. 38)**. Στο εσωτερικό του υπάρχουν δυο φυσικά οχυρώματα διαμορφωμένα ως Ακροπόλεις (Παπαδοπούλου 2008: 145-147). Σήμερα η νοτιοανατολική ακρόπολη (Ιτς Καλέ) αποτελεί οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο και τα περισσότερα ιστάμενα κτήρια, που χρονολογούνται την εποχή της ύστερης τουρκοκρατίας, έχουν αναστηλωθεί από την 8^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων **(Εικ. 39)**. Στο χώρο λειτουργεί επίσης το Βυζαντινό Μουσείο, Μουσείο Αργυροχοΐας («Θησαυροφυλάκιο»), και το πρόσφατο Μουσείο Αργυροτεχνίας του Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς (ΠΙΟΠ) **(Εικ. 40)**.

Η Ακρόπολη του Ιτς καλέ αποτελεί ένα από τα πιο πολυσύχναστα σημεία της πόλης με πλήθος κόσμου (οικογενειών, μαθητών, φοιτητών, τουριστών κ.α.) να την επισκέπτεται καθημερινά, κυρίως για βόλτα, περιπάτους, καφέ, κοινωνικές

εκδηλώσεις και δραστηριότητες **(Εικ. 41)** και σε μικρότερο βαθμό για να επισκεφτεί τα μουσεία του χώρου. Επίσης πολυσύχναστη και ιδιαίτερα ζωντανή περιοχή της πόλης είναι όλη η ευρύτερη περιοχή πέριξ και εκτός του Κάστρου (η λεγόμενη Παλιά πόλη και η παραλίμνια περιοχή) **(Εικ. 42 & 43)**. Το Κάστρο λοιπόν, αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του ιστού της πόλης και ένα μνημείο απολύτως ενταγμένο στον δημόσιο χώρο και στη ζωή της. Άλλωστε, ως τμήμα της νεότερης ιστορίας της πόλης, επιβιώνει ακόμα στη μνήμη του κόσμου και κυρίως των ηλικιωμένων και παλαιότερων κατοίκων της. Ως τέτοιο δεν αποτελεί στη συνείδησή τους ένα μνημείο στατικό και παγιωμένο στον χρόνο και τον χώρο, αλλά ένα ζωντανό «τόπο» δράσης και κίνησης. Φέρει διαφορετικά νοήματα για τους κατοίκους της πόλης, ανάλογα με τις ενέργειες και τις δράσεις στις οποίες αυτοί είναι μάρτυρες, συμμετέχουν ή θυμούνται. Κατά αυτόν τον τρόπο, οι προσωπικές βιογραφίες, οι κοινωνικές ταυτότητες και η βιογραφία του ίδιου του τόπου και του μνημείου συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους και αποτελούν θεμελιώδη στοιχεία για την καθιέρωση προσωπικών και ομαδικών ταυτοτήτων (Tilley 2012: 226).

Το Κάστρο, ως μνημείο της οθωμανικής ιστορίας της πόλης, δεν έχει ενσωματωθεί --τουλάχιστον μέχρι πρότινος-- στην «κυρίαρχη» αφήγηση της τοπικής ταυτότητας, η οποία επικεντρώνεται στην κλασική αρχαιότητα ως τεκμήριο ελληνικότητας. Ωστόσο, η «κοινωνική του βιογραφία» και η καθημερινή βιωματική του επαφή με το κοινό της πόλης το καθιστά --κατά το κοινό-- το σημαντικότερο τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου. Το ίδιο ισχύει και για την υψηλή θέση που κατέχουν στη συνείδηση του κοινού τα *Τζαμιά της πόλης* και η *ζωή και το έργο του Αλή Πασά*, τα οποία επίσης αξιολογούνται ως πολύ σημαντικά στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου, παρότι αποτελούν μνημεία της οθωμανικής περιόδου της και ως τέτοια δεν εντάσσονται στην κυρίαρχη εθνική αφήγηση.

Έτσι, η έννοια της *πολιτιστικής κληρονομιάς* δεν ορίζεται μόνο ως τα υλικά κατάλοιπα του παρελθόντος και η καθοδηγούμενη από την εξουσία (κρατικούς φορείς, οργανισμούς και ειδικούς) ερμηνεία τους. Αντιθέτως, νοηματοδοτείται μέσα από το βίωμα και τη δράση της κοινότητας στο παρόν, ως μια αλληλεπιδραστική και αμφίδρομη σχέση, δηλαδή ως μια πολιτισμική και ενσώματη --συχνά-- διαδικασία που συντελείται στο παρόν (Smith 2006, Smith 2015: 460, 461, Butler & Rowlands 2012: 130, Crooke 2011: 25, Harrison et al. 2008). Ως τέτοια μπορεί να εκφεύγει από τις κυρίαρχες τάσεις και αντιλήψεις, ακόμα και από τους λόγους που τις υποκινούν.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Harrison, οι άνθρωποι δεν βιώνουν μόνο «τον πολιτισμό τους» ως αυτονόητη διαδικασία, αλλά πλέον στοχάζονται πάνω σε αυτόν, τον αποτιμούν, τον συζητούν, τον τροποποιούν και τον διεκδικούν, γεγονός που προσλαμβάνει ολοένα και πιο έντονα πολιτικοποιημένες μορφές (Harrison 2000: 663).

6.8.3. Βιωμένο αρχαιολογικό παρελθόν ή μουσείο;

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι οι κάτοικοι της πόλης φαίνεται να διατηρούν μια βιωματική και μνημονική σχέση με το αρχαιολογικό παρελθόν του τόπου, και κυρίως με τα μνημεία του παρελθόντος, στα οποία μάλιστα αποδίδουν και ιδιαίτερη σημασία, ως σημεία αναφοράς της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Η τάση αυτή όμως δεν αποτελεί απαραίτητα και ισχυρό κίνητρο για την πραγματοποίηση επίσκεψης στο αρχαιολογικό μουσείο της πόλης, παρότι το περιεχόμενό του αναγνωρίζεται ως πολιτιστική κληρονομιά και το ίδιο το ΑΜΙ νοσηματοδοτείται εν πολλοίς σε σχέση με το περιεχόμενό του. Η βιωματική, προσωπική και μνημονική σχέση πολλών από τους κατοίκους της πόλης με την αρχαιολογική κληρονομιά, δεν φαίνεται να έχει θέση στο μουσειακό περιβάλλον. Η αποτελεσματικότερη, διαδραστική σχέση του κοινού με τα μνημεία της αρχαιολογικής κληρονομιάς παρά με το Μουσείο μπορεί να αποδοθεί αρχικά στο γεγονός ότι τα πρώτα προσφέρουν όχι μόνο μια πιο άμεση αναγωγή στο παρελθόν με το να βρίσκονται στη θέση στην οποία αρχικά κτίστηκαν αλλά και μια φαινομενικά, αδιαμεσολάβητη σύνδεση με το παρόν της κοινότητας. Το γεγονός αυτό ενισχύει τη μνημονική και βιωματική τους λειτουργία συγκριτικά με τα αρχαία αντικείμενα, που έχουν αποκοπεί από το αρχικό τους περιβάλλον και βρίσκονται στο χώρο του Μουσείου, το οποίο, κατά τη γνώμη του κοινού, πρεσβεύει μια «αποστειρωμένη» και «μνημειοποιημένη» εκδοχή του παρελθόντος.

Η διαπίστωση του ρόλου του βιώματος θα πρέπει να αποτελέσει αφορμή για προβληματισμό της επίσημης αρχαιολογίας σε σχέση με τον ευρύτερο ρόλο της στη διαμόρφωση μια ισότιμης σχέσης με το μη-ειδικό κοινό. Κατά κάποιο τρόπο, το κοινό αυτό την «προσπερνά» διαμορφώνοντας τη δική του «ανεπίσημη» σχέση με τη αρχαιολογική κληρονομιά.

6.9. Ενδιαφέροντα και τάσεις του κοινού

Ένα τελευταίο θέμα το οποίο επιχείρησε να προσεγγίσει η έρευνα είναι τα ενδιαφέροντα του κοινού της πόλης, σε σχέση με διάφορες υλικές και άυλες εκφάνσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς (**βλ. Πίνακας 24 και Γράφημα 10**). Η διερεύνηση αυτή παρότι δεν σχετίζεται άμεσα με το AMI, κρίθηκε σκόπιμο να πραγματοποιηθεί ως ένα πρώτο στάδιο καταγραφής χρήσιμων δεδομένων για τις τάσεις του κοινού της πόλης. Τα στοιχεία αυτά, μπορούν:

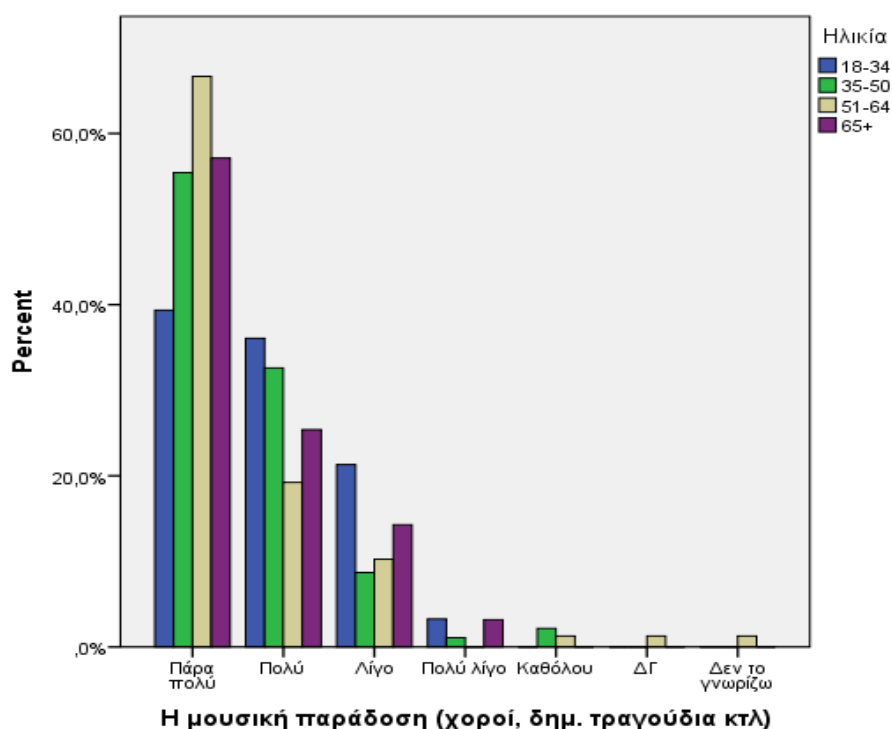
- να αποτελέσουν έναυσμα για επιμέρους, στοχευμένες έρευνες της σχέσης του κοινού με την καθεμιά από τις πολιτισμικές αυτές εκφάνσεις (μουσική παράδοση, ήθη και έθιμα, λαϊκή τέχνη, ευεργέτες της πόλης κ.α.).

- να επισημάνουν ελλείψεις ή αδυναμίες από τη μεριά των πολιτιστικών φορέων της πόλης σε σχέση με τη διαχείριση, ανάδειξη και αξιοποίηση αυτών των εκφάνσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφέρω ότι, παρότι η λαϊκή τέχνη κατέχει ιδιαίτερα υψηλή θέση στη συνείδηση του κοινού της πόλης, μέχρι πριν μερικούς μήνες (και κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού και υλοποίησης της έρευνας) δεν «στεγαζόταν» σε ένα σύγχρονο, αντιπροσωπευτικό μουσείο. Το κενό αυτό που διαπιστώθηκε και στην ερευνά μας ήρθε να καλύψει η ίδρυση του νέου Μουσείου Αργυροτεχνίας του Πολιτιστικού Ιδρύματος του Ομίλου Πειραιώς (ΠΙΟΠ). Επίσης, θα μπορούσαμε να επισημάνουμε την απουσία ενός «Μουσείου Πόλεως» που θα μπορούσε να συμπεριλάβει νεότερες και σύγχρονες πολιτισμικές εκφάνσεις της πόλης των Ιωαννίνων, που εμπίπτουν στα ενδιαφέροντα του κοινού.³⁸

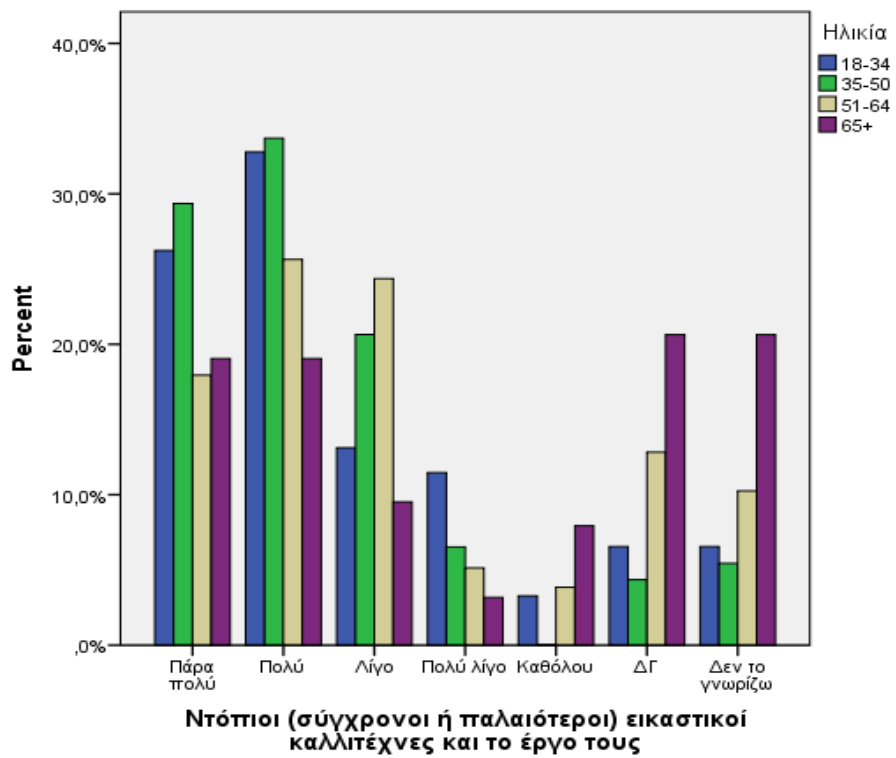
- να αξιοποιηθούν από τοπικά μουσεία και πολιτιστικούς φορείς της πόλης ως δεξαμενή ιδεών για το σχεδιασμό δράσεων και προγραμμάτων με σκοπό τη συμμετοχική εμπλοκή της κοινότητας με την πολιτιστική της κληρονομιά. Μπορούν να εξεταστούν συνδυαστικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά προκειμένου να διερευνηθούν ενδιαφέροντα συγκεκριμένων ομάδων του κοινού. Για παράδειγμα, η έρευνα έδειξε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της ηλικίας και της απόδοσης

³⁸Ενδεικτική βιβλιογραφία για τα Μουσεία Πόλεως: MacDonald 2006, Jones, Macdonald & McIntyre 2008, Μούλιου 2010, Jones, Sandweiss, Mouliou & Orloff 2012, Mouliou 2012, Tisdale 2013, Μούλιου 2014.

σημασίας στην τοπική μουσική παράδοση, στην οποία οι μεγαλύτεροι σε ηλικία αποδίδουν μεγαλύτερη σημασία (**Γράφημα 23**). Αντιστρόφως, οι νεότερες ηλικιακές ομάδες αξιολογούν πιο θετικά τη συμβολή και το έργο των σύγχρονων ντόπιων εικαστικών καλλιτεχνών (**Γράφημα 24**). Τα στοιχεία αυτά μπορούν να αποτελέσουν μια πρώτη ένδειξη των ενδιαφερόντων και των τάσεων της κοινότητας απέναντι στην πολιτιστική της κληρονομιά. Σημαντικό είναι επίσης να διερευνηθούν περαιτέρω στο πλαίσιο της Δημόσιας Αρχαιολογίας, προκειμένου να αξιοποιηθούν εμπράκτως και αποτελεσματικά από πολιτιστικούς και μουσειακούς φορείς του τόπου, ακόμα και από το AMI.

Γράφημα 23: Η εκτίμηση της μουσικής παράδοσης ανά ηλικιακή ομάδα.

Γράφημα 24: Η εκτίμηση των ντόπιων εικαστικών καλλιτεχνών ανά ηλικιακή ομάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Συμπεράσματα και προτάσεις

Στα προηγούμενα κεφάλαια επιχειρήθηκε να σκιαγραφηθεί η σχέση του κοινού της πόλης των Ιωαννίνων με το AMI και την αρχαιολογική κληρονομιά του τόπου, όπως πρόκυψε από την ανάλυση των συνεντεύξεων του κοινού για τα παραπάνω ζητήματα. Επιπλέον, η διερεύνηση αυτή έγινε μέσα από τη μελέτη περιπτώσεων σύνδεσης του κοινού με την αρχαιολογική κληρονομιά αφορμή των οποίων υπήρξαν τα αποτελέσματα της έρευνας κοινού. Η μελέτη της σχέσης αυτής όπως αποτυπώνεται μέσα από τη συχνότητα και το ρόλο της μουσειακής επίσκεψης στο AMI αλλά και από εκφάνσεις της καθημερινότητας, μας επιτρέπει μια σειρά συμπερασμάτων αλλά και προτάσεων σε σχέση με τις δυνατότητες βελτιστοποίησης της σχέσης αυτής, αξιοποιώντας το ερευνητικό και μεθοδολογικό πεδίο της Δημόσιας Αρχαιολογίας.

7.1. Η ανάγκη διεύρυνσης του κοινού

Η κατανόηση των στάσεων και αντιλήψεων της τοπικής κοινότητας αποτελεί προαπαιτούμενο προκειμένου το Μουσείο όχι μόνο να διατηρήσει τους ήδη υπάρχοντες επισκέπτες του, αλλά και να διευρύνει το κοινό του. Σήμερα, το AMI, προσελκύει επισκέπτες με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ως προς το κοινωνικό προφίλ, το μορφωτικό επίπεδο και τις ηλικιακές ομάδες. Πέρα από τους μαθητές, οι οποίοι μέσω των εκπαιδευτικών του προγραμμάτων αποτελούν κατά κύριο λόγο το κοινό του, το ενήλικο κοινό είναι περιορισμένο, ενώ κάποιες κατηγορίες ηλικιακών και κοινωνικών ομάδων κοινού υποαντιπροσωπεύονται ή δεν αντιπροσωπεύονται καθόλου. Η διεύρυνση του κοινού όχι μόνο σε επίπεδο αριθμών αλλά και προς την κατεύθυνση προσέλκυσης νέων ομάδων κοινού, υπαγορεύει το άνοιγμα του AMI σε άτομα που νιώθουν περιθωριοποιημένα από τον χώρο του. Η προσβασιμότητα στα αγαθά του πολιτισμού χωρίς περιορισμούς, η εξασφάλιση ισότιμης εκπροσώπησης

της πολυπολιτισμικότητας και πολλαπλότητας των σύγχρονων κοινωνιών και η ένταξη περιθωριοποιημένων ομάδων πολιτών στους αποδέκτες της γνώσης και εμπειρίας που προσφέρεται στο μουσείο, αποτελούν καίριους προβληματισμούς των σύγχρονων μουσείων, στο πλαίσιο του πολυσύνθετου εκπαιδευτικού αλλά και κοινωνικού τους ρόλου (Μπούνια 2015). Προς την κατεύθυνση αυτή, το AMI οφείλει να εντείνει την προσπάθεια άρσης των εμποδίων που περιορίζουν ή ακόμα και αποκλείουν τη συμμετοχή μέρους της τοπικής κοινωνίας στη μουσειακή επίσκεψη.

7.2. Δυνατότητες άρσης των ανασταλτικών παραγόντων της επισκεψιμότητας

Απαραίτητη προϋπόθεση προς την κατεύθυνση διεύρυνσης του κοινού είναι ο εντοπισμός των ανασταλτικών παραγόντων της επίσκεψης και ακολούθως η υιοθέτηση από την πλευρά του Μουσείου αντίστοιχων πολιτικών και πρακτικών που θα άρουν αυτούς τους παράγοντες. Σύμφωνα με την έρευνα, οι κύριοι ανασταλτικοί παράγοντες είναι α) η άγνοια σχετικά με τις δράσεις του ή ακόμα και την ύπαρξη του AMI, β) οι στερεοτυπικές εικόνες και αντιλήψεις για το μουσείο και τον ρόλο του και γ) η έλλειψη κινήτρων ικανών να ενεργοποιήσουν ένα μέρος του κοινού που σήμερα δεν βρίσκεται στους χώρους του AMI, όχι από απροθυμία ή αδιαφορία για το περιεχόμενό του, αλλά από αμέλεια. Οφείλουμε να επισημάνουμε ότι για κάθε ομάδα κοινού αλλά και για τον καθένα ξεχωριστά οι ανασταλτικοί αυτοί παράγοντες συμπλέκονται ή μπορεί και να διαφοροποιούνται ή να εμπεριέχουν και πλήθος άλλων στοιχείων και συνθηκών. Ωστόσο, αποτελεί μια πρώτη βάση προς την κατεύθυνση εξεύρεσης λύσεων και πρακτικών που μπορούν να άρουν γενικούς ισχυρούς ανασταλτικούς παράγοντες που κρατάνε το κοινό μακριά από το AMI.

7.2.1. Η γνωστοποίηση του Μουσείου και των δράσεών του

Η άγνοια του AMI και των δράσεών του διαπιστώθηκε ότι αποτελεί βασικό εμπόδιο επίσκεψης σε αυτό. Η άμβλυνση του σημαντικού αυτού δομικού εμποδίου

μπορεί να υποβοηθηθεί μέσω δράσεων που θα καταστήσουν το ίδιο, τις δράσεις και τις συλλογές του περισσότερο γνωστά στο ευρύ κοινό. Αυτό μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους, όπως μέσω της διαφήμισης και με τη βοήθεια των τοπικών μέσων μαζικής ενημέρωσης, με την έκδοση εντύπων και φυλλαδίων και συνοπτικών δημοσιεύσεων, με την αναβάθμιση της ιστοσελίδας του και τη διευρυμένη χρήση των κοινωνικών δικτύων, με την ψηφιοποίηση και γνωστοποίηση των συλλογών του μέσω του διαδικτύου (Τούρτα & Ζαρκαλή 2009: 70, Οικονόμου 2007). Είναι γεγονός ότι το AMI τα τελευταία χρόνια έχει κινηθεί προς αυτή την κατεύθυνση. Ωστόσο πιστεύουμε ότι οι δράσεις αυτές θα είναι πιο καίριες και αποτελεσματικές εφόσον είναι στοχευόμενες και εξειδικευμένες, ανάλογα με το κοινό στο οποίο θέλουν να απευθυνθούν. Κατά αυτόν τον τρόπο θα πρέπει να είναι προσανατολισμένες στα ενδιαφέροντα και στις ιδιαιτερότητες όχι μόνο των επισκεπτών, αλλά και των μη-επισκεπτών του. Για παράδειγμα, οι ηλικιωμένοι και τα άτομα χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου δεν έχουν συνήθως πρόσβαση στο διαδίκτυο ή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ενώ συνήθως δυσκολεύονται να κατανοήσουν τον ακαδημαϊκό λόγο ή την επιστημονική ορολογία, που μερικές φορές χαρακτηρίζουν τις δράσεις του Μουσείου και αποτυπώνονται κυρίως στους τίτλους των εκθέσεων και των προγραμμάτων του. Αντιθέτως, ενημερώνονται από συζητήσεις με φίλους και παρέες, καθιστώντας την διαφήμιση από στόμα σε στόμα αποδοτικότερο εργαλείο επικοινωνιακής πολιτικής (Τούρτα & Ζαρκαλή 2009: 70). Στην περίπτωση αυτή, οι εξατομικευμένες και στοχευμένες προσεγγίσεις μέσω των Κ.Α.Π.Η. ή άλλων τοπικών σωματείων και κοινωνικών φορέων μπορούν να καταστούν πιο αποτελεσματικές (Σταματέλου & Φιλιπούση 2007). Προϋπόθεση αποτελεί η γνωστοποίηση του Μουσείου και των δράσεων του να συνοδεύεται και από αντίστοιχα προγράμματα και δράσεις, που θα κινητοποιήσουν το ενδιαφέρον των διαφόρων υποομάδων του κοινού και θα το προτρέπουν σε μια συμμετοχική μουσειακή εμπειρία.

7.2.2. Βελτιστοποίηση των παρεχόμενων υπηρεσιών

Από την ερευνά μας τεκμηριώνεται ότι ένα μέρος του κοινού της πόλης που επισκέπτεται το Μουσείο ενεργά, φέρει μια αντίληψη του Μουσείου ως χώρου κοινωνικής συναναστροφής, πεδίου ικανοποίησης του ενδιαφέροντος και της

φιλομάθειας για τις αρχαιότητες και χώρου σύνδεσης του παρόντος με το παρελθόν. Η μουσειολογική και μουσειογραφική ανανέωση του Μουσείου μέσω της επανέκθεσης έχει συντελέσει προς την κατεύθυνση αυτή και έχει συμβάλει στην αύξηση των επισκεπτών του, τουλάχιστον στο χρονικό πλαίσιο της τελευταία πενταετίας. Προς την κατεύθυνση αυτή έχουν συμβάλει και οι συχνές και ποικίλες περιοδικές εκθέσεις, οι δράσεις και τα προγράμματα του Μουσείου που αποτυπώθηκαν ως κίνητρα για την επίσκεψή του. Είναι γεγονός ότι οι επίμονες προσπάθειες του Μουσείου προς την κατεύθυνση αυτή έχουν αντίκρισμα σε ένα μέρος του κοινού της πόλης, ενώ βελτιώνουν την εμπειρία της μουσειακής επίσκεψης. Ωστόσο, όπως διαπιστώθηκε, τα κίνητρα αυτά, χωρίς να παραβλέπεται η σημασία τους, δεν έχουν καταφέρει να ενεργοποιήσουν ένα μεγάλο μέρος του κοινού της πόλης, το οποίο παραμένει τα τελευταία χρόνια ανενεργό, ή δεν έχει επισκεφθεί ποτέ το AMI και ως εκ τούτου δεν είναι αρκετά για να επιφέρουν την πολυπόθητη διεύρυνση του κοινού. Το Μουσείο θα πρέπει να εντείνει τις προσπάθειές του να βελτιώσει της παρεχόμενες υπηρεσίες του οι οποίες διευκολύνουν και κάνουν πιο ευχάριστη την επίσκεψη σε αυτό (πχ λειτουργία αναψυκτηρίου και εστιατορίου, παιδότοπου για τη φύλαξη των πολύ μικρών παιδιών, καθώς και οι υπηρεσίες parking και ενοικίασης του χώρου για εκδηλώσεις), καθώς και να προβεί στην οργάνωση περισσότερων εναλλακτικών δράσεων και εκδηλώσεων (πχ μουσικών εκδηλώσεων, προβολή ταινιών, καλλιτεχνικές εκδηλώσεις κ.α.) (πρβλ. Σολομών et al. 2010: 210-211) που θα προσέδιδαν περισσότερο ψυχαγωγική και κοινωνική διάσταση στη μουσειακή επίσκεψη.

7.2.3. Αντιστροφή των στερεοτυπικών αντιλήψεων και εικόνων

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων --ακόμα και των μη-επισκεπτών του AMI-- έχει εκφράσει το ενδιαφέρον της για το παρελθόν του τόπου, στο οποίο άλλωστε αποδίδει και υψηλή σημασία. Ως εκ τούτου όχι μόνο είναι εφικτό αλλά καθίσταται και αναγκαίο για το Μουσείο να κινηθεί προς την κατεύθυνση ενεργοποίησης του κοινού αυτού.

Στην προσπάθειά του αυτή, ωστόσο, έχει να αντιμετωπίσει σημαντικά προβλήματα και να άρει εμπόδια που σχετίζονται με παγιωμένες στάσεις και αντιλήψεις του κοινού για τις αρχαιότητες και τα αρχαιολογικά μουσεία. Αυτές συνιστούν ένα πολύπλοκο πεδίο παραγωγής και αναπαραγωγής πολλαπλών και, κάποιες φορές, ετερόκλητων απόψεων για τα μουσεία και το παρελθόν. Δεν είναι ουδέτερες ιδεολογικά αλλά εξαρτώνται από το αξιακό και επιστημολογικό πλαίσιο της αρχαιολογικής επιστήμης και της ιστορίας του θεσμού των μουσείων στην Ελλάδα, στη διαμόρφωση του οποίου έχει συντελέσει καθοριστικά ο ιδεολογικά και πολιτικά φορτισμένος ρόλος που κλήθηκαν να παίξουν οι αρχαιότητες στην Ελλάδα από την ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι σήμερα (Damaskos & Plantzos 2008, Hamilakis & Yalouri 1996, Καλπαξής 1990, Kotsakis 1991, 1998, 2003, Yalouri 2001, Voutsaki 2003, Χαμηλάκης 2012, Sakellariadi 2010, 2008). Ειδικότερα τα αρχαιολογικά μουσεία στην Ελλάδα αποτελέσαν διαχρονικά τα κύρια μέσα για την εκπροσώπηση, την αναπαράσταση και την επικοινωνία της αρχαιολογικής κληρονομιάς. Ο δεσμός τους με την ιδεολογία του κράτους και οι ερμηνευτικές προσεγγίσεις που ακολούθησαν για δυο σχεδόν αιώνες καθόρισε τόσο την ανάπτυξή τους όσο και τη σχέση τους με το κοινό (Sakellariadi 2008).

Η αντίληψη του αρχαιολογικού Μουσείου ως *μνημείου αφιερωμένο στο παρελθόν*, η οποία καταδείχτηκε και στην ερευνά μας, επισκιάζει τον σύγχρονο εκπαιδευτικό, κοινωνικό και ψυχαγωγικό του ρόλο. Το ίδιο και η συνειρμική νοηματόδοτηση του ΑΜΙ ως «κιβωτού» του πολύτιμου παρελθόντος που για την τοπική κοινωνία ταυτίζεται με την αρχαία Δωδώνη αλλά και με τις αρχαιότητες συνολικά. Ως τέτοιο, ο ρόλος του περιορίζεται στη διάσωση, αποθήκευση, διαφύλαξη και έκθεση των αρχαιολογικών τεκμηρίων της ιστορίας του τόπου. Στη συνείδηση του κοινού, το ΑΜΙ ταυτίζεται με έναν πολύ σημαντικό φορέα που επιτελεί ένα συμβολικό καθήκον. Όμως, η αντίληψη αυτή παραπέμπει ταυτόχρονα σε ένα περιβάλλον αποστειρωμένο, ιερό και απόμακρο, που δεν σχετίζεται με το παρόν, με τις προσδοκίες, τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του σύγχρονου ανθρώπου ούτε εντάσσεται σε δραστηριότητες της καθημερινής ζωής.

Πέρα από τον ρόλο της τυπική εκπαίδευσης στην παραγωγή και αναπαραγωγή των απόψεων αυτών μέσω των χρήσεων της αρχαιολογίας στα σχολικά εγχειρίδια (Κασβίκης 2015), η οποία καταδείχθηκε και στην έρευνά μας, σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση των αντιλήψεων αυτών έχουν παίξει και οι

παραδοσιακές εκθεσιακές πρακτικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις που κυριαρχούσαν στα αρχαιολογικά μουσεία για πολλές δεκαετίες και σε κάποιες περιπτώσεις επικρατούν ακόμα και σήμερα (Χουρμουζιάδη 2006: 346, Πλάντζος 2010). Το ιδεολογικό φορτίο των αρχαιοτήτων ως υλικών αποδείξεων της εθνικής υπόστασης επέφερε την αισθητικοποίησή τους και επέβαλε την έκθεσή τους ως έργων τέχνης και την ελλιπή ερμηνευτική τους προσέγγιση, στερώντας τόσο από τις αρχαιότητες όσο και από τα μουσεία τον εκπαιδευτικό και κοινωνικό τους ρόλο αλλά και τον ανθρωποκεντρικό τους χαρακτήρα. Επιπλέον, καθώς οι πρακτικές αυτές συχνά βασίζονταν στο μηχανιστικό *μεταδοτικό* μοντέλο επικοινωνίας,³⁹ έθεσαν τον θεατή στο ρόλο του παθητικού δέκτη (Χουρμουζιάδη 2006), δημιουργώντας ένα επικοινωνιακό χάσμα.

Η δυνατότητα των αρχαιολογικών Μουσείων να αρθρώσουν έναν εναλλακτικό λόγο που θα συμβάλει στην άρση στερεοτυπικών ανασταλτικών αντιλήψεων και φραγμών της επισκεψιμότητας έγκειται κατ' αρχάς, στη διαφοροποίηση της νοοτροπίας και φιλοσοφίας τους, κατά την οποία τα ίδια και οι επιμελητές τους ως κάτοχοι της μοναδικής, απόλυτης και αντικειμενικής γνώσης είναι οι μόνοι ικανοί διαχειριστές και ερμηνευτές του παρελθόντος (Waterton & Watson 2011, Crooke 2007, Crooke 2011: 33-35, Perkin 2011: 116-124). Στο πλαίσιο αυτό, και το AMI οφείλει και μπορεί να συμπεριλάβει σε όλες τις εκφάνσεις της λειτουργίας του τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες εκείνων που δεν εκπροσωπούνται, καθώς και τις διαφοροποιημένες και πολλές φορές ετερόκλητες ερμηνείες του παρελθόντος, εφαρμόζοντας πρακτικές και πολιτικές που θα εμπλέξουν την κοινότητα (Crooke 2011, Perkin 2011, Φουσέκη 2010, Simon 2010). Κεντρικός, ωστόσο, άξονας των δράσεων αυτών, θα πρέπει να είναι η υιοθέτηση ενδεδειγμένων μοντέλων επικοινωνίας, κατά τα οποία ο επισκέπτης «κατασκευάζει το δικό του νόημα» με ενεργό τρόπο (Hooper-Greenhill 1994: 48) και η επικοινωνία του με το Μουσείο αποτελεί μια δυναμική διαδικασία, με τον ίδιο να παίζει ενεργό ρόλο στη συμπαραγωγή του μηνύματος (Falk & Dierking 1992: 2-7). Στο πλαίσιο αυτό, η δυνατότητα ανάδρασης (feedback) και η αλληλεπίδραση με το κοινό, θα πρέπει να έχει τη μορφή διατύπωσης προσωπικών απόψεων, ερμηνειών και εντυπώσεων ως μια συμμετοχική, αλληλεπιδραστική διαδικασία, στοιχείο που αποτελεί κομβικό

³⁹ Για το *μεταδοτικό μοντέλο* βλ. Κεφάλαιο 3.1 και Οικονόμου 2003: 81, 82, Hooper-Greenhill 1994α, 1999.

σημείο κατά το σχεδιασμό τέτοιων δράσεων και καθοριστικό παράγοντα στην επιτυχία και αποτελεσματικότητά τους.⁴⁰ Με αυτήν την προϋπόθεση, οι πρακτικές αυτές μπορούν να συμβάλουν στην «από-ιεροποίηση» των αρχαιοτήτων, στην άρση των ανασταλτικών παραγόντων της επισκεψιμότητας του Μουσείου αλλά και στην οικοδόμηση μιας ισότιμης και δημοκρατικής σχέσης μεταξύ κοινού, αρχαιοτήτων και αρχαιολογικού Μουσείου.

7.3. Ο ρόλος της Δημόσιας Αρχαιολογίας στη μουσειακή επικοινωνία

Οι παραπάνω διαπιστώσεις οδηγούν στη συζήτηση για τη Δημόσια Αρχαιολογία και τον άκρως σημαντικό και βοηθητικό της ρόλο ως επιστημονικού, θεωρικού πεδίου αλλά και μεθοδολογικού εργαλείου, που θα βοηθήσει το ΑΜΙ τόσο να άρει τους ανασταλτικούς παράγοντες της επισκεψιμότητας που εντοπίσαμε όσο και να υποβοηθηθεί με ιδέες και πρακτικές προς την κατεύθυνση ενός συμμετοχικού (Simon 2010) και κυριολεκτικά δημόσιου μουσείου. Το ζήτημα της επανεξέτασης των σχέσεων κοινού, αρχαιοτήτων και μουσείου και η ουσιαστική επαφή της αρχαιολογικής πράξης με την κοινωνία, οφείλει και στην περίπτωση των ελληνικών αρχαιολογικών μουσείων να καταλάβει μια καίρια θέση, όπως συμβαίνει τα τελευταία χρόνια στη διεθνή αρχαιολογική συζήτηση (Holtorf 2007, Liddle 2004, Marshall 2002, Moshenska 2008, Schadla-Hall 2004, Tully 2007, Sakellariadi 2011, Little 2002, Shackel & Chambers 2004, Skeates, McDavid & Carman 2012, Waterton & Watson 2011, Γαλανίδου 2012, Γρατσία 2010, Lekakis 2008, Κασβίκης 2015).

⁴⁰ Για παραδείγματα και σχετικές μεθόδους, πρακτικές με τη χρήση των νέων τεχνολογιών αλλά και την αξιολόγησή τους, βλ., Γιαννούτσου 2015, Dodd & Jones 2009: 16, Lehn 2009: 32-34, Οικονόμου & Pujol Tost 2009, Καβαλιεράτου & Ρούσου 2009.

7.3.1. Η ερευνά μας στην υπηρεσία της Δημόσιας Αρχαιολογίας

Σχηματικά θα λέγαμε ότι η Δημόσια Αρχαιολογία τόσο στον ορισμό όσο και στην εφαρμογή της κινείται σε δύο αλληλένδετους και ανατροφοδοτούμενους μεταξύ τους άξονες:

Ο ένας αφορά στη διερεύνηση του καίριου ερωτήματος: *Πώς συναντά ο απλός άνθρωπος την αρχαιολογία;* (Γαλανίδου 2012: 7) Πώς, δηλαδή, συνδέεται το ευρύ κοινό με την αρχαιολογική του κληρονομιά, ποια η σχέση του μαζί της, και ποιοι παράγοντες επιδρούν στη διαμόρφωση αυτής της σχέσης (Γαλανίδου 2012: 9).

Αντίστροφα, η Δημόσια Αρχαιολογία επιχειρεί την αξιοποίηση των δημόσιων προσλήψεων της αρχαιολογικής κληρονομιάς προς την κατεύθυνση εξεύρεσης λύσεων και πρακτικών διαχείρισης, με τις οποίες το κοινό θα εμπλακεί ισότιμα και ενεργά. Κύριο κίνητρο είναι η μεταφορά του επιστημονικού κεκτημένου της αρχαιολογικής επιστήμης στο ευρύ κοινό (Γαλανίδου 2012: 7-9) αλλά και η ανατροφοδότησή του από αυτό. Στο πλαίσιο αυτό, η Δημόσια Αρχαιολογία όπως αναφέρει η Γαλανίδου μπορεί «να καταστεί αγωγός της επιστημονικής έρευνας στο ευρύ κοινό, αφού κύριο χαρακτηριστικό και αποστολή της είναι να κάνει την αρχαιολογία γνωστή και προσιτή σε αυτό, λειτουργώντας ως διαμεσολαβήτρια» (2012: 7).

Προς αυτές τις δύο κατευθύνσεις κινήθηκε και η έρευνα μας, τιθέμενη στην υπηρεσία της Δημόσιας Αρχαιολογίας και των δυνητικών της οφελών και προοπτικών προς την κατεύθυνση υποβοήθησης του AMI στη διαδικασία βελτίωσης της σχέσης του με την τοπική κοινωνία.

7.3.2. Το κοινό της πόλης «συναντά» την αρχαιολογική του κληρονομιά

Όπως έχει διατυπωθεί και από άλλες έρευνες και μελέτες στη χώρα μας, ένα μεγάλο κομμάτι της αρχαιολογικής επιστήμης ξεφεύγει από τα ανασκαφικά

σκάμματα, τα εργαστήρια, τα εξειδικευμένα περιοδικά ή συνέδρια και τις μουσειακές εκθέσεις –εκεί δηλαδή όπου ζει και παράγεται η αρχαιολογική επιστήμη– και αγγίζει το δημόσιο χώρο, στον οποίο ζει και από τον οποίο αναπαράγεται (Herzfeld 1991, Yalouri 2001, Lekakis 2008, Γρατσία 2010, Sakellariadi 2011, Γαλανίδου 2012: 7-8, Solomon 2003, Σολομών 2005, Solomon 2010).

Παρόμοιες διαπιστώσεις προκύπτουν και από την έρευνά μας. Το κοινό της πόλης των Ιωαννίνων διατηρεί μια «ανεπίσημη», προσωπική, βιωματική και μνημονική σχέση με την αρχαιολογική του κληρονομιά και κυρίως με μνημεία που είναι ενταγμένα στον αστικό ιστό της πόλης, όπως το Κάστρο, ή αναβιώνουν και επιβιώνουν σε αυτό μέσω της εικονογραφικής τους αναπαραγωγής και αναπαράστασης, όπως είναι η περίπτωση της αρχαίας Δωδώνης και των αρχαιοτήτων της. Μέσα από αυτές τις διαδικασίες τα παραπάνω μνημεία νοηματοδοτούνται ως σημαίνοντα τμήματα της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς και τοπικής ταυτότητας και παραμένουν «εν ζωή» στο δημόσιο χώρο της πόλης και στο καθημερινό βίο του μη ειδικού κοινού.

Επιπλέον, η αρχαιολογική κληρονομιά (μνημεία και αρχαιότητες) καταλαμβάνει σημαντική θέση, όχι μόνο στη συνείδηση του κοινού αλλά και σε δραστηριότητες της καθημερινότητας και της κοινωνικής συναναστροφής, όπως δημόσιες συζητήσεις (π.χ. μέσω του διαδικτύου ή σε συζητήσεις με φίλους και παρέες), σε περιπάτους και σε τελετουργικές επιτελεστικές διαδικασίες, γεγονός που προσδίδει «ζωή» στις αρχαιότητες και λειτουργεί προσθετικά στη «πολιτισμική βιογραφία τους» (για τον όρο βλ. Appadurai 1986, Kopytoff 1986).

Παρόλα αυτά, για ένα μεγάλο τμήμα του κοινού, η σύνδεση αυτή τελείται μακριά από το Αρχαιολογικό Μουσείο της πόλης, μακριά δηλαδή από τον χώρο στον οποίο παράγεται και παρουσιάζεται η επίσημη αρχαιολογική ερμηνεία του παρελθόντος. Η αποστασιοποίηση από τη μουσειακή επίσκεψη, έρχεται σε αντιδιαστολή με το ενδιαφέρον του κοινού για το παρελθόν του τόπου και τους καθημερινούς μνημονικούς και βιωματικούς τρόπους με τους οποίους αυτό συνδέεται μαζί της. Η διερεύνηση αυτού του ενδιαμέσου «χώρου» μεταξύ της επίσημης εκδοχής που πρεσβεύει το Μουσείο και της καθημερινής δημόσιας και βιωματικής σχέσης του κοινού με την αρχαιολογική του κληρονομιά, που επιχείρησε η έρευνά μας, αφενός έφερε στο φως το επικοινωνιακό χάσμα μεταξύ των δύο,

αφετέρου μπορεί να αποτελέσει αφορμή και μέσον για την εξεύρεση λύσεων και πρακτικών προς την κατεύθυνση σύγκλισης Μουσείου και κοινού.

7.4. Η Δημόσια Αρχαιολογία ως «διαμεσολαβήτρια»: προτάσεις και προοπτικές

Τα συμπεράσματα της έρευνάς μας μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό εργαλείο για το ΑΜΙ. Μπορούν να επισημάνουν κάποιες αρχικές κατευθύνσεις προς την ανάπτυξη δράσεων, που εμπλέκουν το κοινό της πόλης σε διάλογο μαζί του, εκπληρώνοντας ένα μέρος του σύγχρονου κοινωνικού του ρόλου.⁴¹

7.4.1. Προγράμματα ανάκλησης μνήμης και αξιοποίησης του βιώματος

Η αξιοποίηση του προσωπικού βιώματος και της μνημονικής σχέσης που συνδέει ένα μέρος της κοινότητας με την αρχαιολογική κληρονομιά είναι ένας από αυτούς τους τρόπους. Ειδικότερα οι πιο ηλικιωμένοι, που σήμερα υποεκπροσωπούνται στο ΑΜΙ, θα μπορούσαν να βρεθούν στους χώρους του μέσω προγραμμάτων που θα συνδέουν τα αρχαία αντικείμενα με την καθημερινότητά τους μέσω της πρακτικής της ανάκλησης μνήμης, του δανεισμού και έκθεσης προσωπικών αντικειμένων ή της ενσωμάτωσης του βιώματός τους στις ερμηνευτικές προσεγγίσεις εκτιθέμενων αντικειμένων. Είναι γεγονός ότι η πρακτική της *ανάκλησης της μνήμης*, έχει συνδεθεί κυρίως με μουσεία ιστορικά (Κωστή 2009: 54), ενώ η σύνδεση των προσωπικών βιωμάτων με τα αντικείμενα είναι πιο άμεση στα λαογραφικά μουσεία (Γάτου 2009: 62, πίνακας 5), ωστόσο οι παραπάνω πρακτικές έχουν εφαρμογή και στα αρχαιολογικά μουσεία. Προς αυτήν την κατεύθυνση κινήθηκε το πρόγραμμα *Μουσείο και Τρίτη Ηλικία* που πραγματοποιήθηκε το 2007 από την Α. Κωστή στο Αρχαιολογικό Μουσείου των Μεγάρων, ως μια ειδικά σχεδιασμένη προσέγγιση της τρίτης ηλικίας και επέδρασε θετικά τόσο στους ηλικιωμένους συμμετέχοντες, οι οποίοι βρήκαν ένα χώρο για τις μνήμες τους μέσα στο Μουσείο, όσο και στο ίδιο το

⁴¹ Επισημαίνουμε ότι το θέμα αυτό είναι αρκετά ευρύ και θα μπορούσε να αποτελεί αντικείμενο μιας επικείμενης μελέτης. Ως εκ' τούτου στο σημείο αυτό θα σταθούμε ενδεικτικά σκιαγραφώντας κάποιες προτάσεις δράσεων, η ανάγκη των οποίων καταδείχθηκε από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας.

Μουσείο, το οποίο εμπλούτισε τις συλλογές τους με αντικείμενα και προφορικές μαρτυρίες και επέκτεινε το κοινό του (Κωστή 2009, 2013).

7.4.2. Δράσεις εκτός των τειχών του Μουσείου

Ένας ακόμα τρόπος υποβοήθησης της ευρύτερης συμμετοχής της κοινότητας στο AMI, είναι η προσέγγιση του εν δυνάμει κοινού του με εναλλακτικές δράσεις που μπορεί να υλοποιούνται εκτός των τειχών του (Hooper-Greenhill 2000, 152-153). Οι δράσεις αυτές μπορεί να πάρουν τη μορφή εκθέσεων σε δημόσιους χώρους (**Εικ. 44**),⁴² και ειδικότερα σε χώρους όπου δεν θα περίμενε κανείς να συναντήσει μια αρχαιολογική έκθεση, όπως σε εμπορικά κέντρα, πεζοδρόμους (**Εικ. 45**), πλατείες, πάρκα (πχ στο πάρκο Λιθαρίτσια) ή σε διαδρομές περιπάτων της πόλης (όπως η ευρύτερη παραλίμνια περιοχή και η Ακρόπολη του Ιτς Καλέ) δηλαδή σε μέρη από τα οποία διέρχεται μία ευρύτερη και αντιπροσωπευτικότερη μερίδα της κοινωνίας της πόλης. Οι «τεχνικές δυσκολίες» τέτοιων δράσεων μπορούν να προσπεραστούν με τη χρήση μουσειοσκευών, εκμαγείων, κινητών εκθεσιακών μονάδων, εποπτικού υλικού ή άλλων τεχνολογικών μέσων και εφαρμογών.⁴³

Δράσεις εκτός των τειχών μπορούν να επιτευχθούν, επίσης, με τη βοήθεια του διαδικτύου, π.χ. με τον εμπλουτισμό της ιστοσελίδας των μουσείων με εικονικές εκθέσεις και με δραστηριότητες για διαφορετικές ομάδες κοινού (Οικονόμου 2007). Στην προσπάθεια επαφής με το κοινό, πολλές ιστοσελίδες μουσείων ανανεώνουν συχνά το περιεχόμενό τους και δίνουν τη δυνατότητα στον εικονικό επισκέπτη να συμμετέχει ενεργά σε αυτό, χρησιμοποιώντας εύκολα μικρές εφαρμογές όπως *Δήλωση προτιμήσεων, Κατηγοριοποίηση, Κριτική, Καταγραφή προσωπικών ιστοριών*. Τέτοιες δράσεις έχουν ως στόχο να γεφυρώσουν το χάσμα ανάμεσα στις περιγραφές των αντικειμένων που προέρχονται από το μουσείο με εκείνες που κάνουν οι επισκέπτες. Επιπλέον, αποτελούν ένα μέσον ενεργοποίησης του ενδιαφέροντος των

⁴² Ως πρόσφατα παραδείγματα τέτοιων δράσεων αξίζει να αναφερθεί το πρόγραμμα *Eurovision: Museums Exhibiting Europe*, που πραγματοποίησε, το 2015, το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Λισαβόνας (<http://www.dayofarchaeology.com/day-of-archaeology-at-the-national-museum-of-archaeology-portugal/> (τελευταία πρόσβαση 04/01/2017), καθώς και η έκθεση «*Exhibition as Public Archaeology*», που σχεδίασαν και υλοποίησαν οι φοιτητές του τμήματος Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου του Turku της Φιλανδίας, το 2015 (Nylund & Paasikivi 2015, <http://youngheritageexperts.weebly.com/reflections-on-cultural-heritage/exhibition-as-public-archaeology> (τελευταία πρόσβαση 04/01/2017)).

⁴³ Για τη χρήση πολυμεσικών εφαρμογών σε αρχαιολογικά Μουσεία βλ. Ferris et al. 2002.

επισκεπτών και δημιουργούν νέους τρόπους επαφής και πρόσβασης στον πολιτισμό (Γιαννούτσου 2015: 239-242, και για παραδείγματα).

7.4.3. Προτάσεις θεματικών προσεγγίσεων

Η έρευνα επιπλέον κατέδειξε κάποιες θεματικές προς τις οποίες θα μπορούσε να κινηθεί το AMI, προκειμένου να ανταποκριθεί στα ενδιαφέροντα του κοινού της πόλης και στις πολιτισμικές εκφάνσεις που συγκροτούν την σύγχρονη πολιτισμική ταυτότητα της πόλης και να προσελκύσει το εν δυνάμει κοινό του. Τέτοιες είναι:

- Η αρχαία Δωδώνη, οι αρχαιότητές της και η πολυδιάστατη και πολυποίκιλη «παρουσία» τους στη ζωή της πόλης. Η έρευνα κατέδειξε τη σημασία της αρχαίας Δωδώνης στο παρόν της πόλης, στην παραγωγή και αναπαραγωγή της τοπικής ταυτότητας και στον προσδιορισμό της έννοιας της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

- Το κτήριο του AMI και ο τόπος που το περιβάλλει (ο λόφος Λιθαρίτσια), τα οποία, όπως αποκάλυψε η έρευνα, προσλαμβάνονται και νοηματοδοτούνται με ιδιαίτερο τρόπο από το κοινό της πόλης, ακόμα και από τους μη-επισκέπτες του. Μια οργανική σύνδεση του κτιρίου του AMI με το πάρκο Λιθαρίτσια μέσω της λειτουργίας του αναψυκτηρίου ή μέσω της οργάνωσης εκθέσεων και δράσεων στον εξωτερικό χώρο του, με θεματική σχετικά με την ιστορία του Μουσείου και του πάρκου, μπορεί να προσελκύσει το ενδιαφέρον του κοινού της πόλης.

- Η σύγχρονη τέχνη, η οποία εμπίπτει κυρίως στα ενδιαφέροντα των νέων της πόλης. Η φιλοξενία και η συνύπαρξη έργων σύγχρονης τέχνης σε αρχαιολογικές εκθέσεις αποτελεί πλέον ένα αρκετά διαδεδομένο μέσον όχι μόνο προσέλκυσης του κοινού στα αρχαιολογικά μουσεία αλλά και μέσο προσέγγισης της αρχαιολογίας και επαναπροσδιορισμού της σχέσης κοινού και αρχαιοτήτων (Σολομών 2014, Adamopoulou & Solomon 2016).⁴⁴ Η συνύπαρξη αρχαιολογίας και τέχνης, σε ένα πρώτο επίπεδο μπορεί να υλοποιηθεί αξιοποιώντας την έμπνευση που αντλούν από

⁴⁴Για παραδείγματα διεθνή αλλά και από την Ελλάδα βλ. Adamopoulou & Solomon 2016, <http://exhibitions.kelsey.lsa.umich.edu/RPM/> (τελευταία πρόσβαση: 24/01/2017), <http://www.protothema.gr/culture/arts/article/317905/i-sughroni-elliniki-tehni-bainei-sto-ethniko-arhaiologiko-mouseio/> (τελευταία πρόσβαση: 24/01/2017), <http://www.thetoc.gr/politismos/article/ti-douleia-exei-i-sugxroni-texni-sto-arxaiologiko-mouseio-porou> (τελευταία πρόσβαση: 24/01/2017).

την αρχαιότητα πολλοί καλλιτέχνες πραγματοποιώντας προσωπικές εικαστικές παρεμβάσεις σε διάφορα Μουσεία. Προς αυτήν την κατεύθυνση το AMI μπορεί να επιδιώξει συνεργασία με τη Σχολή Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, εμπλέκοντας δημιουργικά τη φοιτητική κοινότητα στη συνδιοργάνωση εκθέσεων. Μια τέτοια προοπτική μπορεί να προσδώσει νέα δυναμική στο Μουσείο, ως χώρου καλλιτεχνικής έκφρασης, ψυχαγωγίας, κοινωνικής αλληλεπίδρασης και αναβίωσης του παρελθόντος μέσω των δημιουργιών της νέας γενιάς.

- Πιο τολμηρές δράσεις και προσεγγίσεις θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν το ενδιαφέρον της πόλης για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, τη νεότερη ιστορία και πολιτισμική πορεία της πόλης, όπως το ενδιαφέρον για την μουσική παράδοση, τα ήθη και τα έθιμα της πόλης, τη λαϊκή τέχνη, τους ευεργέτες της πόλης και το έργο τους ή τη ζωή και το έργο ντόπιων λογοτεχνών. Τα παραπάνω μπορούν να αξιοποιηθούν ως αφορμές ή σημεία σύγκλισης του παρόντος με το αρχαιολογικό παρελθόν, εμπλέκοντας δημιουργικά και τα δύο. Για παράδειγμα, το ενδιαφέρον -- κυρίως των μεγαλύτερων σε ηλικία ατόμων αλλά και πολλών νεότερων-- για τη μουσική παράδοση του τόπου (δημοτικά τραγούδια και χοροί), μπορεί να αποτελέσει τον κεντρικό άξονα ενός προγράμματος Δημόσιας Αρχαιολογίας που θα αξιοποιεί τις πολυποίκιλες θεματικές των δημοτικών τραγουδιών και τη σύνδεσή τους με θεματικές ενότητες του AMI, όπως π.χ. ο καθημερινός βίος ή τα έθιμα ταφής.

Κλείνοντας, θα λέγαμε ότι οι τρόποι άσκησης τέτοιων δράσεων και τα μέσα προσέγγισης της κοινότητας ποικίλουν όσο και οι ίδιες οι κοινότητες (Marshall 2002: 215-216). Διαφοροποιούνται ανάλογα με το είδος και τον σκοπό της εκάστοτε δράσης αλλά και τα χαρακτηριστικά της ομάδας στόχευσης στην οποία απευθύνονται. Είναι γεγονός ότι για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση στοχευμένων προγραμμάτων Δημόσιας Αρχαιολογίας απαιτείται περαιτέρω έρευνα, τόσο στο πεδίο των δημόσιων προσλήψεων των αρχαιοτήτων από διαφορετικές κατηγορίες του κοινού όσο, φυσικά, και στο πεδίο του μουσειολογικού σχεδιασμού και της εφαρμογής τους.

Στο πλαίσιο της έρευνάς μας, επιχειρήθηκε μια πρώτη καταγραφή των προοπτικών της Δημόσιας Αρχαιολογίας στην υπηρεσία του Αρχαιολογικού Μουσείου της πόλης, ενώ μόλις σκιαγραφήθηκαν κάποιες ειδικότερες προτάσεις και δυνατότητες που μπορεί αυτή να προσφέρει προς την κατεύθυνση δημιουργίας μιας ουσιαστικής και ισότιμης σχέσης Μουσείου και τοπικής κοινότητας. Η Δημόσια

Αρχαιολογία, ως μια διεπιστημονική προσέγγιση των αρχαιολογικών πόρων (Σακελλαριάδη 2012: 86, Γαλανίδου 2012), μπορεί να επιτελέσει σημαντικό «διαμεσολαβητικό ρόλο» στην προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της σχέσης του κοινού με το αρχαιολογικό του Μουσείο.

Επίλογος

Χωρίς να αγνοούμε πλήθος προβλημάτων και δυσκολιών που μπορεί να προκύπτουν: το νομοθετικό πλαίσιο που ορίζει τη λειτουργία του μουσείου και τις δυνατότητες διαχείρισης του αρχαιολογικού υλικού, την έλλειψη διοικητικής αυτονομίας, την περιορισμένη χρηματοδότηση ειδικότερα κατά την περίοδο οικονομικής ύφεσης που διανύουμε, την ελλιπή στελέχωση σε ειδικευμένο προσωπικό, τον φόρτο εργασίας ή ακόμα και θέματα τεχνικών και πρακτικών δυσκολιών, πιστεύουμε ότι το ΑΜΙ --όπως και κάθε τοπικό αρχαιολογικό Μουσείο-- οφείλει και μπορεί, με μικρά, σταθερά βήματα και στο μέτρο των δυνατοτήτων του να εντείνει τις προσπάθειες του προς την κατεύθυνση περαιτέρω διερεύνησης της σχέσης των «κοινοτήτων» με την αρχαιολογική κληρονομιά της περιοχής και ακολούθως του επαναπροσδιορισμού της σχέσης του με αυτές. Έτσι, όχι μόνο θα διαπραγματευθεί αποτελεσματικότερα θέματα οικονομικής βιωσιμότητας αλλά, κυρίως, θα σταθεί δυναμικά απέναντι σε μια πιο βασική πρόκληση που είναι η κοινωνική του προσφορά στη σύγχρονη κοινωνία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Adamopoulou, A. & Solomon E. (2016), «Artists-as-curators in Museums: Observations on Contemporary Wunderkammern», Artists-as-curators in museums: Observations on contemporary complexities» Εισήγηση στο Διεθνές Συμπόσιο *Curatorial Practices Reframed: Politics and Pedagogy in Curating Contemporary Art*, Λευκωσία, Κύπρος, 1-3 Νοεμβρίου 2013, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου. *THEMA*, (υπό έκδοση).
- American Association of Museums (1984), *Museums for a New Century. A Report for the Commission of Museums for a New Century*, US, American Association of Museums.
- Appadurai, A. (επιμ.) (1986), *The Social Life of Things*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Ascherson, N. (2000), «Editorial», *Public Archaeology* 1 (1).
- Bartu, A. (2000), «Where is Catalhöyük? Multiple Sites in the Construction of an Archaeological Site», στο Hodder, I. (επιμ.) *Towards Reflexive Method in Archaeology: The Example at Catalhöyük*. Cambridge, McDonald Institute of Archaeological Research, σελ. 101-109.
- Bitgood, S. (1989), *Visitor Studies 1988 - Theory, Research and Practice*, Jacksonville, Alabama, Center for Social Design.
- Black, G. (2005), *The Engaging Museum. Developing Museums for Visitor Involvement*, Routledge, London.
- Borun, M. & Korn, R. (επιμ.) (1999), *Introduction to Museum Evaluation*, American Association of Museums, Washington DC.
- Bourdieu, P. & Darbel, A. (1991), *The Love of Art. European Museums and their Public*, Cambridge, Polity Press.
- Brown, T., Hawken, S., Griffith, F., Franklin, L. & Hawkins, C. (2004), «Science, Landscape Archaeology and Public Participation: The Community Landscape Project», Devon, UK, *Public Archaeology* 3 (4), σελ. 217 - 226.
- Billig, M. (1995), *Banal Nationalism*, London, Sage.

- Castaneda, Q. E. & Matthews, C. N. (επιμ.) (2008), *Ethnographic Archaeologies. Reflections on Stakeholders and Archaeological Practices*, Lanham, New York, Toronto, Plymouth, UK, Alta Mira Press.
- Chronis, A. (2006), «Heritage of the senses. Collective Remembering as an Embodied Praxis», *Tourist Studies* 6(3), σελ. 267-296.
- Crooke, E. (2007), *Museums and community: ideas, issues and challenges*, London Routledge.
- Crooke, E. (2011), «The politics of community heritage: motivations authority and control», στο Waterton E. & Watson S. (επιμ.), *Heritage and Community Engagement, Collaboration or Contestation?*, Routledge, London and New York, σελ. 24 – 38.
- Damaskos, D. & Plantzos, D. (επιμ.) (2008), *A singular antiquity: Archaeology and Hellenic identity in twentieth-century Greece*, Benaki Museum, Αθήνα 2008.
- Dimaggio, P. & Useem, M. (1978), «Social Class and Arts Consumption. The Origins and Consequences of Class Differences in Exposure to the Arts in America», *Theory and Society* 5, σελ. 141-161.
- Dixon, B., Courtney, A. E. & Bailey, R. H. (1974), *The Museum and the Canadian Public*, Toronto, Culturcan Publications.
- Falk, J.H. (1993), *Leisure Decisions Influencing African American Use of Museums*, US, American Association of Museums.
- Falk, J.H. (1998), «Visitors: Who does, who doesn't and why—understanding why people go to museums», *Museum News* 77, σελ. 38 - 43.
- Falk, J. H. & Dierking, L. D. (1992), *The Museum Experience*, Washington, D.C., Whalesback Books.
- Falk, J. H. & Dierking, L. D. (2000). *Learning from Museums. Visitor Experiences and the Making of Meaning*, Altamira Press, Lanham MD.
- Falk, J., Mousouri, T. & Coulson, D. (1998), «The Effect of Visitors Agendas on Museum Learning», *Curator* 41(2), σελ. 107-120.
- Ferris, K., Bannon, L., Ciolfi, L., Gallagher, P., Hall, T. & Lennon. M. (2002), «The visitor as virtual archaeologist: explorations in mixed reality technology to enhance educational and social interaction in the museum», *Association for Computing Machinery*, σελ. 91-96.

- Gazi, A. (1993), *Archaeological Museums in Greece (1829–1909): the Display of Archaeology*, University of Leicester: PhD Thesis.
- Gazi, A. (2008), «Artfully “classified” end “appropriately placed”: notes on the display of antiquities in early twentieth-century Greece», στο Damaskos D. & Plantzos D. (επιμ.), *A Singular Antiquity. Archaeology and Hellenic Identity in twentieth-century Greece*, Mouseio Benaki 3rd Supplement (Athens) 2008, σελ. 67-82.
- Greer, S. (2011), «Heritage and empowerment: community based indigenus cultural heritage in northern Australia», στο Waterton E. - Watson S, (ed.) *Heritage and Community Engagement, Collaboration or Contestation?*, Routledge, London and New York, σελ. 53 – 66.
- Griggs, S. A. (1981), «Formative Evaluation of Exhibits at the British Museum», *Curator* (24)3, σελ. 189-202.
- Griggs, S. A. & Alt, M. B. (1982), «Visitors to the British Museum (Natural History) in 1980 and 1981», *Museums Journal* 82 (3), σελ. 149-156.
- Hamilakis, Y. & Anagnostopoulos, A. (2009), «Archaeological Ethnographies», *Public Archaeology* 8 (2-3).
- Hamilakis, Y., & Yalouri, E. (1996), «Antiquities as a Symbolic Capital in Modern Greek Society», *Antiquity* 70, σελ. 117-129.
- Hansen, A. (2014), «The Heritage Learning Framework and the Heritage Learning Outcomes», στο *Implementing Heritage Learning Outcomes*, Fornvårdaren nr 37, Jamtli Förlag, Östersund, σελ. 7-23.
- Harrison, R. (2000), «From Prestige Goods to Legacies: Property and the Objectification of Culture in Melanesia», *Comparative Studies. Society and History* 42, σελ. 662-679.
- Harrison, R., Fairclough, G., Schofield, J., Jameson, J.H. (2008). «Introduction», στο Fairclough, G.J., Harrison, R., Schofield, J., Jameson, J.H. (επιμ.), *The heritage reader*, Abingdon and New York, Routledge, σελ. 1-12.
- Hein, G. (1998), *Learning in the Museum*, London, Routledge.
- Herzfeld, M. (1991), *A Place in History: Social and Monumental Time in a Cretan Town*, Princeton, N.J., Princeton University Press.
- Hodder, I. (1992) (1987). Foreword, στο Shanks M. & Tilley C., *Re-Constructing Archaeology*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Holtorf, C. (2007), *Archaeology is a Brand! The meaning of archaeology in contemporary popular culture*, Left Coast Press, California.
- Hood, M. (1983), «Staying Away-Why People Choose not to Visit Museums», *Museum News* 61 (4), σελ. 50-57.
- Hooper-Greenhill, E. (1988), «Counting Visitors or Visitors who Count», στο Lumley, R., (επιμ.), *The Museum Tome-Machine*, London, Routledge, σελ. 213-232.
- Hooper-Greenhill, E. (1994α), «Communication in Theory and Practice», στο Hooper-Greenhill, E., (επιμ.), *The Educational Role of the Museum*, London, Routledge, σελ. 28-43.
- Hooper-Greenhill, E. (1994β), *Museums and their Visitors*. London, Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. (2004), «Measuring Learning outcomes in Museums Archives and Galleries: The Learning Impact Project (LIRP)», *International Journal of Heritage Studies* 10 (2), σελ. 151-174.
- Hooper-Greenhill, E. (2007), *Museums and Education: Purpose, Pedagogy, Performance*, Routledge, London & New York.
- Hooper-Greenhill, E. (2000), *Museums and the Interpretation of Visual Culture*, London & New York, Routledge.
- Jones, I., Macdonald, R. & McIntyre, D. (επιμ.) (2008). *City Museums and City Development*. Lanham, AltaMira Press.
- Jones, I., Sandweiss, E., Mouliou, M. & Orloff, C. (επιμ.) (2012), «Our Greatest Artefact: The City. Essays on Cities and Museums About Them», Istanbul: CAMOC, διαθέσιμο και διαδικτυακά:<http://www.works.com.tr/camoc/>
- Jordanova, L. (1989), «Objects of Knowledge: A Historical Perspective on Museums», στο Vergo, P. (επιμ.), *The New Museology*, Reaktion Books, σελ. 22-40.
- Karp, I. & Lavine, S. (επιμ.), (1991), *Exhibiting Cultures. The Poetics and Politics of Museum Display*, Washington, Smithsonian Institution.
- Kasvikis, K., Vella, N. & Doughty, L. (με τη συνεργασία των Borg J. και Magro Conti J.), (2007), «National curricula and the politics of archaeology», στο Hodder, I. & Doughty, L. (επιμ.), *Mediterranean prehistoric heritage: training, education and management*, McDonald Institute for Archaeological Research, University of Cambridge, Cambridge, σελ. 129-144.

- Katsadima, I & Vasileiou, E (υπό έκδοση), «Educational Travels at the AMI (in Greek)», στο Seminar "Education and Archaeology 2", 15th March 2011, Delphi, 10th Ephorate of Prehistoric and Classical Studies.
- Kavanagh, G. (επιμ.), (1991), *Museum Languages: Objects and Texts*, Leicester, London and New York, Leicester University Press.
- Kelly, L. (2004), «Evaluation, Research and Communities of Practice, Program Evaluation in Museums», *Archival Science*, 4, σελ. 45-69.
- Kopytoff, I. (1986), «The cultural biography of things, commoditization as a process», στο Appadurai, A. (επιμ.), *The Social Life of things: commodities in cultural perspective*, Cambridge University Press.
- Kotsakis, K. (1991), «The powerful Past: Theoretical Trends in Greek Archaeology», στο Hodder (επιμ.), *Archaeological Theory in Europe*, Routledge, London, σελ. 65-90
- Kotsakis, K. (1998), «The past is ours: images of Greek Macedonia», στο Meskell L., *Archaeology Under Fire*, London: Routledge, σελ. 44-67.
- Kotsakis, K. (2003), «Ideological Aspects of Contemporary Archaeology in Greece», στο Haagsma M., Boer P. & Moormann E. M., *The impact of classical Greece on European and national identities: proceedings of an international colloquium, held at the Netherlands Institute at Athens, 2-4 October 2000*, J. C. Gieben, Amsterdam, σελ. 55-70.
- Leindhardt, G. (επιμ.), (2002), *Learning Conversations in Museums*, New York, Lawrence Erlbaum Associates.
- Lekakis, S. (2008), «Going Local in a Global World': Locating the Public and Evaluating the Synchronic Context in Archaeological Resource Management», *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 10 (4).
- Liddle, P. (2004), «Community Archaeology in Leicestershire 1976 – 2001», στο Bowman, P. & Liddle, P. (επιμ.) *Leicestershire Landscapes*. Leicester: Leicestershire Museums, Archaeological Fieldwork Group, σελ. 8-9.
- Little, B. (2002), *Public Benefits of Archaeology*. Gainesville: University Press of Florida.
- Lumley, R. (επιμ.), *The Museum Tome-Machine*, London, Routledge, σελ. 213-232.
- Macdonald, S. & Silverstone R. (1990), «Rewriting the museums? fictions: Taxonomies, Stories, Readers», *Cultural Studies* (4), 2, σελ. 176-191.

- MacDonald, R. (2006), «Urban Life and Museums. Special Issue», *Museum International*, 58, 3.
- Macdonald, S. & Fyfe, G. (επιμ.), (1996), *Theorizing Museums*, Oxford and Cambridge (MA), Blackwell.
- Marshall, Y. (2002), «What is community archaeology?», *World Archaeology* Vol. 34(2) Community Archaeology (Oct., 2002), σελ. 211-219, Taylor & Francis Ltd ISSN 0043-8243 print/1470-1375, διαθέσιμο και διαδικτυακά: DOI: 10.1080/0043824022000007062.
- Marshall, Y. (2009), «Community Archaeology», στο Gosden C., Cunliffe B. & Joyce R. A., *The Oxford Handbook of Archaeology*, Online Publication Date: Sep 2012, διαθέσιμο και διαδικτυακά: DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199271016.013.0035.
- Mc Manus, P. M. (1989), «Oh Yes They Do! How Visitors Read Labels and Interact with Exhibit Text», *Curator* 32 (3), σελ. 174-189.
- Mc Manus, P. M. (1996), «Visitors: Their Expectations and Social Behavior», στο Durbin, G. (επιμ.), *Developing Museum Exhibition for Life Long Learning*, London, The Stationery Office.
- McGimsey, C. R. (1972), *Public Archaeology*, New York and London: Seminar Press.
- Melton, W.A. (1935), «Problems of Installation in Museums of Art», Publications of American Association of Museums, *New Series* 14, σελ. 8-13.
- Merriman, N. (1989α), «The Social Basis of Museum and Heritage Visiting», στο Pearce, S. (επιμ.), *Museum Studies in Material Culture*, Leicester, Leicester University Press, σελ. 153-171.
- Merriman, N. (1989β), «Museum Visiting as a Cultural Phenomenon», στο Vergo, P. (επιμ.), *The New Museology*, London, Reaktion Books, σελ. 149-171.
- Merriman, N. (1991), *Beyond the Glass Case, The Past, the Heritage and the Public*, UK, UCL, Institute of Archaeology.
- Merriman, N. (επιμ.) (2004), *Public Archaeology*. London: Routledge.
- Miles, R. S. & Tout, A. F. (1991), «The Impact of Research on the Approach to the Visiting Public at the Natural History Museum, London», *International Journal of Science Education* 13(5): 543-549.

- Morris, I. (1994), *Archaeologies of Greece. In Classical Greece: Ancient Histories and Modern Archaeologies*, edited by I. Morris, Cambridge University Press, Cambridge and New York.
- Moser, S. (1994), «The 'Aboriginalisation' of Australian Archaeology. The Contribution of the Australian Institute of Aboriginal Studies to the Indigenous Transformation of the Discipline», στο Ucko, P. (επιμ.) *Theory in Archaeology: A World Perspective*, London: New York, Routledge, 150 -177.
- Moshenska, G. & Dhanjal, S., (2012), *Community archaeology themes, methods and practices*, Oxbow Books, Oxford, UK.
- Moshenska, G. (2008), «Community Archaeology from Below: A Response to Tully», *Public Archaeology* 7 (1).
- Mouliou, M. (1997), *The writing of classical archaeology in post-war Greece (1950 to the present); The case of museum exhibitions and museum narratives*, University of Leicester, PhD Thesis, (διαθέσιμο και διαδικτυακά: <https://ira.le.ac.uk/handle/2381/7661>)
- Mouliou, M. (2008), «Museum Representations of the Classical Past in Post-War Greece: A Critical Analysis», στο Damaskos D. & Plantzos D. (επιμ.), *A Singular Antiquity*, Athens: Mouseio Benaki, σελ. 83-109.
- Mouliou, M. (2012), «City Matters: City Museums in Principle and in Practice», *MUSE*, Τεύχος Σεπτεμβρίου, διαθέσιμο και διαδικτυακά: http://issuu.com/lmconnell/docs/muse_9_10_2012
- Mouliou, M. (2014), «The Happy (City) Museum. City Museums in a quest for sustainability» *ICOMnews*, 67 (4), διαθέσιμο και διαδικτυακά: http://archives.icom.museum/icomnews20144_eng/index.html#/8-9/
- Moussouri, T., Nikiforidou, A. & Gazi, A. (2003), «Front End and Formative Evaluation of an Exhibition on Greek Mathematics», *Current Trends in Audience Research and Evaluation*. American Association of Museums, Committee for Audience Research and Evaluation, Vol. 16, σελ. 42-47.
- Nylund, J. & Paasikivi, S. (2015), <http://youngerheritageexperts.weebly.com/reflections-on-cultural-heritage/exhibition-as-public-archaeology> (τελευταία πρόσβαση 04/01/2017).
- Oswald, A. (2007), «Involving the Community in Field Survey», *The Archaeologist* 63, σελ. 20 - 21.

- Otto, J. (1979), «Learning about “Neat Stuff”: One Approach to Evaluation», *Museum News* 58(2), σελ. 38-45.
- Pearce, S. M. (επιμ.), (1989), *Museum Studies in Material Culture*, Leicester University Press, Λέστερ.
- Pearce, S. M. (επιμ.), (1990), *Objects of Knowledge*, Athlone Press, Λονδίνο - Ατλάντικ Χάιλαντς.
- Pearce, S. M. (1994), *Interpreting Objects and Collections*, Routledge, London and New York.
- Pearce, S. M. (1995), *On collecting: An investigation into Collecting in the European Tradition*, Routledge, London and New York.
- Pearce, S. M. (1999), «Presenting Archaeology», στο Merriman, N (επιμ), *Making Early Histories in Museums*, Leicester University Press, Λέστερ – Νέα Υόρκη, σελ. 12-27.
- Perkin, C. (2011), «Beyond the rhetoric: negotiating the politics and realizing the potential of community-driven heritage engagement», στο Waterton E. & Watson S. (επιμ.), *Heritage and Community Engagement, Collaboration or Contestation?*, Routledge, London and New York, σελ. 115 – 131.
- Prangnell, J., Ross, A. & Coghill, B. (2011), «Power relations and community involvement in landscape-based cultural heritage management practice: an Australian case study», στο Waterton E. & Watson S. (επιμ), *Heritage and Community Engagement, Collaboration or Contestation?*, Routledge, London and New York, σελ. 148 – 160.
- Prentice, R. (1994), «Perceptual Deterrents to Visiting Museums and Other Heritage Attractions», *Museum Management and Curatorship* 13, σελ. 264-279.
- Prince, D.R. & Schadla- Hall, R.T. (1987), «On the Public Appeal of Archaeology», *Antiquity* 61, σελ. 69-70.
- Prince, D.R., (1983), «Behavioral Consistency and Visitors Attraction», *The International Journal of Museum Management and Curatorship* 2(3), σελ. 235-247.
- Prince, D.R. (1985α), «The Museum as a Dreamland», *The International Journal of Museum Management and Curatorship* 4(4), σελ. 235-247.
- Prince, D.R., (1985β), «Museum Visiting and Unemployment», *Museums Journal* 85(3), σελ. 85-90.

- Prince, D.R. (1990), «Factors Influencing Museum Visits: An Empirical Evaluation of Audience Selection», *Museum Management and Curatorship* 9, σελ. 149-168.
- Reeve, J. & Woollard, V. (2006), «Influences on Museum Practice», στο Lang, C., Reeve, J. & Woollard, V. (επιμ.), *The Responsive Museum. Working with Audiences in the Twenty First Century*, England, Ashgate, σελ. 5-17.
- Robinson, S.E. (1928), «The Behavior of the Museum Visitor», *New Series* 5, Washington DC, American Association of Museums.
- Sakellariadi, A. (2007), «Antiquity, Archaeology and National Identity in 20th Century Greece: Review of a Conference», *Public Archaeology*, vol. 6.3, σελ.188-92, DOI: <http://dx.doi.org/10.1179/175355307X202929>
- Sakellariadi, A. (2008), «Archaeology and Museums in the Nation Building Process in Greece», στο Aronsson, P. & Nyblom, A. (επιμ.). *Comparing: National Museums, Territories, Nation-Building and Change*, NaMu IV, Linköping University, Norrköping, Sweden, 18–20 February 2008, σελ. 129-142
- Sakellariadi, A. (2010), «Community Archaeology: A Threat or an Opportunity for Greek Archaeology?» *Archaeologies: Journal of the World Archaeological Congress*, Volume 6, Issue 3, σελ. 514–527, DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s11759-010-9139-3>
- Sakellariadi, A. (2011), *Archaeology for the People? Greek Archaeology and its Public: an Analysis of the Socio-Political and Economic Role of Archaeology, in Greece*, Διδακτορική Διατριβή διαθέσιμη online <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/35120#page/82/mode/1up>
- Schadlat-Hall, T. (1999), «Editorial: Public Archaeology», *European Journal of archaeology* 2 (2), σελ. 147 – 158.
- Schadlat-Hall, T. (2004), «Community archaeology in Leicestershire: the wider view beyond the boundaries», στο Bowman, P. & Liddle, P. (επιμ.) *Leicestershire Landscapes*, Leicester: Leicestershire Museums, Archaeological Fieldwork Group, σελ. 1 - 10.
- Shackel, P.A & Chambers Erve, J. (2004), *Places in Mind: Public Archaeology as Applied Anthropology*, Routledge, New York/London.
- Shanks, M. & Tilley, C. (1992) (1987), *Re-constructing Archaeology*, Cambridge, Cambridge University Press.

- Silliman, S.W. (επιμ.) (2008), *Collaborating at the Trowel's Edge: Teaching and Learning in Indigenous Archaeology*, Tuscon, University of Arizona Press.
- Silverman, D. (2005), *Interpreting qualitative data: methods for analysing talk, text and interaction*, London, SAGE.
- Simon, N. (2010), *The Participatory Museum*, <http://www.participatorymuseum.org/> (τελευταία επίσκεψη 19/8/2015).
- Skeates, R., McDavid, C. & Carman, J. (2012), *The Oxford Handbook of Public Archaeology*, Oxford, New York, Oxford University Press.
- Smith, L. (2006), *Uses of heritage*, Routledge, London.
- Smith, L. (2015), «Theorizing Museum and heritage Visiting», στο Message, K. & Witcomb, A. (επιμ.), *The International Handbooks of Museum Studies: Museum Theory*, Wiley-Blackwell, Chichester, σελ. 459-484.
- Solomon, E. (2003), «Constructing local identity through archaeological finds: The case of Knossos (Crete, Greece)», *Museological Review, Special Issue*, 10, 31-47.
- Solomon, E. (2010), «Knossos: Social Uses of a Monumental Landscape», στο Hamilakis Y. & Momigliano N. (επιμ.) *Archeology and European modernity producing and consuming the "Minoans". Creta Antica 2006*, Bottega d'Erasmus. Aldo Ausilio Editore in Padova, σελ. 163-182. [Και στα ελληνικά: «Κνωσός. Κοινωνικές χρήσεις ενός μνημειακού τοπίου», στο Χαμηλάκης, Γ. & Momigliano, N. (επιμ.), *Αρχαιολογία και Ευρωπαϊκή Νεωτερικότητα: Παράγοντας και καταναλώνοντας τους «Μινωίτες»*. Εκδόσεις του 21ου (μτφρ. Ν. Κούτρας), Αθήνα 2010, σελ. 223-248.
- Tisdale, R. (2013), «City Museums and Urban Learning» *Journal of Museum Education*, 38 (1), σελ. 3-8.
- Trevelyan, V. (1991), *Dingy Places with Different Kinds of Bits: An Attitudes Survey of London Museums Amongst Non-Visitors*, London, London Museum Service.
- Tully, G. (2007), «Community archaeology: general methods and standards of practice», *Public Archaeology* 6 (3), σελ. 155 - 187.
- Vasileiou, E. (2014), «Ethics in Action at the Refurbished Archaeological Museum of Ioannina, Epirus, Greece», *Journal of Conservation and Museum Studies*, 12(1), σελ. 1-7, διαθέσιμο και διαδικτυακά: DOI: <http://dx.doi.org/10.5334/jcms.1021212>.

- Voutsaki, S. (2003), «Archaeology and the Contraction of the Past in Nineteenth Century Greece», στο Hero Hokwerda (επιμ.), *Constructions of Greek Past: Identity and Historical Consciousness from Antiquity to the Present*, Egdert Forsten, Groningen, σελ. 231- 255.
- Waidacher, F. (1993), *Handbuch der Allgemeinen Museologie*, Wien, Koln, Weimar, Bohlau.
- Waterton, E. & Watson, S. (2011), «Heritage and Community Engagement. Finding a new agenda», στο Waterton E. & Watson S. (επιμ.), *Heritage and Community Engagement, Collaboration or Contestation?*, Routledge, London and New York, σελ. 1-12
- Waterton, E. & Watson, S. (επιμ.) (2011), *Heritage and Community Engagement, Collaboration or Contestation?*, Routledge, London and New York.
- Wolf, R.F. & Tymitz, A. (1979), *Preliminary Guide for Conducting Naturalistic Evaluation in Studying Museum Environments*, Washington D.C, Office of Museum Programs, Smithsonian Institution.
- Yalouri, E. (2001), *The Acropolis. Global Fame, Local claim*, Berg, Oxford, New York.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Αδάμ - Βελένη, Π., Σολομών, Ε., Γεωργάκη Π. (2009), «Δράσεις Αξιολόγησης στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης: Δύο Έρευνες κοινού», *Τετράδια Μουσειολογίας* 6, σελ. 64-68.
- Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας (1974): *Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας μέχρι της εγκαταστάσεως της Βασιλείας*, τομ.5, Αθήνα, Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων.
- Αυδίκος, Β. (1993), «Περιφερειακές ταυτότητες και Ευρωπαϊκή Ένωση: Μια ανάγνωση στο φως του Ηπερωτισμού», *Τετράδια* 33, σελ. 69- 80
- Βακαλόπουλος, Α.Ε. (1975), *Νέα ελληνική ιστορία 1204-1985*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας.
- Βασιλείου, Ε. & Κοτζαμποπούλου, Ε. (2009), «Ένα μουσείο – πολλές ιστορίες: η επανέκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 111, σελ. 97-105.
- Βελιανίτης, Τ.Θ. (1993), *Η Φιλόμουσος Εταιρεία των Αθηνών*, Αθήνα, Βασιλόπουλος.

- Βίνκελμαν, Γ.Γ. (1974), επαν. 2011, *Ιστορία της Αρχαίας Τέχνης*, Αθήνα, Gutenberg.
- Black, G. (2009), *Το ελκυστικό μουσείο. Μουσεία και επισκέπτες*, (μτφ.) Κωτίδου, Σ., Εκδόσεις Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα.
- Βουδούρη, Δ. (2003), *Κράτος και Μουσεία. Το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Bourdieu, P. (2002), *Η Διάκριση. Κοινωνική Κριτική της Καλαισθητικής Κρίσης*, Πατάκης, Αθήνα.
- Butler, B. & Rowlands, M. (2012), «Πολιτιστική κληρονομιά», στο Γιαλούρη, Ε. (επιμ.), *Υλικός πολιτισμός. Η ανθρωπολογία στη χώρα των πραγμάτων*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σελ. 125 - 150.
- Γαλανίδου, Ν. (2012), «Προλεγόμενα στη σειρά "δημόσια αρχαιολογία"», στο Γαλανίδου, Ν. & Dommasnes, L. H. (2012), *Μιλώντας στα παιδιά για το παρελθόν. Μια διεπιστημονική προσέγγιση*, Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο, Αθήνα, σελ. 7-16.
- Γάτου, Ι. (2009), «Αξιολόγηση της έκθεσης "Άνθρωποι και εργαλεία - Όψεις της εργασίας στην προβιομηχανική κοινωνία" του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης», *Τετράδια Μουσειολογίας* 6, σελ. 59-63.
- Γιαννούτσου, Ν. (2015), «Αξιοποίηση των ψηφιακών μέσων στη μουσειοπαιδαγωγική», στο Νικονάνου, Ν. (επιμ.), *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21^ο αι.*, ΣΕΑΒ, [ηλεκτρ. βιβλ.], <http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ARCH442/%CE%86%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%B1%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CE%BC%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%84%CE%B7/NIKONANOY.pdf>, σελ. 225-252.
- Γκαζή, Α. & Νούσια, Τ. (2003), «Αρχαιολογία στον Ελληνικό χώρο: Μουσειολογία, μέρμυρα για τις αρχαιότητες», τ. Γ', ΕΑΠ, Πάτρα.
- Γκαζή, Α. (1999α), «Από τις Μούσες στο Μουσείο. Η ιστορία ενός θεσμού διαμέσω των αιώνων», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 70.
- Γκαζή, Α. (1999β), «Η έκθεση των αρχαιοτήτων στην Ελλάδα (1829-1909). Ιδεολογικές αφητηρίες - Πρακτικές προσεγγίσεις», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 73.
- Γκότσης, Σ. (2007), «Αντιμέτωποι με τις προσδοκίες των επισκεπτών», *Hissia* 1, σελ. 35- 43.

- Γραβάνη, Κ. (2007) «Η ανασκαφική έρευνα στο ιερό της Δωδώνης», *Ηπειρωτικά Γράμματα*, έτος ΣΤ' - τεύχος 11, Ιωάννινα, σελ. 175-224.
- Γρατσία, Ε. (επιμ.) (2010), *Μνημεία της Νάξου σε κίνδυνο. Οι πολίτες μιλούν γι' αυτά*, Πρακτικά Ημερίδας 8 Σεπτεμβρίου 2008, Απείραθος Νάξου, έκδοση MONUMENTA
- Δημητρίου, Σ. (2006), «Η ιδεολογία του λίκνου και της ιστορικής συνέχειας: Η σύνδεση της εθνικής κουλτούρας με την αισθητική», *Κριτική Διεπιστημονικότητα 2*, εκδόσεις Σαββάλας, σελ. 23 – 47.
- Δοξακάκη, Α. (2011), *Τα αρχαιολογικά μουσεία της Αθήνας και η επικοινωνία τους με το κοινό*, Διδακτορική Διατριβή, διαθέσιμο και online: http://www.didaktorika.gr/eadd/browse?type=author&order=ASC&sort_by=2&rpp=20&value=%CE%94%CE%BF%CE%BE%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CE%BA%CE%B7%2C++%CE%91%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1+%CE%95.
- Δοξανάκη, Α. (2013), «Τα αρχαιολογικά μουσεία και η επικοινωνία τους με το κοινό: Ανασταλτικοί παράγοντες επιρροής στο μοτίβο της επισκεψιμότητας των αρχαιολογικών μουσείων της Αθήνας», *Μουσείο 8,9*, σελ. 60-71.
- Dodd, J. & Jones, C. (2009), «Τα γενικά αποτελέσματα της μάθησης: ένα εννοιακό πλαίσιο για την κατάδειξη της επίδρασης της μάθησης στα μουσεία», *Τετράδια Μουσειολογίας*, 6, σελ. 11-19.
- Ζάχος, Κ. (2008), «Σύντομη ιστορική αναδρομή» στο Ζάχος, Κ. (επιμ.), *Το αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων*, ΙΒ' ΕΠΚΑ, σελ. 11-14.
- Ζησίου, Κ. Γ. (1913), «Έρευνα και μελέτη των έν Μακεδονία χριστιανικών μνημείων», ΠΑΕ (1913).
- Griggs, S. A. (1981), «Formative Evaluation of Exhibits at the British Museum», *Curator* (24)3, σελ. 189-202.
- Hooper-Greenhill, E. (1999), «Σκέψεις για τη Μουσειακή Εκπαίδευση και Επικοινωνία στη Μεταμοντέρνα Εποχή», *Αρχαιολογία και Τέχνες 72*, σελ. 47-49.
- Καβαλιεράτου, Ε. & Ρούσου, Μ. (2009), «Η εφαρμογή της μεθόδου του «Συμμετοχικού Σχεδιασμού» για το σχεδιασμό ψηφιακού προγράμματος με νεαρούς επισκέπτες στην Εθνική Πινακοθήκη - Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου», *Τετράδια Μουσειολογίας*, 6, σελ. 84-90.

- Καλπαξής, Θ. (1990), *Αρχαιολογία και πολιτική Ι: Σαμιακά αρχαιολογικά 1850-1914*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ρέθυμνο.
- Κασβίκης, Κ. (2015), «Το "άλλο" παρελθόν: Δημόσιες χρήσεις της αρχαιολογίας στην τυπική και άτυπη εκπαίδευση», στο Ανδρέου Α., Κακουριώτης Σ., Κόκκινος Γ., Λεμονίδου, Ε., Παπανδρέου Ζ., Πασχαλούδη Ε. (επιμ.), *Δημόσια Ιστορία στην Ελλάδα. Χρήσεις και καταχρήσεις της ιστορίας*, Επίκεντρο, Αθήνα, σελ. 331 – 353.
- Κατσαδήμα, Ι. (2012), «Η Δωδώνη στους αιώνες», στο Σουέρεφ, Κ. (επιμ.), *Τα αρχαία Θέατρα της Ηπείρου*, Διάζωμα, Αθήνα, σελ. 49-61.
- Κατσικούδης, Ν. (2012), «Η αγορά και το θέατρο στην αρχαία Ήπειρο», στο Σουέρεφ, Κ. (επιμ.), *Τα αρχαία Θέατρα της Ηπείρου*, Διάζωμα, Αθήνα, σελ. 21-48.
- Καυταντζόγλου, Ρ. (2003), «Λαογραφικά Μουσεία, "λαϊκός πολιτισμός" και το "κοινό των μουσείων"», *Εθνογραφικά* 12-13, σελ. 33-46
- Κόκκου, Α. (1977), *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*, Αθήνα, Ερμής (επανεκδ: Αθήνα, Καπον, 2009).
- Κουβέλη, Α. (2000), *Η Σχέση των Μαθητών με το Μουσείο: Θεωρητική Προσέγγιση. Έρευνα στην Αθήνα και στην Ικαρία*, Εκπαιδευτικά Προγράμματα, Αθήνα, ΕΚΚΕ.
- Κωνσταντίνου, Κ. (2015), «*Δωδώνη: Επαναπροσδιορίζοντας την ιερότητα του χώρου*», εισήγηση, στο συνέδριο *Αρχαιολογικοί Διάλογοι 2015*, Αθήνα 9,10 και 11 Ιανουαρίου 2015.
- Κωστή, Κ. (2009), «Μουσείο και Τρίτη ηλικία: ένα παράδειγμα αξιολόγησης προγράμματος για μια ειδική ηλικιακή ομάδα», *Τετράδια Μουσειολογίας* 6, σελ. 53-57.
- Κωστή, Α. (2013), «Μουσεία και τρίτη ηλικία. Το μουσείο ως χώρος κοινωνικής προσφοράς», *Μουσείο* 8,9, σελ. 24-35.
- Κωτσάκης, Κ. (1993), «Αρχαιολογική Υπηρεσία και Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 46, σελ. 41-44.
- Κωτσάκης, Κ. (1999), «Αντικείμενα και Αφηγήσεις: Η Ερμηνεία του Υλικού Πολιτισμού στη σύγχρονη Αρχαιολογία», *Επτάκυκλος* 2 (10): σελ. 11-23.
- Κωτσάκης, Κ. (2002), «Εισαγωγή», στο Hodder I., *Διαβάζοντας το παρελθόν: Τρέχουσες ερμηνευτικές προσεγγίσεις στην αρχαιολογία*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα.

- Λάζου, Ο. & Πάλλη, Θ. (2009), «Προκαταρκτική έρευνα για τη διερεύνηση της σχέσης των μαθητών – μουσείου στο πλαίσιο του έργου "Έκθεση Αρχαιολογικού Μουσείου Ηγουμενίτσας"», *Τετράδια Μουσειολογίας* 6, σελ. 74-77.
- Lehn, D. (2009), «Άμεση και έμμεση εμπλοκή των επισκεπτών με εκθέματα βασισμένα στην υπολογιστική τεχνολογία: Η χρήση του βίντεο ως μέσου για την αξιολόγηση συστημάτων ΤΠΕ στα μουσεία» *Τετράδια Μουσειολογίας*, 6, σελ. 30-37.
- Λιάμπη, Κ. (2008), «Τα νομίσματα των Ηπειρωτών», στο Ζάχος, Κ. (επιμ.), *Το αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων*, ΙΒ' ΕΠΚΑ, σελ. 50-61.
- Mc Manus, P. M. (2009), «Σκέψεις για την Αξιολόγηση στα Μουσεία». *Τετράδια Μουσειολογίας* 6, σελ. 4-10.
- Μελάς, Μ. (2003), *Η αρχαιολογία σήμερα. Κοινωνική - Πολιτική θεωρία, Ανθρωπολογία και Αρχαιολογική Ερμηνεία*, Ινστιτούτο του Βιβλίου, Καρδαμίτσια, Αθήνα.
- Μούλιου, Μ (2014), Τα μουσεία στον 21ο αιώνα: προκλήσεις, αξίες, ρόλοι, πρακτικές, στο Μπίκος, Γ. & Κανιάρη, Α. (επιμ.), *Μουσειολογία, Πολιτιστική Διαχείριση και Εκπαίδευση*, Εκδόσεις Γρηγόρη, σελ. 77 - 111.
- Μούλιου, Μ. (2010), «Μουσεία Πόλεων και Διαδίκτυο την εποχή του Web 2.0. Αναλύοντας ένα σύνθετο τεχνολογικό, ιδεολογικό, κοινωνικό και αστικό τοπίο» *Τετράδια Μουσειολογίας*, 7, σελ. 74-80.
- Μούλιου, Μ. (2015), «Το Μουσείο ως Ποιότητα, Εμπειρία, Αστικό Σύμβολο και Ήπια Δύναμη. Παραδείγματα από τη Διεθνή και εγχώρια μουσειακή πρακτική», στο Πούλιος (επιμ.), *Πολιτισμική Διαχείριση, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη*, ΣΕΑΒ, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Εκδόσεις Κάλλιπος, διαθέσιμο και online στο: https://repository.kallipos.gr/pdfviewer/web/viewer.html?file=/bitstream/11419/2394/1/00_master_document.pdf, σελ.74-95.
- Μούλιου, Μ. & Μπούνια, Α. (1999), «Μουσειακές Εκθέσεις: Ερμηνευτικές Προσεγγίσεις στη Μουσειακή Θεωρία και Πρακτική», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 70, σελ. 53-58.
- Μουσιώνη, Λ. (2009), «Οι επισκέπτες είναι στο Μουσείο; Η επόμενη μέρα μιας έρευνας κοινού», *Τετράδια Μουσειολογίας* 6, σελ. 71-73.

- Μουσούρη, Θ. (2009), «Σύγχρονες τάσεις στην έρευνα κοινού: Προσεγγίσεις που προάγουν τη χειραφέτηση των επισκεπτών», *Τετράδια Μουσειολογίας* 6, σελ. 20 – 30.
- Μπούνια, Α. (2015α), «Προσεγγίζοντας διαφορετικές κοινότητες: Δράσεις κοινωνικής ένταξης, διαπολιτισμικής αγωγής και διεύρυνσης της προσβασιμότητας για εμποδιζόμενα άτομα», στο Νικονάνου, Ν. (επιμ.), *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21^ο αι.* ΣΕΑΒ, [ηλεκτρ. βιβλ.], <http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ARCH442/%CE%86%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%B1%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CE%BC%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%84%CE%B7/NIKONANOY.pdf>, σελ. 129 – 147.
- Μπούνια, Α. (2015β), «Έρευνα επισκεπτών και αξιολόγηση: Η “φωνή” του κοινού», στο Νικονάνου Ν. (επιμ.), *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21^ο αι.* ΣΕΑΒ, [ηλεκτρ. βιβλ.], <http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ARCH442/%CE%86%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%B1%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CE%BC%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%84%CE%B7/NIKONANOY.pdf>, σελ. 151 -169.
- Μωυσιάδη, Ε. (2014), *Το προφίλ του επισκέπτη και μη επισκέπτη σε ένα σύγχρονο περιφερειακό Μουσείο: «χαρτογράφηση» του κοινού στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων*, Διπλωματική εργασία ΕΑΠ.
- Νικονάνου, Ν. (2015α), «Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21^ο αιώνα: Εισαγωγή», στο Νικονάνου, Ν. (επιμ.), *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21^ο αι.* ΣΕΑΒ, [ηλεκτρ. βιβλ.], <http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ARCH442/%CE%86%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%B1%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CE%BC%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%84%CE%B7/NIKONANOY.pdf>, σελ. 13-21.
- Νικονάνου, Ν. (2015β), «Μουσεία και τυπική εκπαίδευση», στο Νικονάνου, Ν. (επιμ.), *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21^ο αι.*, ΣΕΑΒ, [ηλεκτρ. βιβλ.], <http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ARCH442/%CE%86%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%B1%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20>

[%CE%BC%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%84%CE%B7/NIKONANOY.pdf,](#)

σελ. 89 - 112.

- Νικολαΐδου, Κ. (2004), «Όταν το κοινό αξιολογεί την έκθεση: Έρευνα κοινού στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού», στο Δασκαλοπούλου, Μ. et al., (επιμ.), *Μουσείο Επικοινωνία και Νέες Τεχνολογίες*, Πρακτικά: Πρώτο Διεθνές Συνέδριο Μουσειολογίας, Μυτιλήνη, 31 Μαΐου -2 Ιουνίου 2002, σελ. 129-139.
- Νόβα-Καλτσούνη, Φ. (2006), *Μεθοδολογία Εμπειρικής Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες. Ανάλυση Δεδομένων με τη Χρήση του Spss 13*, Αθήνα, Gutenberg.
- Οικονόμος, Γ. Π. (1914), *Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας* (1914).
- Οικονόμος, Γ. Π. (1915), *Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας* (1915).
- Οικονόμου, Μ. & Rujol Tost, L. (2009), «Αξιολογώντας την αποτελεσματικότητα των νέων τεχνολογιών σε χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς: Μαθήματα από τρεις μελέτες περίπτωσης στην Ιταλία, στο Βέλγιο και στην Ελλάδα», *Τετράδια Μουσειολογίας*, 6, σελ. 37-46
- Οικονόμου, Μ. (2003), *Μουσείο: Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός; Μουσειολογικοί προβληματισμοί και ζητήματα*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Οικονόμου, Μ. (2007), «Νέες τεχνολογίες στο μουσείο, τα οφέλη από τη σωστή χρήση τους», *Τα Νέα*: <http://www.tanea.gr/relatedarticles/article/20823/?iid=2> (τελευταία πρόσβαση 04/01/2017).
- ΠΑΕ (Πρακτικά της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας) (1866), «*Δύο Γενικά Συνελεύσεις των Εταίρων της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας*».
- Παπαδοπούλου, Β. (2008), *Τα Βυζαντινά Μνημεία της Ηπείρου*, ΥΠ.ΠΟ, 8^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Ιωάννινα .
- Πετράκος, Β. (1982), *Δοκίμιο για την Αρχαιολογική Νομοθεσία*, Αθήνα, ΤΑΠ.
- Πετράκος, Β. (1988), «Τα πρώτα χρόνια της ελληνικής αρχαιολογίας», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 26.
- Πλάντζος, Δ. (2010), «Η κιβωτός και το έθνος: ένα σχόλιο για την υποδοχή του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως», *Σύγχρονα Θέματα* 106, σελ. 14-18.
- Πλιάκου, Γ. (2008), «Η λατρεία και η μνημειακή διαμόρφωση του Ιερού», στο Ζάχος, Κ. (επιμ.), *Το αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων*, ΙΒ' ΕΠΚΑ, σελ. 142-159.
- Πρέντου, Π. (2009), «Η έμφυλη διάσταση του ελεύθερου χρόνου. Νέοι και νέες στους χώρους της πόλης»,

courses.arch.ntua.gr/fsr/139897/Polyxeni_Prentou_Emfilidiastasi_Mar_2012.pdf

- Σακελλαριάδη, Α. (2012), «Τα άλλα Μνημεία. Το παράδειγμα της Νάξου», *The Books Journal* 18, σελ. 86 - 89.
- Σμύρης, Γ. & Πλιάκου, Γ. (2012), «Το Θέατρο το Βουλευτήριο και το Στάδιο της Δωδώνης», στο Σουέρεφ, Κ. (επιμ.), *Τα αρχαία Θέατρα της Ηπείρου*, Διάζωμα, Αθήνα, σελ. 62-87.
- Σολομών, Ε. (2005), «Το αρχαιολογικό μνημείο ως τοπίο: Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις μιας γεωγραφικής έννοιας», *Κριτική Διεπιστημονικότητα* 1, Αθήνα, Σαββάλας, σελ. 4-17.
- Σολομών, Ε. (2012), «Τα μουσεία ως αντικείμενα»: Αναζητώντας τρόπους προσέγγισης», στο Γιαλούρη, Ε. (επιμ.), *Υλικός πολιτισμός. Η ανθρωπολογία στη χώρα των πραγμάτων*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σελ. 75-125.
- Σολομών, Ε., Βαρσάκη, Σ., Καραγκούνη, Ι. (2010), «Τί γνωρίζουν και τί προσδοκούν οι κάτοικοι της Θεσσαλονίκης από το Αρχαιολογικό Μουσείο της πόλης τους; Συμπεράσματα της πρώτης έρευνας κοινού», *Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη* 21, 2007, ΥΠΟΤ, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, σελ. 207-214.
- Σολομών, Ε. (2013), «Σύγχρονη τέχνη και μνημεία: ειρηνική συνύπαρξη ή αταίριαστη σχέση;» ΣΕΑ, Αθήνα, 4 Μαρτίου 2013, [Βλ. <http://www.museology.gr/events/2928604:Event:49727> και <http://www.thepressproject.gr/cultdetails.php?id=38908>]
- Σταματέλου, Α. & Φιλιπούση, Μ. (2007), «Ζητήματα μουσειακής εμπειρίας. Δύο έρευνες Επισκεπτών στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο», *Ilissia* 1, σελ. 28-34.
- Tilley, C. (2012), «Χώρος, τόπος, τοπίο. Φαινομενολογικές προσεγγίσεις», στο Γιαλούρη, Ε. (επιμ.), *Υλικός πολιτισμός. Η ανθρωπολογία στη χώρα των πραγμάτων*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σελ. 215-251.
- Τζωρτζάκη, Ν. & Νικηφορίδου, Α. (1999), «Κάθε χρόνο τέτοια μέρα...Μια έκθεση για την ιστορική μνήμη», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 73, σελ. 59-65.
- Τούρτα, Α. & Ζαρκαλή, Φ. (2009), «Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού και Έρευνες Κοινού: Όταν οι επισκέπτες έχουν τον λόγο», *Τετράδια Μουσειολογίας* 6, σελ. 68-73.

- ΥΠΠΟ (2008), *Αρχαιολογικά Μουσεία και Συλλογές στην Ελλάδα*, Διεύθυνση Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, Αθήνα.
- Φιλαδελφέας, Α. (1913), «Αγγελία: Γ') Ηλείου: 2) ανασκαφαί. Β') Νικοπόλεως», *Αρχαιολογική Εφημερίδα* 1913.
- Φιλαδελφέας Α. (1914), «Χριστιανικά Μνημεία Νικοπόλεως», *Αρχαιολογική Εφημερίδα* 1914.
- Φιλιππουπολίτη, Α. (2015), «Εκπαιδευτικές θεωρίες και μουσειακή μάθηση», στο Νικονάνου, Ν. (επιμ.), *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21^ο αι.*, ΣΕΑΒ, [ηλεκτρ. βιβλ.], <http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ARCH442/%CE%86%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%B1%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CE%BC%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%84%CE%B7/NIKONANOY.pdf>, σελ. 27-49.
- Φουσέκη, Κ. (2010), «Νέες τάσεις στη σύγχρονη μουσειολογία: Το παράδειγμα του Τμήματος Εκπαίδευσης και Διεύρυνσης Κοινού, Μουσείο Επιστημών», <https://greekmuseologists.files.wordpress.com/2010/06/fouseki.doc>
- Φραγκουδάκη, Α. & Δραγώνα, Θ. (1997), *Τι είν' η πατρίδα μας; Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Χαμηλάκης, Ι. (2012), *Το έθνος και τα ερείπιά του. Αρχαιότητα, αρχαιολογία και εθνικό φαντασιακό στην Ελλάδα*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- Χαραλαμπίδης, Δ. (2008), «Θεσμοθέτηση και ίδρυση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας», στο Τσιμποπούλου Μ. (επιμ.), *"...Ανέφερα εγγράφως" Θησαυροί του Ιστορικού Αρχείου της Αρχαιολογικής υπηρεσίας*, Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων, Αθήνα 2008, σελ. 13-18.
- Χουβαρδά, Α. (2009), «Αξιολόγηση της εκπαιδευτικής χρήσης των διαδραστικών εκθεμάτων και της εικονικής πραγματικότητας για την παρουσίαση του παρελθόντος: η περίπτωση του Ελληνικού Κόσμου (Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού)», *Τετράδια Μουσειολογίας* 6, σελ. 46-52.
- Χουρμουζιάδη, Α. (2006), *Το Ελληνικό Αρχαιολογικό Μουσείο*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας.
- Χουρμουζιάδη, Α. (2015), «Η παιδαγωγική του μουσειακού χώρου», στο Νικονάνου, Ν. (επιμ.), *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21^ο αι.*, ΣΕΑΒ, [ηλεκτρ. βιβλ.], <http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ARCH442/%CE%86%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%B1%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CE%B>

[C%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%84%CE%B7/NIKONANOY.pdf](#), σελ. 175-201.

Χουρμουζιάδης, Γ. (1980), «Μουσείο: Σχολείο ή ναός», *Θέματα χώρου και τεχνών* 11, σελ. 38-42.

Χουρμουζιάδης, Γ. (1984), «Σχόλιο στην Ελληνική Μουσειολογία», *Επιστημονική Σκέψη* 18, σελ. 15-20.

Χουρμουζιάδης, Γ. (2003), «Πρόλογος», στο Μελάς, Μ. *Η αρχαιολογία σήμερα. Κοινωνική - Πολιτική Θεωρία, Ανθρωπολογία και Αρχαιολογική Ερμηνεία*, Ινστιτούτο του Βιβλίου, Μ. Καρδαμίτσια, Αθήνα, σελ. 11-13.

ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ

Ιστοσελίδες

<http://www.campaign-for-learning.org.uk/resources/links.htm>).

<http://exhibitions.kelsey.lsa.umich.edu/RPM/>

<http://www.protothema.gr/culture/arts/article/317905/i-sughroni-elliniki-tehni-bainei-sto-ethniko-arhaiologiko-mouseio/>

<http://www.thetoc.gr/politismos/article/ti-douleia-exei-i-sugxroni-texni-sto-arxaiologiko-mouseio-porou>.

<http://www.dayofarchaeology.com/day-of-archaeology-at-the-national-museum-of-archaeology-portugal/>

Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών: http://www.ehm.gr/ehm_imiax.php/ (τελευταία πρόσβαση 12/01/2017).

Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία (ΕΛΣΤΑΤ), (2011):-

<http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-census2011tables>

http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A1602/Other/A1602_SAM03_TB_DC_00_2011_05Ab_F_GR.xls

<http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-interactive-census-map>

Εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία:

<http://www.archetai.gr/site/content.php?sel=23/>

Monumenta: <http://tkm.monumenta.org/tkmax>

BlueVayeros: <http://www.bluevayeros.gr/forum/lofiversion/index.php?t1930.html>

Europa: https://europa.eu/european-union/topics/culture_en

ΠΑΣ ΓΙΑΝΝΙΝΑ: <http://www.pasgiannina.gr/emblem>,

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ: <http://www.kathimerini.gr/813267/article/politismos/polh/poioi-pane-sta-moyseia>

ΕΙΚΟΝΕΣ

Εικόνα 1: Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων (εξωτερικά).

Εικόνα 2: Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων (εξωτερικά).

Εικόνα 3: Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων (εξωτερικά).

Εικόνα 4: Το πάρκο στο λόφο Λιθαρίτσια.

Εικόνα 5: Το πάρκο στο λόφο Λιθαρίτσια.

Εικόνα 6: Το πάρκο στο λόφο Λιθαρίτσια.

Εικόνα 7: Ο λόφος Λιθαρίτσια στις αρχές του 20^{ου} αι.

Εικόνα 8: Το εσωτερικό του ΑΜΙ, κεντρικός διάδρομος.

Εικόνα 9: ΑΜΙ, η θεματική ενότητα «Προϊστορική Ήπειρος».

Εικόνα 10: ΑΜΙ, Η θεματική ενότητα «Πολιτική και διοικητική οργάνωση της Ηπείρου».

Εικόνα 11: ΑΜΙ, η θεματική ενότητα «Αιακίδες, οι βασιλείς των Μολοσσών».

Εικόνα 12: ΑΜΙ, η θεματική ενότητα «Ο καθημερινός βίος των Ηπειρωτών».

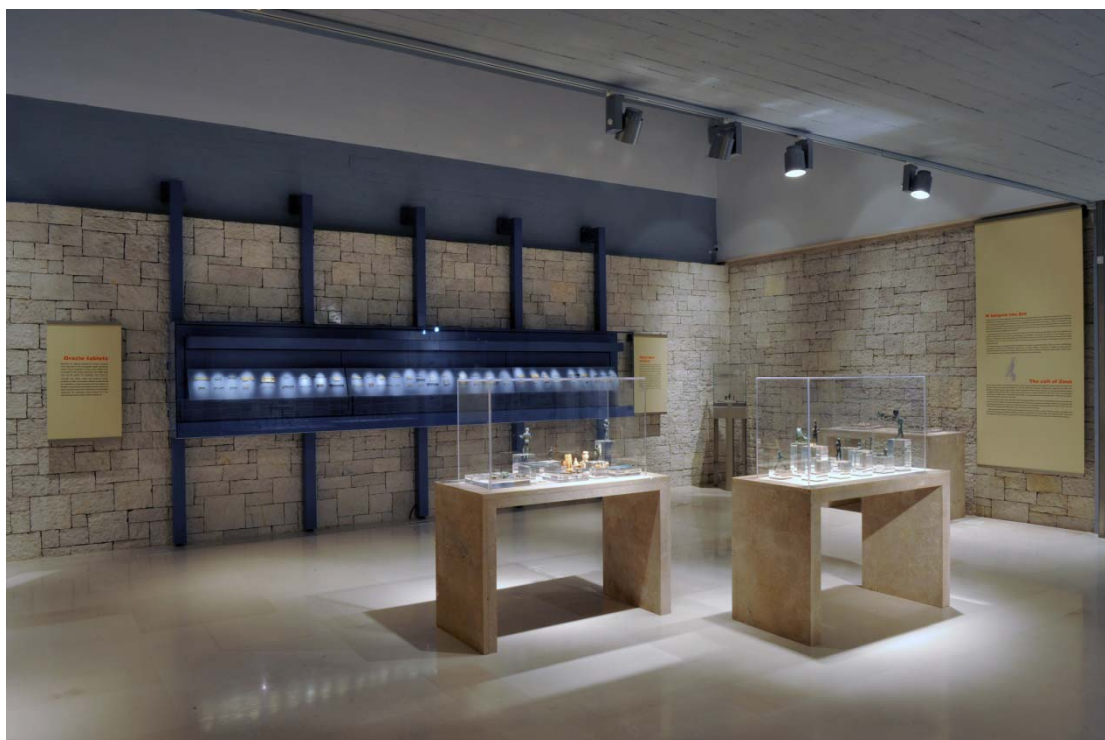
Εικόνα 13: ΑΜΙ, η θεματική ενότητα «Η Αρχαιολογία του Θανάτου».

Εικόνα 14: ΑΜΙ, η θεματική ενότητα «Η Ήπειρος στη ρωμαϊκή εποχή».

Εικόνα 15: ΑΜΙ, η θεματική ενότητα «Το Ιερό της Δωδώνης».

Εικόνα 16: ΑΜΙ, Η θεματική ενότητα «Το Ιερό της Δωδώνης».

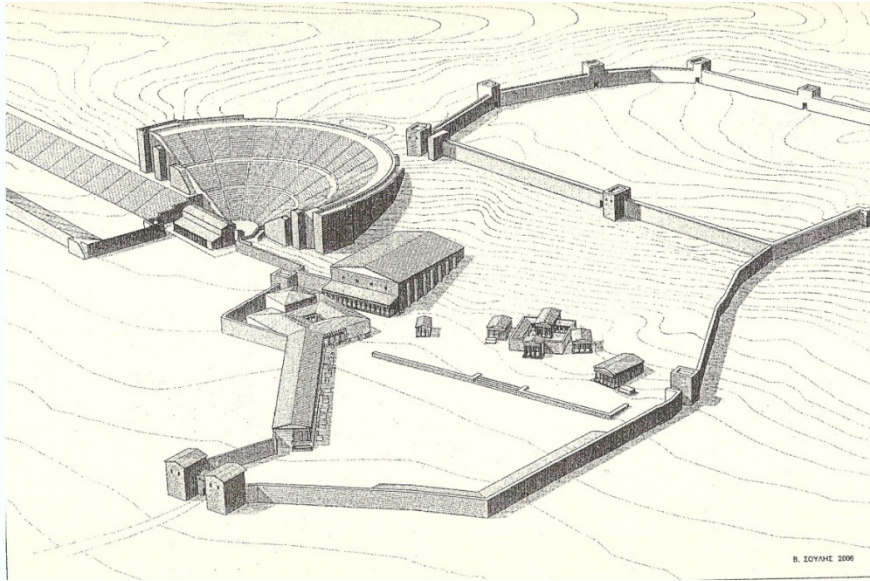
Εικόνα 17: ΑΜΙ, Διάδρομος: «Παλαιοί μύθοι και νέες λατρείες»

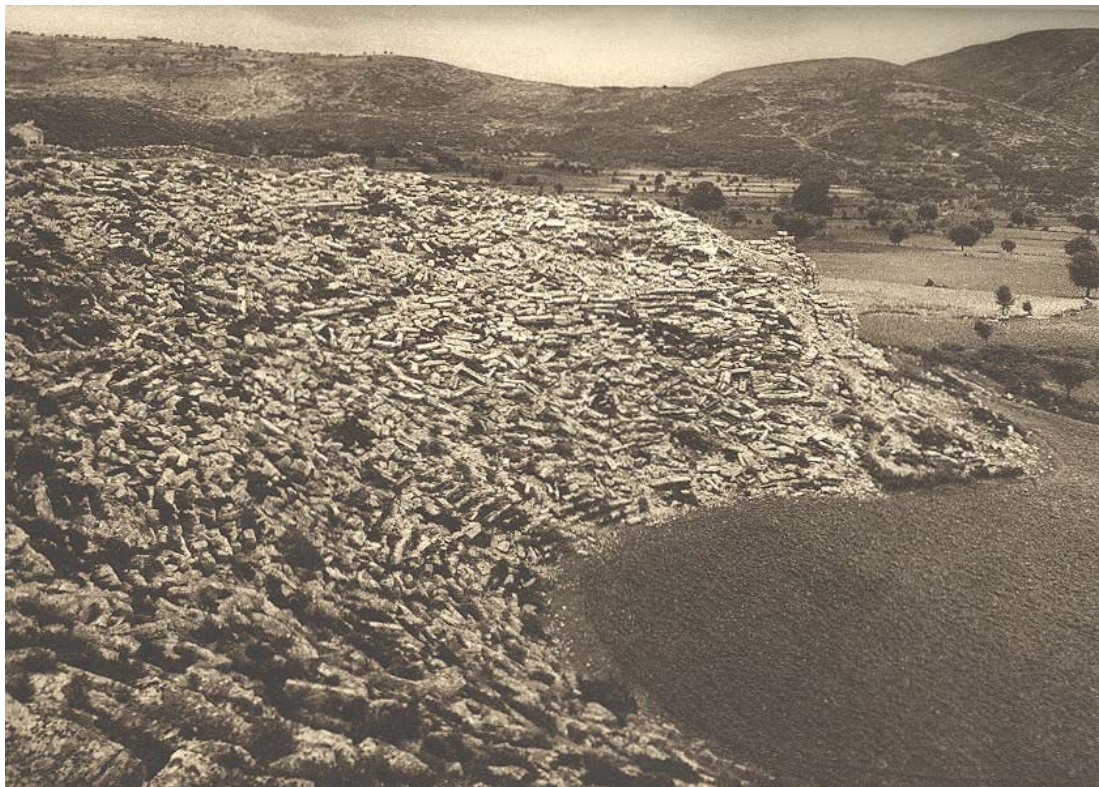
Εικόνα 18: Η αρχαία Δωδώνη από τον Τόμαρο (φωτογραφία του 1968).

Εικόνα 19: Αεροφωτογραφία του ιερού της Δωδώνης.

Εικόνα 20: Αναπαράσταση του Ιερού της Δωδώνης στα τέλει του 3^{ου} π.Χ. αιώνα.

Εικόνα 21: Το Θέατρο της Δωδώνης κατά τη δεκαετία του 1950.

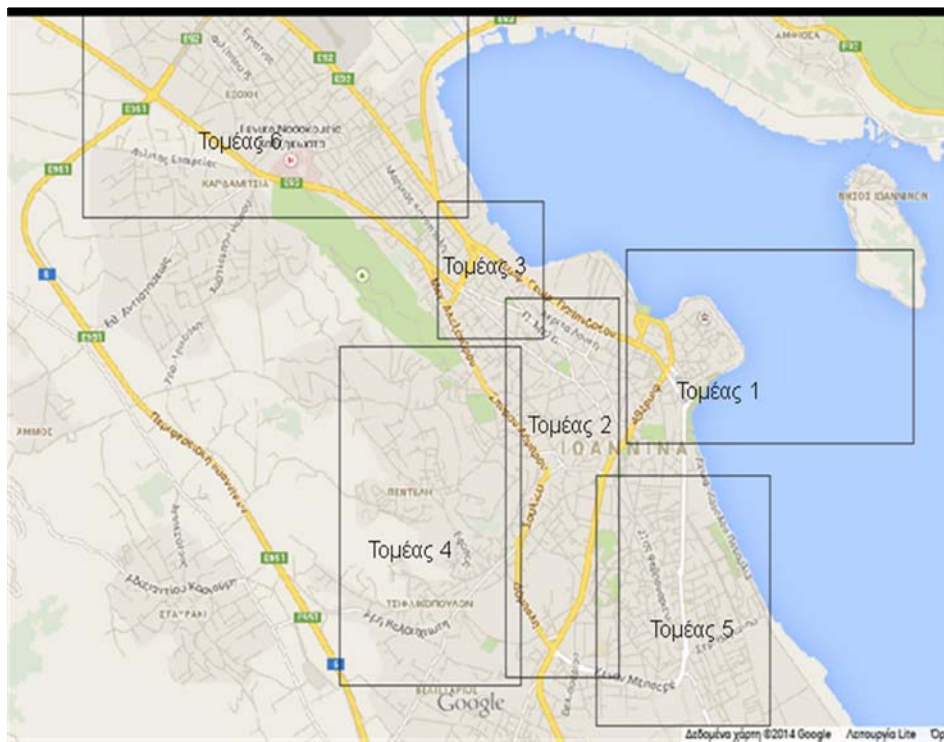
Εικόνα 22: Το Θέατρο της Δωδώνης κατά τη διάρκεια των ανασκαφών το έτος 1959.

Εικόνα 23: Το θέατρο της Δωδώνης το έτος 2012.

Εικόνα 24: Το Βουλευτήριο της Δωδώνης (φωτ. 2012).

Εικόνα 25: Οι Τομείς της πόλης των Ιωαννίνων στους οποίους κατανεμήθηκε το δείγμα της έρευνά μας.

Εικόνα 26: Θεατρική παράσταση στη Δωδώνη (2016).

Εικόνα 27: Η VIII Μεραρχίας Πεζικού Ηπείρου.

Εικόνα 28: Το έμβλημα της ποδοσφαιρικής ομάδας ΠΑΣ (Πανεπειρωτικός Αθλητικός Σύλλογος) ΓΙΑΝΝΙΝΑ.

Εικόνα 29: Το έμβλημα της ομάδας μπάσκετ του ΑΓΣΙ (Αθλητικός Γυμναστικός Σύλλογος Ιωαννίνων).

Εικόνα 30: Το λογότυπο της εφημερίδας Πρωινά Νέα.

Εικόνα 31: Αργυρό δίδραχμο του Κοινού των Ηπειρωτών (233/31-168/167 π. Χ). Κεφαλή Δωδωναίου Διός με στεφάνι δρυός και δίπλα του προτομή της Διώνης. Στον οπισθότυπο ΑΠΕΙΡΩΤΑΝ και ταυρος εφορμών εντός στεφάνου βελανιδιάς. Εύρεση 1959/1961 (ΑΜΙ, ερ. ευρ. 87).

Εικόνα 32: Το έμβλημα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Εικόνα 33: Η Γαλακτοβιομηχανία Δωδώνη Α.Ε.

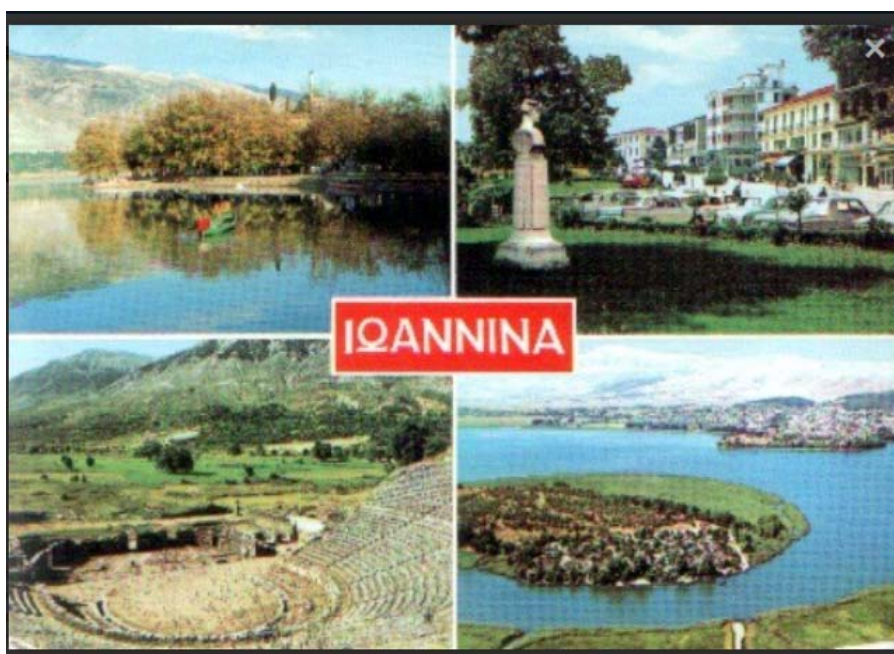
ΔΩΔΩΝΑΙΑ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ

Εικόνα 34: Το λογότυπο του εκπαιδευτικού συγκροτήματος Δωδωναία Εκπαιδευτήρια.

Εικόνα 35: Γραμματόσημο με σχεδιαστική αναπαράσταση του Θεάτρου της Δωδώνης (1987)

Εικόνα 35: Καρτ ποστάλ από τα Ιωάννινα της δεκαετίας του 1970.

Εικόνα 36: Όψη της ιστοσελίδας του ΠΑΣ ΓΙΑΝΝΙΝΑ με εκτενή αναφορά στην εικονογραφική προέλευση του εμβλήματος.

Εικόνα 37: Οι οπαδοί του ΠΑΣ ΓΙΑΝΝΙΝΑ με τη σημαία της ομάδας.

Εικόνα 38: Αεροφωτογραφία του Κάστρου των Ιωαννίνων.

Εικόνα 39: Άποψη της Ακρόπολης του Ιτς Καλές του Κάστρου των Ιωαννίνων (το Βυζαντινό Μουσείο).

Εικόνα 40: Το Μουσείο Αργυροτεχνίας του Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς, στο Κάστρο των Ιωαννίνων.

Εικόνα 41: Εκδηλώσεις στην Ακρόπολη του Ιτς Καλές στο Κάστρο των Ιωαννίνων.

Εικόνα 42: Μαθητικές εκδηλώσεις στην περιοχή εξωτερικά του Κάστρου.

Εικόνα 43: Εκδηλώσεις μαθητών στην περιοχή εξωτερικά του Κάστρου.

Εικόνα 44: Έκθεση εκτός του αρχαιολογικού Μουσείου Λισαβόνας στο πλαίσιο του εορτασμού της ημέρας της αρχαιολογίας.

Εικόνα 45: Έκθεση με αρχαιολογικό περιεχόμενο στους δρόμους του Turku της Φιλανδίας

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ - ΤΜΗΜΑ ΠΛΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΙΣΤΟΡΙΑ/ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ – ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΘΕΣΕΩΝ»
ΕΡΕΥΝΑ ΚΟΙΝΟΥ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Καλημέρα/καλησπέρα σας. Είμαι μεταπτυχιακή φοιτήτρια του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και πραγματοποιώ μια έρευνα σχετικά με το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων (ΑΜΙ) και τη γενικότερη άποψη των Γιαννιωτών για την πολιτιστική τους κληρονομιά. Με τις απαντήσεις σας στο παρακάτω ερωτηματολόγιο θα συμβάλετε σημαντικά στην έρευνά μου και σας ευχαριστώ θερμά για αυτό.

Ημερομηνία:

Τομέας:

Φύλο: 1. Άνδρας 2. Γυναίκα

Ηλικία:
1. 18 – 34
2. 35 – 50
3. 51 – 64
4. 65+

Επίπεδο εκπαίδευσης: Ποιο είναι το ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης που έχετε ολοκληρώσει;

- 1 Απόφοιτος ή μερικές τάξεις δημοτικού
- 2 Απόφοιτος γυμνασίου ή ΤΕΣ
- 3 Απόφοιτος λυκείου
- 4 Απόφοιτος ΤΕΙ – ΙΕΚ
- 5 Απόφοιτος ΑΕΙ
- 6 Μεταπτυχιακές σπουδές – Διδακτορικό

Ερωτ. 0: Είσαστε κάτοικος των Ιωαννίνων τουλάχιστον τα τελευταία 10 χρόνια;

1. Ναι
2. Όχι

ΑΝ Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΕΙΝΑΙ 2 ΚΛΕΙΣΕ ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Ερωτ. 1: Ποιο είναι το πρώτο πράγμα που σας έρχεται στο μυαλό όταν ακούτε «Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων (ΑΜΙ)»;

--

Ερωτ. 2: Πότε επισκεφτήκατε τελευταία φορά το ΑΜΙ;

1	Μέσα στα τελευταία 5 χρόνια
2	Πριν από 6 -10
3	Πριν από 11 – 20
4	21 + χρόνια πριν
5	Ποτέ

ΑΝ Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΕΙΝΑΙ **1** ΠΗΓΑΙΝΕ ΣΤΗΝ **ΕΡΩΤΗΣΗ 6**

ΑΝ Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΕΙΝΑΙ **2 ή 3 ή 4** ΠΗΓΑΙΝΕ ΣΤΗΝ **ΕΡΩΤΗΣΗ 4**

ΑΝ Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΕΙΝΑΙ **5** ΠΗΓΑΙΝΕ ΣΤΗΝ **ΕΡΩΤΗΣΗ 3**

Ερωτ. 3: Για ποιο λόγο δεν έχετε επισκεφτεί ποτέ το ΑΜΙ (μέχρι 3 απαντήσεις)

1	Δεν εν έχω ενημερωθεί για το έργο του, τις δράσεις του κτλ
2	Δεν με ενδιαφέρουν τα αρχαιολογικά μουσεία
3	Βαριέμαι τα μουσεία γενικώς
4	Νομίζω ότι δεν θα το καταλάβω
5	Δεν έχει τύχει - από αμέλεια
6	Δεν έχω ελεύθερο χρόνο
7	Οικονομικοί λόγοι
8	Άλλος λόγος (ποιος;.....)

ΣΥΝΕΧΙΣΕ ΣΤΗΝ ΕΡΩΤΗΣΗ 8

Ερωτ. 4: Με ποια/ες αφορμή/ές έχετε επισκεφτεί το ΑΜΙ στο παρελθόν;

1	Ως παιδί με την παρότρυνση του σχολείου
2	Ως παιδί με την παρότρυνση του οικογενειακού περιβάλλοντος
3	Ως φοιτητής/τρια στα πλαίσια εκπαιδευτικής δράσης
4	Ως ενήλικας με δική μου πρωτοβουλία
5	Στα πλαίσια εκδρομής – περιήγησης με σύλλογο
6	Άλλη αφορμή.....

Ερωτ. 5: Για ποιο λόγο δεν έχετε επισκεφτεί το ΑΜΙ τα τελευταία χρόνια;
(μέχρι 3 απαντήσεις)

1	Δεν έχω ενημερωθεί για το έργο του, τις δράσεις του κτλ
2	Δεν με ενδιαφέρουν τα αρχαιολογικά μουσεία
3	Βαριέμαι τα μουσεία γενικώς
4	Νομίζω ότι δεν θα το καταλάβω
5	Δεν έχει τύχει - από αμέλεια
6	Δεν έχω ελεύθερο χρόνο
7	Οικονομικοί λόγοι
8	Άλλος λόγος (ποιος;.....)

ΣΥΝΕΧΙΣΕ ΣΤΗΝ ΕΡΩΤΗΣΗ 8

Ερωτ. 6: Πόσο συχνά επισκέπτεστε το ΑΜΙ

1	Τρεις ή περισσότερες φορές το χρόνο
2	Μία ή δύο φορές το χρόνο
3	Η τελευταία επίσκεψη έγινε πριν 1 – 5 χρόνια

Ερωτ. 7. Με ποιες αφορμές έχετε επισκεφτεί το ΑΜΙ τα τελευταία 5 χρόνια;
(πολλαπλή απάντηση)

1	Ως μαθητής/τρια στο πλαίσιο σχολικής εκδρομής ή εκπαιδευτικού προγράμματος
2	Ως φοιτητής/τρια στα πλαίσια εκπαιδευτικής δράσης
3	Στο πλαίσιο οργανωμένης δράσης κάποιου συλλόγου, πχ ΚΑΠΗ
4	Από γενικό ενδιαφέρον για το παρελθόν (για τις αρχαιότητες)
5	Από ειδικό ενδιαφέρον για τις αρχαιότητες της Ηπείρου
6	Για να δω το Μουσείο μετά την επανέκθεση
7	Για να παρακολουθήσω κάποια περιοδική έκθεση (ποια;.....)
8	Για να παρακολουθήσω κάποια ομιλία ή εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή άλλη δράση (ποια;.....)
9	Για προσωπική μελέτη – εργασία – επιστημονικό ενδιαφέρον
10	Για να συνοδεύσω άλλους (φίλους, τουρίστες, τα παιδιά μου,παρέα)
11.	Ως αξιοθέατο – από περιέργεια
12	Άλλος λόγος (ποιος;.....)

Ερωτ. 8. Ποιο άλλο μουσείο ή εκθεσιακό χώρο της πόλης (πχ βυζαντινό, λαογραφικό, έκθεση τέχνης) επισκεφτήκατε τα τελευταία 5 χρόνια;

--

Ερωτ. 9. Κατά τη γνώμη σας πόσο σημαντικό είναι να γνωρίζει κανείς το παρελθόν του τόπου του;

1	Πάρα πολύ
2	Πολύ
3	Λίγο
4	Πολύ λίγο

5	Καθόλου
---	---------

Ερωτ. 10. Ποιο από τα παρακάτω σας θυμίζει περισσότερο ένα αρχαιολογικό μουσείο;

1	Σχολείο – χώρο εκπαίδευσης
2	Ναό – ιερό – εκκλησία
3	Βιβλιοθήκη
4	Πολιτιστικό – καλλιτεχνικό κέντρο
5	Μνημείο αφιερωμένο στο παρελθόν
6	Χώρος αναβίωσης του παρελθόντος και σύνδεσής του με το παρόν
7	Άλλο (τι;.....)

Ερωτ. 11. Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει πόσο σημαντική είναι η δραστηριότητα και συμβολή των παρακάτω μουσειακών φορέων στην πολιτιστική κληρονομιά του τόπου σας;

	Πάρα πολύ	Πολύ	Λίγο	Πολύ λίγο	Καθόλου	ΔΓ	Δεν το γνωρίζω
Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων	1	2	3	4	5	6	7
Βυζαντινό Μουσείο Ιωαννίνων	1	2	3	4	5	6	7
Λαογραφικό Μουσείο Ιωαννίνων (ΕΗΜ)	1	2	3	4	5	6	7
Μουσείο κέρινων ομοιωμάτων Π. Βρέλλη	1	2	3	4	5	6	7
Μουσείο Αλή Πασά (στο Νησί Ιωαννίνων)	1	2	3	4	5	6	7
Δημοτική πινακοθήκη	1	2	3	4	5	6	7
Μουσείο σύγχρονης τέχνης Θ. Παππαγιάννη (στο Ελληνικό)	1	2	3	4	5	6	7

Ερωτ. 12. Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει ποιο είναι για σας το σημαντικότερο κομμάτι της πολιτιστικής κληρονομιάς των Ιωαννίνων (υλικής ή άυλης) ;

--

Ερωτ. 13. Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει πόσο σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς είναι καθένας από τους παρακάτω χώρους και μνημεία:

	Πάρα πολύ	Πολύ	Λίγο	Πολύ λίγο	Καθόλου	ΔΓ	Δεν το γνωρίζω
Ο αρχαιολογικός χώρος της Καστρίτσας	1	2	3	4	5	6	7
Η αρχαία Δωδώνη	1	2	3	4	5	6	7
Η ακρόπολη του Γαρδικίου (αρχαία Πασσαρώνα)	1	2	3	4	5	6	7
Τα βυζαντινά μοναστήρια στο νησί Ιωαννίνων	1	2	3	4	5	6	7
Το κάστρο των Ιωαννίνων (Ιτς Καλέ)	1	2	3	4	5	6	7
Η παλαιά πόλη των Ιωαννίνων	1	2	3	4	5	6	7
Τα τζαμιά των Ιωαννίνων	1	2	3	4	5	6	7

Ερωτ. 14. Από όσα γνωρίζετε ή έχετε ακούσει πόσο σημαντικό κομμάτι της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς είναι κάθε ένα από τα παρακάτω:

	Πάρα πολύ	Πολύ	Λίγο	Πολύ λίγο	Καθόλου	ΔΓ	Δεν το γνωρίζω
Η ζωή και η ιστορία του βασιλιά Πύρου	1	2	3	4	5	6	7
Η ζωή και το έργο του Αλή Πασά	1	2	3	4	5	6	7
Οι ευεργέτες της πόλης και το έργο τους	1	2	3	4	5	6	7
Η μουσική παράδοση (χοροί, δημ. τραγούδι κτλ)	1	2	3	4	5	6	7
Τα ήθη, έθιμα και παραδόσεις των Γιαννιωτών	1	2	3	4	5	6	7
Η λαϊκή τέχνη (αργυροχρυσοχοία, υφαντουργία)	1	2	3	4	5	6	7
Ντόπιοι λογοτέχνες και το έργο τους	1	2	3	4	5	6	7
Ντόπιοι εικαστικοί καλλιτέχνες και το έργο τους	1	2	3	4	5	6	7
Κάτι άλλο (ποιο;)	1	2	3	4	5	6	7

Ερωτ. 15: Πως αποκτήσατε τη γνώση ή εντύπωση που έχετε για τα σημαντικότερα για εσάς τμήματα της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς; (μέχρι 5 απαντήσεις).

1	Από το σχολείο
2	Από την οικογένεια
3	Από της σπουδές μου (ως φοιτητής)
4	Μέσω της επαγγελματικής μου ενασχόλησης
5	Από προσωπικό ενδιαφέρον – διάβασμα
6	Από συζητήσεις με φίλους – παρέες
7	Από τα (τοπικά) ΜΜΕ (ντοκιμαντέρ, αφιερώματα κτλ)
8	Από επισκέψεις στα (τοπικά) μουσεία – εκθέσεις
9	Από το internet
10	Από προσωπικό βίωμα, μνήμη
11	Από συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις της πόλης (ομιλίες, αφιερώματα κτλ)
12	Από αλλού – που – πως;

Δημογραφικά στοιχεία

Ερωτ. 17: Πότε γεννηθήκατε;

1	9		
---	---	--	--

Ερωτ. 18. Ποια είναι η θέση σας στην απασχόληση;

1. Μισθωτός του δημόσιου τομέα
2. Μισθωτός του ιδιωτικού τομέα
3. Αυτοαπασχολούμενος – ελεύθερος επαγγελματίας
4. Οικιακά
5. Συνταξιούχος
6. Φοιτητής
7. Άνεργος
8. Άλλο (τι;)

Ερωτ. 19. Πως θα χαρακτηρίζατε την οικονομική σας κατάσταση;

1. Μάλλον πολύ καλή
2. Μάλλον καλή
3. Ούτε καλή ούτε κακή
4. Μάλλον κακή
5. Μάλλον πολύ κακή

Όνομα (προαιρετικά).....

Τηλέφωνο επικοινωνίας

